

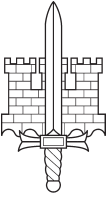
Maanpuolustuskorkeakoulu

Suomen puolustuskysymys ja puolustusmahdollisuudet Pohjois-Suomessa Fennoskandian kalotin joutuessa sotänäyttämöksi Suomen ollessa ei-sotaikäyvä

Ville-Poju Somerkari

Suomalaisen sotataidon klassikot

Maanpuolustuskorkeakoulu

**Suomen puolustuskysymys ja
puolustusmahdollisuudet Pohjois-
Suomessa Fennoskandian kalotin
joutuessa sotänäyttämöksi Suomen
ollessa ei-sotaikäyvä**

majuri Ville-Poju Somerkari

Suomalaisen sotataidon klassikot

©Maanpuolustuskorkeakoulu ja tekijät

Kuvat: Puolustusvoimat

Toimittanut: Mikko Karjalainen

Taitto: Matti Vartiala, Kalevantuli

Kylkiartikkelien kielenhuolto: Elias Salminen

Diplomityön jäljentäminen sähköiseen muotoon: Hannu Ahtinen

ISBN 978-951-25-3159-2 (sid.)

ISBN 978-951-25-3160-8 (PDF)

Painopaikka:

PunaMusta Oy

Tampere 2020

Sisällys

PETTERI KAJANMAA

Lukijalle 1

MIKKO KARJALAINEN

Ville-Poju Somerkari – kylmän sodan kenraali talvi- ja jatkosodan taisteluissa 4

PETTERI JOUKO

Uusi suunta? – Pohjois-Suomen puolustaminen kylmän sodan alkuvuosina 21

TONI MONONEN

**Aikaa kestävä analyysiä – Pohjois-Suomen poliittinen ja sotilaallinen asema
Somerkarin silmin** 35

PETTERI KAJANMAA

Somerkari 2000-luvun kontekstissa – sotilasstrategia palaa arktiselle alueelle 61

VILLE-POJU SOMERKARI

**Suomen puolustuskysymys ja puolustusmahdollisuudet Pohjois-Suomessa
Fennoskandian kalotin joutuessa sotanäyttämöksi Suomen ollessa ei-sotaikävä...** 75

Alkusanat76

Sisällysluettelo78

Liiteluettelo79

Lähdeluettelo80

I OSA

Fennoskandian kalotti sotanäyttämönä

1. Fennoskandian kalotti83
2. Kalotti ja tulevaisuuden suursota84
3. Fennoskandian kalotin mahdollisuudet joutua sotanäyttämöksi87
4. Johtopäätökset92

II OSA

Ei-sotaikävän valtion asema

1. Puolueettomuus -käsitteen viimeaikaisesta kehityksestä94
2. Puolueeton – ei-sotaikävä96
3. Suomi ei-sotaikävänä 100
4. Johtopäätökset 102

III OSA

Suomen puolustuskysymys

1. Yleis- ja sotilaspoliittinen tausta sekä puolustuksen päämäärä	104
2. Pariisin rauhansopimuksen sekä Suomen ja Neuvostoliiton välisen ystävyyden, yhteistoiminnan ja keskinäisen avunannon sopimuksen vaikutukset Suomen puolustuskysymykseen	105
3. Itärajan kysymys.....	107
4. Meri- ja rannikkorintamien sekä Ahvenanmaan kysymykset	108
5. Pohjois-Suomen kysymys	111
6. Sisä-Suomen kysymys	114
7. Ilmarintama	115
8. Sotataloudelliset kysymykset.....	117
9. Puolustusvoimille asetettavista vaatimuksista	128
10. Johtopäätökset	135

IV OSA

Puolustusmahdollisuudet Pohjois-Suomessa

1. Yleistä	137
2. Puolustusvyöhyke	139
3. Puolustusvyöhykkeen tarjoamat puolustusmahdollisuudet	140
4. Johtopäätökset	145

V Loppukatsaus.....	148
----------------------------	------------

Liiteluettelo

No	Sisältö	Laatu	Huom.
1	Pohjoiset alueet	Karttapiirros	
2	Etäisyydet arktisista lentotukikohdista vanhan ja uuden maailman teollisuuskeskuksiin	Piirros	
3	Nykyaikaisen pommituskoneen toiminta-alueita	Piirros	
4	Pohjoiskalotin valtiolliset omistussuhteet ja luonnonrikkaudet	Piirros	
5a	Fennoskandian kalotti	Kartta	Liikennetiet, satamat, lentokentät
5b	Fennoskandian kalotin ja lähialueen lentokentät	Luettelo	Nimet kartan Suomi 1:1.000.000 lehtien Bodö, Luoteisosa ja Koillisosa mukaan
5c	Fennoskandian kalotin satamat	Luettelo	
6	Tietoja Fennoskandian kalotin ilmastosta	Taulukko	
7	Pariisin rauhansopimus		Vain puolustusvalmiutta koskevat rajoitukset
8	Sopimus ystävydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta Suomen Tasavallan ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton välillä		
9	Suomen vaaravyöhykkeet, Pohjois-Suomen suurstrategiasta merkitystä omaavat kohteet ja Fennoskandian kalotin tärkeimmät liikennetiet	Kartta	
10	Pohjois-Suomen teollisuuden osuus valtakunnan koko teollisuudessa v. 1945	Taulukko	
11	Väestön jakautuminen	Kartta	
12	Luettelo 1.1.1948 maassa olevasta sotavarustuksesta tärkeimpien lajien osalta	Taulukko	
13	Maanpuolustuslääniä jako	Kartta	
14	Siviililentoliikenteen kuljetuskapasiteetin kehitys	Taulukko	
15	Pohjois-Suomen puolustusvyöhyke	Kartta	

Lukijalle

Sotataidon klassikko on teos, jonka sisältö antaa lukijalle ajatuksia myös vuosikymmeniä valmistumisensa jälkeen. Järjestyksessään yhdeksännen *Suomalaisen sotataidon klassikot* -teoksen meille tarjoaa majuri (myöhemmin kenraaliluutnantti) Ville-Poju Somerkari, jonka vuonna 1948 laatima diplomityö oli tutkielman arvioineen eversti Leo Sauramon mukaan: ”*Ennakkoluuloton ja realiteetteihin perustuva arviointi, joka on vakavasti huomioitettava! – osoittaa aiheen omaperäinen ja selvä käsittely senlaatuista kypsyyttä, että diplomityötä kokonaisuudessaan on pidettävä erittäin hyvänä.*”

Ville-Poju Somerkari valmistui upseeriksi Kadettikoulusta juuri ennen talvisotaa. Hän palveli talvisodassa etulinjan prikaatin esikunnassa ja jatkosodassa ensin rintamalla komppanian päällikkönä ja myöhemmin eri operatiivisissa esikuntatehtävissä. Hänet ylennettiin ja palkittiin sotien aikana useasti. Sotavuosina Somerkari kokosi sen sotilaan kokemuksen, joka heijastuu hänen Sotakorkeakoulun diplomityössään ja myöhemmällä virkaurallaan. Sodan jälkeen hänellä oli melko tyypillinen menestyneen upseerin urakehitys, joka huipentui liki neljän vuosikymmenen palveluksen jälkeen kenraaliluutnantin arvossa Puolustusvoimien huoltopäällikkönä.

Somerkari jätti diplomityönsä arvosteltavaksi syyskesällä 1948, jolloin maailmansodan päättymisestä ja Pariisin rauhansopimuksen allekirjoittamisesta oli kulunut vain muutama vuosi. Suomi oli solminut Neuvostoliiton kanssa YYA-sopimuksen vain viisi kuukautta aikaisemmin. Suomen sotilaspoliittinen asema oli muuttunut ratkaisevasti, ja vaikka Suomea ei ollut miehitetty sodan aikana, oli sen huomioitava Neuvostoliiton turvallisuustarpeet toiminnassaan.

Somerkarin tutkimustyö käsittelee nykyisen arktisen alueen maantieteellisen kokonaisuuden sotilaallista turvallisuutta. Sotien jälkeen Lappi jäi sotilaalliseksi tyhjiöksi, vaikka sen muuttunut merkitys tunnistettiinkin. Suomalaisessa puolustuspoliittisessa toiminnassa arvioitiin kylmän sodan alkuaikoina, että laajojen sotatoimien tapauksessa Suomen alueella saattaisi olla huomattava merkitys länsivalloille, vaikka sotatoimien painopiste olisikin Keski-Euroopassa. Pohjois-Suomen nähtiin olevan merkittävässä asemassa, vaikka etäisyys sieltä Neuvostoliiton kannalta elintärkeille alueille olikin pitkä. Somerkarin työhön sisältyviä ajatuksia on nähtävissä tuon aikakauden puolustus suunnitelmissa.

Sotakorkeakoulun opetusta ja operatiivista ajattelua haittasi 1940-luvun lopulla se, että Puolustusvoimien tehtävä sodan jälkeisessä Suomessa oli määrittelemättä. Somerkarin diplomityö on ajassaan rohkea ja aikaa kestävä. Somerkari tuo työssään esille, että

sotilaallisen konfliktin todennäköisyys pohjoisella alueella oli silloin varsin pieni ja sitä se on edelleenkin. Oleellinen kysymys onkin Pohjois-Suomen puolustamisen hyödyllisyys tilanteessa, jossa toiminnan poliittisena riskinä on suurvaltasotaan joutuminen. Tässä Somerkari osaa taidokkaasti yhdistää poliittisen tarkoituksenmukaisuuden mahdolliseen sotilaalliseen suorituskykyyn ja sen käyttöön. Työ antaa aihetta pohtia, mitä pohjoiskalotti merkitsee Suomen puolustukselle nyt, kun geostrateginen mielenkiinto Arktiseen alueeseen on virinnyt uudelleen.

Somerkari käyttää, ehkäpä puhdasoppisen puolueettomuuden ongelmallisuudesta johtuen, tutkimuksessaan käsitettä *ei-sotaakäyvä* ja hänen näkemyksensä useilta osin osoittavat niin sanottua laatikon ulkopuolista ajattelua. Hän kuvaa sotilasstrategian perimmäisen kysymyksen: miten sotilaallinen voima palvelee parhaiten poliittista päätöksentekoa. Kaiken kaikkiaan diplomityö on virkistävä osoitus siitä, että asioita tulee tarkastella hyvinkin erilaisista näkökulmista.

Klassikon yhteydessä julkaistaan neljä kylkiartikkelia, joissa sotataidon asiantuntijat lähestyvät Somerkarin perintöä eri näkökulmista. Apulaisprofessori Mikko Karjalainen tarkastelee Somerkarin henkilöä Suomen vaikeina aikoina ja professori, eversti evp Petteri Jouko luotaa kylmän sodan suomalaista puolustussuunnittelua. Kapteeni Toni Mononen vertaa Somerkarin arvioita Suomen strategisen aseman kehittymisestä nykyaikaan ja eversti Petteri Kajanmaa lähestyy samaa aihetta nykyisen sotilasstrategisen tilanteen kautta.

Lukeminen kehittää pitkäjänteisyyttä ja empatiakykyä sekä on hyvä keino kehittyä upseerina ja ihmisenä. Toivotan erinomaista lukuhetkeä tässä hengessä.

Maanpuolustuskorkeakoululla Santahaminassa suomalaisen kirjallisuuden päivänä
10. lokakuuta 2020.

Sotataidon laitoksen johtaja
Eversti Petteri Kajanmaa

Mikko Karjalainen¹

Ville-Poju Somerkari – kylmän sodan kenraali talvi- ja jatkosodan taisteluissa

*”Hän oli suoran läpimurron mestari, joka ei sallinut alaisilleen poikkeamista määrittämistään linjoista. Johtotähtenään hänellä oli kaikessa sodanajan valmiuden kohottaminen ja kaiken turhan työn ja teeskentelyn karttaminen.”*²

Muistikirjoituksessa ihmisen saavutukset nähdään lähes poikkeuksetta positiivisen suurenuslasin läpi. Kenraaliluutnantti Ville-Poju Somerkarin sotilasuraan oheinen luonnehdinta kuitenkin vaikuttaa osuvan harvinaisen aidosti. Tässä artikkelissa käsitellään Somerkarin palvelusuraa keskittyen erityisesti talvi- ja jatkosodan aikaan 1939–1944. Raskaina sodan vuosina Somerkari kerrytti sotilaan käytännön töistä sen kokemuksen, mikä eittämättä näkyi hänen muutama vuosi sotien jälkeen valmistuneen diplomityönsä tekstisivuilla ja Puolustusvoimien ylimmissä johtotehtävissä kylmän sodan vuosikymmeninä.

Kaksikymmenvuotias nuorukainen, Ville-Poju Sederholm (myöhemmin Somerkari) astui asepalvelukseen Polkupyöräpataljoona 2:ssa 1. kesäkuuta 1933. Neljä vuosikymmentä myöhemmin, marraskuussa 1972, hän siirtyi Puolustusvoimien vakinaisesta palveluksesta reserviin kenraaliluutnantin arvossa.

Viipurissa syntynyt ja Helsingin Suomalaisesta Lyseosta keväällä 1933 ylioppilaaksi kirjoittanut sotilaanalku koki mitä ilmeisimmin asepalveluksen kiinnostavaksi. Innostus maanpuolustusasioihin oli toki herännyt jo aikaisemmin, sillä hän oli kuulunut Sortavalan Merisuojeluskuntaan vuosina 1929–1930 ja Helsingin Suojeluskuntapiirin tykistöön vuodesta 1930 alkaen.³

Somerkarin palvelusaikana Polkupyöräpataljoona 2:n koulutuksen pääpaino oli taitelukulutuksessa. Pataljoona oli vuodesta 1928 alkaen toiminut Karjalankannaksella Valkjärvellä, joten harjoitusmaastot olivat käden ulottuvilla. Vuodesta 1935 alkaen koulutuksen osana oli myös Kannaksen linnoitustöitä. Somerkaria tämä uudistus ei kuitenkaan koskettanut, sillä reserviupseerikurssin ja kokelasajan jälkeen hän kotiutui 445 päi-

1 Kirjoittaja (s. 1976) on filosofian tohtori. Toimii sotahistorian apulaisprofessorina Maanpuolustuskorkeakoulussa. Karjalainen on väitellyt vuonna 2009 Helsingin yliopistossa tutkimuksella *”Ajatuksista operaatioiksi. Suomen armeijan hyökkäysoperaatioiden suunnittelu jatkosodassa”*.

2 In memoriam. Ville-Poju Somerkari. *Huoltouseeri*, 4/1988, s. 3–5.

3 Ville-Poju Somerkarin nimikirja N:o 47622, Kansallisarkisto (KA); Kenraaliluutnantti Ville-Poju Somerkarin biografiatiedot. *Itsenäisen Suomen kenraalikuunta 1918–1996. Biografiat*. Rauno Lipponen (toim.). Porvoo 1997, s. 388–389.

vän varusmiespalvelusajan päätteeksi elokuussa 1934, jolloin hänet ylennettiin reservin vänrikiksi.⁴

Varusmiespalveluksen päättymisen jälkeen Somerkari otti elokuun 1934 lopussa vastaan aliupseerikoulun koulutusupseerin tehtävät Keski-Suomen Rykmentissä Kouvolassa. Sotilasura oli mitä ilmeisimmin noussut yhdeksi varteenotettavista tulevaisuudensuunnitelmista. Mielenkiintoinen sattuma oli se, että rykmentin komentajana toimi eversti Paavo Paalu. Sama herra oli toiminut Polkupyöräpataljoona 2:n komentajana Somerkarin aloittaessa varusmiespalveluksensa reilua vuotta aikaisemmin. Palvelusurat tulisivat kohtamaan myös myöhemmin.

Kouluttajatehtävissä Somerkari toimi yhdeksän kuukauden ajan aloittaen 31. toukuuta 1935 oppilaana Kadettikoulun 19. kadettikurssilla. Somerkari palveli jalkaväkilinjalla, jossa muiden opiskelijoiden joukossa sotimisen saloja opetteli muiden muassa tuleva Mannerheim-ristin ritari, Lapin sodassa kaatunut Pentti Valkonen. Upseerin peruskoulutus oli tuolloin kahden vuoden mittainen.⁵

Kadettikoulussa opiskellessaan Somerkari vaihtoi sukunimensä. Tämä käy ilmi viestinvaihdosta, jossa Kadettikoulusta pyydettiin Jääkäripataljoona 2:ta, joksi Polkupyöräpataljoona 2 oli muuttunut vuonna 1936, vahvistamaan Somerkarin asepalvelusaikaiset tiedot kantakorttiin merkitsemistä varten. Jääkäripataljoona 2:n adjutantti mukaan pataljoonan päiväkäskyistä ei löytynyt ketään kyseisellä nimellä. Tuohon aikaan sukunimen suomalaistaminen oli sen verran yleistä, että adjutantti ei epäillyt kyseessä olevan muun kuin nimenvaihdoksen.⁶ Varusmiespalveluksen aikainen Sederholm oli muuttanut Somerkariksi.

Somerkari menestyi Kadettikoulun opinnoissaan hyvin. Opintomenestys oli nousujohteinen, sillä useampi arvosana nousi vuoden 1936 väliarvostelusta kevään 1937 loppuarvosteluun. Somerkarin arvosanakeskiarvo (8,435) oikeutti hänet jalkaväkilinjan parhaaseen kolmannekseen. Heikoimmat arvosanat (7) Somerkari sai viestiopista, matematiikasta ja fysiikasta. Linjan parhaan keskiarvon sai kadettivääpeliiksi ylennetty Erkki Lahdenperä. Lahdenperä osallistui jatkosodan loppuvaiheessa niin sanottuun asekatkentaoperaatioon ja pakeni operaation paljastuttua sodan jälkeen Yhdysvaltoihin, jonka armeijassa hän yleni aikanaan everstiksi.⁷

Kadettikoulun opetusohjelmassa oli 1930-luvun alussa laajennettu käytännön koulutuksen ja harjoittelun osuutta. Uusina oppiaineina opetusohjelmassa olivat tykistöoppi,

4 Ville-Poju Somerkarin sotilaskantakortti, KA; Ville-Poju Somerkarin nimikirja N:o 47622, KA; Uudenmaan Jääkäripataljoonan historiikki. *Jalkaväen Vuosikirja V 1965–1966*. Mikkeli 1965, s. 190–191.

5 Ville-Poju Somerkarin nimikirja N:o 47622, KA.

6 Kadettikoulun kirje N:o 333/I/4. 17.2.1937. Koskien tietoja ansioluettelon täydentämistä varten; Ville-Poju Somerkarin ansioluettelo N:o 1335, T ??? KA.

7 XIX Kadettikurssin jalkaväkilinjan väli- ja loppuarvostelut v. 1936–1937. Kadettikoulun arvostelukirja vuosilta 1919–1937, T 22083/Dfa 2, KA.

ilmatorjuntaoppi, kaasusuojeluoppi ja yhteiskuntaoppi. Kieliopintoihin kadeteilla kuului venäjä ja saksa sekä vapaaehtoisena ranska. Pääsyvaatimuksena kurssille oli vuodesta 1930 alkaen ylioppilastutkinto, varsinaista pääsykoetta ei ollut.⁸

Somerkari valmistui Kadettikoulusta 16. toukokuuta 1937. Hänet nimitettiin muiden valmistuneiden tavoin vänrikin virkaan. Valmistuminen ei ollut mikään läpihuutojuttu, sillä keskimäärin ennen talvisotaa noin 15 prosenttia kurssille osallistuneista jäi valmistumatta. Somerkarin siirtyminen joukko-osastoon tapahtui vaivattomasti, sillä hänet komennettiin nuoremmaksi upseeriksi Helsinkiin sijoitetun Suomen Valkoisen Kaartin ensimmäiseen komppaniaan. Kaartissa Somerkari palveli vuoden 1939 alkuun saakka eri tehtävissä saaden ylennyksen luutnantiksi elokuussa 1938. Maaliskuun alusta 1939 alkaen ura jatkui Helsingin teollisuuspiirin esikunnassa toimistoupseerina. Lokakuussa 1939 ylimääräisten harjoitusten alkaessa Somerkari jatkoi työtään esikunnan työvoimatoimiston päällikkönä.⁹

Talvisotaa Kannaksella

Lokakuun alussa 1939 Suomen puolustusvalmiutta nostettiin ylimääräisten harjoitusten avulla. Suomen Valkoisen Kaartin henkilökunnasta ja varusmiehistä perustettiin Helsingissä 1. Prikaatin I pataljoona. Pataljoona keskitettiin 8. lokakuuta muiden suojajoukkojen pääosien mukana Karjalan kannakselle linnoitustöihin. Suojajoukkojen, joiden tarkoituksena oli turvata Neuvostoliiton mahdollisen hyökkäyksen tapahtuessa varsinaisen liikekannallepanon toteuttaminen, keskitys oli seurausta yleistilanteen kiristymisestä. Suomen hallitus oli 5. lokakuuta saanut kutsun lähettää neuvottelijoita Moskovaan. Se aiheutti synkkiä epäilyksiä Suomen valtio- ja sotilasjohdossa.¹⁰

Somerkarin vaiheet ylimääräisten harjoitusten ajalta ovat vailla täyttä varmuutta. Ei ole selvyyttä siirtykö hän muun Suomen Valkoisen Kaartin kantahenkilökunnan tavoin Kannakselle linnoitustöihin lokakuun alkupuoliskolla 1939 vai oliko hän Helsingissä teollisuuspiirin tehtävissä. Kantakorttimerkintöjen mukaan hän oli teollisuuspiirin kirjoilla, mutta 1. Prikaatin sodan ajan päiväkäskymerkintöjen mukaan Somerkari palasi Kannakselle 9. joulukuuta 1939 komennukseltaan Helsingin teollisuuspiiriin. Joka tapauksessa Somerkari siirtyi ensimmäisen sotaviikon jälkeen vanhan rauhan ajan yksikönsä yhteyteen, kun hänet komennettiin 8. joulukuuta 1939 Kannakselle 1. Prikaatin esikuntaan. Helsingin teollisuuspiirin päällikön allekirjoittaman komennustodistuksen

8 Kilkki, Pertti: Upseerikoulutus itsenäisessä Suomessa. *Suomalainen upseerikoulutus 200 vuotta 1779–1979*. Joensuu 1978, s. 193–194 ja 197.

9 Ville-Poju Somerkarin nimikirja N:o 47622, KA.; Kilkki (1978), s. 198–199.

10 Tervasmäki, Vilho; Anssi Vuoremaa & Antti Juutilainen: Ylimääräiset harjoitukset – liikekannallepano, joukkojen keskittäminen ja sotavalmius. *Talvisodan historia 1*. Porvoo 1977, s. 97–99.

perusteella Somerkari oli oikeutettu käyttämään kaikkia liikkeessä olevia kulkuneuvoja.¹¹

Somerkarin palvelustehtävien vaihto talvisodan alkuvaiheissa näyttäytyy näin jälkikäteen epäselvänä. Sama tilanne on myös hänen talvisodan aikaisten tehtäviensä suhteen 1. Prikaatin esikunnassa. Arkistoitujen henkilöasiakirjojen – sotilaskantakortti ja kanta-henkilökunnan nimikirja – mukaan luutnantti Somerkari toimi 1. Prikaatin esikunnan adjutanttin tehtävässä koko talvisodan ajan. Sen sijaan talvisodan aikaisista asiakirjoista käy selvästi ilmi se, että Somerkari toimi myös prikaatin esikunnan komentotoimiston päällikön tehtävässä. Ei ole varmuutta, toimiko Somerkari adjutanttin tehtävänsä lisäksi komentotoimiston päällikkönä sodan loppuun asti.¹²

Ylipäänsä Somerkarin toiminnasta talvisodan aikana on jäänyt hyvin vähän merkintöjä, mutta se tiedetään, että hän oli jo saapunut Kannakselle, kun prikaati asettui 10. joulukuuta puolustukseen Munasuon–Tassiolammin väliseen maastoon 5. Divisioonan vastualueella. Tämän jälkeen prikaati osallistui 23. joulukuuta II Armeijakunnan suureen vastahyökkäykseen ja Neuvostoliiton suurhyökkäyksen torjuntaan helmi–maaliskuussa 1940 niin pää-, väli- kuin taka-asemassa. Prikaatin komentajana toimi talvisodan alkuvaiheessa eversti Einar Vihma ja hänen siirtyessä divisioonan komentajaksi 1. Prikaatin komentajaksi tuli 16. joulukuuta 1939 eversti Urho Sihvonen.¹³

Prikaatin omien tilastojen mukaan sodan ajan tappiot olivat noin 1 200 miestä, joista 324 kaatuneita. Somerkarin johtaman esikunnan komentotoimiston kautta kulki ylempiin esikuntiin lukuisa joukko sanomia, joiden sisältönä oli prikaatin taisteluvoiman väheneminen. Samaan aikaan viholliselle oli omien ilmoitusten mukaan aiheutettu noin 10 000 miehen tappiot ja tuhottu tai pahoin vaurioitettu 73:a panssarivaunua.¹⁴ Vaikka lukujen tarkkuuteen pitää suhtautua varauksella, antaa niiden suuruusluokka karmaisevan kuvan siitä vihollisen ylivoimasta, jota vastaan 1. Prikaati ja koko Suomen puolustusvoimat joutuivat talvisodassa taistelemaan.

Somerkari työskenteli prikaatin esikunnassa, joten kuolemanpelko ei ollut alati läsnä. Olihan prikaatin esikunta esimerkiksi joulukuun loppupuolella sijoittuneena vajaan 10 kilometrin päähän pataljoonista Leipäsuon pohjoispuolelle. Samaan aikaan ylempi esikunta eli 1. Divisioonan esikunta oli vajaan kymmenen kilometrin päässä takana päin. Toki neuvostoilmavoimien uhka Kannaksen yllä kohdistui yhtä lailla etulinjan kuin esikuntienkin henkilöstöön koko sodan ajan. Yöt, myrskyt ja lumisateet onneksi katkaisivat

11 Vrt. Ville-Poju Somerkarin nimikirja N:o 47622, KA; 1. Prikaatin päiväkäsky 1.1.1940. Päiväkäskykokoelma, KA.

12 Ville-Poju Somerkarin nimikirja N:o 47622, KA; Helsingin teollisuuspiirin esikunnan kirje N:o 379/II/henk. 39. 8.12.1939. Perus-1083/1, KA; 1. Prikaatin esikunnan kirje N:o 2014/I/20. 28.12.39. Perus-1083/1, KA; 1. Prikaatin päiväkäsky 1.1.1940, KA; 1. Prikaatin esikunnan kirje N:o 2500/I/1. 23.1.1940. Perus 510, KA.

13 1. Prikaatin sotapäiväkirja. 1. Prikaatin taistelukertomukset. SPK 3526, KA; Kesseli, Pasi: *Suomalaisen prikaatin esikunnan organisaation ja aseman kehittyminen 1939–1952*. Yleisesikuntaupseerikurssin diplomityö. 1993, s. 25 ja liite 6.

14 Yhteenveto omista ja vih:n tappioista. 19.4.40. SPK 3526, KA.

ilmatoiminnan edes ajoittain. Somerkarin tehtävä prikaatin esikunnassa oli sikäli yllättävä, että jo marraskuun puolivälissä II Armeijakunnan komentaja, kenraaliluutnantti Harald Öhquist oli linjannut, että nuoret aktiiviupseerit piti ensisijaisesti sijoittaa esikunta-palveluksen sijaan rintamatehtäviin.¹⁵

Sodan inha todellisuus ulottui myös esikuntiin. Joulun ja uudenvuoden välipäivinä Somerkari muun muassa selvitti ikävää etulinjassa tapahtunutta ampumatapausta, jossa yksi oma pioneeri sai surmansa ja toinen haavoittui omien miesten tulituksessa. Somerkarin varmentamassa asiakirjassa todettiin ampumistapauksen johtuneen yhtäältä etulinjan taistelijoiden puutteellisesta informoinnista. Johtajat ja päälliköt eivät olleet tiedottaneet etulinjan edessä toimivista pioneereista. Toisaalta osa etulinjan miehistä oli vastikään rintamalle tulleita, olosuhteisiin tottumattomia reserviläisiä. Selvityksen perusteella prikaatin komentaja ei ryhtynyt rankaisutoimenpiteisiin. Jatkossa vastaavaa ei saisi tapahtua.¹⁶

Osa epäonnistumisista johtui siitä, että monen talvisodassa taistelleen miehen henkinen kestävyys joutui ääri rajoille. Joukkojen taistelukyvyn kannalta onnekasta oli, että vain erittäin pieni osa miehistä menetti hermonsa pystymättä jatkamaan taistelua etulinjassa. Osa miehistä taas ei sopeutunut palveluskuriin. Kuriin sopeutumattomia ja so-pimattoman käytöksen omaavia pyrittiin mahdollisuuksien mukaan siirtämään koti-rintamalle työkomppanioihin. Somerkari valmisti vuoden 1939 viimeisinä päivinä pataljoonille käskyn, jossa käskettiin ilmoittamaan esikuntaan ne miehet, jotka olisi siirrettävä Turussa sijaitsevaan erilliseen työkomppaniaan.¹⁷

Komentotoimiston päällikön tehtäviin kuului edellä kuvattujen asioiden ohella kaikki henkilöstön käyttöön liittyvät tehtävät. Somerkarin johtamassa toimistossa hoidettiin niin prikaatin henkilöstön siirtoihin, komennuksiin, palkitsemisiin, rankaisemisiin kuin henkilötäydennyksiin liittyvät asiat. Mitä ilmeisimmin myös prikaatin esikunnan siirtyessä vetäytymisvaiheessa pääasemasta väliaseman kautta taka-asemaan, komentotoimiston päällikön tehtäviin kuului kussakin tilanteessa esikunnan uuden sijaintipaikan tiedustelu.¹⁸

Somerkarin nimi ei luultavasti herättänyt 1. Prikaatin taistelevissa pataljoonissa kovinkaan suurta innostusta, sillä hänen johtamansa esikunnan komentotoimiston tehtäviin kuului henkilötäydennyksen järjestäminen kaatuneiden, haavoittuneiden ja muista syistä taisteluvahvuudesta poistuneiden miesten tilalle. Talvisodan päivinä miehistötap-

15 1. Divisioonan toimisto I:n kirje N:o 86/I/1. 12.11.1939. Perus 460, KA; Kesseli (1993), liite 8.

16 1. Prikaatin esikunnan kirje N:o 2014/I/20. 28.12.39. Perus 1083/1, KA.

17 1. Prikaatin esikunnan kirje N:o 2070/I/13. 31.12.39. Perus 510, KA.

18 Ks. esim. 1. Prikaatin esikunnan kirje koskien tappioluetteloja. N:o 2045/I/3. 30.12.1939. Perus 1083/2, KA; 1. Prikaatin esikunnan kirje koskien kunniamerkillä palkittavia. N:o 2975/I/5. 11.3.1940. Perus 1083, KA; 780:n puhelinsanoma N:o 2382/I/6/16.1.40. Perus 1083, KA; Kesseli (1993), s. 28.

piot olivat niin suuria, ettei tarvittavaa miehistötäydennystä pystytty millään tavoin järjestämään. Esimerkiksi tammikuun alussa 1940 prikaatin esikunnasta ilmoitettiin, että prikaatille ei ollut lähiaikoina tulossa täydennystä.

Käytännössä Somerkari oli valmistellut edellä mainitun käskyn, minkä esikuntapäällikkö, majuri Veikko Kajaani oli allekirjoittanut. Miehistövajaus piti tasoittaa pataljoonien kesken ja kiväärimiehinä sekä muissa perustehtävissä toimivia, mahdollisesti lyhyen koulutuksen tai rintamakokemuksen perusteella erikoistehtäviin kykeneviä miehiä olisi siirrettävä vaativampiin tehtäviin. Peruskoulutuksen saanutta miehistöä oli siis odotettavissa nopeammin täydennykseksi, mutta käskyn lopputulema oli joka tapauksessa joukoille lohduton: *”Kuten ylläolevasta ilmenee ei toistaiseksi lähetetä varsinaisia täydennys-tilauksia. 1. Pr. E tiedoittaa milloin täydennystä jälleen on saatavissa.”*¹⁹

Prikaatin esikunta oli niin sanotusti puun ja kuoren välissä, sillä miehistötäydennykset kulkivat 1. Divisioonan esikunnan kautta, ja mikäli sieltä ei täydennyksiä tullut, ei prikaatilla ollut mitään mahdollisuuksia lisämiehistön hankkimiseksi. Somerkarin tehtäviin komentotoimiston päällikkönä kuului yhteenvetojen tekeminen yksiköiden vahvuuksista ja tarvittavista täydennyksistä, joten hän oli todennäköisesti liiankin hyvin perillä niistä vaikeuksista, joita henkilöstötäydennyksiin tai pikemminkin niiden riittämättömyyteen liittyi.²⁰

Somerkarin varmentaman prikaatin vahvuusilmoituksen mukaan tammikuun puolivälissä 1940 rivivahvuus oli 129 + 594 + 2 156. Päälystön, alipäälystön ja miehistön kokonaisvahvuus oli siis 2 879 miestä. Täydennystarve oli noin 450 miestä. Prikaatilla oli käytössään 78 ratsuhevosta ja 479 vetohevosta. Hevosten merkitys oli täysin keskeinen, sillä toimintakuntoisia moottoriajoneuvoja oli vain nimeksi: kahdeksan henkilöautoa ja viisi kuorma-autoa.²¹

1. Prikaatin esikunnan tarkkaa kokoa ei käytettävistä lähteistä ole löydettävissä, mutta talvisodassa suomalaisen jalkaväkiprikaatin esikunnan koko oli yleisimmin vajaat 50 henkeä. Komentotoimiston (toimisto I) määrävahvuuteen kuului toimistopäällikkö, neljä upseeria ja pastori. Esikunnan käytännön toimintaa tuki toimituskomppania, määrävahvuudeltaan noin 70 miestä. Sodan arjessa määrävahvuuksista toki jouduttiin joustamaan, mutta tuota suuruusluokkaa myös 1. Prikaatin esikunnan ja toimituskomppanian kokoonpano oli.²²

Työtä tehtiin kovassa paineessa kellon ympäri. Somerkarin osalle näkyy langenneen esikunnassa monen tyyppisiä tehtäviä, ja löytyy talvisodan päiviltä asiakirjoja, joissa luutnantti Somerkari on allekirjoittaja prikaatin esikuntapäällikön sijaan tämän poissa

19 1. Prikaatin esikunnan kirje N:o 2160/I/4 sal. 5.1.1940. Perus 510, KA.

20 Ks. esim. 1. Prikaatin esikunnan kirje koskien vahvuusilmoituksia. N:o 2099/I/3. 2.1.1940. Perus 510, KA.

21 1. Prikaatin vahvuusilmoitus 15.1.1940. Perus 510, KA.

22 Kesseli (1993), liite 2.

ollessa. Käytännössä paikalla ei aina ollut se tehtävänhaltija, jonka varsinaiseen päätöksentekovaltaan kukin asia kuului. Somerkari työskenteli 1. Prikaatin esikunnassa sodan loppuun saakka, pois lukien loma, jota hänelle oli myönnetty kahdeksan vuorokautta ajankohdalle 12.–19. helmikuuta 1940.²³

Talvisodasta rauhan ajan koulutustöihin

Somerkari sai tiedon talvisodan päättymisestä 1. Prikaatin esikunnassa aamulla 13. maaliskuuta 1940 kello 8.51. Hän oli mitä ilmeisimmin tuolloin esikunnan päivystävänä upseerina. Joka tapauksessa hän otti henkilökohtaisesti vastaan puhelinsanomana 4. Divisioonan esikunnasta, jossa divisioonan komentajan, eversti Johan Arajuren allekirjoittaman sanoman tärkein viesti kuului: ”*Rauhansopimus solmittu, astuu voimaan 13.3.40 klo 11.*”²⁴

Tuolloin elettiin niin Suomen sodanjohdossa kuin rintamaesikunnissakin jännityksentäyteisiä hetkiä. Lopettaisiko vihollinen tulitoiminnan ja seuraisiko vihollinen, kun omat joukot vetäytyisivät sovitun mukaisesti kilometrin päähän vihollisjoukoista. Miten omien joukkojen kuri säilyisi vihollisuuksien loputtua?

Aseet vaikenivat ja suomalaisten pahimmat pelot sodan jatkumisesta jäivät toteutumatta. Talvisodan jälkeen Somerkari jatkoi tehtäviään 1. Prikaatin esikunnassa. Taistelutoiminnan sijaan päivät täyttyivät nyt uuden rajalinjan taakse vetäytymisen suunnittelusta ja toteuttamisen valmisteluista. Koko ajan oli joukkojen oltava valmiudessa myös torjumaan mahdolliset venäläisten uudet hyökkäykset. Rauhantulosta huolimatta Neuvostoliiton hyökkäysuhka oli koko ajan olemassa.

Taistelujen taukoaminen aiheutti osaltaan sotilaskurin löystymistä, mikä työllisti myös Somerkaria. Adjutantin tehtävässä Somerkarin tehtäviin kuului muun muassa sotarovouksen ehkäiseminen. Somerkari valmisteli huhtikuun alussa 1940 käskyn, jossa kaikkien prikaatin yksiköiden piti toimittaa sotilaiden uuden rajalinjan takaa mukanaan tuoma irtaimisto esikunnan pihalle. Vapaaehtoisien palautuksen jälkeen sotilaiden halusta löytyvästä irtaimistosta, kuten polkupyöristä, radioista, vaatteista tai huonekaluista, joutuisi syytteeseen sotarovouksesta.²⁵

Ylennystä tai kunniamerkkejä Somerkari ei talvisodan aikana saanut, mutta siinä ei ollut mitään poikkeuksellista. Taistelujen aikana kunniamerkkejä myönnettiin yleensä vain taistelukentällä eniten kunnostautuneille. Adjutantin tehtävässä, prikaatin esikun-

23 1. Prikaatin esikunnan kirje koskien ”kolmiryhmä”-sanastoa. N:o 2376/P-V/71. 17.1.40. Perus 510, KA.; 1. Prikaatin komentajan päiväkäsky N:o 9, 10.2.1940. Päiväkäskykokoelma, KA. Huom. Somerkarin lomamerkintä on ajanjaksolle 12.–19.3.40, mutta mitä ilmeisimmin kuukauden osalta on tapahtunut löytövirhe, sillä listassa kaikkien muiden lomat (useita kymmeniä) on myönnetty helmikuulle 1940.

24 4.D:n puhelinsanoma lohkojen komentajille koskien rauhansopimusta. N:o 12/III/13.3.40. Perus 1083/2, KA.

25 Somerkarin varmentama 1. Prikaatin puhelinsanoma N:o 3. 2.4.40. P 7981/1, KA.

nassa erityinen meritoituminen sen sijaan ei ollut helppoa. Muutama kuukausi sodan jälkeen, kesäkuussa 1940, myönsi Mannerheim Somerkarille 4. luokan Vapaudenristin.²⁶

Kesällä 1940 Somerkari oli jo uusien tehtävien äärellä, sillä hänet siirrettiin 10. toukokuuta 1940 esikuntatehtävistä 1. Prikaatin Panssarintorjuntatykkikomppanian päälliköksi. Komppanianpäällikkönä Somerkari oli vastuussa yksikkönsä johtamisesta. Rauhantilassa yksi tärkeimmistä tehtävistä puolustusvalmiuden ylläpidon lisäksi oli koulutus. Panssarintorjunnan osalta edellistalven sota oli osoittanut sen, että joukkojen piti olla mahdollisimman hyvin koulutettuja.

Neuvostoliiton uhka oli talvisodan jälkeen yhä läsnä, joten armeijaa organisoitiin uudelleen kesän ja syksyn 1940 aikana voimakkaasti. Muutokset näkyivät konkreettisesti myös Somerkarin tehtävissä, sillä 4. heinäkuuta hän sai vastuulleen myös kranaatinheitinkomppanian päällikkyuden. Saman kuun lopussa hän siirtyi Jalkaväkirykmentti 21:n 3. erillisen komppanian päälliköksi. Lokakuun 19. päivä tuli jälleen siirto kranaatinheitinkomppanian päälliköksi 7. Prikaatiin ja vielä helmikuun alussa 1941 komppanianpäälliköksi 6. Prikaatin kuudenteen komppaniaan.²⁷

Hyökkäyssotaa kesällä 1941

Kesäkuun lopulla 1941 Suomi joutui uudelleen sotaan Neuvostoliittoa vastaan. Somerkarille muutos rauhan töistä sotatoimiin tapahtui siten, että 6. komppanian päällikkyys 6. Prikaatissa vaihtui yleisen liikekannallepanon myötä 18. kesäkuuta 1941 Jalkaväkirykmentti 48:n 7. komppanian päällikkyYTEEN.²⁸ Jatkosodan alkaessa 25. kesäkuuta 1941 tunnelmat olivat Somerkarin komppaniassa ilmeisen odottavat, sillä komppanianpäällikkö ja jokainen kaikkiaan neljän joukkueen johtajista olivat ajattaneet hiukset pois ennen hyökkäyksen alkua.²⁹

Jatkosodan hyökkäysvaiheessa kesällä ja syksyllä 1941 Jalkaväkirykmentti 48 kuului eversti Aaro Pajarin komentamaan 18. Divisioonaan. Pajarin divisioona puolestaan oli osa II Armeijakuntaa, jonka tehtävänä oli hyökätä heinäkuun lopusta alkaen Ilmeen-Hiitolan suunnassa kohti Laatokan rantaa ja katkaista pohjoisempaan Sortavalan suunnassa olevien neuvostojoukkojen maayhteydet Karjalan kannaksen suuntaan.³⁰

Jos talvisota oli ollut Somerkarille pelkkää esikuntatyötä, oli hän jatkosodan hyökkäysvaiheessa käytännön sotatöiden keskiössä. Jalkaväkikomppanian päällikkönä hän johdatti joukkoaan niin sanotusti edestä kuten esimerkiksi 7. heinäkuuta 1941: ”Klo 10.00 lähti

26 Ylipäällikön päiväkäsky n:o 84/1940. Päiväkäskykokoelma, KA.

27 Ville-Poju Somerkarin nimikirja N:o 47622, KA.

28 Ville-Poju Somerkarin nimikirja N:o 47622, KA.

29 Ks. Virtanen, Kari: *Jalkaväkirykmentti 48 jatkosodassa*. Jyväskylä 1986, s. 18.

30 Kuussaari, Eero & Antti Juutilainen: *Itä-Kannaksen valtaus. Jatkosodan historia 2*. Porvoo 1989, s. 114.

komp. pääl. taist. läh. kanssa tarkastamaan asemia suunnassa Jaakkima. Palasi 18.15.” Somerkarin sotatie oli lähellä katketa 12. elokuuta 1941, kun hän haavoittui Pajasyrjän taisteluissa. Kylän valtauksessa kaatui komppaniasta viisi miestä ja haavoittui Somerkarin lisäksi toistakymmentä miestä. Haavoittumisen vakavuudesta ei ole tietoa, mutta kyse ei ollut aivan pienestä naarmusta, sillä hän luovutti komppanianpäällikön tehtävät luutnantti Muraselle.³¹

Sotilaskantakorttimerkinnän mukaan Somerkari haavoittui lievästi jo reilua kuukautta aiemmin 5. heinäkuuta 1941. Tästäkään tapauksesta ei ole täysin tarkkaa tietoa, mutta samana päivänä vihollisen tykistökeskitys osui kaksi kertaa komppanian majoitusalueelle. Komppanian tappiot olivat ainakin kolme kaatunutta ja useita haavoittuneita. Toisen tykistökeskityksen jälkeen komppanian teltoja siirrettiin puolisen kilometriä ja aloitettiin sirpalesuojien kaivaminen. On ilmeistä, että Somerkari haavoittui lievästi jommasakummassa näistä tykistökeskityksistä pystyen kuitenkin jatkamaan komppanianpäällikön tehtävässä.³²

Haavoittumisista huolimatta jatkosodan hyökkäysvaihe oli Somerkarille henkilökohtaisesti menestyksenkäs. Ylipäällikkö myönsi 9. syyskuuta 1941 hänelle 3. luokan Vapaudenristin ja reilua viikkoa myöhemmin, 19. syyskuuta, hänet ylennettiin kapteeniksi. Mielenkiintoinen yksityiskohta Somerkaria koskevissa merkinnöissä on se, että 12. elokuuta haavoittumisesta kertovassa sotapäiväkirjamerkinnässä hänen mainitaan olevan kapteeni, vaikka ylennys tapahtui vasta kuukautta myöhemmin. Mahdollisesti kyseessä on inhimillinen virhe tai ehkä sotapäiväkirjan teksti on kirjoitettu lopulliseen muotoon vasta sen jälkeen, kun Somerkari oli jo ylennetty kapteeniksi. Sotapäiväkirjamerkintöjen tekeminen jälkikäteen ei ollut mitenkään poikkeuksellista.³³

Somerkari vaihtoi syys–lokakuun vaihteessa komppaniaa siirtyen 8./Jalkaväkirykmentti 48:n päälliköksi. Virallisesti siirto tapahtui 25. syyskuuta, mutta sotapäiväkirjamerkintöjen mukaan Somerkari otti uuden komppaniansa vastaan 8. lokakuuta 1941.³⁴

Sotatoimet Kannaksella rauhoittuivat syyskuun alun jälkeen, jolloin suomalaiset pysäyttivät etenemisensä vihollisen vastarinnan tiivistyessä mitä lähemmäs Leningradia edettiin. Somerkari pääsi hehtisen hyökkäysvaiheen päätteeksi hetkeksi irti sodasta, sillä hän oli lomalla 31.10.–8.11.1941. Lomaltapaluuta takaisin komppaniaan helpotti luultavasti se, että komppanian korsusauna otettiin käyttöön samana päivänä.³⁵

31 7./Jalkaväkirykmentti 48:n sotapäiväkirja 1941, 7.7. ja 12.8.1941. SPK 12235, KA.

32 7./Jalkaväkirykmentti 48:n sotapäiväkirja 1941, 12.8.1941. SPK 12235, KA; Ville-Poju Somerkarin sotilaskantakortti, KA.

33 Ville-Poju Somerkarin sotilaskantakortti; Ville-Poju Somerkarin nimikirja N:o 47622, KA.

34 Vrt. Ville-Poju Somerkarin nimikirja N:o 47622, KA; 8./Jalkaväkirykmentti 48:n sotapäiväkirja 1941, 8.10.1941. SPK 12239, KA.

35 8./Jalkaväkirykmentti 48:n sotapäiväkirja 1941, 31.10.–8.11.1941. SPK 12239, KA.

Vuoden 1941 päättyessä Somerkari oli komppaniansa kanssa etulinjassa. Sotapäiväkirja kertoo seuraavaa: ”Uudenvuodenyönä oli komppaniallamme uudenvuoden vastaanottohetki etulinjassa, jonne koko komppania oli kerääntynyt. Veisattiin virsi, pataljoonan pastori piti lyhyen puheen ja kompp. päällikkö [Somerkari] muistutti mieliin kaatuneiden asetoverien muiston velvoituksesta. Tasan klo 24 kk:t ja pst.-aseet ampuivat vuoden alkajaislaukaukset. Valojuova- ja valoammukset piirtelivät ilmaan kauniita kaaria – –.”³⁶

Helmikuun lopussa 1942 Somerkari pääsi jälleen lomalle (26.2.–7.3.1942). Jos oli marraskuussa lomaltapaluu ollut juuri valmistuneen korsusaunan myötä miellyttävä, nyt paluupäivä oli synkkääkin synkempi. Komppaniasta kaatui päivän aikana kolme miestä.³⁷

Vaikka elettiin asemasotavaiheen aikaa, tappioita syntyi päivittäin ja etulinjapalveluksessa olleet joukot väsyivät entistä pahemmin. Mitä ilmeisimmin Somerkari yritti parhaansa mukaan saada komppaniansa ajoittain irti rintamapalveluksesta. Mutta komppanioita oli rajallinen määrä, joten vuorotellen selustapalvelusta riitti vain niukasti. Kun komppania toukokuun loppupuolella 1942 pääsi pitkän etulinjapalveluksen jälkeen reserviksi ja lepäämään, oli tunnelma kiteytynyt sotapäiväkirjan sivuille osuvasti: ”Levossa – poissa siitä ainaisesti ruumiillisesti sekä henkisesti kuluttavasta jännityksestä, minkä pidempiaikainen yhtämittäinen etulinjassa olo aiheuttaa.”³⁸

”Kesäsota” pitkittyi – sodan väsymystä

Sodan keskellä iloon oli vähän syitä. Vapunpäivänä 1942 Somerkari kuitenkin oli sotapäiväkirjamerkinnän mukaan tyytyväinen mies. Ilo ei johtunut vapunvietosta vaan siitä, että komppania oli saanut lisää tulivoimaa: ”Kompp. pääl. kapt. Somerkarin toivomus täyttyi siinä suhteessa, että hän sai it-jalustan pst. kivääriin, joka asetettiin komentokorrun lähelle.”

Komppanianpäällikön tehtävissä Somerkari jatkoi vuoden 1942 loppuun saakka. Jouluun lopusta 1942 maaliskuun puoliväliin 1943 Somerkari toimi Jalkaväkirykmentti 48:n tarkka-ampujakurssin johtajana. Somerkarin kokemus ja ”virkaikä” kasvoivat, joten oli luontevaa, että hän siirtyi asemasotavaiheen aikana vaativampiin tehtäviin. Virkaiän lisäksi Somerkari menestyi mitä ilmeisimmin tehtävissään hyvin, sillä heinäkuussa 1943 hänet siirrettiin Jalkaväkirykmentti 48:n virkaa tekeväksi esikuntapäälliköksi ja 1. lokakuuta 1943 18. Divisioonan operatiivisen osaston päällikön viransijaiseksi. Näihin tehtäviin ei sodan aikana siirretty kapteenia, mikäli hän ei ollut hoitanut aiempia tehtäviään mallikkaasti.³⁹

36 8./Jalkaväkirykmentti 48:n sotapäiväkirja 1941, 31.12.1941. SPK 12239, KA.

37 8./Jalkaväkirykmentti 48:n sotapäiväkirja 1941, 26.2. ja 7.3.1942. SPK 12239, KA.

38 8./Jalkaväkirykmentti 48:n sotapäiväkirja 1941, 22.5.1942. SPK 12239, KA.

39 Ville-Poju Somerkarin nimikirja N:o 47622, KA.

Somerkari oli ollut operatiivisen osaston päällikkönä vasta muutaman viikon kun 18. Divisioonan komentaja vaihtui. Kenraalimajuri Aaro Pajari siirtyi 3. Divisioonan komentajaksi ja kenraalimajuri Paavo Paalu siirtyi 18. Divisioonan komentajaksi. Divisioonan operatiivisen osaston määrävahvuus oli kuusi upseeria, joista kolme upseeria toimi tiedustelutoimistossa ja kaksi työskenteli operatiivisessa toimistossa. Osastopäällikkö oli suoraan divisioonan esikuntapäällikön alainen⁴⁰.

Divisioonan operatiivisen osaston päällikön tehtävässä Somerkari astui hyvin vaatiin saappaisiin. Käytännössä tehtävään valittiin ensisijaisesti yleisesikuntaupseerikursin käyneitä aktiiviupseereita, mutta sodan pitkittyessä tästä vaatimuksesta jouduttiin joustamaan. Tehtävän tasoa kuvaa hyvin 7. joulukuuta 1943 sotapäiväkirjaan kirjattu merkintä: ”klo 17.00 soitti Kan.R:n esik.pääll. ev.luutn. [Yrjö] Hautala op. os. pääll. vs:lle kapt. Somerkarile tiedottaen, että Ryhmän komentaja [kenraaliluutnantti Harald Öhquist] on käsenyt 18. D:aa suunnittelemaan väkivaltaisen tiedustelun suorittamista tarkoituksella saada vankia”.⁴¹

Sotien jälkeen antamissaan haastattelutiedoissa Somerkari muisteli operatiivisen osaston päällikön tehtäviään muun muassa siten, että määrävahvuuksien mukaan osastopäällikön piti toimia myös operatiivisen toimiston päällikkönä, mutta käytännössä tehtäviä hoiti kaksi eri upseeria. Somerkarin mukaan osaston tiedusteluhenkilöstöllä ei ollut tiedustelukoulutusta.⁴²

Kevään 1944 aikana Somerkarille kävi varmasti tehtävässään selväksi, että jossain vaiheessa vihollinen aloittaisi suurhyökkäyksen. Vihollisen etulinjassa suorittamat kaivaustyöt laitettiin toukokuun 1944 aikana operatiivisessa osastossa merkille.⁴³

Kun vihollisen suurhyökkäys Kannaksella sitten alkoi 10. kesäkuuta 1944, muuttui myös Somerkarin toiminta kuin taikaiskusta. Somerkarin toimista operatiivisen osaston päällikkönä saa kuvan divisioonan sotapäiväkirjasta 10. kesäkuuta iltapäivältä⁴⁴:

- kello 13.40. Somerkari antaa puhelimitse alustavan käskyn 18. Tykkikomppanian alistamisesta 15. Divisioonalle.
- kello 14.00. Somerkari pitää puhuttelun divisioonan kaasusuojelukomentajalle. Sokaisu- ja tuhoamisvälinetilanne on selvitettävä ja apua annettava kaikin keinoin.
- kello 15.45. Somerkari antaa puhelimitse esikäskyn Jalkaväkirykmentti 6:n alistamisesta 2. Divisioonalle.
- kello 18.20. Somerkari tiedottaa puhelimitse JR 6:lle, että III AK:n mukaan uusia

40 Jokinen, Raimo: *Vihollistiedustelumme Karjalan kannaksella 1944 sekä tiedustelun antamien tulosten luotettavuus*. SKK:n diplomitö. 1969, liite 2.

41 18. Divisioonan esikunnan Toimisto III:n sotapäiväkirja vuosilta 1943–1944, 7.12.1943. SPK 6276, KA.

42 Jokinen (1969), s. 9.

43 18. Divisioonan esikunnan Toimisto III:n sotapäiväkirja vuosilta 1943–1944, 20.5.1944. SPK 6276, KA.

44 18. Divisioonan esikunnan sotapäiväkirja vuodelta 1944, 10.6.1944. SPK 6249, KA.

panssarintorjunnan lähitorjuntavälineitä saa Valkjärven AKM:stä. Koulutus aloitettava heti.

- kello 18.20. Somerkari antaa käskyn taisteluvälinetoimiston päällikölle. On selvitettävä paljonko ja minkälaisia panssarintorjuntavälineitä on saatavissa.
- kello 20.05. Somerkari ottaa puhelinyhteyden IV Armeijakunnan esikuntapäällikköön JR 6:n saamien käskyjen tarkistamiseksi. Inkisen rykmentin miehittävä VT-asema osaltaan.

Kesken torjuntataisteluiden Somerkari sai henkilökohtaisen tunnustuksen, kun hänet ylennettiin 23. kesäkuuta majuriksi. Taisteluiden tiimellyksessä tiedonkulku ei tapahtunut ylennysasioiden osalta reaaliajassa, sillä vielä 25. kesäkuuta 18. Divisioonan sotapäiväkirjassa Somerkari merkittiin kapteeniksi.⁴⁵

Myöhään saman päivän iltana Somerkari lähti 18. Divisioonan komentajan kenraalimajuri Paalun ja muutamien muiden upseerien kanssa Jalkaväkirykmentti 6:n komentopaikalle ja sieltä Panssaridivisioonan komentajan kenraalimajuri Ruben Laguksen komentopaikalle.⁴⁶ Uunituore majuri ei lähtiessään varmastikaan tiennyt millaiseen johtamiskriisiin divisioonan tilanne yön aikana ajautuisi.

Vihollispanssarit olivat nimittäin tunkeutuneet kesäkuun 25. päivän aikana Portinhoikan suunnalla vahvennetun 18. Divisioonan selustaan. IV Armeijakunnan komentaja kenraaliluutnantti Taavetti Laatikainen käski seuraavana yönä kello 2.45 että Paalun komentama 18. Divisioona alistetaan kenraalimajuri Lagukselle.⁴⁷

Tilanne kehittyi siten, että 18. Divisioonan komentajaa vaihdettiin. Kenraalimajuri Paalu siirrettiin syrjään ja tilalle tuli eversti Gunnar Snellman. Uusi komentaja saapui divisioonan komentopaikalle 28. kesäkuuta puolenpäivän aikoihin. Perehtyminen tapahtui nopeasti, sillä seuraavan päivän aamuna kello 9.05 Snellman ilmoitti puhelimitse kenraaliluutnantti Laatikaiselle ottaneensa divisioonan komentajan tehtävät vastaan.⁴⁸

Heinäkuun 1944 puoliväliin mennessä venäläisten hyökkäys Talin–Ihantalan suunnalla onnistuttiin pysäyttämään, joten myös 18. Divisioonan taistelutilanne rauhoittui. Somerkari kuitenkin koki vielä heinäkuun lopussa sodan kirot, kun hän oli kuun 31. päivänä eversti Snellmanin kanssa tarkastamassa Jalkaväkirykmentti 48:n ryhmitystä etulinjassa. Somerkarin ylöskirjaaman mukaan: ”*Vih. tarkka-ampuja osui ev. S:n reisi-valtimeen hänen olleessaan tarkastamassa JR 48:n ryhmitystä etulinjassa.*” Somerkari oli

45 Ylipäällikön päiväkäsky N:o 120, 23.6.1944. Päiväkäskykokoelma, KA; 18. Divisioonan sotapäiväkirja vuodelta 1944, 25.6.1944. SPK 6251, KA.

46 18. Divisioonan sotapäiväkirja vuodelta 1944, 25.6.1944. SPK 6251, KA.

47 *Jatkosodan historia 4*. Sotatieteen laitoksen julkaisuja. Porvoo 1992, s. 160.

48 18. Divisioonan sotapäiväkirja vuodelta 1944, 28.–29.6.1944. SPK 6251, KA.

nähty osuman lähietäisyydeltä, sillä hän ja komentaja olivat laukauksen tullessa juuri olleet ylittämässä puroa kiveltä kivelle loikkien.⁴⁹

Jatkosota päättyi 4. syyskuuta 1944. Somerkari hoiti tuona päivänä operatiivisen osaston päällikön tehtäviään esikunnassa normaaliin tapaan. Päivän aikana divisioona sai kosketuksen puna-armeijan upseereihin, mutta samaan aikaan vihollinen ampui vielä moneen otteeseen tykistöllä ja jalkaväen aseilla. Iltayhdentoista aikaan divisioonan esikuntapäällikkö, everstiluutnantti Erkki Kukkonen piti divisioonan aselajikomentajille, huoltopäällikölle ja operatiivisen osaston päällikölle puhuttelun, jossa hän välitti ylemmältä johtoportaalta saamansa ohjeet: ”*On varauduttava siihen, että joukot on lähipäivinä siirrettävä Moskovan rauhan rajalle.*”⁵⁰

Suomalaiset suhtautuivat rauhan kestävyYTEEN epäillen. Tilanteen jännittyneisyys näkyi myös siinä, että omien joukkojen kurinpitoon kiinnitettiin 18. Divisioonassa erityistä huomiota. Miehistö ei saanut ottaa omatoimisesti yhteyttä neuvostojoukkoihin, ja jokainen venäläisiin yhteydessä ollut piti pidättää ja eristää kunnes oli selvitetty, oliko kyseessä karkaamis- tai yllöikkaamisyritys tai muu vastaava tapaus.⁵¹

Somerkarin sotatie päättyi syksyllä 1944, sillä 18. Divisioona ei osallistunut Lapin sodan taisteluihin. Käsky divisioonan kotiuttamisesta tuli 24. lokakuuta. Kahta päivää aikaisemmin Somerkari oli saanut henkilökohtaisen kiitoksen, kun hänelle myönnettiin 3. luokan Vapaudenristi tammenlehvän kera.⁵²

Divisioonan kotiuttamistoimien ohessa tapahtui kuitenkin vielä ajan henkeä kuvaava episodi, kun 28. lokakuuta divisioonan esikuntaan saapui kolme venäläistä Liittoutuneiden valvontakomission upseeria. Majuri Somerkari kuului divisioonan komentajan vransijaisen eversti Georg Lucanderin ja everstiluutnantti Kurt-Erik Lindemanin ohella suomalaisten puolelta isäntäseurueeseen, joka venäläisten kanssa neuvotteli. Kahden ja puolen tunnin vierailun aikana venäläiset halusivat selvittää suomalaisten kotiuttamien reserviläisten määrän. Somerkari jatkoi operatiivisen osaston päällikön tehtävissä marraskuun 1944 loppuun asti, kunnes divisioonan esikunta lakkautettiin.⁵³ Oli aika siirtyä rauhan töihin.

49 Somerkarin muistiinpanot eversti Snellmanin haavoittumisesta. 18. DE, toimisto III, komentajalle esiteltävät asiat, PK 2716, KA.

50 18. Divisioonan sotapäiväkirja vuodelta 1944, 4.9.1944. SPK 6261, KA.

51 18. Divisioonan sotapäiväkirja vuodelta 1944, 5.9.1944. SPK 6261, KA.

52 Ville-Poju Somerkarin nimikirja N:o 47622, KA.

53 18. Divisioonan sotapäiväkirja vuodelta 1944, 28.10. ja 30.11.1944. SPK 6261, KA.

Somerkarin palvelusura vuodesta 1945 eteenpäin

- Komppanianpäällikkönä 4./JR 7:ssä, 4.1.1945–
- Toimistoupseerina AKE:n tsto III:ssa, 7.3.1945–
- Nimitetty puolustuslaitoksen kapteenin virkaan, 24.4.1945
- Oppilaana Taistelukoulussa, 7.1.–20.7.1946
- Oppilaana Sotakorkeakoulussa, 7.1.1947–
- Nimitetty puolustuslaitoksen majurin virkaan, 20.6.1948
- Nimitetty puolustusvoimain pääesikunnan nuoremman toimistoiesiupseerin virkaan, 6.12.1948
- Saanut Sotakorkeakoulun stipendirahastojen stipendin (20 000 markkaa) tunnustukseksi erittäin ansiokkaasta Sotakorkeakoulun suorituksesta ja ansiokkaasta diplomityöstä
- Nuorempana toimistoiesiupseerina PvPE:n järjestelyosastossa, 21.12.1948–
- Yleisesikuntaupseerin arvo, 27.1.1950
- Toimistopäällikön viransijaisena Pääesikunnan sotataloustoimistossa, 29.11.1952–
- Toimistopäällikkönä KemSpE:n järjestely- ja huoltotoimistossa, 1.6.1953–
- Nimitetty puolustuslaitoksen everstiluutnantin virkaan, 6.3.1955
- Kemin Sotilaspiirin päällikkönä, 6.3.1955–
- Ylennetty everstiluutnantiksi, 15.3.1955
- Psv-pataljoonan komentajana PsR:ssä, 2.4.1955–
- Esikuntapäällikkönä PsPrE:ssa, 5.3.1956–
- Pataljoonan komentajana Hämeen Jääkäripataljoonassa, 13.5.1958–
- Myönnetty 2. luokan Vapaudenristi rauhan ajan ansioista (VR 2 ra), 4.6.1958
- Nimitetty puolustuslaitoksen everstin virkaan, 15.9.1958
- Komentajana Porin Prikaatissa, 15.9.1958–
- Ylennetty everstiksi, 22.10.1958
- Osastopäällikkönä Pääesikunnan järjestelyosastossa, 18.11.1960–
- Sijaisena hoitanut päämajamestarin tehtäviä, 19.12.1962–1.2.1963
- Väliaikaisena hoitanut puolustuslaitoksen kenraalimajurin virkaa PE:n va huoltopäällikkönä, 22.1.1965–
- Nimitetty puolustuslaitoksen kenraalimajurin virkaan ja ylennetty kenraalimajuriksi, 16.3.1965
- Huoltopäällikkönä Pääesikunnassa, 16.3.1965–
- Myönnetty Suomen Leijonan 1. luokan komentajamerkki (SL K 1), 4.6.1968
- Ylennetty kenraaliluutnantiksi, 9.1.1971
- Nimitetty puolustuslaitoksen kenraaliluutnantin virkaan, 21.5.1971
- Myönnetty ero omasta anomuksestaan puolustuslaitoksen kenraaliluutnantin virasta Pääesikunnasta, 3.11.1972.

Petteri Jouko¹

Uusi suunta? – Pohjois-Suomen puolustaminen kylmän sodan alkuvuosina

Pohjois-Suomi oli sotilaallinen tyhjiö ennen toista maailmansotaa. Alueella ei ollut Puolustusvoimien varuskuntia, ja sodan uhatessa alueen puolustaminen perustui erillisten pataljoonien käyttöön harvojen itärajalta johtavien teiden suunnissa. Uhka-arvioiden mukaan oli varsin epätodennäköistä, että vihollinen hyökkäisi alueelle vahvoin voimin.²

Uhka-arvioille oli näin jälkikäteen ajatellen ymmärrettävä perusta: miksi Neuvostoliitto olisi hyökännyt kapeiden teiden puhkomalle korpimaalle tai Lapin kairaan? Vaikka Tarton rauhassa Suomelle määrätty Petsamon alue oli tärkeä sotateollisuudelle korvaamattoman nikkelin tuottajana, ei puolueettoman Suomen alueelta suuntautunut sotilaallista uhkaa Murmanskin tai Muurmannin radan alueille. Rajanaapuri Norja oli puolueeton, eikä sillä ollut halua tai kykyä yrittää tunkeutua Ruijasta tai Suomen kautta Neuvostoliittoon.³

Näkemykset Pohjois-Suomesta operaatioalueena muuttuivat vuosien 1939–1945 kuluessa. Neuvostojoukot tunkeutuivat vastoin kaikkia ennakkokäsityksiä kahden armeijan voimin Pohjois-Suomen alueelle talvisodan aikana. Niistä pääosa onnistuttiin saartamaan etenemisurien varrelle, ja osa neuvostoyhtymistä tuhottiin suomalaisten käyttäessä teihin sitoutuneiden joukkojen sivustoja hyväkseen.⁴

Alueen sotilaallinen painokerroin nousi uusille lukemille välirauhan aikana. Saksalaiset keskittivät alueelle kaksi armeijakuntaa käsittävät joukot, joiden väliraja suomalaisjoukkoihin kulki karkeasti Oulu–Kuusamo-linjalla. Saksalaisjoukot pyrkivät osana kesäkuussa 1941 alkanutta operaatio Barbarossaa valtaamaan läpi vuoden auki olevat Jäämeren satamat ja katkaisemaan Muurmannin radan. Vaikka Wehrmachtin operaatiot epäonnistuivat, niistä tehtävä johtopäätös oli selkeä: pohjoisimmassakin Lapissa oli mahdollista operoida suurilla joukoilla. Ajatusrakennelmaa tuki se, että puna-armeija toteutti 14. Armeijallaan laajan hyökkäysoperaation Petsamon–Kirkkonniemen alueella loka–marraskuussa 1944.

Suomalaisten omat kokemukset pohjoisimman alueen sotatoimista painoutuivat aselevon jälkeen alkaneeseen Lapin sotaan. Suomalaisjoukot onnistuivat karkottamaan sak-

1 Kirjoittaja (s. 1964) on filosofian tohtori ja eversti (evp.). Hän toimii sotahistorian professorina Maanpuolustuskorkeakoulussa. Jouko on väitellyt vuonna 2007 Helsingin yliopistossa Ison-Britannian sotilaallisesta suunnittelusta Suezin kriisin aikana.

2 Raunio, Ari: *Sotatoimet. Suomen sotien 1939–45 kulku kartoin*. Porvoo 2005, s. 18–19.

3 Norjan asevoimista ennen toista maailmansotaa, ks. *Geschichte des Zweiten Weltkrieges*. Würzburg 1960, s. 353–362.

4 Talvisodan taktiikan yleispiirteistä, ks. Järvinen, Y. A: *Suomalainen ja venäläinen taktiikka talvisodassa*. Porvoo 1948, s. 253.

salaisjoukot sotatoimissa, jotka venyivät ajallisesti yli seitsemän kuukauden pituisiksi. Lapin sodan kokemusten painoarvo jäi kuitenkin melko vähäiseksi, sillä sotakokemusten kokoaminen oli aloitettu sotatoimien ollessa vielä käynnissä, ja Lapin sotaan osallistui lopulta melko pieni määrä suomalaisjoukkoja. Niin ikään taisteluista tiettömässä maastossa tai korvessa oli saatu runsaasti kokemuksia myös Itä-Karjalassa. Näin ollen Pääesikunnan⁵ operatiiviselle osastolle kootuissa alustuksissa ja muistioissa ei käsitellä Lapin sota tai sen olosuhteita juuri lainkaan, vaan taltioitujen aineiston painopiste on selkeästi suurhyökkäyksen torjunnassa.⁶

Puun ja kuoren välissä – Suomen uusi asema

Suomen sotilaspoliittinen asema muuttui ratkaisevasti sodan jälkeen. Vaikka Suomea ei miehitetty, sen oli otettava huomioon asemaansa vahventaneen Neuvostoliiton turvallisuustarpeet seuraavien vuosikymmenten aikana. Tasavallan presidentiksi siirtynyt sotamarsalkka Mannerheim ja puolustusvoimain komentaja, jalkaväenkenraali Erik Heinrichs olivat jo vuoden 1945 aikana uumoilleet rajoitettua puolustusliittoa Neuvostoliiton kanssa.⁷

Kylmiin realiteetteihin nojautuva ajattelu levisi myös Pääesikunnan operatiiviselle osastolle, jossa laadittiin heinäkuussa 1945 muistio Suomen sotilaspoliittisesta asemasta. Muistion mukaan Suomen asema oli: ”– lähimpänä Neuvostoliiton omaa aluetta ja sen elintärkeitä keskuksia oleva[,] vieraana alueena on kuin magneetti, joka vetää puoleensa kummankin riitapuolen toivomukset”.⁸

Osasto kaavaili kolmea tilannetta, jossa Suomi saattoi joutua sotaan. Vaihtoehdossa A länsi hyökkäsi Norjan alueen kautta Pohjois-Suomeen ja toteutti maihinnousuja Etelä-Suomen alueella. Vaihtoehdossa B tilanne maa- ja merirajoilla olisi sama kuin vaihtoehdossa A, mutta Ruotsi salli ilmatilaansa käytettävän Suomea vastaan suunnatuissa hyökkäyksissä. Tällöin myös maahanlaskujen uhkan arvioitiin kasvavan. Vaihtoehto C oli Suomen kannalta vaikein. Ruotsi oli liittynyt lännen hyökkäysrintamaan, ja näin ollen Suomea vastaan kohdentui uhka myös Pohjanlahden yli.⁹

Edellä esitetty arvio ei sellaisenaan ollut diplomityötään laativan Ville-Poju Somerkarin käytössä, mutta hänen diplomityössään esittämä peruslogiikka on hyvin samansuun-

5 Pääesikunnan virallinen nimi oli vuosina 1944–1952 Puolustusvoimain Pääesikunta.

6 Pääesikunnan operatiivisen osaston (Op.1) arkistoaineisto. T 24098/F 2 ja F 4, KA.

7 Visuri, Pekka: Valvontakomission vaikutus Suomen sotilaspolitiikkaan. *Suomi valvonnassa 1944–1947. Sotahistoriallinen aikakauskirja* 16. Jyväskylä 1997, s. 65–66.

8 PvPE:n numeroimaton asiakirja, 14.7.1945, ”Muistio maamme sotilaallisesta asemasta ja armeijamme tehtävistä nykyoloissa”. T 21622/4, KA.

9 Säämänen, Juuso: Taistelualusten hankintasuunnitelmat kylmän sodan ensimmäisinä vuosikymmeninä. *Tiede ja Ase* N:o 68 (2010). Helsinki 2010, s. 227–228.

tainen. Vaikka suursodan painopiste muodostui toisaalle, oli yhä laajoihin merioperaatioihin kykenevän läntisen voimaryhmän – Pohjois-Atlantin liittoa ei ollut vielä perustettu diplomityön kirjoittamisajankohtana – mahdollisena tavoitteena sitoa Neuvostoliiton voimia myös pohjoiselle rintamalle.¹⁰

Somerkari nivoi operatiivisen osaston tavoin Ruotsin aseman Suomen tilanteeseen. Hän arvioi Ruotsin liittymisen länsiliittoutuneisiin todennäköisemmäksi kuin operatiivinen osasto omissa arvioissaan. Tämä johti siihen, että Lounais-Suomi ja erityisesti Ahvenanmaa olivat Somerkarin arvion mukaan välittömän uhkan kohteina sotatoimien alusta alkaen.¹¹

Lisäksi Somerkari arvioi, että Pohjois-Norjan satama- ja lentokenttäverkosto mahdollisti laajojenkin maaoperaatioiden tukemisen. Varmistettuaan toimintaedellytykset Pohjois-Norjassa, hyökkääjän taktiset ilmavoimat ja mahdollisesti maahanlaskujoukot eristivät taistelualan katkaisemalla tai valtaamalla alueen harvahkot liikenteen solmukohtat. Mahdollisella maaoperaatiolla oli kolme suuntaa, joista kaksi leikkasi Suomen aluetta. Läntinen voimaryhmä pyrki kalottialueen valtaamisella luomaan tukialueen hyökkäykselle, joka myöhemmässä vaiheessa suuntautuisi ensin Muurmannin radalle ja sen jälkeen radan suuntaisesti kohti Leningradia.¹²

Suomen sotilaspoliittinen asema kirjautui lopulta puolustusrevision mietintöön, jonka se jätti usean vuoden työskentelyn jälkeen vuonna 1949. Sen mukaan vuotta aiemmin Neuvostoliiton kanssa solmittu sopimus ystävydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta poisti Neuvostoliiton ja Suomen välisen sodan uhkan. Suomi asemoitui pikemminkin osaksi laajempaa konfliktia, jossa osapuolina olivat vuonna 1949 perustettu Pohjois-Atlantin liitto ja Neuvostoliitto liittolaisineen. Pohjois-Suomen strateginen merkitys oli muuttunut, sillä maailmasotaa ennen puolueeton Norja oli nyt osa Pohjois-Atlantin liittoa.¹³

Mietinnössä arvioitiin, että laajojen sotatoimien syttyessä Suomen alueella saattoi olla huomattava merkitys länsivalloille, joskin päätoimintasuunnaksi arvioitiin Keski-Eurooppa. Revision mukaan Lounais- ja Etelä-Suomi olivat uhanalaisimmat alueet. Pohjois-Suomen merkitys saattoi nousta merkittävään asemaan, vaikka sieltä oli pitkä matka Neuvostoliiton kannalta elintärkeille alueille. Näin ollen: ” – *voimme sen takia joutua pakotetuksi turvaamaan puolueettomuuttamme myös siellä.*”¹⁴

Revision mukaan Pohjois-Suomi ei siis ollut valtakunnan kannalta elintärkeä alue. Näkemys perustui siihen, että Pohjois-Suomi oli harvaan asuttu, eikä sillä ollut suurta

10 Somerkari, V.-P: *Suomen puolustuskyky ja puolustusmahdollisuudet Pohjois-Suomessa Fennoskandian kalotin joutuessa sotanaäyttämöksi Suomen ollessa ei-sotaikäyvä*. Sotakorkeakoulun diplomityö [https://astia.narc.fi/astiaUi/digiview.php?imageId=58935690&aytun=3737628.KA&j=1]. 1948, s. ???-???

11 Somerkari (1948), s. 108.

12 Somerkari (1948), s. 88–90.

13 Puolustusrevisionin mietintö, I osa. 1949, s. 13–14, Maanpuolustuskorkeakoulun kirjasto.

14 Sama, s. 23.

merkitystä kansakunnan talouden kannalta. Alue oli siis tärkeämpi poliittisesti kuin taloudellisesti. Sen asemaa korosti myös YYA-sopimus, jossa Suomi velvoitettiin puolustamaan aluettaan kaikin voimin, mikäli Suomi tai Neuvostoliitto Suomen alueen kautta joutuu Saksan tai sen liittolaisen hyökkäyksen kohteeksi. Vaikka valtakunnan elinkelpoisuuden kannalta Pohjois-Suomi ei ollut erityisen tärkeä, siitä muodostui sellainen YYA-sopimuksen johdosta.¹⁵

Myös pragmaattinen Somerkari pohti alueen merkitystä diplomityössään ja esitti poliittisesti tulenaran toimintamallin. Hän kyseenalaisti ajatuksen, jonka mukaan Lappia tulisi puolustaa suursodan syttyessä. Ainakin sotilaalliselta kannalta edullisempaa oli tyhjentää Pohjois-Suomen alue ja keskittää voimat valtakunnan ydinalueen puolustamiseen.¹⁶

Uhka pohjoisesta?

Pääesikunnan operatiivinen osasto jalosti vuoden 1951 alussa uhka-arvion, jota käytettiin suunnittelun lähtökohtana kahdella ensimmäisellä puolustussuunnittelukierroksella. Muistion sisältö noudatti revisiomietinnön henkeä. Vaikka Suomi saattoi joutua suurvaltojen välisessä konfliktissa hyökkäyksen kohteeksi niin lännestä kuin idästä, jätettiin idän uhka kategorisesti käsittelemättä.¹⁷

Tilanteen kehittymiseen Suomen kannalta vaikutti kaksi merkittävää tekijää: olivatko Tanskan salmet maihinnousuihin ja laajoihin merioperaatioihin kykenevien länsivaltojen hallussa ja oliko Ruotsi puolueeton vai osa länsiliittoumaa? Vaihtoehto A perustui siihen, että kumpikaan edellä kuvattu ehto ei ollut toteutunut. Vaihtoehdossa B taas sotatoimet olivat laajentuneet myös Itämerelle ja maihinnousut Etelä- ja Lounais-Suomeen olivat mahdollisia. Vaihtoehto C oli Suomen kannalta vaikein. Ruotsi oli luopunut puolueettomuusasemastaan, minkä johdosta sotatoimet Suomen alueelle olivat mahdollisia myös länsinaapurimme alueelta.¹⁸

Kaikissa sotatapauksissa Suomeen hyökättiin Natoon kuuluvan Norjan Rujasta. Hyökkäyksen päämääränä oli estää Neuvostoliiton pääsy Atlantin rannikolle ja sieltä edelleen Yhdysvaltojen ja Euroopan välisille meriyhteyksille. Pohjois-Suomen valtaamisella vihollinen pyrki luomaan myös tukialueen ilmavoimilleen sekä mahdollisille maaoperaatioille.¹⁹

15 Sama, s. 4 ja 15; *Tietoja maanpuolustuksesta*. Helsinki 1976, Liite 3 ”Sopimus ystävydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta Suomen Tasavallan ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton välillä”.

16 Somerkari (1948), s. 113–114

17 PvPE:n numeroimaton muistio, 4.1.1951, ”Valtakunnan puolustusvoimain yleiset käyttösuunnitelmat”. T 26965/Hh 10 sal, KA.

18 Sama.

19 Sama.

Hyökkäyksen arviotiin suuntautuvan Suomeen pääosin kahden tien suunnassa. Läntinen hyökkäyskiila eteni Käsivarresta Muonion alueelle, mistä sen arvioitiin jakautuvan alueen teiden mukaisesti länsirajaa Tornion suuntaan ja Kittilän kautta Rovaniemen alueelle. Pohjoisesta suuntautuvan hyökkäyksen taas oli edettävä Ivaloon, mistä edelleen Sodankylän kautta Rovaniemen ja myöhemmin Kemijärven suuntaan. Painopisteen vaihto oli teoriassa mahdollista aikaisintaan Sodankylän tasalla, mistä aukeni harvaa pikkutiestä myös itä-länsi-suunnassa. Alueen tiestön kantokyky oli kuitenkin heikko. Tämän johdosta vasta Salla–Kemijärvi–Rovaniemi-tasalla avautui todellinen mahdollisuus painopisteen vaihtoon ja joukkojen huoltamiseen myös itä-länsi-suunnassa.²⁰

Arvio vastustajan kokonaismäärästä oli suuri, enimmillään 6–7 divisioonaa. Tuki- ja huoltojoukot huomioon ottaen määrä nousi hyvinkin saksalaisjoukkojen määrään Pohjois-Suomessa jatkosodan aikana. Saksalaisjoukkojen lukumäärä lienee toiminutkin arvion jonkunlaisena perustana, sillä mitään muita perusteita joukkomäärälle ei aikakauden asiakirjoissa esitetä.²¹

On huomattava, että Pääesikunnan arvioissa ei esitetty mitään aika-arvioita sotatoimien etenemiselle. Käsitys suursodan kulusta perustui paljolti toisen maailmansodan kokemuksiin. Suuroperaatioita oli valmisteltu useita kuukausia, jopa vuosia. Sotatoimien ei siis arvioitu ulottuvan Suomen alueelle täysin yllättäen, vaan niitä edeltäisi epämääräisen pituinen valmistelujakso.²²

Mielikuvaa länsiliittoutuneiden maihinnousukyvyistä vahvasti käynnissä oleva Korean sota. Vaikka suomalaisilla tuskin oli käytössään tarkkaa tietoa syyskuussa 1950 amerikkalaisten Inchoniin toteuttamasta maihinnoususta, länsiliittoutuneilla oli selvästi yhä kyky laajoihin yhdistettyihin operaatioihin.²³

Oliko Somerkarin diplomityöllä vaikutusta Pääesikunnan operatiivisella osastolla laadittuun arvioon? Tämä on ainakin teoriassa mahdollista. Kirjoittihan diplomityön arvosittelija, eversti Leo Sauramo, arvioinnissaan diplomityöllä olevan laajempaakin merkitystä kuin opinnäytetyönä. Mahdollinen liittymäpinta löytyykin Sauramon oman tehtäväkieron kautta. Hän nimittäin siirtyi Sotakorkeakoulusta suoraan osastopäälliköksi Pääesikunnan operatiiviselle osastolle, jossa edellä kuvattu uhka-arvio laadittiin.²⁴

20 Sama.

21 Sama.

22 Säämänen, Juuso: *Suurmaihinnousun uhkasta kaappaushyökkäyksen torjuntaan. Suomen meripuolustuksen maihinnousutorjuntakyvyn kehittyminen jatkosodan päättymisestä 1960-luvulle* (diss.). Tampere 2017, s. 122–123.

23 Godfrey, F. A.: *Crisis in Korea. War in Peace. An Analysis of Warfare since 1945*. Robert Thompson (ed.). London 1981, s. 46–47.

24 Somerkari (1948), diplomityön arvostelu.

Pohjois-Suomen puolustamisen heikot lähtökohdat

Toinen maailmansota päättyi pian sen jälkeen, kun viimeisimmät saksalaisjoukot oli karkotettu Käsivarresta. Lapin lääni oli tuhoutunut pahoin. Lähes kaikki keskeiset sillat oli tuhottu ja satoja kilometrejä rautateitä oli pois käytöstä. Puhelinverkko oli pääosin hävitetty ja alueen rakennustuhot vaihtelivat 20 %:sta lähes totaaliseen hävitykseen.²⁵

Vaikka Lapin muuttunut merkitys tunnistettiin varsin pian sodan päättymisen jälkeen, se jäi edelleen sotilaalliseksi tyhjiöksi. Lapin sotaan osallistuneet suomalaisjoukot kotiutettiin nopeasti, sillä Puolustusvoimien oli nopeasti pyrittävä normaaliin koulutusrytmiin ja sopeutettava kokoonpanonsa Liittoutuneiden valvontakomission vaatimuksiin. Näin ollen Oulun pohjoispuolelle ei ryhmitetty sotilaspiirien esikuntia lukuun ottamatta yhtäkään Puolustusvoimien joukko-osastoa. Tähän on käytännöllinen syy. Merkittävä osa talvisotaa edeltäneestä varuskuntaverkostosta oli jäänyt uuden rajan taakse, eikä taloudellisia edellytyksiä uusien varuskuntien muodostamiselle ollut, vaan joukko-osastot pyrittiin ryhmittämään mahdollisuuksien mukaan olemassa oleviin varuskuntiin. Pääesikunnassa maaliskuussa 1946 koostetun muistion mukaan soveliaita majoitustiloja ei juuri ollut Oulun pohjoispuolella. Ainoastaan Torniossa oli käytettävissä parakkeja muutamalle sadalle sotilaille.²⁶

Täydennyskokoontamiseen

Puolustussuunnitelmien laadinta käynnistyi pian sen jälkeen, kun oli tehty päätös siirtäessä prikaatipohjaiseen kenttäarmeijaan. Tammikuussa vuonna 1950 Puolustusvoimain Pääesikunta antoi käskyn puolustussuunnitelmien laadinnasta. Ensimmäisessä vaiheessa suunnittelun lähtökohtana oli Pariisin rauhansopimuksen enimmäisvahvuuteen täydennetyt Puolustusvoimat. Liikekannallepanoon perustuvien suunnitelmien laadinta käynnistyi reilua vuotta myöhemmin.²⁷

Täydennyskokoontamisessa toimivien Puolustusvoimien tehtävät olivat puolueettomuuden turvaaminen, sisäisen järjestyksen ylläpito ja kohteiden suojaaminen sekä erikseen laadittavien suunnitelmien mukaan Suomen alueelle tunkeutuneen vihollisen etenemisen rajoittaminen tai lyöminen.²⁸

25 Ursin, Matti: *Pohjois-Suomen tuhot ja jälleenrakennus saksalaissodan 1944–1945 jälkeen* (diss.). Rovaniemi 1980, s. 32–40 ja taulukkoliite 9.

26 PvPE:n numeroimaton asiakirja, 26.6.1945, ”Puolustusvoimain rauhan ajan järjestely yleispiirteittäin”; Numeroimaton muistio, 4.3.1946, ”Puolustuslaitoksen nykyiset majoitusolot sekä majoitusmahdollisuudet eri paikkakunnilla, T 24098/F 3, KA; *Suomen puolustusvoimat ennen ja nyt*. K. J. Mikola & al. (toim.). Helsinki 1966, s. 282 (Suomen puolustusvoimien ryhmittäminen vuonna 1946).

27 Tynkkynen, Vesa: *Puolustusjärjestelyt. Puolustusvoimien rauhan ajan historia. Osa 2. Suomen puolustusvoimat 1944–1974*. Mikko Karjalainen & al. (toim.). Juva 2006, s. 440–442.

28 PvPE:n asiak N:o 1/Op.1/11 sal, 4.1.1950. T 26862/D 1 OT-sal, KA.

Pääesikunnan operatiivisen käskyn mukaisesti valtakunta jaettiin viiteen vastuualueeseen. Pohjois-Suomen vastuualueen komentajana toimi 1. Divisioonan komentaja, jonka käytössä olivat 1. Divisioonan alueella toimivat rauhan ajan joukko-osastot sekä muutamia aselajiyksiköitä muiden yhtymien alueelta. Vastuualue oli laaja. Se käsitti käytännössä Kainuun, Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin maakunnat.²⁹

Kuten aiemmin on todettu, Lapissa ei ollut sotilaspiirien esikuntien lisäksi Puolustusvoimien joukko-osastoja. Vaikka rauhan ajan joukko-osastot tunnetaan yleensä niiden asevelvollisille antamasta koulutustehtävästä, niillä on aina myös mittavat valmiudelliset tehtävät. Tätä valmiutta ei tuhotussa Lapissa ollut. Divisioonan käytössä olivat Ouluun sijoitettu Jalkaväkirykmentti 1, Kuopioon sijoitettu Jalkaväkirykmentti 2 ja Kontiolahdelle sijoitetun jalkaväkirykmentin yksi pataljoona. Aselajijoukoista suurin oli Kenttätykistörykmentti 1, joka toimi hajautettuna Ylämyllyllä, Kokkolassa ja Niinisolassa³⁰. Vaasaan sijoitettu Jääkäripataljoona 1 alistettiin täydennyskokoonpanoon siirryttäessä Pohjanmaan vastuualueen komentajalle.³¹

Aiemmin lueteltujen yleisten tehtävien lisäksi kullekin vastuualueelle oli määritetty erityistehtäviä. Pohjois-Suomen vastuualueen tehtävänä oli varmistaa Kemin ja Rovaniemen liikennekeskukset sekä alueen rautatiet. Lisäksi vastuualueen tuli valmistautua lähettämään osa joukoista Muonion tai Ivalon suuntiin aina valtakunnan rajoille saakka.³²

Pohjois-Suomen vastuualueen T-suunnitelma valmistui helmikuussa 1950. Tehtävien suorittamiseksi vastuualue jaettiin neljään kaistaan: Oulu, Kemi, Lappi ja Kainuu. Näistä ensin mainituilla oli käytössään Puolustusvoimien joukkoja, mutta Lapin ja Kainuun kaistoilla tehtävät määritettiin Lapin ja Kainuun rajavartiostoille. Järjestely mahdollisti sen, että Kuopiosta rautateitse siirrettävät Jalkaväkirykmentti 2 ja Kenttätykistörykmentti 1:n patteristo oli mahdollista varata vastuualueen reserviksi Rovaniemelle, joka muodosti Lapin liikenneyhteyksien solmukohdan.³³

Käskyn mukaisesti Lapin ja Kainuun rajavartiostot toimivat täydennyskokoonpanossa 1. Divisioonan komentajan alaisina. Rajavartiostojen komentaja, kenraalimajuri Albert Puroma painotti kuitenkin vartiostojen komentajille antamassaan käskyssä, että Rajavartiolaitos jatkaa rajojen vartiointia siirryttäessä täydennyskokoonpanoon, ja että T-kokoonpanoon siirryttäessä ei saanut tehdä muutoksia rauhan ajan rajajoukkojen sijoituksiin.³⁴

29 PvPE:n asiak N:o 1/Op.1/11 sal, 4.1.1950. T 26862, KA.

30 Saressalo, Jussi: *Maavoimien rauhanajan joukko-osastojen perustamisen, siirrot ja lakkauttamiset itsenäisyytemme aikana*. Sotakorkeakoulun diplomityö. Maasotalinja 36. Helsinki 1981, Liite 21; *Suomen puolustusvoimat*. Mikola & al. (toim.). Porvoo 1959, s. 276.

31 PvPE:n N:o 1/Op.1/11 sal, 4.1.1950. T 26862, KA.

32 Sama.

33 1. DE:n asiak N:o 25/III/OT 11 b sal, 27.2.1950. T 25167/F 1 OT-sal, KA.

34 Rajavartiostojen esikunnan asiak N:o 5/T III/sal, 27.1.1950. T 26862/F 1 OT-sal, KA.

Päeesikunta oli määrittänyt tarkat perustamiskiintiöt rauhan ajan joukko-osastoille, jotta Pariisin rauhansopimuksen mukainen enimmäisvahvuus ei ylittyisi: 1. Divisioonan perustamien joukkojen enimmäisvahvuus oli 4 928 miestä. Täydennyskokoontamisa kehitettiin useaan otteeseen 1950-luvulla, mutta etenkin vuosikymmenen alussa se muodostui paljolti kantahenkilökunnasta ja palveluksessa olevista varusmiehistä. Alle kaksi kuukautta palvelleet varusmiehet tuli lomauttaa, koska heitä ei voinut käyttää vielä taistelutehtäviin. Täydennys suunniteltiin alun perin otettavaksi kahden viimeisen ikäluokan reserviläisistä, mutta pian täydennyshenkilöstö laajennettiin koskemaan kymmentä nuorinta ikäluokkaa. Kullekin rauhan ajan joukko-osastolle määritettiin täydennysalue, josta se täydensi reserviläisensä yhteistoiminnassa sotilasläänin ja sen alaisten sotilaspiirien kanssa. Esimerkiksi Ouluun sijoitettu Jalkaväkirykmentti 1 täydensi henkilöstönsä Peräpohjolan Sotilasläänistä ja Kuopiossa varuskuntaansa pitävä Jalkaväkirykmentti 2 Savo-Karjalan Sotilasläänistä.³⁵

Täydennyskokoontamiossa toimivia joukkoja varten määritettiin erityiset kokoontamiosnot ja materiaalmäärävahvuudet. Tähän oli useita syitä. Ensinnäkin sodan ajan joukkojen kokoontamiosnot olivat yhä valinkauhassa. Vaikka valmistelut divisioonan korvaamisesta prikaatilla sodan ajan perusyhtymänä olivat jo pitkällä, ei määrävahvuuksia ollut vielä vahvistettu. Näin ollen ei ollut mahdollista perustaa kokonaista osaa sodan ajan prikaatista – esimerkiksi yhtä pataljoonaa ja patteristoa – koska perusteet yksinkertaisesti puuttuivat.³⁶

Niin ikään puuttui varmuus siitä, millainen olisi Puolustusvoimien sodan ajan kokoontamios. Vaikka presidentti J. K. Paasikivi oli valtuuttanut Puolustusvoimat käynnistämään liikekannallepanovalmistelut jo maaliskuussa 1948, aluejako sotilaslääneihin ja sotilaspiireihin oli yhä vahvistamatta ja kysymys rauhansopimuksessa määritetyn sotamateriaalin liikamäärän kohtalosta häilyi epämääräisenä.³⁷

Päeesikunnan sisällä oli myös erimielisyyksiä sodan ajan kokoontamiosnosta. Järjestelyosasto oli ajanut 400 000 miehen vahvuisen kenttäarmeijan perustamista jo vuoden 1949 alusta. Se kohtasi vastustusta operatiivisella osastolla, jonka mukaan ensimmäisessä vaiheessa oli luotava ” – sellainen operatiivisesti kenttäkelpoinen supistettu armeija, joka pystyy täyttämään parhaalla mahdollisella tavalla niin rauhan- ja ystävyyssopimuksen kuin maan suvereenisuuden asettamat velvoitukset”. Samanaikaisesti oli laadittava sekä perustamissuunnitelmat että operatiiviset suunnitelmat rauhansopimuksen rajoitusten puit-

35 PvPE:n asiak N:o 2/Järj.2/10 sal, 5.1.1950 ja PvPE:n asiak N:o 129/Järj.2/10 d/sal, 6.6.1950. T 26843/F 1 OT-sal, KA.

36 Liimatta, Hannu: *Ulkomaisista esikuvista kohti omaperäisempia ratkaisuja. Itsenäisen Suomen jalkaväkitaiteen neljä ensimmäistä vuosikymmentä* (diss.). Keuruu 2018, s. 431–433.

37 Tynkkynen (2006), s. 443. Sotamateriaalin liikamäärästä, ks. Palokangas, Marko: *Räjähävää tyhjyyttä. Sissitoiminta suomalaisessa sotataidossa* (diss.). Vaasa 2104, s. 188–193.

teissa. Osasto painotti myös sitä, että Pariisin rauhansopimuksen ylittävän osan valmisteluihin oli saatava poliittisen johdon tuki.³⁸

Täydennyskokoontamiseen muodostettavat joukot pyrittiin pitämään miesmäärältään pieninä, mutta mahdollisimman tulivoimaisina. Esimerkiksi T-kokoontamiseen kuuluvaan prikaatiin kuului vain reilut 1 100 miestä, siis noin kuudesosa prikaatin sodan määrävahvuudesta. Sen sijaan raskaita aseita kokoontamiseen kuului lähes puolet sodan ajan määrävahvuisen prikaatin vahvuudesta. Myös sarjatuliaseiden määrä oli suhteessa paljon suurempi kuin määrävahvuisessa prikaatissa.³⁹

Divisioonan esikunnan laatimien arvioiden mukaan Kuopiosta ja Kontiolahdelta siirrettävät joukot olivat lastausvalmiita neljän vuorokauden kuluessa käskystä. Laskelmien mukaan täydennyskokoontamiseen siirtyneen jalkaväkirykmentin siirtäminen edellytti noin 130:tä junanvaunua, siis kahta tai kolmea junaa. Miesmäärältään merkittävästi pienemmän tykistöpatteriston siirto edellytti noin puolta tästä kuljetuskalustomäärästä.⁴⁰

Valtakunnan puolustaminen liikekannallepanon jälkeen – Polttoainehankinta

Rauhan ajan aluejaon tultua vahvistetuksi vuoden 1951 alussa Pääesikunnalla oli edellytykset jatkaa liikekannallepanovalmisteluita ja puolustussuunnittelua myös T-kokoontanoa laajempiin kokonaisuuksiin. Puolustusvoimien sodan ajan kokoontano vahvistettiin maaliskuussa.⁴¹

Syyskuussa 1951 käynnistetty puolustussuunnittelukierros perustui jo aiemmin kuvattuihin kolmeen uhkamalliin. Pääesikunnan operatiivisen käskyn mukaan puolustus nojautui alueelliseen puolustukseen, jonka mukaan vastuualueen komentaja vastasi kokonaisvaltaisesti alueensa puolustusvalmisteluista. Tilanteessa, jossa yhteydet ylimpään johtoon katkesivat, vastuualueen komentaja veloitettiin itsenäiseen toimintaan.⁴²

Ajatus itsenäisistä vastuualueista esiintyi myös Somerkarin diplomityössä, jonka mukaan ”– kaikki puolustusvalmistelut on saatava keskitetyksi johdetuksi maanpuolustuslääneittäin.” On vaikea selvittää, mihin Somerkari perusti ajatuksensa. Vaikka keskustelua aluejaosta ja sodankäynnin alueellistumisesta oli käyty puolustusrevisiossa jo vuodesta 1945, asiaa ei käsitelty ainakaan laajasti sotilasalan lehdistössä vuonna 1948. Ajatus on hyvin voitu esittää muun muassa eversti Sauramon pitämällä sotilasmaantie-

38 PvPE:n asiak N:o 48/Järj.2/sal, 8.2.1949, ”Sa.armeijan ja lkp.suunnitelmien operatiivista tarkistamista” ja PvPE:n asiak N:o 10/Op.1/10/sal, 9.3.1949. T 26842/F 2 sal, KA.

39 Sodan ajan prikaatin määrävahvuudet (Sa määräv 1953). T 26839/Hda 1 ja prikaatin T-kokoontano, 13.1.1953. T 26842/Hh 7, KA.

40 1. DE:n asiak N:o 25/III/OT 11 b sal, 27.2.1950. T 25167/F 1 OT-sal, KA.

41 Tynkkynen (2006), s. 444.

42 PvPE:n asiak N:o 152/Op.1/OT/11 b sal, 17.9.1951. T 26862/D 1 OT-sal, KA.

teen luennoilla, joilla opiskelijoiden tuli laatia oppilastyönä karkea suunnitelma valtakunnan puolustamiseksi. Näkemystä tukee se, että juuri Sauramo julkaisi alueellisesta puolustuksesta perustavaa laatua olevan artikkelin Tiede ja Ase -vuosijulkaisussa vuonna 1952.⁴³

Pienenä sivuepisodinä on todettava, että Sotakorkeakoulussa esitetty ajatus keskitetystä johtamisesta ja itsenäisistä maanpuolustuslääneistä on Somerkarin tulevan uran kannalta mielenkiintoinen, sillä hän palasi asiaan Pääesikunnan järjestelyosaston päällikkönä vuonna 1963. Tällöin hän sai tehtäväkseen johtaa tutkimuksen johtamistoinnan tehostamisesta. Tämä tutkimus loi perustaa vuonna 1966 käyttöön otetulle uudelle rauhan ajan kokoonpanolle, jonka rungon muodostivat itsenäisiin sotatoimiin kykenevät sotilasläänit.⁴⁴

Vuoden 1951 puolustussuunnitelmissa vastualueen komentaja valmistautui toteuttamaan tehtävänsä neljässä eri kokoonpanossa, jotka olivat rauhan ajan kokoonpano, tekstissä jo aiemmin kuvattu täydennyskokoonpano, suojajoukkokokoonpano ja täydellinen sodan ajan kokoonpano. Käytännössä kahden viimeksi mainitun toteuttaminen edellytti osittaista tai täydellistä liikekannallepanoa.⁴⁵

Pääesikunta määrittä kunkin vastualueen komentajan käytössä olevat joukot eri kokoonpanoissa. Näiden lisäksi Pääesikunta suunnitteli ryhmittävänsä tilanteen mukaan reservejään vastuualueelle. Pohjois-Suomen vastuualueelle alistettavat yhtymät ja erilliset pataljoonat on esitetty seuraavassa taulukossa. Merkittävä vaihteluväli joukkojen määrässä riippui yleistilanteesta. Mikäli hyökkäys Suomeen kohdistui ainoastaan Norjan alueelta, joukkoja oli käytössä taulukossa esitetty enimmäismäärä. Jos taas yleistilanne edellytti, että joukkoja oli käytettävä muualla valtakunnan alueella, vastuualue sai tulla toimeen pienemmällä joukkomäärällä.⁴⁶

Kokoonpano (Pohjois-Suomen vastuualue)	Prikaati ⁴⁷	Pataljoona
Täydennyskokoonpano	2	2
Suojajoukkokokoonpano	5–9	7–9
Sodan ajan kokoonpano	7–15	7–8

43 Eversti Leo Sauramon laatima ohje sotilasmaantieteen ja sotalaitosopin harjoituksessa, 2.9.1948. T 21369/ Dg 123, KA; Palokangas, Marko: Kohti alueellista puolustusta 1950-luvulla. *Suomen puolustusvoimat 100 vuotta*. Mikko Karjalainen (toim.). Keuruu 2018, s. 117–118; Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen. Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa* (diss.). Joutsa 1996, s. 296.

44 Tynkkynen (2006), s. 461–463.

45 PvPE:n asiak N:o 152/Op.1/OT/11 b sal, 17.9.1951. T 26862/D 1 OT-sal, KA.

46 Sama ja PvPE:n asiak N:o 95/Op.1/OT/11b sal, 14.5.1951. T 26862/D1 OT-sal, KA.

47 Ensimmäisissä T-kokoonpanosuunnitelmissa valmistauduttiin toimimaan vielä rykmenttikokoonpanossa.

Pohjois-Suomen vastuualueen suunnittelutehtävä oli vaikea, sillä alue oli uhattu-
na kaikissa kolmessa vaihtoehdossa. Vaihtoehto C – hyökkäys suuntautuu myös Ruot-
sin alueen kautta – oli erityisen ongelmallinen, koska Tornionjokilaaksosta tunkeutuva
hyökkäyskiila uhkasi Pohjois-Suomen vastuualueen selustaa.⁴⁸

Suunnitelman laatineen 1. Divisioonan esikunnan tilanteenarvioinnin mukaan pää-
osa joukoista oli kaikissa tilanteissa ryhmitettävä Pääesikunnan käskemälle Kemi–Ro-
vaniemi-puolustusvyöhykkeelle, joka oli erityisesti rautatie- ja maantieyhteyksien sol-
mukohta. Alue mahdollisti joukkojen suuntaamisen autokuljetuksin pohjoiseen, mutta
tarvittaessa myös etelään, vastuualueen eteläisimmälle puolustusvyöhykkeelle Oulu-
Kuusamo-tasalle. Koska Pääesikunta oli painottanut käskyssään Ivalon–Kaamasen-
Muotkavaaran aluetta, kaikissa vaihtoehdoissa alueelle suunniteltiin ryhmitettäväksi vä-
hintään yksi prikaati.⁴⁹

Keskeisimmin joukkojen käyttöön vaikutti käytössä olevien joukkojen määrä – siis
missä kokoonpanossa vastuualue toimi – sekä se, oliko Ruotsin alue hyökkääjän käy-
tössä. Käytännössä vastuualue muodosti neljä peräkkäistä asemaa, joissa se valmistau-
tui toimimaan tilanteen mukaan. Pohjoisimman asemataseen muodosti Kangosjoki-
Sirkka–Kaunispää (KSK-asema). Tasan hallussapidolla pystyttiin käytännössä estämään
vihollisen eteneminen pohjoisimmasta Lapista etelään. Seuraava asematase oli Pello-
Marraskoski–Savukoski (PMS-asema), joka pitämällä täytti Pääesikunnan vaatimus
Rovaniemen ja Kemijärven pitämisestä. Seuraavan tasan – joka oli suunnattu erityisesti
Ruotsista suuntautuvaa iskua vastaan – muodosti Kemi–Marraskoski–Savukoski-asema
(KMS-asema). Kaikista eteläisimmän tasan muodosti IRP-asema, jossa puolustus nojau-
tui Ii–Ranua–Posio-tasan pitämiseen.⁵⁰

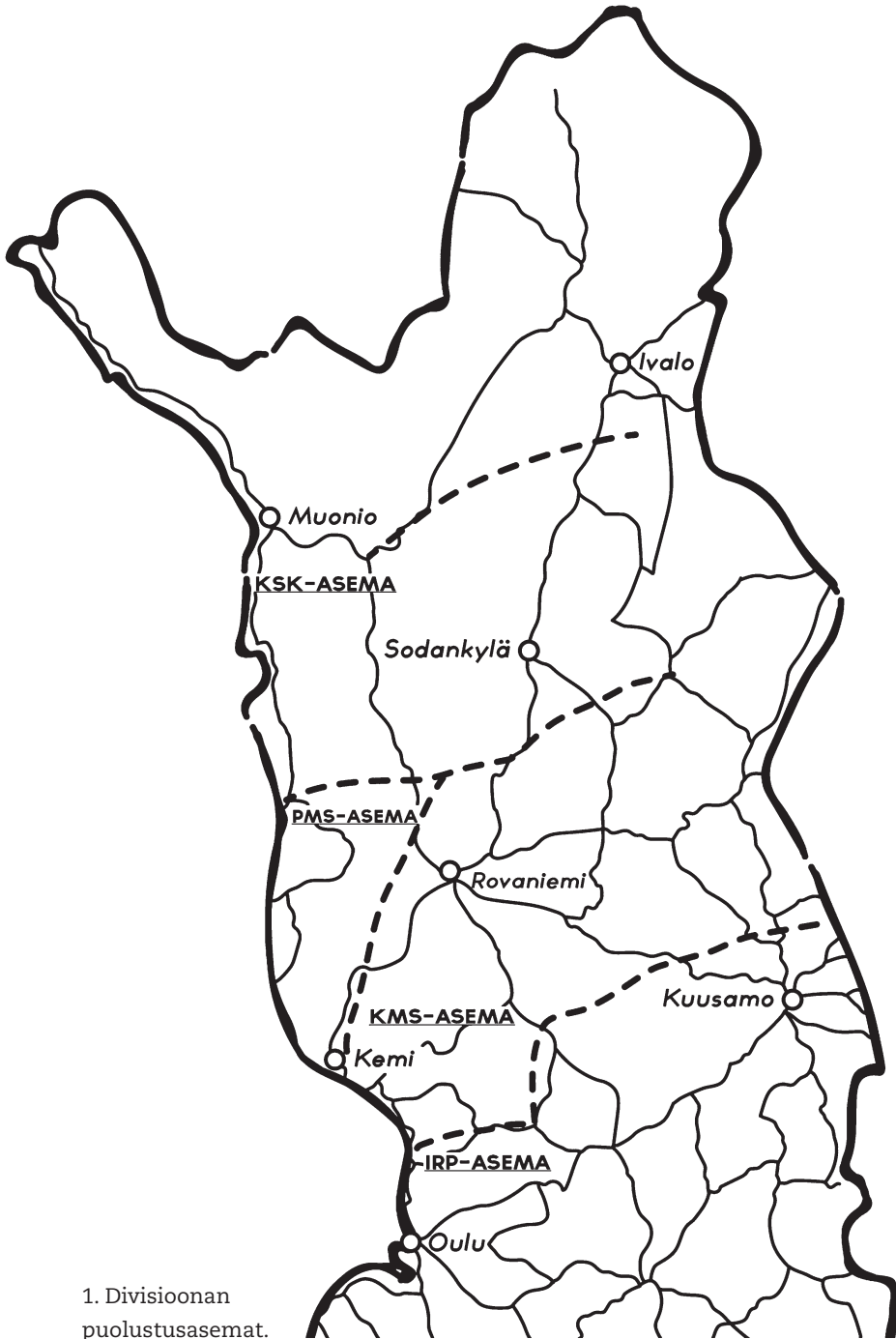
Puolustus perustui harvojen teitten varsiin, erityisesti tiestön solmukohtiin. Uhka-
malli C:n toteutuessa taistelut pohjoisimmassa Lapissa valmistauduttiin käymään selväs-
ti pienemmillä joukoilla kuin vaihtoehdoissa A ja B. Vaikka kahta prikaatia valmistau-
duttiin yhä käyttämään Pohjois-Lapissa, puolustuksen painopiste muodostui selkeästi
KMS-asemaan. Vastuualueen omankin arvion mukaan Oulu–Kemi–Rovaniemi-alue oli
operatiivisesti tärkein. Huomattavaa suunnitelmassa on se, että Rajavartioston joukko-
ja lukuun ottamatta yhtymiä ei suunniteltu ryhmitettävän lainkaan Kainuuseen. Sen si-
jaan Kajaanin Sotilaspiirin perustamat joukot valmistauduttiin siirtämään perustamis-
alueiltaan Lappiin.⁵¹

48 1. DE:n asiak N:o 123/III/OT/11 b sal, 24.9.1952, ”Suunnitelma Pohjois-Suomen vastuualueen puolueettomuusvartiointista ja puolustamisesta”. T 25167/F 3 OT-sal, KA.

49 Sama.

50 Sama.

51 Sama.

1. Divisioonan
puolustusasemat.

Pelkkää paperia?

Aiemman tutkimuksen perusteella ei ole yksiselitteisesti pääteltävissä, kuinka toteuttamiskelpoisia 1950-luvun alussa laaditut suunnitelmat olivat. Suomalaista liikekannallepanojärjestelmää tutkineen Juha Ratisen mukaan T-kokoonpanon perustamisvalmius saavutettiin vuoden 1951 aikana. Tilanne säilyi tämänkin jälkeen kuitenkin ongelmallisena. Suunnittelu jouduttiin toteuttamaan täysin Puolustusvoimien sisäisenä työskentelynä, koska yhteydenotot siviiliviranomaisiin oli kielletty. Näin ollen esimerkiksi hevosten ja avoneuvojen varaaminen Puolustusvoimien käyttöön oli monimutkaista ja hidasta. Se oli pakko tehdä sopimus pohjaisesti, koska lainsäädäntö ei mahdollistanut ajoneuvojen pakko-ottoa kuin sotatilan ollessa voimassa.⁵²

Niin ikään T-kokoonpanon jatkuva kehittäminen – päämääränä nivoa T-kokoonpano aiempaa kiinteämmin sodan ajan kokoonpanoihin – vaikeutti ja hidasti valmisteluita. Vuonna 1956 laaditussa valmiuskatsauksessa todettiin, että Puolustusvoimat kykenee siirtymään T-kokoonpanoon noin vuorokaudessa. Suurimman ongelman muodosti edelleen kuljetusvälineiden käyttöönsaanti.⁵³

T-kokoonpanoa laajempien joukkokokonaisuuksien muodostaminen olisi sen sijaan kestänyt huomattavasti kauemmin. Täydellinen perustamistehtäväluettelo, jossa määritettiin joukko-osastojen ja aluejärjestön perustamistehtävät, valmistui vasta vuonna 1953, vaikka sodan ajan kokoonpano oli vahvistettu jo kahta vuotta aiemmin. Pahimpia perustamisvalmiutta heikentäviä seikkoja ajoneuvokysymyksen lisäksi olivat materiaallivarastoinnin keskittyminen varikoihin ja aluevarastojen puute. Niin ikään merkittävä osa henkilöstöstä oli sijoittamatta tehtäviin ja lainsäädäntö oli osin vanhentunut. Puolustusministeriön määräämä yhteydenottokielto siviiliviranomaisiin vaikeutti lisäksi muun muassa kuljetusten ja paikallishankintojen valmistelua. Juha Ratisen mukaan liikekannallepanokyvyyssä saavutettiinkin sotaa edeltävä valmius Pääesikunnan suunnitelmien osalta vasta vuoden 1956 lopulla. Alajohtoportaisissa valmistelut jatkuivat pidempään.⁵⁴

Puolustuksen ydin – liikekannallepanon valmistelut – tuli Somerkarille hyvin tutuksi, sillä hän siirtyi Sotakorkeakoulun jälkeen ensin vuonna 1949 Pääesikunnan järjestelyosastolle ja vuonna 1953 Kemin Sotilaspiirin Esikuntaan.

52 Ratinen, Juha: *Suomen puolustusvoimien liikekannallepanokkyky sodan jälkeisinä vuosia*. Pro gradu -tutkielma. Maanpuolustuskorkeakoulu 2009, s. 87–88 ja PE:n asiak N:o 153/Lpktsto/OT 10 b 1 sal, ”Nykyinen lkp-valmius ja valmistelujen edelleen kehittäminen”. T 26843/F 7 OT-sal, KA.

53 PE:n asiak N:o 153/Lpktsto/OT 10 b 1 sa, ”Nykyinen lkp-valmius ja valmistelujen edelleen kehittäminen”. T 26843/F 7 OT-sal, KA.

54 PE:n asiak N:o 13/Op.1/OT/11 a sal. T 26862/D 1 OT-sal; PE:n asiak N:o 182/Lkptsto/OT 10 e 1, 7.5.1953. T 26843/F 4 OT-sal; Tynkkynen (2006), s. 444 ja Ratinen (2009), s. 70–71 ja 89.

Toni Mononen¹

Aikaa kestävä analyysiä – Pohjois-Suomen poliittinen ja sotilaallinen asema Somerkarin silmin

”Kansainvälisen rauhanjärjestön voima ja samalla sen heikkous on siinä, että viiden suurvallan on oltava yksimielisiä päätöksen aikaansaamiseksi Yhdistyneiden kansakuntien Turvallisuusneuvostossa. – Yhteisen pohjan puuttuessa turvallisuusjärjestön toiminta ei voi taata maailman rauhan säilymistä eikä pienten, sotaan aktiivisesti osallistumaan haluttomien valtakuntien turvallisuutta. – Puolustuskysymys on poliittisten, sotilaallisten ja taloudellisten puolustustoimenpiteiden summa ja erityisesti pienen maan puolustuskykyssä on poliittisen puolustuksen merkitys varteenotettava. – Näin ollen sotilaalliset näkökohdat kehoittavat etsimään puolustuskysymyksellemme sellaista ratkaisua, missä rintamien pituus ja sijainti ovat sopuoinnussa rajoitettuihin voimavaroihimme.”²

Ville-Poju Somerkari jätti Fennoskandian alueen pohjoisosissa mahdollisesti käytävää sotaa ja siihen liittyvää Suomen puolustuskysymystä käsittelevän diplomityönsä arvosteltavaksi elokuun lopussa vuonna 1948. Nykypäivänä syntyy helposti mielikuva, että yhteiskunnat etenevät kriisistä toiseen vaikkapa taloudellisten tai virologisten tekijöiden koetellessa hyvinvointiarkea. Voidaan kuitenkin argumentoida, että osittain kyse on asioiden mittasuhteiden hämärtyemisestä, mihin pohdintaan käsillä oleva suomalaisen sotataidon klassikko tuo virkistävän tuulahduksen menneisyydestä ja kuitenkin sellaisella sisällöllä, jolla on kosketuspintaa myös nykypäivään. Sotakorkeakoulussa vuosina 1947–48 opiskelleen Somerkarin tutkimus ajoittuu aikaan, jolloin yli viisi vuotta kestäneestä toisesta maailmansodasta oli kulunut vain muutama vuosi, Pariisin rauhansopimus oli allekirjoitettu noin 1,5 vuotta aikaisemmin ja Suomi oli solminut Neuvostoliiton kanssa YVA-sopimuksen vain noin viisi kuukautta ennen tutkimustyön palautusta³.

Edellä mainitut seikat osaltaan perustelevat sitä, että Somerkarin diplomityön näkökulma on varsin avarakatseinen ja työ paikoin analyysinsä osalta todennäköisesti yhtä

- 1 Kirjoittaja (s. 1985) on sotatieteiden maisteri, kapteeni ja sotahistorian tohtoriopiskelija. Hän palvelee Maavoimien esikunnassa.
- 2 Somerkari, V.-P.: *Suomen puolustuskysymys ja puolustumahdollisuudet Pohjois-Suomessa Fennoskandian kalotin joutuessa sotaanäyttämöksi Suomen ollessa ei-sotaikäyvä*. Sotakorkeakoulun diplomityö [https://astia.narc.fi/astiaUi/digiview.php?ima_geld=58935690&aytun=3737628.KA&j=1]. 1948, s. 109–111.
- 3 Vuosien 1947–48 aikana Neuvostoliitto oli muutenkin tiukentanut otettaan Itä-Euroopasta solmimalla YVA-sopimuksia Suomen lisäksi Romanian, Unkarin ja Bulgarian kanssa. Berliini oli asetettu saartoon keväällä 1948. Tšekkoslovakiassa kommunistit olivat kaappaneet vallan alkuvuodesta 1948. Visuri, Pekka: *Kylmän sodan aika: Strategiset ja poliittiset puitteet doktriinille ja koulutukselle. Sotakorkeakoulu suomalaisen sotataidon kehittäjänä*. Heikki Tilander & al. (toim.). Maanpuolustuskorkeakoulun Perinneyhdistys ry & Kustannusosakeyhtiö Siltala, Juva 2009, s. 173.

valtavirrasta poikkeava nyt kuin se oli yli 70 vuotta sitten. Tutkimusta lukiessa ei voi välttyä ajatukselta, että syntymässä olleista jakolinjoista huolimatta vallinneissa olosuhteissa oli aidosti epäselvää, millaiset Suomen olemassaolon edellytykset tulevat tulevaisuudessa olemaan.

Kuten artikkeliin oheen liitetyt lainaukset osoittavat, Somerkarin käsittelemien teemojen analyysi oli ja on varsin osuvaa. Osan ajatuksista voisi sijoittaa sellaisenaan tänä päivänä samasta aiheesta käytävään keskusteluun. Todettakoon kuitenkin, että Suomen sotaan joutumisen tai pohjoisilla alueilla syttyvän suurvaltojen välisen sodan mahdollisuus on hyvin pieni. Siksi jäljempänä tehtävän vertailun kohdalla on huomioitava, että vertailun pääasiallinen ajuri on tutkimuksellinen mielenkiinto, eivät vallitsevat kansainväliset suhteet tai niissä oletettavasti tapahtuva kehitys lähivuosina. Tässä artikkelissa keskitytään vertailemaan Somerkarin tutkimustyötä samasta teemasta 2010-luvulla laadittuun tutkimukseen ja nykyajan tapahtumiin.

Vertailun mielekkyyden vuoksi artikkelin näkökulma on pyritty asemoimaan samankaltaiseksi Somerkarin tutkimuksen kanssa kahdella eri tavalla. Somerkari käytti aineistonaan yksittäisten ranskalaisten, saksalaisten ja yhdysvaltalaisien lähteiden lisäksi pääasiassa suomalaista ja ruotsalaista materiaalia. Tämä aineisto käsitteli niin maantieteellisiä, taloudellisia, poliittisia kuin sotilaallisia kysymyksiä. Aineistotyyppit vaihtelivat tutkimuksista lehtiartikkeleihin ja Sotakorkeakoulussa pidettyihin luentoihin.⁴ Tämän vuoksi myös vertailussa käytettävä nykypäivän tutkimus- ja uutisaineisto on pääosin kotimaista ja pohjoismaista. Koska Suomen turvallisuuspolitiikkaa ja pohjoisten alueiden kysymyksiä on vaikea käsitellä ilman että huomioidaan Venäjä, on aineistoon sisällytetty myös muutamia venäläisiä lähteitä.

Toinen vertailunäkökulma Somerkarin artikkeliin on kysymyksenasettelu. Hänen diplomityössään ei ole esitetty tutkimuskysymyksiä siten kuin ne tänä päivänä ymmärrämme, mutta lukujen otsikoinnit ja sisällöt heijastelevat taustalla ollutta kysymyksenasettelua. Somerkarin tutkimustyön pääluvut ovat 1) Fennoskandian kalotti sota-äytämönä, 2) Ei-sotaakäyvän valtion asema, 3) Suomen puolustuskyky ja 4) Puolustusmahdollisuudet Pohjois-Suomessa.⁵ Niinpä tässä artikkelissa tehtävä vertailu noudattelee Somerkarin laatimaa jäsentelyä. Keskeisiä näkökulmia ovat sotilasmaantiede⁶, juridinen näkökulma ei-sotaakäyvän maan asemaan, Suomen puolustuspoliittinen ratkaisu sekä Pohjois-Suomi operatiivis-maantieteellisestä näkökulmasta tarkasteltuna.

4 Somerkari (1948), s. VII–IX.

5 Somerkari (1948), s. III–IV.

6 Sotilasmaantiede oli nimitys oppiaineelle, jonka olemme vuodesta 1962 alkaen tunteneet nimellä strategia. Sotakorkeakoulussa erityisesti strategian opetuksessa seurattiin turvallisuuspoliittisen tilanteen ja Suomen puolustuspolitiikan kehitystä. Oppiaineena se rinnastuu siviiliyliopistojen kansainvälisen politiikan alan oppiaineisiin, mutta strategiassa päähuomio keskittyy yleensä kansainvälisten suhteiden sotilaallisiin kysymyksiin. Jouko, Petteri: Sotakokemusten hyödyntäminen kylmän sodan alussa – kohti alueellista puolustusta. *Sotakorkeakoulu suomalaisen sotataidon kehittäjänä*. Heikki Tilander & al. (toim.). Juva 2009, s. 221; Visuri (2009), s. 171.

*”Se, että kumpikaan sodankävijä ei välttämättömästi tarvitse jotakin aluetta hyökkäykseen varten, ei sulje pois sitä mahdollisuutta, etteikö tuon alueen hyväksikäyttö helpota hyökkäyksen suoritusta ja voi ensiarvoisestikin lisätä sodankävijän puolustautumismahdollisuuksia. Suurvaltojen politiikka on valtopolitiikkaa, jossa pienten ja heikkojen – ystävienkin – edut saavat väistyä.”*⁷

Ensisilmäyksellä saattaa ajatella, että Somerkarin tutkimustyö käsittelee sotilaallista turvallisuutta alueella, josta puhumme nykyään arktisena alueena. Käsitteellisesti Fennoskandian kalotti on kuitenkin vain pieni osa arktista aluetta. Somerkarin mukaan sana kalotti ilmestyi sotilaskirjallisuuteen toisen maailmansodan jälkeen. Kirjaimellisesti se merkitsee pohjoisen napapiirin pohjoispuolista aluetta. Fennoskandiaan kuuluvat Norja, Ruotsi, Suomi, Venäjän Karjala ja Kuolan niemimaa, joten Fennoskandian kalotti käsittää niiden napapiirin pohjoispuoliset alueet. Somerkarin mukaan kalotti on sotilasmaantieteellinen käsite, kun napapiiri on puhtaasti maantieteellinen. Nykypäivänä julkaistaan runsaasti sekä arktista aluetta käsitteleviä tutkimuksia että alueen valtioiden laatimia poliittisluonteisia julkaisuja. Usein toistuvia teemoja ovat esimerkiksi alueen luonnonvarat ja kuljetusreitit, joiden hallinta- ja hyödyntämisoikeuksista Venäjällä, Yhdysvalloilla, Kanadalla ja Pohjoismailla on risteäviä näkemyksiä.⁸ Arktisesta alueesta puhuminen on arkipäiväistynyt siinä määrin, että kaikkien tekstien kohdalla ei ole selvää, kertovatko ne laajasti koko arktisesta alueesta vai jostain sen tietystä osasta. Tässä artikkelissa tehtävää vertailua varten on kuitenkin löydettävissä riittävästi nimenomaan Fennoskandian ja sitä ympäröiviä merialueita käsittelevää aineistoa.

Somerkarin johtopäätös on, että erityisesti Fennoskandian alueella ja sotilasmaantieteellisestä näkökulmasta tarkasteltuna alueen käsitteellisessä rajaamisessa määrääväenä tekijänä ei voi pitää maantieteellistä napapiiriä. Sen sijaan koko Kuolan niemimaa, Pohjois-Suomen ja -Ruotsin tie- ja rautatieverkosto sekä alueen lentokentät muodostavat sotilasmaantieteellisestä näkökulmasta loogisen toiminnallisen kokonaisuuden. Tämä vuoksi hän määrittelee tutkimuksessaan Fennoskandian kalotin käsittämään alueen, jonka eteläraja kulkee lännestä Norjan rannikolta alkaen reittiä Ranavuono–Hemnes–Sorsele–Arvidsjaur–Luulaja–Iijoki–Kuusamo–Kiestinki–Vienanmeri.⁹

Ainakin Kuolan niemimaan osalta Somerkarin sotilasstrateginen Fennoskandian alueen määrittely vaikuttaisi olevan toimiva myös nykypäivänä. Venäjän asevoimien Pohjoisen laivaston strategisella johtoportaalla on ollut vuodesta 2014 alkaen sotilaspiiriin verrattava status ja viralliseksi sotilaspiiriksi neljän muun rinnalle se nousee 1.1.2021 alkaen. Sen vastualue ei rajaudu Kuolan niemimaan leikkaavaan napapiiriin vaan nou-

7 Somerkari (1948), s. 9.

8 Somerkari (1948), s. 1–2; Rautala, Ari: *Arktinen alue Venäjän sotilaallisesta näkökulmasta*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Strategian laitos. Julkaisusarja 4, Työpapereita nro 48. Juvenes Print Oy, Tampere 2013, s. 1–7.

9 Somerkari (1948), s. 2.

dattelee etelämpänä Murmanskin oblastin rajaa, joka kulkee noin 50 kilometriä Kiestingin pohjoispuolelta. Laajasti käsittäen sotilaspiirin tehtävä on suojella Venäjän etuja arktisella alueella. Kuolan niemimaa on kuitenkin ehdottomasti johtoportaan keskeisin alue, sillä siellä sijaitsevat 14. Armeijakunnan alaiset maavoimien prikaatit sekä Pohjoisen laivaston alaiset laivasto- ja rannikkojoukot. Lisäksi Venäjä esimerkiksi laajentaa jatkuvasti tutka- ja tukikohtaverkostoaan pohjoisilla alueilla pysyvemmän valvontakyvyn aikaansaamiseksi.¹⁰

Fennoskandian alueen strateginen merkitys

”Aikaisemmin hyljättyinä ja sodankäynnille soveltumattomina pidetyt maailman ääret ovat tapahtuneen teknillisen kehityksen ja siitä johtuneen strategisen ajattelun muuttumisen seurauksena joutuneet kiihkeän huomion kohteeksi.”¹¹

Somerkari aloittaa tarkasteltavan alueen strategisen merkityksen analysoinnin monipuoliseen aineistoon tukeutuen ja toteaa, että niin Yhdysvallat, Kanada, Iso-Britannia kuin Neuvostoliitto ovat toisen maailmansodan jälkeen esittäneet erilaisia kantoja ja vaatimuksia omista ja muiden oikeuksista pohjoisella alueella. Esimerkiksi Yhdysvalloilla oli selkeä halu työntää puolustustaan kauemmaksi sen omista rajoista. Neuvostoliitto vaati saada perustaa Huippuvuorille, Karhusaarille ja Islantiin säähavaintoasemia. Jo tuolloin niin Yhdysvallat kuin Neuvostoliitto kohdensivat puolustusbudjeteissaan huomattavia varoja arktisten alueiden tutkimukseen sekä sotilaalliseen varusteluun ja harjoitteluun.¹²

Kun sivuutetaan Neuvostoliiton hajoamista seurannut noin 15 vuoden ajanjakso, jolloin idän ja lännen vastakkainasettelusta ei juuri puhuttu, voisivat edellä olevat Somerkarin luonnehdinnat kansainvälisistä suhteista olla katkelma vaikkapa seuraavasta valtioneuvoston puolustuselonteosta. Viimeistään Krimin Venäjään liittämisen jälkeen on ollut selvää, että idealistisimmat skenaarit Euroopassa vallitsevasta rauhasta eivät toteutuneet. Itämeren alue on Venäjälle merkityksellinen, mutta niin on myös Kuolan niemimaa, sillä Pohjoisen laivaston alaisuudessa on merkittävä osa Venäjän strategis-

10 Указ Президента Российской Федерации от 05.06.2020 № 374 «О военно-административном делении Российской Федерации». [<http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202006050025?index=0&rangeSize=1>], katsottu 8.6.2020; География и географические науки: Административная Карта России. [<http://geostudy.ru/regions.html>], katsottu 12.4.2020; Известия: Полярное влияние: Северный флот получит статус военного округа, 19.4.2019. [<https://iz.ru/869512/aleksei-ramm-aleksei-kozachenko-bogdan-stepovoi/poliarnoe-vlianie-severnoy-flot-poluchit-status-voennogo-okruga>], katsottu 13.4.2020; Министерство Обороны Российской Федерации: Северный Флот. [<https://structure.mil.ru/structure/okruga/north/news.htm>], katsottu 12.4.2020; Rautala (2013), s. 18–21; Institute for the Study of War: *Russia's Military Posture: Ground Forces Order of Battle*. Institute for the Study of War and Critical Threats Project at the American Enterprise Institute, Washington 2018, s. 23, 38–39. Pohjoisen laivaston sotilaspiiriin tulee kuulumaan Murmanskin ja Arkangelin oblastit, Komin tasavalta ja Nenetsien autonominen piirikunta. Lisäksi tätä kirjoitettaessa Venäjän asevoimien verkkosivujen karttakuvan perusteella siihen kuuluvat myös Jäämerellä sijaitsevat Krasnojarskin aluepiiriin kuuluvat Severnaja Zemljan saaret, Sahan tasavaltaan kuuluvat Ljahovinsaaret sekä jonkin verran pienempiä saaria esimerkiksi Karanmerellä.

11 Somerkari (1948), s. 3.

12 Somerkari (1948), s. 3–6.

ta ydinaseista. Arktisen alueen merkitys on näkynyt myös muiden suorituskykyjen ja valmiuden kehittämisessä. Käytössä olevilla asejärjestelmillä on mahdollista pyrkiä kiistämään Naton toimintaa itäisessä Euroopassa sekä merialueilla ja ilmatilassa yleensä.¹³

Somerkari huomioi myös sotatekniikan kehittymisen vaikutukset alueen strategiiseen asemaan. Lentokone-, rakettiasse-, tutka- ja atomipommitekniologioiden kehittyminen on vähentänyt välimatkojen merkitystä, muuttanut käsityksiä sodankäyntimahdollisuuksista ja saanut maailman valtiot kiinnittämään huomiota aiemmin sodankäynnille soveltumattomille alueille. Fennoskandian kalotin merkitys tuli toki esiin jo toisen maailmansodan aikana, kun Saksa miehitti Pohjois-Norjan ja pystyi näin uhkaamaan Neuvostoliiton pohjoisia satamia ja meriliikennettä.¹⁴

Somerkari katsoo, että pohjoisen napa-alueen kokonaisuuden tarkastelussa Fennoskandian alue asemoituu sijaintinsa vuoksi selkeästi itäisen voimaryhmän eli Neuvostoliiton maantieteelliseen kokonaisuuteen ja puolustusvyöhykkeeseen. Rodullisesti, sivistyksellisesti, valtiollisesti ja ideologisesti Fennoskandian kansat – joihin Somerkari ei ilmeisesti lue mukaan venäläisiä – asemoituvat kuitenkin läntiseen maailmaan ja ovat puolueettomia, mikä tekee alueen kysymyksestä problemaattisen. Näitä Somerkarin arvioita tukee myös myöhempi tutkimus. Esimerkiksi Iso-Britannia koki Skandinavian alueen tuolloin omaksi intressialueekseen eikä halunnut sen joutuvan Neuvostoliiton vaikutuspiiriin. Suomen armeijan kuitenkin arviointiin joutuvan mahdollisessa sodassa Neuvostoliiton alaisuuteen, mikä brittien näkökulmasta puolsi esimerkiksi Pariisin rauhansopimukseen kirjattavia voimakkaita rajoitteita Suomen puolustusvoimille.¹⁵

”Alueen merkitys idän ja lännen välinivelenä on molemmille sotaikäyville voimaryhmille niin ilmeinen, että jo pelko siitä, että vastustaja ei tulisi kunnioittamaan Pohjolan pikkuvaltioille kuuluvien alueen osien puolueettomuutta, kiihoittaa molempia sotaikäyviä puolii ottamaan alueen suojelukseensa.”¹⁶

Somerkari lähtee arviossaan Fennoskandian alueen joutumisesta sotänäyttämöksi liikkeelle siitä, että asetekniologian kehittyminen pommikoneiden ja ohjusaseiden kasvavien kantamien osalta saattaa laskea mainitun maa-alueen merkitystä sodankäynnille. Tällaisia arviota oli tosin esitetty esimerkiksi Norjassa jo ennen toisen maailmansodan syttymistä, mutta maa joutui silti sotaan. Perusteena tälle toimi kaiketi se, että puolueeton maa on kummankin sotijaosapuolen näkökulmasta vaarassa joutua vastapuolen hyväksikäyttämäksi joko hyökkäyksen suuntaamisen ja eteen työnnetyn puolustuksen näkökulmasta.¹⁷

13 Valtioneuvoston puolustusselonteko 2017. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2017. Helsinki 2017, s. 8–9.

14 Somerkari (1948), s. 3.

15 Somerkari (1948), s. 7; Visuri (2009), s. 173.

16 Somerkari (1948), s. 17.

17 Somerkari (1948), s. 8–9.

Somerkari arvioi, että pohjoiset alueet eivät tule toimimaan suursodan pääasiallisena näyttämönä, mutta sieltä voidaan suunnata joukkoja sotatoimiin liittyen. Hän ei pidä Neuvostoliiton hyökkäystä Pohjois-Amerikkaan todennäköisenä, koska venäläisiltä puuttui siihen tarvittava laivasto. Sen sijaan läntisellä voimaryhmällä on tarvittava laivasto, jota se voisi käyttää joukkojensa suuntaamiseen Euraasian mantereelle myös Fennoskandian kautta. Tällaisessa tilanteessa Neuvostoliitolla olisi paremman valmiuden ja maantieteellisen läheisyyden johdosta mahdollisuus syventää puolustusalueitaan ottamalla Fennoskandia tai sen osia haltuun hyökkäyksellisellä operaatiolla. Näin se saisi haltuun maaoperaatioissa tarvittavan syvyyden lisäksi myös ilmavoimille ja sukellusveneille tarpeellisia tukikohtia lähempänä länsiliittouman alueita. Merisodankäynnin kannalta pohjoinen suunta on varteenotettavin Itämeren ja Välimeren suuntien ollessa vaikeita vastaaville operaatioille. Johtopäätös on, että Neuvostoliitto on pohjoisten alueiden välittömien uhka johtuen sen maantieteellisestä läheisyydestä, sen omista arvokkaita alueella olevista kohteista sekä hyökkäyksellisellä operaatiolla saavutettavasta operatiivis-strategisesta edusta. Pohjois-Suomen kulkuyhteydet olisivat välttämättömästi osa sotatoiminäyttämöä, mikäli Neuvostoliitto päättää ottaa haltuun Pohjois-Norjan rannikkoalueet. Jos esimerkiksi Ruotsi vastustaisi Neuvostoliiton joukkojen kauttakulkua, saat-taisi Neuvostoliitto olla pakotettu suuntaamaan enemmänkin joukkoja Pohjois-Suomen kautta länteen.¹⁸

Läntiseltä hyökkääjältä Fennoskandian käyttö hyökkäyksen suuntaamiseen edellyttäisi ensin voimakkaan sillanpään perustamista Norjan rannikolle. Sen jälkeen maahyökkäys Neuvostoliittoon olisi suunnattavissa kolmea eri reittiä: 1) Narvik – Suomen Lapin käsivarsi, 2) Porsangin sillanpää – Kaamanen – Pohjois-Suomen halki ja 3) Petsamon ja Kuolanvuonon alueelta Jäämerentien ja Muurmännin radan suunnassa etelään. Operatiivisessa mielessä tällaisella hyökkäyksellä pystyttäisiin sitomaan Neuvostoliiton joukkoja ja muodostamaan tukialue Leningradiin suunnattavalle hyökkäykselle. Somerkari arvioi, että Ruotsi ja Norja eivät juurikaan vastustaisi läntisen hyökkääjän operaatiota. Tämä Somerkarin arvioima skenaario vastaa lähes suoraan Puolustusvoimain Pääesikunnan operatiivisen osaston vuosina 1949–1951 puolustus suunnittelun tueksi laatimista skenaarioista vaihtoehtoa A.¹⁹

Somerkarin kurssille Sotakorkeakoulun johtavaksi taktiikan opettajaksi tullut eversti Sakari Simelius muisteli myöhemmin vuonna 1947 alkanutta opettajantehtäväänsä kovin haastavaksi. Operatiivista ajattelua ja sen opettamista vaikeutti se, että Puolustusvoimi-

18 Somerkari (1948), s. 9–13, 17–18.

19 Somerkari (1948), s. 11, 14–15; Tynkkynen, Vesa & Petteri Jouko: *Towards east or west? Defence planning in Finland 1944–1966*. Finnish Defence Studies 17. National Defence University, Helsinki 2007, s. 28–34. Somerkarin pohdintaan, jossa arvioidaan Ahvenanmaan ja Suomen länsirannikon puolustuksen tarpeellisuutta, sisältyvät myös operatiivisen osaston vaihtoehdot B ja C, joista ensin mainitussa hyökkäys tulee pohjoisen lisäksi Itämereltä etelästä ja viimeksi mainitussa tämän lisäksi myös Ruotsista maihinnousuina Suomen länsirannikolle.

en tehtävää sodan jälkeisessä Suomessa ei ollut vielä määritelty. Oli kuitenkin tunnistettu, että painopiste oli kääntynyt idästä ja kaakosta Pohjois-Suomen ja Lounais-Suomen rannikon suuntiin. YYA-sopimuksen vaikutukset nähtiin jo selvästi, mikä korostui myöhemmin 1950-luvulla *Polttoainehankinta-* ja *Valpuri*-puolustussuunnitelmien uhkamalleissa, joissa uhka tuli virallisesti lännestä. Idän ja lännen väliseen sotaan perustuneet skenaariot tunnistivat Pohjois-Suomen strategisen merkityksen Murmanskin alueen puolustukselle ainakin 1960-luvulle asti. Neuvostoliiton suoran hyökkäyksen uhkaa korostavat ajatukset olivat tuohon aikaan hyvin sensitiivisiä. Siksi oli poikkeuksellista, että ainakin Somerkarin kurssia edeltävällä kurssilla oli pidetty oppilasalustus, joka käsitteli Suomen puolustusmahdollisuuksia vihollisen hyökätessä Karjalankannakselta ja Karjalaa operaatioalueelta. Puolustussuunnitelmien uhkamallit olivat länteen suuntautuneita ainakin sen vuoksi, että niihin vedoten olisi pystytty tarvittaessa vakuuttamaan Neuvostoliitolle Suomen noudattavan YYA-sopimusta. Neuvostoliiton uhkaa ei kuitenkaan sotien jälkeen unohdettu. Asian oletettavasti salaisesta luonteesta johtuen tätä tukevat ensimmäiset säilyneet asiakirjaviitteet ovat 1950-luvun lopun puolustussuunnitelmista, joissa esimerkiksi selusta-alueena toimiva Itä-Suomi varautui puolustamaan aluettaan kaikkiin ilmansuuntiin.²⁰

Vallitsevista kansainvälisistä jännitteistä huolimatta Suomeen kohdistuvan aseellisen hyökkäyksen todennäköisyys on nykypäivänä hyvin pieni. Tosin esimerkiksi Tanskan sotilastiedustelu arvioi 2010-luvun alkupuolella, että pieni sotilaallinen konflikti arktisella alueella voisi olla mahdollinen seuraavan kymmenen vuoden kuluessa. Oman puolustusjärjestelmän kehittämisen lisäksi Suomen puolustuskykyyn kuuluu myös kansainvälinen sotilaallinen yhteistyö, jota harjoitetaan muun muassa Naton, Yhdysvaltojen, Ruotsin ja laajemmin Pohjoismaiden kesken. Yhteistyön tavoitteena on esimerkiksi kaikenlaisen avun saaminen mahdollisen sotilaallisen uhkan konkretisoituessa. Ruotsin kanssa tehtävä yhteistyö on entisestään syventynyt 2010-luvun jälkipuoliskolla ja yhteisen harjoittelun lisäksi sitä muun muassa ”*kehitetään kattamaan operatiivinen suunnittelu kaikissa tilanteissa*”. Huolimatta vakaasta linjasta olla hakematta Nato-jäsenyyttä, asemoituu Suomi näiden valintojensa kautta puhtaasti läntiseen yhteisöön, mikä voi jossain tilanteessa aiheuttaa vastareaktioita Venäjän taholta.²¹ Sanomattakin on selvää, että uhka ei enää 2020-luvulla tule lännestä, kuten vielä Somerkarin tutkimuksessa saattoi jonkinlaisin perustein esittää.

Yhdysvallat on yksittäisenä valtiona ja Naton suurimpana jäsenenä keskeisin läntinen toimija arktisella alueella. Siviili- ja sotilasliikenteen vapaan liikkumisen lisäksi Yh-

20 Tynkkynen & Jouko (2007), s. 24–27, 42–44, 59–61, 82–87, 117; Jouko (2009), s. 220–228.

21 Rautala (2013), s. 10; *Valtioneuvoston puolustusselonteko 2017*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2017. Helsinki 2017, s. 14–17; Puolustusministeriö: Suomen ja Ruotsin välinen puolustusyhteistyö. [https://www.defmin.fi/tehtavat_ja_toiminta/puolustuspolitiikka/suomen_ja_ruotsin_valinen_puolustusyhteistyö], katsottu 21.5.2020; Puolustusministeriö: *Voiman Venäjä*. Grano Oy 2019, s. 38.

dysvaltojen intresseihin arktisella alueella kuuluvat muun muassa ennakkovaroitus- ja ohjuspuolustusjärjestelmät ja strateginen ydinpelote. Tavoitteena on pysyvä läsnäolo alueella. Euroopan ja Venäjän vastaisesta arktisen alueen osasta vastaa Yhdysvaltain Euroopan-joukkojen johtoporras. Länsimaista Norja on pysyvästi läsnä Fennoskandian kalotilla. Se on kehittänyt omia sotilaallisia suorituskykyjään pohjoisilla alueillaan niin joukkojen kuin esimerkiksi tutkakaluston osalta. Myös yhdysvaltalaisjoukkojen määrää Pohjois-Norjassa on vähitellen lisätty, vaikka edelleenkin puhutaan muutamista sadoista sotilaista. Siitä huolimatta että Norja harjoittelee säännöllisesti sotatoimia arktisella alueella Naton viitekehelyksessä, on yhteistä harjoitustoimintaa ollut aikaisemmin myös Venäjän kanssa. Myös muita Pohjois- ja länsimaita on osallistunut arktisen alueen sotilaallisiin harjoituksiin, joissa skenaarioina on ollut esimerkiksi Nato-maan ja jonkin toisen maan riitautuminen arktisen alueen luonnonvaroista.²²

Venäjälle arktisen alueen ja Kuolan niemimaan merkitys kasvoi Neuvostoliiton hajotua muun muassa siksi, että se menetti huomattavan määrän rantaviivaa Mustaltamereltä ja Itämereltä. Sotilaallinen uhkakuva pohjoisilla merialueilla ovat länsimaiden pinta-alukset ja sukellusveneet, jotka voivat yhtäältä iskeä mereltä eri kohteisiin Venäjällä ja toisaalta käyttä ohjuspuolustusjärjestelmiään Venäjän ohjusjärjestelmiä vastaan. Merkittävin suojattava suorituskyky ovat Pohjoisen laivaston ballistisia ydinohjuksia kuljettavat ydinsukellusveneet. Venäjälle on myös tärkeää taata kykynsä toimia Atlantille Kuolan niemimaan suunnasta, jotta se voisi mahdollisesti kiristyvässä tilanteessa suunnata omia suorituskykyjään esimerkiksi torjumaan Yhdysvaltojen Eurooppaan projisoimaa voimaa. Atlantin suuntaan operoimiselle olennaista on kyky taata laivaston alusten pääsy Huippuvuoret–Karhusaari–Nordkapp- ja Grönlanti–Islanti–Iso-Britannia-kapeikkojen läpi. Huolimatta alueen muista valtioista Venäjä katsoo, että arktisella alueella sillä on vastassaan ensisijaisesti sotilasliitto Nato. Erilaisista sotilaallisista yksityiskohdista huolimatta Venäjänkin näkökulmasta yksi edellytys aseelliselle konfliktille Yhdysvaltojen kanssa on poliittisten suhteiden huonontuminen sellaiselle tasolle, että myös Yhdysvallat pitää yhteenottoa tarkoituksenmukaisena. Tämä ei ole nykytilanteessa todennäköistä, ja toisaalta muita arktisen alueen toimijoita Venäjä ei pidä sotilaallisesti merkityksellisinä.²³

2010-luvun kuluessa Euroopassa syntyneistä kriisipesäkkeistä huolimatta näyttää siltä, että arktisella alueella valtiot pyrkivät ratkaisemaan kiistansa pääasiassa neuvotellen ja esimerkiksi kansainväliseen meriyleissopimukseen nojaten. Ristiriidat eivät kuiten-

22 Rautala (2013), s. 8–11; Staalesen, Atle: Russia is our biggest concern, *The Barents Observer*, 9.1.2019. [https://thebarentsobserver.com/en/security/2019/01/russia-our-biggest-concern], katsottu 15.4.2020.

23 Лукин, Ю.Ф.: Великий передел Арктики. Северный (Арктический) федеральный университет Архангельск. 2010, s. 338–341; Rautala (2013), s. 10–18; Puolustusministeriö: *Voiman Venäjä*. Grano Oy 2019, s. 18; Nilsen, Thomas: Russia claims to have demonstrated complex exercise outside Norway, *The Barents Observer*, 11.4.2019. [https://thebarentsobserver.com/en/security/2019/04/russia-demonstrated-complex-bastion-defense-exercise-outside-norway], katsottu 19.4.2020; *Eurasia Daily*: Спецоперация Генштаба России в Атлантике: удар по ВМС США и Франции, 17.3.2020. [https://eadaily.com/ru/news/2020/03/17/specoperaciya-genshtaba-rossii-v-atlantike-udar-po-vms-ssha-i-francii], katsottu 14.4.2020.

kaan näytä ratkeavan kovin helposti. Eri valtioiden laivastojen lisääntynyt aktiivisuus ja muu sotilaallinen toiminta alueella lisäävät ainakin pienimuotoisten – kenties tahattomien – sotilaallisten selkkausten mahdollisuutta.²⁴

Ei-sotaikävä valtio – kansainvälinen oikeus ja politiikka eivät aina kohtaa

”Puolueettomuus on ja jää illuusioniksi, jos sitä ei voida puolustaa, ja pienet valtiot eivät yksin kykene puolustautumaan.”²⁵

Tutkimuksensa toisessa luvussa Somerkari pohtii taakse jääneiden vuosikymmenten ja kansainvälisen oikeuden näkökulmasta puolueettoman maan asemaa kansainvälisissä suhteissa. Ennen ensimmäistä maailmansotaa oli saavutettu vaihe, jossa puolueettomien ja sotaa käyvien maiden väliset suhteet ja asema olivat jollakin tapaa vakiintuneet oikeudellisesta näkökulmasta katsottuna. Synä kehitykseen olivat olleet lisääntynyt kansainvälinen kauppa ja muu kanssakäyminen, esimerkiksi Yhdysvaltojen ja Sveitsin perustavaa laatua oleva puolueettomuuslinja sekä valtioiden itsemääräämisoikeuden voimistuminen. Ensimmäinen maailmasota kuitenkin uudisti vallinneita käsityksiä, kun kysymysten ratkaisussa huomioitiin enenevässä määrin sotaa käyvien maiden etuja puolueettomien oikeuksien suojaamisen sijaa. Käytännössä siis sodassa olleiden suurvaltojen edut ajoivat pienten valtioiden oikeuksien yli. Huomionarvoista on Somerkarin havainto, että jo ensimmäinen maailmansota oli *”yhtä paljon taloussotaa kuin aseellista valtioiden välistä kamppailua”*, jossa sodan osapuolet toisinaan järjestelivät talousasioita puolueettomien maiden kesken tarkoituksenmukaisella tavalla.²⁶

Viime vuosikymmeniltäkin tuttu valtioiden väliseen keskinäisriippuvuuteen vetoaminen rauhanomaisten suhteiden ylläpitäjänä on jo yli sata vuotta vanha ajatus. On myös hyvä huomioida, että keskinäisriippuvuus ja esimerkiksi taloudelliset vahingot ovat toistuvasti jääneet toissijaiseen asemaan, kun suurvalta on päättänyt käyttää sotilaallista voimaa jonkin tavoitteensa saavuttamiseen. Toisin sanoen keskinäisriippuvuus edistää vakautta, mutta ei takaa sitä.

Maailmansotien välillä kehitys eteni muun muassa Kansainliiton kehityksen myötä niin, että hyökkäyssota katsottiin aina rikolliseksi toiminnaksi ja näin ollen puolueettomuus suhteessa hyökkäyssotaa käyvään maahan oli myös rikollista. 1930-luvulle tulta-

24 Koivurova, Timo: Scramble for Resources or Orderly Development – What is Happening in the Arctic? sekä Laruelle, Marlène: International Law and Geographical Representations: The Russian Stance on Territorial Conflicts in the Arctic. *Nordic Cooperations and the Far North*. Laura Salmela (ed.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos. Julkaisusarja 2, Tutkimuslustoja No 46. Helsinki 2011, s. 1–14 (Koivurova), s. 15–36. (Laruelle).

25 Somerkari (1948), s. 28. Virke on Somerkarin tutkimuksessaan käyttämä suora lainaus neuvostoliittolaisesta *Izvestija*-lehdessä.

26 Somerkari (1948), s. 20–21. Somerkari huomauttaa, että oikeampi termi olisi ollut *neutraali* maa, mutta Suomessa käyttöön vakiintuneen puolueeton-käsitteen vuoksi hänkin käytti sitä.

essa tilanne kuitenkin tietyllä tavalla palautui Kansainliiton heikosta vaikuttavuudesta johtuen sellaiseksi, että yksittäisen valtion katsottiin voivan olla klassisessa mielessä puolueeton. Uutena vaihtoehtona puolueettomuuden ja sodan vastustamisen rinnalla nähtiin jonkinlainen eristäytyminen, jota noudatettiin katkaisemalla yhteydet sodankävijöihin. Tässä oli kuitenkin jo Somerkarin aikaan selkeästi havaittava ongelma nimenomaan taloudellisen keskinäisriippuvuuden näkökulmasta.²⁷

Juridisesta näkökulmasta oli selvää, että puolueettomalla maalla on oikeus alueelliseen koskemattomuuteen ja toisaalta velvollisuus oman alueensa puolustamiseen siten, ettei joku sodan osapuolista pystynyt käyttämään sitä toista vastaan. Toisin sanoen puolueettomuuden ylläpidon edellytyksenä oli valmius edistää sitä aseellisesti. Tämä ajatus on varsin hyvin linjassa myös tämän päivän politiikan kanssa, sillä Suomi esittää ylläpitävänsä kansallista puolustuskykyä edistääkseen ajamaansa vakauspolitiikkaa, jonka päämääränä on sotilaallisten uhkien ennaltaehkäiseminen.²⁸

Havaittavissa on ollut myös ero kansainvälisen oikeuden puolueettomuuden periaatteiden ja eri valtioiden käytännössä toteuttaman puolueettomuuspolitiikan välillä. Varsinkin suurvaltojen kohdalla oikeutta on ollut usein tapana tulkita tarkoituksenmukaisuuskohtien, ei oikeudellisten näkökulmien perusteella. Somerkari muistuttaa, että sotateknisen kehityksen myötä pienillä valtioilla tuskin on mahdollisuutta käytännössä toimia puolueettomuuden edellyttämällä tavalla ja esimerkiksi torjua suurvallan aseellisia toimia sen maa-alueella.²⁹

Johtuen puhdasoppisen puolueettomuuden ongelmallisuudesta Somerkari käyttää tutkimuksessaan käsitettä *ei-sotaakäyvä*. Jokin valtio voi joutua luopumaan täysimääräisestä puolueettomuudestaan muuttumatta sota käyväksi valtioksi. Tapausesimerkkinä ei-sotaakäyvästä valtiosta Somerkari mainitsee Suomen tilanteen ensimmäisen maailmansodan aikana, kun englantilaisjoukkoja oli Kuolan alueella ja toisaalta saksalaisjoukkoja Suomessa, mutta tästä huolimatta maa pysyi suursodan näkökulmasta ei-sotaakäyvänä. Samoin Ruotsi salli toisen maailmansodan aikana saksalaisjoukkojen kuljettamisen alueensa läpi Pohjois-Suomeen joutumatta sodan osapuoleksi. Kansainliitossa sotaakävien ja puolueettomien maiden rinnalle luotiin kolmas luokka *pakotteisiin osallistuvat*. Mielenkiintoinen seuraus puolueettoman valtion muuttumisesta ei-sotaakäyväksi on se, että samalla kun valtio ei ole velvollinen olemaan tasapuolinen sotivia osapuolia kohtaan se myös menettää itse puolueettoman valtion oikeudet. Tosin, aikakauden oikeusoppineet olivat pääosin sitä mieltä, että ei-sotaakäyvän asenne on enemmän politiikkaa kuin juridiikkaa. Somerkarin johtopäätös on, että koska pieni maa on tavalla tai toisella

27 Somerkari (1948), s. 21–22.

28 Somerkari (1948), s. 23; *Valtioneuvoston puolustusselonteko 2017*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2017. Helsinki 2017, s. 14.

29 Somerkari (1948), s. 23, 27–28.

strategisesti ja taloudellisesti riippuvainen lähellään olevasta suurvallasta, jonka sotilaalliseen ja taloudelliseen etupiiriin se kuuluu, on sen mahdotonta pysyä puolueettomana. Parhaimmillaan pieni valtio voi pysytellä ei-sotaikäyvä. ³⁰

Nykypäivän Suomi kuuluu selvästi läntiseen yhteisöön, vaikka onkin sotilaallisesti liittoutumaton. Harjoitetun turvallisuus- ja puolustuspolitiikan tarkoitus on estää Suomen joutuminen sotilaalliseen konfliktiin. Tulevaisuudessa mahdollisesti kiristyvässä kansainvälisessä tilanteesta tästä tekee haastavaa se, että Suomi kuitenkin katsoo, että maa ei voi olla ulkopuolinen, jos ”*sen lähialueella tai muualla Euroopassa turvallisuus olisi uhattuna*”. Tämän artikkelin Pohjois-Suomeen keskittyvän näkökulman osalta on mielenkiintoista, että Suomi ei salli käyttää aluettaan kolmatta valtiota vastaan suunnattavaan hyökkäykseen. ³¹ Suomi siis haluaa olla Somerkarin käsitettä käyttäksämme ei-sotaikävä, mutta kaikei myös tiedostaa tällöin olevansa Venäjän vastaisessa leirisä, mikäli kansainvälinen tilanne merkittävästi kiristyy. Tämä on ilmennyt käytännössä esimerkiksi Itä-Ukrainan konfliktin aikana, kun Suomi on ollut mukana Venäjän vastaisessa pakoterintamassa. Lisäksi oman maa-alueen käytön kiistäminen muilta toimijoilta edellyttää ääritapauksessa aseellista toimintaa, jolloin Suomi kuitenkin joutuisi luopumaan ei-sotaikävän maan roolistaan.

Huomionarvoista on, että niin YK:n peruskirjaan kuin aikakauden suomalaisiin kansainvälisen oikeuden tutkijoihin viitaten Somerkari esittää, että valtioiden välinen täysimääräinen tasa-arvoisuus perinteisessä mielessä on aikansa elänyt. Suurvalloilla on myös YK:n rakenteissa kiistaton johtoasema, josta seuraa pieniä valtioita laajempi ja voimakkaampi vaikutusvalta. Somerkarin lainaaman professori Erik Castrénin mukaan ”*ei ole tuudittauduttava sellaiseen uskoon, että kaikilla valtioilla olisi yhtäläiset oikeudet, koska tämä itse asiassa on harhaluulo. Valtioiden täysivaltaisuutta tultaneen entistä enemmän rajoittamaan, kuten jo on tapahtunut eräissä viime sotaan liittyvissä järjestelyissä*.” Mikäli edellä oleva luonnehdinta kansainvälisistä suhteista otetaan lähtökohdaksi myös 2020-luvulle, näyttäytyy esimerkiksi Suomen ja muiden pienten valtioiden peräänkuuluttama sopimusperusteinen maailmanjärjestys hyvin ongelmalliselta ja vaikeasti saatutavalta tavoitteelta. Niin Yhdysvallat, Venäjä kuin Kiina sitoutuvat kansainvälisiin sopimuksiin tai noudattavat niitä vain siihen asti, kun se ei ole ristiriidassa niiden kansallisten etujen kanssa. ³²

30 Somerkari (1948), s. 24–27, 29–30, 33.

31 Valtioneuvoston puolustusselonteko 2017. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2017. Helsinki 2017, s. 14.

32 Somerkari (1948), s. 29; Puolustusministeriö: *Voiman Venäjä*. Grano Oy 2019, s. 19–24, 165. Professori Erik Castrén (1904–1984) toimi muun muassa vuosina 1945–1967 Helsingin yliopiston kansainvälisen oikeuden ja valtiosääntöoikeuden professorina. Helsingin yliopisto, Erik Castrén Institute. [<https://www.helsinki.fi/en/erik-castrén-institute/the-institute>], katsottu 22.5.2020. Suurvaltojen toiminnasta ja kansainvälisestä oikeudesta ks. esim. Hannikainen, Lauri & Tero Lundstedt: *Kansainvälisen oikeuden rooli nyky-Venäjän ulkopoliitikassa erityisesti valtiosuvereniteetin, asevoiman käytön kiellon ja kansojen itsemääräämisoikeuden valossa*. Puolustusministeriö, 2016; Rühlig, Tim: *How China approaches international law: Implications for Europe. EU-Asia at a Glance, May 2018*. European Institute for Asian Studies, 2018; Koplow, David A.: *Indisputable Violations: What Happens When the United States Unambiguously Breaches a Treaty*. Georgetown University Law Center, 2013.

”Fennoskandian kalotin joutuessa näyttämöksi suursodassa voidaan Suomen asema edellä esitetyin perustein luonnehtia pakkotilana, missä maamme alue joutuu maantieteellisen väliasemansa, sotilasmaantieteellisten, sotilaspoliittisten sekä strategisten tekijäin vaikutuksesta sodan jalkoihin.” Suomi voi tällöin ei-sotaikäyväenä maana luopua puolueettomien maiden alueen ehdottomasta loukkaamattomuusvaatimuksesta. Toisin sanoen Suomi voi antaa toisen tai molempien osapuolien käyttää jotain osaa maa-alueestaan, jos se sillä estää itsensä joutumasta sodan täysimääräiseksi osapuoleksi. Ei-sotaikäväksi valtioksi julistautuminen tuo näin ollen joustavuutta valtion asemaan verrattuna puolueettomaksi julistautuvaan, mutta ei tee tyhjäksi taustalla vaikuttavaa puolueettomuustahtoa. Somerkarin aikaan Neuvostoliitolle luovutettu Porkkala ja sen joukkojen kauttakulkusopimus tekivät Suomen tilanteesta poikkeuksellisen vaikean. Hän oli kuitenkin luottavainen, että asemastaan huolimatta Suomi itse pyrkii viestimään puolueettomuustahtoaan ja toisaalta länsimaat todennäköisesti vähintään ilmaisevat hyvätahitoisuutensa Suomea kohtaan.³³

*”Ilmeiseltä näyttää, että valtion, joka tulevassa sodassa pyrkii ei-sotaikäväksi, tulee jo rauhanaikaisessa politiikassaan kaikin keinoin osoittaa rauhantahtoaan ja puolueettomuustahtoaan välttämällä johdonmukaisesti sitomasta itseään liittosopimuksilla mihinkään suurvaltaryhmittymiin ja pyrkimällä aktiivisesti osallistumaan kaikkinaiseen kansojen välisiä hyviä suhteita kehittävään yhteistyöhön, etenkin kansainvälisen rauhanjärjestön toimintaan.”*³⁴

Pohjois-Suomen puolustaminen – ajatus laatikon ulkopuolelta?

*”Pienen valtion kohdalla puolueettomuuden säilyttäminenkin ei saa muodostua itsetarκοitukseksi, vaan kysymyksen ytimen muodostaa niiden keinojen löytäminen ja hyväksikäyttäminen, joiden avulla valtakunta voidaan pysyttää osallistumasta suurvaltojen väliin taisteluun, johon sillä itsellään ei ole intressejä.”*³⁵

Suomen strategisesta ja sotataloudellisesta näkökulmasta tarkastellen Somerkari katsoo, että päättynyt maailmansota oli muuttanut poliittisia asetelmia ratkaisevasti. Varsinkin suurvaltojen rajanaapureina olevat pienet valtiot joutuvat ottamaan puolustuspolitiikassaan huomioon isomman naapurinsa näkemykset ja edut. Ei ole epäilystäkään, etteikö Neuvostoliitto aikoisesti estää Suomen alueen käytön sitä vastaan seuraavassa mahdollisesti syttyvässä sodassa. Myös helmikuussa 1947 allekirjoitettu Pariisin rauhansopimus tuki tätä asetelmaa. Seurauksena oli, että Suomen oli muodostettava politiikkansa

33 Somerkari (1948), s. 30–34.

34 Somerkari (1948), s. 34–35.

35 Somerkari (1948), s. 33.

ja valmistettava puolustuksensa siten, että ne eivät ole ristiriidassa Neuvostoliiton etujen kanssa. Parhaassa tapauksessa Suomi pystyisi pysyttämään ei-sotaikäyvänsä seuraavassa sodassa.³⁶

Pariisin rauhansopimuksen ja YYA-sopimuksen seurauksena Suomen puolustuskysymys ei ollut enää ”*yksinomaan suomalainen kysymys*”. Pohjoisen alueen alueluovutuksista Somerkari toteaa mielenkiintoisella tavalla, että Petsamon luovutus saattoi olla menetetystä asioista huolimatta Suomelle eduksi tulevaisuutta silmällä pitäen. Alue oli syrjässä muusta maasta ja alueellisen muotonsa vuoksi vaikea puolustaa. Toisaalta se oli hyvin lähellä Neuvostoliitolle tärkeitä Murmanskin ja Poljarnojen alueita, minkä seurauksena se olisi kiinnostanut seuraavassa sodassa myös Neuvostoliiton vastustajaa. Alueen menettäminen tarkoitti sitä, että Suomelta lähti vastuultaan suurvalloille jopa strategista merkitystä omaava alue, jonka puolueettomana pysymistä Suomi ei olisi kuitenkaan pystynyt omin voimin varmistamaan.³⁷

*”Ei-sotaikäyvänsä maana Suomen puolustustoimenpiteiden päämääränä on oltava maan elintärkeän alueen turvaaminen sodan tuhoilta ja valtakunnan pitäminen suurvaltojen välisen selkkauksen ulkopuolella saattamalla uhanalaisimmat suunnat jo sodanuhkan aikana riittävään puolustusvalmiuteen ja valmistautumalla koko elintärkeällä alueella kaikkiin käytettävissä olevin keinoin puolustamaan maan itsenäisyyttä ja vapautta, jos sodankävijät eivät tunnusta maan ei-sotaikäyvää asennetta, vaan kohdistavat hyökkäyksiensä elintärkeäkin aluetamme vastaan.”*³⁸

Yhtenä ilmeisen ajattomana ilmiönä Somerkari mainitsee sivumennen Ruotsin valintojen vaikutukset Suomen politiikkaan. Jos Ruotsi ei pysy puolueettomana, vaan ryhtyy ei-sotaikäväksi tai sodan osapuoleksi, altistaa se myös Suomen etelä- ja länsirannikon alttiiksi Neuvostoliiton vastatoimille. Samoin Ahvenanmaan merkitys sotilaallisena tyhjiönä mahdollisessa sodassa mainitaan ja Somerkari pitää varmana, että se ei sellaisena säily sodan alkaessa. Johtopäätös on, että Suomen pitäisi itse valmistautua saariryhmän miehittämiseen heti sodan alettua. Kiusallinen yksityiskohta on, että Suomen oma laivasto ei riittäisi kaikkiin operaation edellyttämiin toimiin, joten operaatiossa tarvittaisiin käytännössä Neuvostoliiton tukea.³⁹

Suomen elintärkeän alueen, Etelä-Suomen, suojaamiseksi Somerkari esittää, että sodan uhatessa Suomen on tarvittaessa ”*ryhdyttävä suoranaisesti Neuvostoliiton rinnalla ja kiinteästi sen avustamana torjumaan maahantunkeutujia*”. Hän arvioi Suomen saavan ainakin materiaaliapua Neuvostoliitolta. Voi olla, että Neuvostoliitolle olisi luovutettava lisää tukikohtia Suomesta. Hän vertaa asetelmaa Suomen ja Saksan väliseen yh-

36 Somerkari (1948), s. 36–38.

37 Somerkari (1948), s. 39–42.

38 Somerkari (1948), s. 38.

39 Somerkari (1948), s. 43–46, 50.

teistyyöhön toisessa maailmansodassa. Näiden varsin neuvostomyönteisten näkemysten vastapainoksi hän korostaa myöhemmin Suomen taistelua valtakunnan olemassaolon hyväksi sekä Neuvostoliittoon tukeutumista ainoastaan materiaaliavun osalta, mikäli se suinkin on mahdollista. Näkemykset ovat olleet omana aikanaan ilmeisen poikkeuksellisia, mikä käy ilmi diplomityön arvostelleen eversti Leo Sauramon kommenteilta. Hän yhtyy Somerkarin reaalioliittisiin arvioihin Suomen asemasta, jossa ei ole varaa asettua Neuvostoliiton sotilaallisia intressejä vastaan. Hän kuitenkin toteaa, että työ on tästä huolimatta paikoin jonkin verran länsivastainen. Ei-sotaikäyvän maan aseman säilyttämiseksi hän katsoo myös tarpeelliseksi korostaa, että sotilaallinen tukeutuminen Neuvostoliittoon voisi olla vasta viimeinen pakotettu ratkaisu.⁴⁰

Suomen puolustusratkaisun osana Somerkari erittelee kaksi toisilleen vastakkaista skenaariota Pohjois-Suomen kysymykselle tilanteessa, jossa sota syttyisi Fennoskandian kalotilla. Hänen lähtökohtansa on, että Neuvostoliitolle alue on merkittävä ainoastaan länsiliittouman vastaisen operaation näkökulmasta, kun länsi puolestaan tarvitsisi aluetta syvemmälle Neuvostoliittoon suunnattavaa operaatiota varten.⁴¹

Aktiivisemmassa vaihtoehdossa Suomi ryhmittää Pohjois-Suomeen jo rauhan aikana riittävän vahvat ja iskukykyiset joukot, ainakin 3–4 divisioonaa, torjumaan Ruotsin alueelta tulevaa hyökkäystä. Norjan vastaiselle rajalle tarvittaisiin ehkä vielä yksi divisioona. Pohjois-Suomen puolustuksen vahventaminen etelästä on vaikeaa, koska sinne vie varsin haavoittuvassa asemassa oleva yksi rautatie ja muutama maantie. Lisäksi hän arvioi, että Suomella ei ole heikon ilmapuolustuksensa vuoksi kykyä kiistää kummankaan osapuolen ilma-aseen käyttöä ylipäätään eikä varsinkaan Pohjois-Suomessa.⁴²

”Alueen muodosta ja sijainnista sekä liikenneyhteyksien suuntautumisesta ja laadusta johtuen Pohjois-Suomen puolustukseen käytettävien joukkojen alueelle keskittäminen muodostuu vaikeaksi ja aikaa vieväksi. Mikäli alueen loukkaamattomuuteen kohdistuva uhka aiotaan torjua, onkin Pohjois-Suomeen jo rauhan aikana sijoitettava varsin iskukykyiset ja nopealiikkeiset joukot sekä suoritettava huomattavia linnoitustöitä ainakin arimissa suunnissa ja lentokenttien sekä asutuskeskusten (tiesolmujen) läheisyydessä.”⁴³

Ei-sotaikäyvän maan aseman säilyttämiseksi Somerkari esittää toiseksi vaihtoehdoksi Pohjois-Suomen ”tilapäistä luovuttamista”. Koska Pohjois-Suomi on pääosin harvaan asuttua erämaata eikä sillä ole ratkaisevaa merkitystä valtakunnan taloudelliselle kestokyvylle, ei ole ehkä Suomen kokonaisedun mukaista pyrkiä torjumaan kaikkia hyökkäyksiä kyseisellä alueella. Suomen voimat eivät siihen riittäisi. Edullisempaa voisi olla

40 Sauramo, Leo: ”Majuri V-P. Somerkarin diploomityön [sic] arvostelu”. [https://astia.narc.fi/astiaUi/digiview.php?imageId=58935690&aytun=3737628.KA&j=1]. 1948, s. 2; Somerkari (1948), s. 47–49, 88–89, 111.

41 Somerkari (1948), s. 50.

42 Somerkari (1948), s. 50–51, 55–58.

43 Somerkari (1948), s. 51.

vetäytyä alueelta, antaa sotivien osapuolten ”keskenään selvitellä välejään” ja näin pysytettyä itse ei-sotaakäyvänä. Samalla omat elintärkeät alueet ja edut voitaisiin turvata keskitetymin voimin Pohjois-Suomen eteläisistä osista alkaen. Tämä mahdollistaisi edelleen riittävän syvän puolustusvyöhykkeen rakentamisen pohjoisen suuntaan sekä maan sisäosien suojaamisen esimerkiksi maahanlaskuoperaatiolta, mikäli Suomi ei vältty joutumasta sotatoimien kohteeksi. Tutkielman arvioinut eversti Sauramo on kommentoinut sivun kääntöpuolelle: ”*Ennakkoluuloton ja realiteetteihin perustuva arviointi, joka on vakavasti huomioonotettava!*”⁴⁴

Sotilaallisesta näkökulmasta Somerkarin poikkeuksellinen ajatus on siis saanut jonkinlaista vastakaikua ainakin diplomityön arvostelijassa. Olosuhteet ovat muuttuneet 70 vuodessa merkittävästi ja sodan todennäköisyys pohjoisilla alueilla, ja Suomessa yleensäkin, on hyvin vähäinen. Siksi operatiiviselle tasolle vietyjä tarkasteluita siitä, millaisia sotatoimia saattaisimme pohjoisessa nähdä, ei ole mahdollista tehdä tämän artikkelin puitteissa. Yleisellä tasolla voidaan kuitenkin todeta, että teoriassa on mahdollista, että Pohjois-Suomessa toistuisi esimerkiksi Itä-Ukrainassa nähty rajoitetun alueen valtaaminen, jonka tarkoituksena on valtiollisen suvereniteetin kiistäminen ja poliittinen painostaminen. Nykytilanteessa on kuitenkin hyvin epätodennäköistä, että Suomi joutuisi Venäjän aseellisen voimankäytön kohteeksi ilman, että se tapahtuisi osana laajempaa konfliktia.⁴⁵

Edelleen epätodennäköisen, mutta mahdollisen laajemman konfliktin piirteitä voidaan hahmotella Naton ja Venäjän toiminnan perusteella. Naton näkökulmasta viitteenä Fennoskandian alueella toimeenpantavan sotilasoperaation luonteesta voisi toimia esimerkiksi vuoden 2018 Trident Juncture -harjoitus. Harjoituksen tarkoitus oli harjoitella sotilasliiton kollektiivisen puolustuksen toimeenpanoa Norjan kaltaisissa haastavissa olosuhteissa. Harjoituksessa ryhmitettiin joukkoja nimenomaan laajamittaiseen sotilasoperaatioon. Käytännössä harjoiteltiin esimerkiksi yhdysvaltalaisvahvennusten projisoimista Atlantin yli nykytilanteessa, jossa heidän pysyvä läsnäolonsa Euroopassa on huomattavasti pienempi kuin kylmän sodan aikana. Yhtenä uhkana joukkojensa siirroille Nato näkee Venäjän kehittyneen sukellusvenelaivaston, jonka keskeisin toimija Pohjois-Atlantin näkökulmasta on Pohjoinen laivasto.⁴⁶ Virallisesti harjoitus ei ollut

44 Somerkari (1948), s. 52–54. Eversti Sauramon operatiivisiin ratkaisuihin liittyvät arvot näyttävät poikkeuksellisen huomionarvoisina, kun otetaan huomioon, että 1950-luvun alussa hän toimi yhtenä keskeisimpänä henkilönä Puolustusvoimain Pääesikunnan operatiivisella osastolla, jossa päätyönä oli alueellisen puolustusjärjestelmän kehittäminen. Tynkkynen, Vesa: *Hyökkäyksestä puolustukseen – Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa* (diss.). Maanpuolustuskorkeakoulu. Taktiikan laitos. Julkaisusarja 1. Joutsa 1996, s. 295–296.

45 *Valtioneuvoston puolustusselonteko 2017*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2017. Helsinki 2017, s. 9–14; Puolustusministeriö: *Voiman Venäjä*. Grano Oy 2019, s. 177.

46 Erlingsson, Erlingur: A credible transatlantic bond: Trident Juncture and NATO capabilities, *Nato Review*, 19.10.2018. [<https://www.nato.int/docu/review/articles/2018/10/19/a-credible-transatlantic-bond-trident-juncture-and-nato-capabilities/index.html>], katsottu 15.4.2020; Norjan asevoimat: Trident Juncture 18. Harjoituksen kuvaus. [<https://forsvaret.no/en/exercise-and-operations/exercises/nato-exercise-2018>], katsottu 15.4.2020. Harjoituksessa eri maiden ilmavoimien lentokoneet toimivat myös Suomen ja Ruotsin ilmatilassa.

suunnattu mitään tiettyä toimijaa vastaan, mutta varsinkaan Fennoskandian alueelta on vaikea löytää laajamittaiselle sotilasoperaatiolle muita vastustajia kuin Venäjä.

Venäjälle on sotilaallisesta näkökulmasta uhka, että Nato lisää pysyvää läsnäoloaan arktisen alueen vesillä Norjanmerellä, Grönlanninmerellä, Barentsinmerellä ja Karanmerellä. Näin muodostuu uhka sekä Venäjän Kuolan alueella oleville joukoille että Pohjoisen laivaston sotilaspiirin joukkojen pääsyle Atlantille tai itään Jäämerelle. Näin ollen mahdollisessa sodassa sotilaallisten toimien tavoitteena olisi näiden uhkien vähentäminen sekä Atlantille suuntautuvien operaatioiden tukeminen. Venäjän sotilasstrategisen ajattelun näkökulmasta on hyvä muistaa, että puolustuksellinen strategia voi sisältää asevoimien hyökkäyksellistä toimintaa. ”*Strateginen puolustus käsittää varoituksellisia ja jopa ennakoivia hyökkäyksellisiä toimia*”. Venäjällä on Kuolan alueen puolustamiseksi jo kylmän sodan ajoista kehitystyön alla ollut Bastion-konsepti, jonka puitteissa pyritään erilaisin asejärjestelmin estämään vastustajan toiminta lähellä pohjoista ydinaluetta ja kiistämään sen toimintaan hieman laajemmalla alueella. Oheista länsimaiseen arviointiin perustuvaa viitteellistä periaatekuvaa konseptista voidaan tulkita siten, että Pohjoisen laivaston sotilaspiirin yksi tehtävä on kaikkien puolustushaarojen suorituskykyjen avulla kontrolloida alueita Fennoskandiassa ja laajemmin arktisella alueella lähellä Venäjän maa- ja merialueita. Lisäksi se pyrkii kiistämään tai vaikeuttamaan vastustajansa toimintaa esimerkiksi Atlantin suunnalla. Tässä toiminnassa hyödynnetään kaikkia nykyaikaisen taistelulentän ulottuvuuksia maalla, merellä, ilmassa, tietoverkoissa sekä informaatioulottuvuudessa. Näin pyrittäisiin esimerkiksi estämään tai vaikeuttamaan Naton joukkojen keskittämistä Atlantilta pohjoisille alueille.⁴⁷

47 Генеральный Штаб Вооруженных Сил Российской Федерации: Основные угрозы военной безопасности Российской Федерации в Арктическом регионе. Esitys Armija-2018-messuilla. [<https://topwar.ru/157104-byt-gotovym-v-arktike-k-realnym-ugrozam-s-vozduha-i-iz-pod-vody-lda.html>], katsottu 15.4.2020; Forsström, Pentti: *Venäjän sotilasstrategia muutoksessa – Tulkintoja Venäjän sotilasstrategian perusteiden kehityksestä Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro 32. Tampere 2019, s. 483–486; Nilsen, Thomas: Russia claims to have demonstrated complex exercise outside Norway, *The Barents Observer*, 11.4.2019. [<https://thebarentsobserver.com/en/security/2019/04/russia-demonstrated-complex-bastion-defense-exercise-outside-norway>], katsottu 19.4.2020; Tähtinen, Janne: Venäjän asevoimien kokemukset viimeaikaisista sodista sekä Lalu, Petteri: Venäläinen sodan kuva. *Venäjän asevoimat muutoksessa – kohti 2030-lukua*. Pasi Kesseli (toim.). Maanpuolustuskorkeakoulu. Julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro 5. 2016, s. 3–32 (Tähtinen), s. 40–59 (Lalu); Mikkola, Harri: *The Geostrategic Arctic: Hard security in the High North*. FIIA Briefing paper 259. Ulkopoliittinen instituutti, 11.4.2019. [<https://www.fiaa.fi/sv/publikation/the-geostrategic-arctic?read>], katsottu 21.5.2020; *Regnum*: Оборонноспособность Арктики укрепят «Бастиянами», 12.8.2019. [<https://regnum.ru/news/polit/2687857.html>], katsottu 21.5.2020; *Интерфакс*: Дивизион зенитных комплексов Тор заступил на боевое дежурство в Арктике, 30.11.2019. [<https://www.militarynews.ru/story.asp?rid=1&nid=522731&lang=RU>], katsottu 21.5.2020.

Kuva 1. Arvio Venäjän pohjoisten alueiden Bastion-konseptin vyöhykkeistä. Venäjän arvioidaan pyrkivän kontrolloimaan tummemmalla merkittyä aluetta ja sen lisäksi vähintään kiistämään vastustajansa toiminnanvapaus vaaleammalla alueella.⁴⁸

Suomen näkökulmasta edellä oleva kuva sisällyttää konseptin vaikutuspiiriin pohjoisen Norjan lisäksi Lapin pohjoisosat. Suomen maa-alueen osalta kuvan piirtoerusteet todennäköisesti viittaavat Kuolankin alueella käytössä oleviin S-400-ilmatorjuntaohjustärjestelmiin, joiden maksimikantama on enintään 400 kilometriä. Maasodan näkökulmasta pohjoisten alueiden infrastruktuuri on monin paikoin kehittymätöntä ja tiestö hyvin harvaa. Pääosan vuodesta ilmasto pakottaa erilaiset ajoneuvot operoimaan pelkästään tiestöllä. Varsinkin Norjan puolella on operatiivista liikkuvuutta vaikeuttavia pohjoinen–etelä-suuntaisia jokia ja vuonoja. Aluetta voi luonnehtia puolustajalle edullisempänä kuin hyökkääjälle. Vähäinen tiestö helpottaa alueen ensin haltuun ottavaa joukkoa siten, että merkityksellisten vastahyökkäysvoimien suuntaaminen alueelle onnistuu pääasiassa muutamien tiedossa olevien teiden suunnista. Teoreettisessa maaoperaatiossa pohjoisilla alueilla Venäjä voisi käyttää maavoimien, merijalkaväen ja maahanlaskujoukkojen joukkoja, jotka ovat myös saaneet taistelukokemusta 2010-luvulla Ukrainassa ja Syyriassa. Myös näiden koottua johtamista on päästy harjoittelemaan kyseisissä operaatioissa. Maahanlaskujoukot myös harjoittelevat säännöllisesti arktisella alueella, vaikka

48 Kuva: Kauko Kyöstiö, Mikkola, Harri: *The Geostrategic Arctic: Hard security in the High North*. FIIA Briefing paper 259. Ulkopoliittinen instituutti, 11.4.2019. [https://www.fii.fi/sv/publikation/the-geostrategic-arctic?read], katsottu 21.5.2020. Bastion on kylmän sodan aikana kehitetty konsepti (esim. ven. концепция "Северного стратегического бастиона", "Pohjoisen strategisen linnakkeen" konsepti), jolla haluttiin luoda muutamiin strategiisiin suuntiin erilaisten resurssien käytön painopiste, jotta voitiin taata ydinasepidäke eli strategiseen vastaiskuun kykeneminen. Julkisesti konseptista alettiin puhua Venäjällä vasta 1990-luvun lopulla. Kylmän sodan jälkeen konseptin sisältö on kehittynyt ja monimuotoistunut. Kun aluksi keskityttiin vain ydinaseiden laukaisulavetteihin, eli Kuolan niemimaan tapauksessa etenkin ydinsukellusveneisiin, on konseptia täydennetty 2000-luvun edetessä omia lavetteja suojaavien järjestelmien sekä vastustajan suorituskykyjä vastaan aktiivisesti toimivaan kykenevien järjestelmien muodostamaksi kokonaisuudeksi. Kuolan alueen toimiessa "Pohjoisena strategisena linnakkeena" on puhuttu myös vastaavan järjestelmän rakentamisesta esimerkiksi itään, nopeasti kehittyvään Aasian–Tyynenmeren alueen suuntaan. Лукин (2010), s. 339–343.

niitä ei ole sinne pysyvästi sijoitettu. Pysyvästi Pohjoisen laivaston sotilaspiirin alueelle on sijoitettu vain muutama yhtymä, joiden voimin laajamittaisen maaoperaation käynnistäminen ja ylläpitäminen on hyvin epätodennäköistä. Nykyaikaista maaoperaatiota tuettaisiin kaikkien aselajien, kuten tykistön ja ilmatorjunnan sekä ilmavoimien, suorituskyvyillä. Lähellä rannikkoa tapahtuvaa operaatiota voidaan tukea myös mereltä käsin, kuten on nähty Syyrian sodan aikana. Nykyajalle ominaiseen tapaan sotilasoperaatiota tuettaisiin myös informaatio- ja kyberoperaatioilla.⁴⁹

Somerkarin tutkimukseen sisältyy myös taloudellisen tarkastelun näkökulmia. Suomelle määrättyjen sotakorvauksien raskaudesta huolimatta hän katsoo, että teollisuus, joka niiden pakottamana syntyy, koituu lopulta Suomen eduksi. Hän tarkastelee myös tilapäisesti luovutettavaksi esittämänsä Pohjois-Suomen taloudellista merkitystä Suomelle. Vaikka hän ei esitä koko Oulun läänin luovuttamista, hän laskee, että Lapin ja Oulun läänien alueella sijaisi tuolloin noin 10 % Suomen viljelyspinta-alasta, kolmannes tukkipuumetsistä, noin neljäsosa selluloosatutannosta sekä vähäisessä määrin muuta teollisuutta. Kokonaismerkitys ei ole Suomelle kriittinen. Hän kuitenkin tunnistaa, että tulevaisuudessa suhteet saattavat muuttua, mikäli pohjoisessa viljelty alue kasvaa, löydettyvät malmivarat lisäävät teollista tuotantoa tai käynnissä olleet vesivoimalaitosprojektit saavat merkittävämmän roolin maan energiantuotannossa. Suomen väkiluku oli tuolloin noin neljä miljoonaa, joista 150 000 asui Lapin läänissä ja 370 000 Oulun läänissä, joissa yhteensä siis oli hieman yli 13 prosenttia maan väestöstä. On huomioitava, että jäljempänä esitetyllä tavalla Somerkari ei ollut vetäytymässä koko Oulun läänin alueelta, vaan puolustusvyöhykkeen pohjoisreuna asettuisi karkeasti Yli-Ii–Pudasjärvi-korkeudelle, joten ”luovutettava alue” käsittäisi suhteellisesti vieläkin pienemmän osan maan väestöstä ja teollisesta tuotannosta.⁵⁰

Kylmä tilastollinen tarkastelu ja suunnitelmallinen ei-koko maan puolustaminen on varmasti ollut poliittisesti yhtä mahdoton keskustelun aihe 1940-luvun lopussa kuin se olisi nykyään. Tämän artikkelin tarkoituksen näkökulmasta tilastollinen vertailu on kuitenkin paikallaan. Suomen väkiluku on vuonna 2020 noin 5,5 miljoonaa, joista va-

49 Viitteeksi pitkäaikaisen maaoperaation laajuudesta voitaneen ottaa Itä-Ukrainan tilanne, jossa Venäjän tukemien separatistien hallussa pitämä alue on tätä kirjoitettaessa karkeasti 250x100 kilometrin suuruinen. Edellinen arktisella alueella suoritettu maaoperaatio oli puna-armeijan lokakuussa 1944 suorittama Petsamon–Kirkkonniemen offensivi, jota koettelivat nykypäivänakin vallitsevat vaikeat sää- ja ilmasto-olosuhteet. Westerlund, Fredrik & Johan Norberg: The Fighting Power of Russia's Armed Forces in 2016. *Russian Military Capability in a Ten-Year Perspective – 2016*. Gudrun Persson (ed.). FOI. 2016, s. 67–90; Dzwonczyk, John & Joel Radunzel: The Past and Future of Land Warfare in the High North. *Strategy Bridge*. 5.5.2020. [https://thestrategybridge.org/the-bridge/2020/5/5/the-past-and-future-of-land-warfare-in-the-high-north], katsottu 11.5.2020; BBC: Ukraine conflict: Deadly flare-up on eastern front line, 18.2.2020. [https://www.bbc.com/news/world-europe-51543463], katsottu 21.5.2020; Boulègue, Mathieu: *Russia's Military Posture in the Arctic Managing Hard Power in a 'Low Tension' Environment*. Chatham House, 2019, s. 16–23; Puolustusministeriö: *Voiman Venäjä*. Grano Oy 2019, s. 60–67.

50 Somerkari (1948), s. 60–72. Maan eri alueiden strategisen merkityksen vertailu on kaikei ollut jonkinlainen keskustelunaihe ainakin 1950-luvulla. Vuoden 1958 *Kenttäohjesäännössä* esiteltyä ”strategisen puolustuksen” käsitettä tarkennettiin vuoden 1960 painoksessa siten, että Suomen ydinalueeseen katsottiin kuuluvaksi alue, jolla sijaisi pääosa maan väestöstä, maataloudesta ja teollisesta tuotannosta. Koko maata ajateltiin puolustettavan, mutta ydinalueen puolustus ei saanut joutua riskinalaiseksi esimerkiksi Lapin puolustustoimien johdosta. Tynkkynen & Jouko (2007), s. 60–61.

jaat 180 000 asuu Lapin läänin alueella. Vaikka mukaan huomioitaisiin Pohjois-Pohjanmaan läänin pohjoisosista muutamia pieniä paikkakuntia Hossa–Taivalkoski–Olhava-tasalta, voitaneen karkeasti todeta, että Suomen väestöstä noin 3,5 prosenttia asuu alueella, jonka Somerkari arvioi edullisimmaksi luovuttaa suurvaltojen taistelulentänsi mahdollisessa suursodassa. Saman alueen osuus Suomen bruttokansantuotteen muodostumisesta on karkeasti 5 prosentin luokkaa.⁵¹ Vertailun vuoksi nykypäivän oloissa esimerkiksi Bastion-konseptin peittämällä Inarin pohjoispuolisella alueella asuu karkeasti arvioiden noin 15 000 ihmistä ja kokonaistuotanto on valtiontalouden näkökulmasta hyvin vähäinen.

Puolustusvoimilta Somerkarin maalaama sodan kuva edellytti valmiutta nopeaan, aluejärjestelmään perustuvaan liikekannallepanoon. Keskusjohtoiseen perustamiseen ei voida luottaa, vaan maanpuolustuslääni on kyettävä siihen tarvittaessa oma-aloitteisesti. Puolustusvoimain Pääesikunnalta on muutenkin jaettava vastuuta ja valtaa puolustusvalmisteluista maanpuolustuslääneille, joiden aluejako ja esikuntien rakenne muutetaan sellaiseksi, että ne kykenevät itsenäisesti suunnittelemaan ja toimeenpanemaan alueensa puolustuksen. Pohjois-Suomesta tarvittaessa luopuvassa puolustusratkaisussa rannikkotaistelu- ja ilmatorjuntakyky, maahanlaskujen ja mairinnousujen torjunta sekä operatiivinen liikkuvuus korostuvat Puolustusvoimien suorituskykyvaatimuksina. Ilma-voimissa henkilöstön osaamisella on kompensoitava määrällistä alivoimaa. Pariisin rauhansopimuksen puitteissa laivasto kykenee ainoastaan ”tiedustelu-, varmistus- ja miinoituspalveluun” sekä saariston puolustuskeskusten välisten kuljetusten suojaamiseen. Rannikkolaivaston merkitystä saariston pienipiirteisessä ympäristössä ei kuitenkaan voi väheksyä. Tulevaisuuden sodassa korostuvat puolustushaarojen ja aselajien välinen yhteistyö, jonka edistämiseksi rauhan ajan organisaatiosta on poistettava eri toimintoja lokeroivat esteet. Moni Somerkarin korostamista periaatteista tuli osaksi tuolloin vielä muotoutumassa ollut alueellista puolustusjärjestelmää.⁵²

”Erityisesti on korostettava lentokaluston laadun merkitystä, sillä alivoimaisille lentovoimille vain paras kalusto on kyllin hyvää. Rannikon ja erityisesti saariston olosuhteissa

51 Tilastokeskus: Väestö. Väestörakenne 29.1.2020. *Suomi lukuina*. [https://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html], katsottu 13.4.2020; Tilastokeskus: Kansantalous. Bruttoarvonlisäys maakunnittain 2018, päivitetty 10.1.2020. *Suomi lukuina*. [https://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_kansantalous.html#Bruttoarvonlis%C3%A4ys%20maakunnittain], katsottu 13.4.2020.

52 Somerkari (1948), s. 78–91. Somerkarin Sotakorkeakoulukurssilla Y17 tehtiin aiemmasta poikkeava, ja tuohon aikaan ilmeisesti myös muuhun maailmaan verrattuna poikkeuksellinen ratkaisu, jossa niin maa-, meri-, ilma- kuin teknisen osaston opiskelijat laitettiin opiskelemaan toinen opiskeluvuotensa yhdessä. Opiskelijat oppivat tuntemaan toisiaan paremmin ja samalla edistettiin kehittymistä sodankäynnin muodossa, jossa katsottiin tunnuksenomaiseksi ”*pyrkimys kaikkien aselajien täydelliseen ja hankauksettomaan yhteistoimintaan*”. Jouko (2009), s. 219.

*taistelemaan tottuneen jalkaväen tarve on tulevaisuudessa niin ilmeinen, että tämän kouluttaminen jo rauhan aikana vastaavissa olosuhteissa on täysin aiheellista.*⁵³

Somerkari päättää puolustuspoliittisen pohdintansa toteamukseen: ”*puolustuskysymys on ratkaistava epäedullisinta tilannetta ajatellen*”. Hän esittää, että aikakauden olosuhteissa Puolustusvoimat pystyy itsenäisesti hoitamaan sotilaallisen puolustuksen velvoitteensa tyydyttävästi, mikäli poliittinen johto hankkii suursodan osapuolilta hyväksyvät kannat Suomen asemalle ei-sotaikäyväna maana. Toisaalta juuri poliittisten suhdanteiden ennustamaton heilahtelu pakottaa pienen maan kehittämään oman puolustuskykynsä riittävälle tasolle. ”*Tosiasia on, että pienen maan on aina perustettava puolustuksensa suurempien naapureiden taholta saatavaan tukeen.*” Sen vuoksi pienen maan kuten Suomen on hoidettava puolustuskysymyksensä vallitsevassa yleispoliittisessa tilanteessa siten, että se hankkii ”*varmimmat takeet tehokkaasta ja nopeasta avusta sotatapauksessa*”. Somerkarin mielestä se on Neuvostoliitto.⁵⁴

Vaikka Neuvostoliittoon tukeutuminen tuntuu nykypäivänä varsin poikkeukselliselta päätteilyltä, on Somerkarin analyysissä paljon aikakaudelle relevantteja kannanottoja. Heti sotien jälkeen puolustusrevisio hahmotteli puolustusvalmiuden kohottamista aluejärjestelmään siirtymisellä, jossa suojajoukoilla vastattaisiin alueellisesti sodan kuvan asettamiin valmiusvaatimuksiin. Myös Merivoimien tuolloisen roolin arviointi on varsin osuva. Käytössä olleella kalustolla ja joukoilla pystyttiin operoimaan lähinnä saaristossa, ja keskeisiä tehtäviä olivat esimerkiksi Ahvenanmaan alueen puolustamisen tukeminen ja kuljetusten suojaaminen. Myös maihinnousujen torjunta oli yksi tärkeimmistä tehtävistä, mikä näkyi myös Sotakorkeakoulun harjoituksissa. Pääosa harjoitustehtävistä liittyi maihinnousujen torjuntaan eteläisellä rannikollamme, mutta ainakin vuonna 1951 on suunniteltu myös Lounais-Suomen rannikolle lännestä suuntautuvan maihinnousun torjuntaa. Tällä pyrittiin estämään läntisen hyökkääjän tukialueen muodostamisen hyökkäykselle Leningradia vastaan.⁵⁵

Myös tämän päivän Suomen sotilaallista puolustamista luonnehdittaessa korostetaan välitöntä valmiutta hyökkäyksen torjuntaan sekä alueellisesti kattavia tiedustelu-, johtamis- ja logistiikkajärjestelmiä. Maapuolustus vastaa laajasta reservistä perustettavilla alueellisilla joukoilla ja paikallisjoukoilla koko maan puolustuksen haasteeseen ja painopiste luodaan operatiivisilla joukoilla. Nykyaikaisilla Merivoimien joukoilla – mu-

53 Somerkari (1948), s. 84–86; Tynkkynen (1996), s. 289–296, 316–358. Somerkarin Ilmavoimien suorituskykyyn liittyvä pohdinta tuntuu varsin ajattomalta nyt, kun Suomen vanhenevan Hornet-kaluston korvaaminen on kässillä. Sen sijaan rannikolla ja saaristossa taistelemaan tottuneen jalkaväen – rannikkojoukkojen – hyödyn Merivoimat olivat havainneet varsin hyvin jo toisen maailmansodan kuluessa. Rannikkojoukot eivät kuitenkaan jääneet pysyväksi rauhan ajan joukoksi heti sotien jälkeen, johon hetkeen Somerkarin kommentti ajoittuu. Rannikkopataljoona perustettiin kokeilukokoonpanona vuonna 1952, minkä jälkeen rannikkojoukkojen koulutus on vakiintunut osaksi Merivoimien toimintaa. Hirvonen, Timo & al. (toim.): *Merivoimat 100 vuotta*. Merivoimien esikunta, Turku 2018, s. 45–55, 75–78, 98–99, 130–133, 148–151.

54 Somerkari (1948), s. 88–91.

55 Jouko (2009), s. 177–178, 216–218, 239–242.

kaan lukien rannikkojoukot – turvataan Suomen alueellista koskemattomuutta ja huoltoyhteyksiä sekä torjutaan mereltä suuntautuvia hyökkäyksiä. Ilmavoimat vastaa koko maan kattavan ilmapuolustuksen haasteeseen nykyaikaisella kalustolla ja korkeatasoisella osaamisella. Somerkarinkin peräänkuuluttama puolustushaarojen yhteistoiminta rakentuu esimerkiksi Puolustusvoimien yhteisen tiedustelun, valvonnan ja maalittamistuen kokonaisuuden kautta. Täysin vastakkainen kehitys Somerkarin analyysiin verrattuna on luonnollisesti esimerkiksi se, että Suomi ja Ruotsi valmistautuvat syventämään puolustusyhteistyötään operatiivisen suunnittelun tasolle.⁵⁶

Teknologian kehittyminen on muuttanut maailmaa 70 vuoden kuluessa, joten on ymmärrettävää, että Somerkarin analysoimassa uhkakuvassa ei esimerkiksi kyber- ja informaatioulottuvuuksien uhkista osattu sanoa mitään. Asioiden keskinäisten suhteiden osalta voitaneen kuitenkin todeta, että yksinään kyber- tai informaatio-operaatioilla ei voida uhata Suomen valtiollista olemassaoloa, vaan niitä käytetään joko sodan kynnyksen alapuolella tai tukemaan laajempaa aggressiota Suomea vastaan.⁵⁷ Näin ollen niiden laajempi tarkastelu ohitetaan tässä yhteydessä, sillä samalla tavoin kuin laaja pandemia ne voivat kyllä aiheuttaa yksinään merkittävää haittaa ja häiriöitä yhteiskunnalle ja valtiontaloudelle, mutta ne eivät merkittävällä tavalla uhkaa valtiollista itsemääräämisoikeutta tai valtiollista olemassaoloa.

Edellä tehdyn vertailun seurauksena ehkäpä mielenkiintoisin Somerkarin tutkimuksen ja nykypäivän välisestä vertailusta nouseva kysymys on, voitaisiinko esimerkiksi Inarin pohjoispuolisesta osasta Suomea tilapäisesti väistyä, mikäli sillä estettäisiin Suomen joutuminen sotatoimien osapuoleksi? Virallinen politiikkamme sanoo ei ja tilanne tuskin muuttuu niin pitkään, kuin todellista sodan uhkaa ei ole. Sitä paitsi ”tilapäisesti” väistyminen saattaisi olla ajalliselta ulottuvuudeltaan hyvin epämääräinen määre ja tilapäisyys saattaisi kääntyä kohti pysyvää olotilaa, kuten useissa maailman jäätyneissä konflikteissa⁵⁸. Niiden näkökulmasta on pohdinnan arvoista, että siinä missä Itä-Ukrainassa käytävä sota tuskin näkyy vaikkapa Kiovassa tai maan länsiosissa asuvan ihmisen elämässä enää joka hetki, niin miten kuvitteelliset pohjoisinta Lappia miehittävät joukot näkyisivät esimerkiksi Keski-Suomessa ja sen eteläpuolisella alueella asuvan väestön ajattelussa alkujärkytyksen jälkeen? Kansainvälisestä näkökulmasta herää myös kysymys, minkä verran muut valtiot olisivat valmiita sitomaan itseään vastatoimiin tilanteessa, jossa sinänsä kiistaton kansainvälisen oikeuden rikkomus kohdistuisi johonkin kansainvälisestä näkökulmasta katsottuna lähes merkityksettömään maa-alueeseen?

56 Valtioneuvoston puolustusselonteko 2017. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2017. Helsinki 2017, s. 11, 17, 21–25.

57 Sama, s. 9–10.

58 Puolustusministeriö: *Voiman Venäjä*. Grano Oy 2019, s. 25–27. Tällä hetkellä jäätyneinä konflikteina voidaan pitää esimerkiksi Donetskin ja Luhanskin kapinallisalueita Ukrainassa, Abhasiaa ja Etelä-Ossetiaa Georgiassa sekä Transnistriaa Moldovassa.

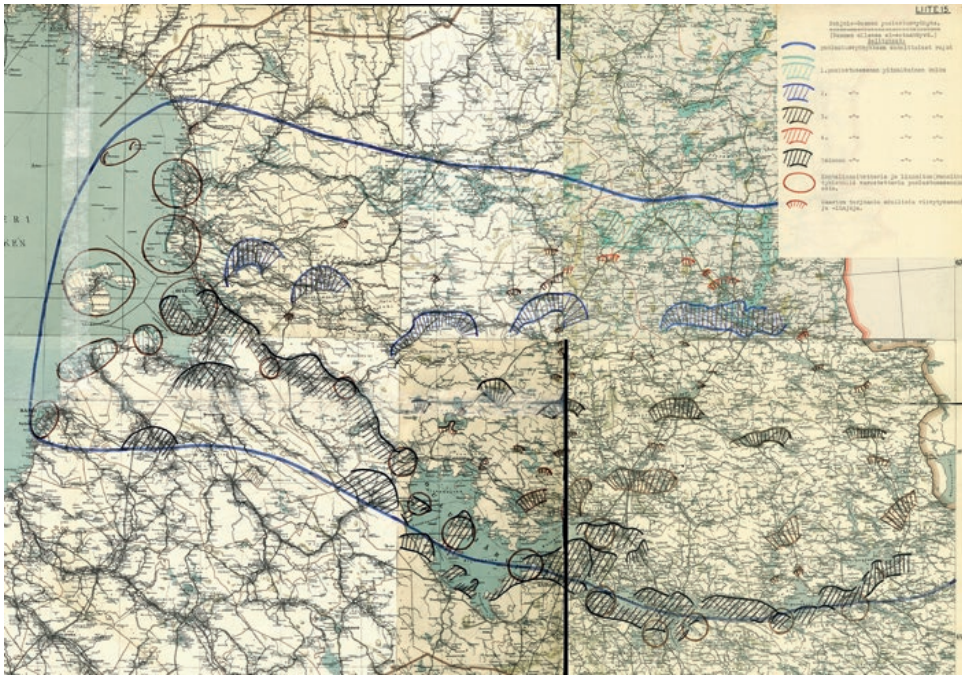
Elintärkeän alueen puolustaminen ”vyötärön” korkeudella

Somerkari arvioi Suomen puolustamisen näkökulmasta niitä Pohjois-Suomen kulkuyhteyksiä, jotka olisivat suursodan osapuolten strategisten intressien piirissä. Pohjois-Suomen eteläosassa ainakin Uhtua–Taivalkoski–Pudasjärvi–Tornio-tasa on Neuvostoliiton mielenkiinnon ja logististen tarpeiden kohteena. On myös mahdollista, että Rukajärvi–Kajaani–Oulu-suunta kiinnostaa Neuvostoliittoa, mutta mikäli Suomi päätyy muodostamaan pohjoisen puolustusvyöhykkeensä tuon alueen ympärille ja Neuvostoliitto haluaa pitää Suomen ei-sotaikäyvä, ei tämä hyökkäyssuunta ole todennäköinen. Suomen näkökulmasta Somerkari esittää, että ei-sotaikäyvä maana pysyttäytyminen edellyttää pohjoisimman Suomen strategisilta alueilta vetäytymistä. Tällöin Suomen pohjoisen suuntaan muodostettu puolustusvyöhyke muodostuisi pääpiirteiselle alueelle Raahe–Yli-Ii–Pudasjärvi–Suomussalmi–Kuhmoinen–Kajaani, joka olisi myös maastollisesti varsin edullista aluetta puolustajalle.⁵⁹

Somerkari esittää luotavaksi erilaisin linnoittein ja muin valmisteluin rakennettavaa puolustusvyöhykettä, jossa olisi karkeasti viisi eri tasaa. Puolustus nojaa vyöhykkeen eteläosassa olevaan vesistölinjaan ja alueelle rakennettavaan rannikko- ja muun tykistön tulenkäytön painopisteeseen. Sen etupuolella on erilaisia suotuisiin maastonkohtiin valmisteltavia puolustus- ja viivytysasemia. Kokonaisuutena puolustusvyöhykkeen painopiste on rakennettava sen länsiosaan. Analyysi tarkemmasta operatiivisesta ratkaisusta jää kuitenkin lukijan näkökulmasta pettymykseksi, sillä esimerkiksi joukkojen käytön tasolle tarkastelussa ei mennä. Somerkari toteaa, että etenkin puolustusvyöhykkeen länsiosan puolustuksen järjestäminen vaatii runsaasti jatkotutkimusta niin tarkempien topografisten perusteiden kuin operatiivisesta näkökulmasta. ”Tämän alueen merkitys puolustuskysymyksessämme on niin ilmeinen ja toisaalta sen maasto niin erikoislaatuinen totuttuihin sotänäyttämöihimme verrattuna, että karkeankaan puolustus suunnitelman laatiminen Pohjois-Suomea varten ei ole mahdollista ennen kuin välttämättöimpien kartoitusten ja alueella suoritettujen maastontiedustelujen tultua suoritetuiksi.”⁶⁰

59 Somerkari (1948), s. 92–95, liite 9.

60 Somerkari (1948), s. 107–108, liite 15.

Kuva 2. Somerkarin esitys puolustusvyöhykkeestä, joka valmisteltaisiin siltä varalta, että Fennoskandian kalotti joutuu suurvaltojen välisen sodan näyttämöksi.⁶¹

Päättynyt maailmansota oli osoittanut myös suomalaisille, että suurhyökkäyksen torjunnassa yksi avaintekijä oli puolustusryhmityksen riittävän suuri syvyys. Somerkarin hahmottelema vyöhyke on noin 120 kilometriä syvä, joten se vastanee aikakauden käsitystä syvästä ryhmityksestä. Myöhemmin sissitoiminnaksi muotoutunut syvällä alueella puolustamisen periaate edellytti, että puolustus ei saisi romahtaa, vaikka sen syvyyteen muodostuisi 10–20 kilometriä syvä vihollisjoukkojen pussi. Pääesikunnan 1950-luvun alussa julkaisemat ohjeet painottivat voimakkaasti syvyyteen suuntautuviin hyökkäyksiin varautumisen lisäksi vihollisen maahanlaskujen ja voimakkaan ilma-aseen käytön huomioimista omassa taktiikassa. Samoin rannikon puolustaminen merellistä uhkaa vastaan sai enemmän painoarvoa, mikä ilmeni muun muassa rannikkotyökistön liittämisenä maavoimiin.⁶² Vaikka Somerkarin esittämän puolustusvyöhykkeen voi sotilaspoliit-

61 Somerkari (1948), s. liite 15. Somerkari pitää pohjoisen suuntaan valmisteltavaa puolustusvyöhykettä tärkeimpänä, mutta hahmottele lännestä tulevien maihinnousuhyökkäysten varalta myös kaksi muuta merkittävää puolustusvyöhykettä. Niistä pohjoisempi sijoittuu Kokkolan–Kristiinankaupungin alueelle ja eteläisempi pääpiirteeseen Pori–Helsinki–Ahvenanmaakolmioon. Esityksensä ja arvioidensa perustana Somerkari on käyttänyt Sotakorkeakoulun harjoituksista ja maastontiedusteluista vuosina 1947 ja 1948 syntyneitä materiaaleja. Hän kuitenkin toteaa pohjoisen suuntaan esittämänsä puolustusvyöhykkeen olevan suurelta osin sotilaallisessa mielessä tutkimaton. Alue on myös hyvin monipiirteinen alkaen Pohjanlahden rannikolta ja Oulun Suomelle strategisesti tärkeistä alueista, kuten satama, ja päättyen Kainuun vaara- ja korpialueisiin ja sisältää runsaasti vesistöjen tuottamaa luonnollista estearvoa. Somerkari (1948), s. 97–107 liite 9.

62 Jouko (2009), s. 225–237.

tisesti sanoa olevan kiistanalaisessa paikassa, on se operatiivis–taktisesta näkökulmasta tarkasteltuna varsin hyvin aikakauden sotataidolliset periaatteet huomioon ottava.

*”Edellä esitetystä puolustuskysymyksen ratkaisussa on päämääränä ollut valtakunnan taloudelliselle kestäkyvylle vähempiarvoisten alue- ja poliittisten arvovaltauhrausten kustannuksella löytää sellainen kokonaisratkaisu, joka mahdollistaisi rajoitettujen sotilaallisten voimavarojemme keskitetyn, painopistemäisen käytön eri suunnilla riippuen tilanteen vaihteluista.”*⁶³

Lopuksi

Nykypäivänä Somerkarin diplomityötä olisi helppo kritisoida esimerkiksi sen vuoksi, että hän yrittää perustella Neuvostoliittoon tukeutumisen järkevyyttä. Ajatuksen on täytynyt olla yhtä poikkeava 1940-luvulla kuin miltä se nytkin kuulostaa. Toisaalta vaikeus ymmärtää sitä kertonee osittain siitä, että emme täysin kykene enää tavoittamaan sitä ilmapiiriä ja käsitystä maailmasta, joka Suomessa vallitsi heti sotien jälkeen. Myös koko maan puolustaminen vuosikymmenten myötä muotoutuneiden alueellisen puolustuksen periaatteiden mukaisesti on saanut kyseenalaistamattoman opin piirteitä, joita vastaan Pohjois-Suomesta väistymisen idea rikkoo nykyään todennäköisesti vielä voimakkaammin kuin heti sotien jälkeen. Sotilaallisesta näkökulmasta diplomityön arvostellut eversti Sauramo kuitenkin antoi rohkaisevaa palautetta tutkijalle, joten ainakin tuolloin on ollut tilaa poikkeukselliselle ajattelulle. Ehkäpä vasta koetun sodan myötä realiteetit myös kannustivat siihen, että vaikeita asioita voi tapahtua ja niihin varautumista pitää pohtia monesta eri näkökulmasta. Epäsuotuisan tilannekehityksen seurauksena käsissä voi joskus olla vain huonoja ja vähemmän huonoja vaihtoehtoja.

Monista diplomityön ajattomista piirteistä huolimatta maailma ja Suomen asema siinä on nyt 70 vuotta myöhemmin varsin erilainen. Vaikka Venäjä pyrkiikin monin tavoin palauttamaan suurvalta-asemaansa, ei maailma ole kylmän sodan tavoin jyrkästi kahteen vastakkaiseen blokkiin jakautunut. Voimapolitiikka ja asevoiman käyttö omien tavoitteiden edistämiseen ei kuitenkaan ole hävinnyt suurvaltojen keinovalikoimasta. Yhteiskuntien ja sotateknologian kehitys ovat muuttaneet sodan kuvaa, asevoimien henkilövahvuuksia ja teknisiä suorituskykyjä. Kahden edes jossain määrin teknologisesti samanlaisilla asevoimilla sotaä käyvän kansallisvaltion välisestä sodasta on jo niin pitkä aika, että sellaisen sodan luonteesta voimme esittää vain arvioita. Melko varmaa on, että maa-alueen valtaaminen itsessään ei tule olemaan tällaisissa konflikteissa sodan päämäärä, vaan sillä on jokin välineellinen arvo.

63 Somerkari (1948), s. 111.

Koska kansainvälisten suhteiden ennustettavuus ei ole maailmassa ainakaan lisääntymään päin, toimii Somerkarin tutkimustyö virkistävänä esimerkkinä siitä, että asioita on välillä hyödyllistä pohtia hyvinkin erilaisista näkökulmista. Tulevaisuuteen varautuminen ei voi tukeutua mielikuviin, vaan sen pitää perustua nykyhetkestä ponnistaviin realiteetteihin, mistä Somerkarin poikkeuksellinen esitys pohjoisten alueiden asemasta on yksi oman aikansa esimerkki.

Petteri Kajanmaa¹

Somerkari 2000-luvun kontekstissa – sotilasstrategia palaa arktiselle alueelle

Majuri Ville-Poju Somerkari aloittaa vuonna 1948 valmistuneen diplomityönsä kuvaamalla Fennoskandian kalotin maantieteellistä ja sotilasstrategista asemaa toisen maailmansodan vasta päätyttyä. Hän nojaa näkemyksensä muun muassa suurvaltojen, Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton, lausuntoihin sekä lisääntyneeseen sotilaalliseen tutkimus-, kokeilu- ja harjoitustoimintaan arktisella alueella. Varsinaisesti sanaa ”arktinen” hän ei käytä kuin muutaman kerran, mutta Fennoskandian kalotin strategisen aseman pohdinta on yhdistettävissä nykyiseen keskusteluun arktisesta alueesta. Silloinen sotilastekniikan kehittyminen vaikuttaisi olevan yhtä suuri muutostekijä kuin nykyäänkin, ja arktisen alueen merkitys asevaikutuksen toimittamisen mahdollistajana sekä strategisten kuljetusten reittinä heijastelee edelleen voimassa olevia näkemyksiä.

Ilmastonmuutoksen ja jäätiköiden sulamisen tuomat mahdollisuudet ja haasteet eivät vielä tuolloin olleet ajankohtaisia, mutta majuri Somerkarin ajassa rohkea diplomityö antaa aihetta pohtia, mitä pohjoiskalotti merkitsee Suomen puolustukselle. Diplomityön jälkimmäiset osuudet tarkastelevatkin juuri pienen, sotilaallisesti liittoutumattoman maan asemaa ja mahdollisuuksia suurvaltakilpailun maailmassa. Hänen mukaansa Pohjois-Suomi on suurstrategisesti merkittävä koko Suomen puolustamiselle. Ilmastonmuutos, globalisaatio ja suurvaltakilpailu ovat muuttaneet arktisen alueen jälleen geopoliittiseksi polttopisteeksi.² Tässä artikkelissa tarkastellaan arktisen alueen sotilasstrategista kehitystä ja lopuksi pohditaan Somerkarin työn valossa Pohjois-Suomen puolustuksen haasteita.

Arktisen alueen strateginen merkitys

Somerkari kuvaa työssään, miten etenkin teknologian kehitys johtaa maantieteellisten etäisyyksien merkityksen vähenemiseen, ja miten napa-alueiden käyttö, tutkiminen ja sotilaallinen varustaminen muuttavat turvallisuuspoliittista asetelmaa pohjoisessa. Somerkarin diplomityön jälkeisenä kylmän sodan aikana arktinen alue eli Arktis oli geo-

1 Kirjoittaja (s.1966) on yleisesikuntaeversti ja toimii Sotataidon laitoksen johtajana Maanpuolustuskorkeakoulussa. Hän on suorittanut Master of Strategic Studies -tutkinnon Army War Collegessa Yhdysvalloissa 2017.

2 Sittlow, Brian L.: *What's at Stake With Rising Competition in the Arctic?* Council on Foreign Relations, 1.5.2020. [<https://www.cfr.org/in-brief/whats-stake-rising-competition-arctic>], luettu 14.5.2020.

strategisesti merkittävä, koska se tarjosi suurvaltojen ydinaseiden lentoradoille suhteellisesti lyhyimmän vaihtoehdon. Yhdysvallat ja Neuvostoliitto hyödynsivät ei-kenellekään kuuluvia alueita ja niiden jääpeitettä sotilasstrategiseen kuurupiiloon ja loivat ydinasein pelotetta. Jo tuolloin alueesta muodostui strategisen kilpailun näyttämö.³

Arktiseksi alueeksi luetaan nykymääritelmän mukaan napapiirin pohjoispuolinen alue (Suomi, Ruotsi, Norja, Islanti, Tanska, Grönlanti, Kanada, Yhdysvaltojen Alaska ja Venäjä), mutta laajennettuna se käsittää 62. leveyspiirin pohjoispuoliset alueet, jolloin pääosa Pohjolasta sisältyy määritelmään. Somerkari määrittelee Fennoskandian kalotiksi Norjan, Ruotsin, Suomen, Venäjän Karjalan ja Kuolan niemimaan napapiirin pohjoispuolella olevat osat tarkentaen määrittämänsä alueen etelärajaa käytössä olleiden liikenne-reittien mukaiseksi.

Somerkari hakee työssään vastauksia pohjoisten alueiden kasvavaan strategiseen rooliin mahdollisessa tulevassa sodassa, jollaista emme ole onneksi joutuneet kokemaan. Kylmän sodan päätyttyä ja Neuvostoliiton hajottua arktinen alue menetti strategista merkittävyyttään. Myös sotilasteknisten mahdollisuuksien kehittyminen edesauttoi mielenkiinnon siirtymistä pois pohjoisesta ja alue sai ennemminkin sosioekonomista huomiota osakseen. Alue nimettiin ”rauhan vyöhykkeeksi” ja arktisen dialogin käymiseen perustettiin kansainvälisiä organisaatioita.

Rauhaisan rinnakkainelön ja kehitystyön ajan jälkeen viimeisen viiden vuoden aikana geostrateginen mielenkiinto arktiseen alueeseen on virinnyt uudelleen. Strateginen kilpailu niin talouden kuin sotilaspolitiikankin alalla on nostanut päätään, millä on ollut vaikutusta koko Pohjois-Euroopan ja Arktiksen turvallisuusympäristöön. Ydinaseiden merkitys ei ole vähentynyt ja niihin, yhdistettynä muuhun pitkän kantaman aseistuksen käytettävyyteen, liittyy kovan turvallisuuden etuja, joita varsinkin Venäjä alueella valvoo. Geostrategisen kilpailun muutokset heijastuvat arktisen alueen Euroopan puolelle Venäjän jatkaessa provokatiivista varustautumista ja harjoituksiaan sekä Naton vastatessa siihen kiihtyvillä harjoitus- ja valvontatoimilla.

Arktisen alueen strategisessa merkityksessä korostuvat pohjoinen merireitti ja alueen luonnonvarat. Kummankin saavutettavuus on lisääntynyt ja lisääntymässä ilmaston lämpenemisen myötä, mikä on Arktiksella lähes kaksin verroin nopeampaa kuin muualla maailmassa. Jään sulamisen ennustetaan kiihtyvän ja jääpeite on jo merkittävästi pienentynyt viimeisen 50 vuoden aikana. Erään arvion mukaan seuraavien 15–30 vuoden aikana osa Arktiksesta tulee olemaan vapaa jäästä lähes vuoden ympäri.⁴ Alueen valtiot, varsinkin Venäjä, kokevat mahdollisuudet myös uhkina, joiden torjumiseen vaaditaan

3 Mikkola, Harri: *The Geostrategic Arctic*. FIIA Briefing Paper 259. Ulkopoliittinen instituutti, 11.4.2019. [<https://www.fiaa.fi/julkaisu/the-geostrategic-arctic>], luettu 17.2.2020.

4 Dai, Jing & Raymond Huff: Great Power Collaboration? *Military Review*. Jan-Feb 2020. [<https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/January-February-2020/Huff-Jing-Arctic/>], luettu 11.4.2020.

uudenlaista strategiaa ja sitä tukevaa sotilaallista voimaa. Somerkari on tunnistanut tämän kehityksen ja kirjoitti työssään, että arktisen alueen hallinta edellyttäisi sekä pohjoisen merireitin että myös Fennoskandian maa-alueen sotilaallista hallintaa. Hän ilmaisi johtopäätöksissään huolensa suurvaltojen sotilaallisen tyhjiön muodostumisesta pohjoiseen.

Vaikka maailmalla on esitetty vaatimuksia turvallisuuteen keskittyvän kansainvälisen arktisen toimijan perustamiseksi, on Arktinen neuvosto edelleen kattavin aluetta kokonaisuutena käsittelevä järjestö⁵. Arktinen neuvosto on perustettu vuonna 1996 Kanadan aloitteesta. Siinä on kahdeksan jäsenvaltiota (Islanti, Kanada, Norja, Ruotsi, Suomi, Tanska, Venäjä ja Yhdysvallat). Tarkkailijoina on monia Euroopan ja Aasian maita, kuten Kiina. Neuvoston toiminta keskittyy ympäristö- ja kestäväen kehityksen kysymyksiin, ja turvallisuus on rajattu ulos toiminnasta. Arktisen neuvoston työ on saanut myös turvallisuuspoliittisia strategisia ulottuvuuksia, kun ilmastonmuutos on liitetty voimakkaammin agendaan Suomen ollessa puheenjohtaja 2017 ja samalla ilmastonmuutoksella on ollut vaikutuksensa Arktiksen strategiseen merkitykseen. Huolimatta Arktisen neuvoston onnistumisista, kuten Rovaniemellä solmitusta ministeritason sopimuksesta, on yhteinen asioiden konsensus-pohjainen hoitaminen vaarantunut – eikä vähiten Yhdysvaltojen ilmastonmuutokseen esittämien kielteisten näkemysten takia.⁶

Useiden asiantuntijoiden mukaan sotilaallisen konfliktin todennäköisyys pohjoisella alueella on kuitenkin varsin pieni. Muualla syntyvän kriisin vaikutusten kuitenkin uskotaan heijastuvan varsin helposti myös pohjoiseen. Edellä mainitusta huolimatta tai jopa sen takia arktisen alueen merkityksen nähdään kasvavan lähitulevaisuudessa. Sotilaallisesti Arktis on yksi äärimmäisistä ja dynaamisimmista toimintaympäristöistä. Vaikka sodan kuva on vuosikymmenien aikana muuttunut huomattavasti, Arktiksen äärimmäisten olosuhteiden ja maastonpiirteiden asettamat vaatimukset sodankäynnille ovat säilyneet. Arktisen alueen turvallisuuteen keskittyvän organisaation puuttuessa on vaarana, että mahdollinen sotilaallinen välienselvittely tullaan käymään ilman sitä sääteleviä sopimuksia. Turvallisuusyhteistyöllä olisi pelotteen lisäksi muita merkittäviä hyötynäkökantoja, kuten liikenne- ja viestintäyhteydet, navigointi sekä meripelastus ja öljyntorjunta.

Arktisen alueen tilanteen voi kiteyttää olevan osoitus sekä perinteisestä valtioiden välistä yhteistyöstä että lisääntyvästä kilpailusta, joka on johtamassa kasvavaan epävarmuuteen. Kaksi merkittävintä tekijää tässä kilpailussa ovat sotilaallinen voima ja energialähteet.

5 Bouffard, Troy & Elizabeth Buchanan: Establishing an Arctic Security Institution. *The Strategy Bridge*. 3.3.2020. [<https://thestrategybridge.org/the-bridge/2020/3/3/establishing-an-arctic-security-institution-essentials-from-norad-and-nato>], luettu 3.3.2020.

6 Ulkoministeriö: *Keskeiset arktiset ja antarktiset toimijat*. [<https://um.fi/arktiset-toimijat#Arktinenneuvosto>], luettu 19.8.2020.

Venäjän intressit

Somerkari luki jo vuonna 1948 Fennoskandian Pohjoiseen jäämereen ja Atlantiin rajoittuvat osat kuuluviksi sijaintinsa puolesta itäisen voimaryhmän eli Neuvostoliiton maantieteelliseen kokonaisuuteen ja näin ollen sen puolustusvyöhykkeeseen. Venäjän kiinnostus arktisella alueella on alkanut kasvaa uudelleen 2000-luvun edetessä, mistä ensisignaalina voitaneen pitää titaanilipun pystytystä jääpeitteen alle vuonna 2007. Aluksi tutkimukseen, luonnonvaroihin ja kauppamerenkulkuun liittyvä mielenkiinto on kääntynyt kovan turvallisuuden puolelle ja Venäjä onkin kehittänyt voimakkaasti alueen sotilaallista infrastruktuuriaan sekä varustanut ja kouluttanut olosuhteisiin soveltuvia joukkojaan. Venäjän ydinasetriadin läsnäolo, konventionaalisten maa-, meri- ja ilmasi-joitteisten pitkän kantaman aseiden sijoittuminen sekä ydinsukellusveneiden ja Pohjoisen laivaston tukeutuminen arktiselle alueelle ovat Venäjän strategisen puolustuksen kulmakiviä. Naton ja länsimaiden vastaus on ollut merellisen läsnäolon lisääminen sekä aktiivinen harjoitustoiminta Pohjois-Euroopassa.

Perimmäinen syy Venäjän aktiivisuuden kasvuun on sen oman turvallisuudentunteen järkkäminen, kun pohjoisessa ovat uhattuina puolustettava alue sekä taloudelliset mahdollisuudet, joita arktisen alueen luonnonvarat sekä pohjoinen strateginen kuljetusreitti (Pohjois-Atlantin merireitti, North Atlantic Sea Line of Communication) tarjoavat. Sanotaan, että arktinen alue on Venäjän korkeimman tason strateginen intressi – Venäjällä on eniten arktista maa-alueita ja rantaviivaa sekä eniten asukkaita arktisella alueella. Yhtäältä Jäämeri tarjoaa Venäjälle ainoan kiistattoman pääsyn Atlantille. Toisaalta Naton ja Venäjän välisen laajan konfliktin sattuessa pohjoinen merireitti on avainasemassa siirrettäessä Yhdysvaltojen vahvistuksia tälle mahdolliselle sotänäyttämölle. Kansainväliset poliittiset jännitteet ja Venäjän aseman haastaminen muilla strategisilla alueilla lisäävät myös Arktiksen merkittävyyttä Venäjän kannalta.⁷

Venäjä kehitti kylmän sodan aikana puolustuskonseptin, jonka tarkoitus oli varmistaa ballististen ydinsukellusveneiden ja niiden tukeutumisen selviytyminen ydinaseiskusta ja siten mahdollistaa kostoisku. Tämä monikerroksinen puolustusjärjestely nimettiin *Bastion*-konseptiksi tai ”Pohjoisen strategisen linnakkeen” konseptiksi ja siihen kuului linnoitettujen tukikohtien lisäksi sensoreita, miinoja, rannikko- ja ilmapuolustuksen ohjusjärjestelmiä sekä merivoimien ja ilmavoimien suorituskykyä. Kapteeni Monosen artikkelissa kuvataan hyvin konseptin syntyä ja merkitystä. Viime vuosina, oikeastaan Krimin laittoman miehittämisen (2014) jälkeen, Venäjä on uudistanut osia Bastion-konseptiin kuuluvista toiminnoistaan. Osittain tähän ovat johtaneet maailman painostus ja taloudelliset pakotteet, jotka yhdessä vaativat Venäjää valvomaan tarkemmin etujaan.

7 Yalowit, Kenneth & Ross A. Virginia: Realism in the Arctic. *The National Interest*. 10.7.2020. [<https://nationalinterest.org/feature/realism-arctic-164489>], luettu 10.7.2020.

Venäjä on avannut jo suljettuja ilmavoimien tukikohtia ja korjannut sotasatamia pohjoisilla rannoillaan. Yhtenä merkittävimpänä osoituksena panostuksesta on pohjoisen strategisen johtoportaan perustaminen ja Pohjoisen laivaston sekä muiden arktisen alueen joukkojen yhdistäminen yhden johtoportaan alaisuuteen. Arktista Bastion-konseptia tuetaan nykyaikaisilla sukellusveneillä, aluksilla, kahdella arktisella maavoimien prikaatilla sekä muilla joukoilla. Yhteensä Venäjän pohjoisella alueella on sotilaskäytössä 14 lentokenttää, viisi rannikkovartioasemaa ja yhdeksän sotilastukikohtaa. Venäjän puolustusministeri Sergei Šoigu julkisti talvella 2020, että Pohjoisen laivaston alaisuuteen perustetaan erillinen ilmapuolustusdivisioona, koska pohjoisen merireitin ja alueen luonnonvarojen turvaaminen on Venäjälle elintärkeä strateginen intressi.⁸ Artikkelia kirjoitettaessa Venäjä on aloittanut Norjan ja Suomen raja-alueille asennettavien supersoonisten järjestelmien tutkien rakennustyöt. Näitä järjestelmiä tullaan sijoittamaan Arktikselle yhteensä viisi, ja ne on suunnattu paljastamaan ja torjumaan lännen, erityisesti Yhdysvaltojen, ylläniaseita.

Venäjän sotilaalliset tavoitteet arktisella alueella ovat strategisen ydinasetasapainon ylläpitäminen, kyky ryhmittää Barentsin alueelle konventionaalisia suorituskykyjä sekä pohjoisen merireitin turvaaminen erityisesti sen itäisillä osilla. Sotilaallinen voima muodostuu neljästä kokonaisuudesta; ilma- ja ohjuspuolustuksesta, strategisista ilmavoimista, maakuljetuskyvystä ja jalkaväkijoukkoista sekä ballistisista täsmäaseista. Panostus sotilaallisten suorituskykyjen operointiin, selviytymiseen ja ylläpitoon pohjoisen olosuhteissa mahdollistaa Venäjän etulyöntiaseman arktisen alueen strategisessa kilpailussa.

Nato ja Yhdysvallat Arktisella alueella

Viisi Naton jäsenmaista (Norja, Tanska, Islanti, Kanada ja Yhdysvallat) ovat arktisia rannikkovaltioita. Natolla ei kuitenkaan ole erityistä arktisen alueen strategiaa eikä aluetta edes mainita vuoden 2010 operatiivista suunnittelua ohjaavassa strategisessa konseptissa. Myös Naton huippukokous Brysselissä vuonna 2018 jätti Arktiksen huomiotta, mutta se korosti Pohjois-Atlantin merireitin merkitystä ja meritilannekuvan ylläpitämisen tärkeyttä. Lontoon kokouksen 2019 julistuksessa Arktista ei mainittu. Vaatimukset Naton roolin kasvattamiseksi arktisella alueella ovat kariutuneet haluttomuuteen avata uusi strateginen suunta. Kuitenkin Naton rooli on tunnustettu ja Naton apulaispääsihteerin mukaan strategisen kilpailun riski yhdistettynä pohjoismaisiin jäseniin, Norjaan ja Tanskaan, kohdistuvaan uhkaan vaativat tilanteen huolellista seuraamista.⁹

8 Sukhankin, Sergey: 'The Military Pillar' of Russia's Arctic Policy. *Eurasia Daily Monitor*. Vol 17, Issue 33. The Jamestown Foundation, 16.3.2020. [<https://jamestown.org/program/the-military-pillar-of-russias-arctic-policy/>], luettu 18.3.2020.

9 Sprenger, Sebastian: NATO's Camille Grand on the alliance's Arctic tack, *Defense News*, 12.5.2020. [<https://www.defense-news.com/global/europe/2020/05/11/natos-camille-grand-on-the-alliances-arctic-tack/>], luettu 12.5.2020.

Naton viimeaikainen harjoitustoiminta näyttäisi osoittavan lisääntyvää mielenkiintoa pohjoista aluetta kohtaan. Cold Response ja Trident Juncture -harjoitukset, joissa myös Suomi ja Ruotsi oli kutsuttu mukaan osallistujina, ovat koonneet Nato-maiden joukkoja pohjoiseen, ja jälkimmäisessä purjehti yhdysvaltalainen lentotukialus ensimmäisen ker-
ran kolmeen kymmeneen vuoteen napapiirin pohjoispuolelle.

Yhdysvaltojen sanotaan olevan ainoa, joka voisi sotilaallisesti haastaa Venäjän pohjoisen ulottuvuuden operaatioissa.¹⁰ Yhdysvaltain puolustusministeriön Arktiksen strategisen raportin¹¹ mukaan sen on tunnistettava mahdolliset arktiset uhkat ja kyettävä vastaamaan niihin. Yhdysvallat onkin muuttanut ulkopolitiikkaansa suhteessa Arktikseen raportin ilmestymisen jälkeen vuonna 2019, kun ulkoministeri Pompeo puhui Rovaniemellä Arktisen neuvoston kokouksessa. Hänen mukaansa nyt on Yhdysvaltojen hetki ryhdistäytyä arktisena valtiona, koska alueesta on tullut globaalien vallan ja kilpailun näyttämö. Yhdysvaltojen asema Arktiksella on uhattuna, mutta se ei menetä pääsyään alueelle, vaikka Venäjän suorituskyvyt lisääntyisivätkin. Yhdysvaltojen tavoite on palata Arktikselle ja tasapainon palauttaminen tulee sille kalliiksi.¹²

Kesällä 2020 presidentti Trumpin hallinto julkaisi ensimmäisen muistionsa arktisesta alueesta. Muistiossa on hyvin voimakas sotilaallinen sävy ja se tukee jo aloitettuja jäänmurtajahankkeita sekä tukikohtien jälleenrakennusta. Sotilasharjoitukset Arktiksella ovat palanneet Yhdysvaltain laivaston harjoitustoiminnan myötä. Yhdysvallat haluaa saavuttaa saman suorituskyvyn arktisena toimijana kuin sen ”lähikilpailijat” Venäjä ja Kiina. Venäjän tasoon tosin on vielä matkaa. Kiinan asemaa Arktiksella verrataan sen toiminnan aiheuttamaan uhkaan Etelä-Kiinan merellä.¹³

Herääminen kilpailuasetelmaan on tapahtunut ja eräänä esimerkkinä siitä Yhdysvaltain ilmavoimat julkistivat arktisen strategiansa kesällä 2020. Siinä korostetaan Arktiksen strategista merkitystä ja ilmavoimien roolia toimijana. Myös maa- ja merivoimat valmistelevat omia strategisia suunnitelmiaan.¹⁴ Merivoimien edustajan mukaan Beringinsalmi on strategisesti yhtä tärkeä kuin kriittiset Hormuzin- ja Malakansalmi. Mikäli arktinen alue toimisi tulevaisuuden sotänäyttämönä, se haastaisi useimpien maiden asevoimien suorituskyvyn, mutta Yhdysvalloille lisähaasteen toisi alueelta puuttuva soti-

10 Freese, Kevin & Marc Williams: Russia's Arctic Army. *Red Diamond*. Vol 10, Issue 4. Oct-Dec 2019. [https://community.apan.org/wg/oekn/p/reddiamond], luettu 18.3.2020.

11 Department of Defense: *Report to Congress. Department of Defense Arctic Strategy. June 2019*. [https://media.defense.gov/2019/Jun/06/2002141657/-1/-1/1/2019-DOD-ARCTIC-STRATEGY.PDF], luettu 7.9.2020.

12 Conley, Heather A. & al.: *America's Arctic Moment*. Center for Strategic & International Studies, 30.3.2020. [https://www.csis.org/analysis/americas-arctic-moment-great-power-competition-arctic-2050], luettu 11.4.2020.

13 Li, Jason: *A Shifting Focus of U.S. Arctic Policy*. The Arctic Institute, 21.8.2020. [https://www.thearcticinstitute.org/shifting-focus-us-arctic-policy-china-security/], Luettu 21.8.2020.

14 Dennis, Kirby R. "Bo": Preparing for the Unexpected. *Military Review*. Jul-Aug 2020. [https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/July-August-2020/Dennis-Arctic-Readiness/], luettu 7.9.2020.

laallinen infrastruktuuri.¹⁵ Yhdysvaltojen ajoittain ailahteleva poliittinen toiminta, kuten esimerkiksi joukkojen uudelleenryhmittely Euroopassa ja siitä johtuva merijalkaväen osien vetäytyminen Norjasta, ei välttämättä anna parasta kuvaa sen aseman parantumisesta Arktiksella.¹⁶

Kiina, EU ja muut toimijat

Mahdolliset taloudelliset hyödyt, joita arktisen jääpeitteen sulaminen saattaa tuoda tullessaan, ovat herättäneet maailman mielenkiinnon. Pelko siitä, että strategiset kuljetusreitit siirtyvät pohjoiseen, on käynnistänyt diplomaattisia, taloudellisia ja sotilaallisia aloitteita Arktiksen ulkopuolisissakin maissa.

Kiina on kuvannut arktista aluetta uudeksi strategiseksi etulinjaksi, jossa sillä on omia etuja ajettavana. Sen mukaan pääsy pohjoiselle strategiselle kuljetusreitille kuuluu taa-ta kansainvälisen merilain mukaisesti. Kiina julistautui ”arktiseksi lähimaaksi” (near-Arctic state) vuonna 2018. Toteuttaakseen strategista tavoitettaan myös Kiina on alkanut varustautua arktisiin merellisiin olosuhteisiin kehittämällä merenkulkukalustoaan, kuten jäänmurtajia ja kauppa-aluksia. Sotilaallisten suorituskykyjen kehittäminen lienee vasta alkuvaiheessa, ja esimerkiksi sukellusveneiden toimittamista arktisille merireiteille kansainvälisiin merenkulun säädöksiin vedoten pidetään vielä poliittisesti liian herkkänä asiana.

Kiina kokee, että Yhdysvaltojen toiminta, kuten keskipitkän matkan ohjussopimuksesta luopuminen ja jopa presidentti Trumpin tarjous Grönlannin ostamisesta, on osa Yhdysvaltojen strategista kilpailua pohjoisesta. Siten esimerkiksi yhdysvaltalaisen läsnäolon lisääminen Arktiksella olisi suunnattu nimenomaan Venäjää ja Kiinaa vastaan. Kiinalainen siviili- ja sotilastutkimustoiminta on kasvanut arktisella alueella viime vuosina. Oletettavaa on, että Kiinan ja Venäjän arktinen yhteistyö niin energiansaannin, kauppamerenkulun turvaamisen kuin sotilaallisen toiminnankin osalta lisääntyy.¹⁷

Myös Kanada, joka on ollut aktiivinen poliittinen toimija arktisissa asioissa, on alkanut lisätä kapasiteettiaan toimia pohjoisella alueella. Se on kehittänyt sotilaskäyttöisiä jäänmurtajia, rannikkopartiointikykyään, moottorikelkkoja ja valvontalaitteistoja sekä satelliittiyhteyksiään. Myös Kanada on järjestänyt sotilasharjoituksia Arktiksella.

15 Dzwonczyk, John & Joel Radunzel: The Past and Future of Land Warfare in the High North. *The Strategy Bridge*. 5.5.2020. [<https://thestrategybridge.org/the-bridge/2020/5/5/the-past-and-future-of-land-warfare-in-the-high-north>], luettu 5.5.2020.

16 Werner, Ben: Navy, Marines Tell Congress Emphasis on Arctic is Growing, *USNI News*, 5.3.2020. [<https://news.usni.org/2020/03/05/navy-marines-tell-congress-emphasis-on-arctic-is-growing>], luettu 8.3.2020.

17 Collin Koh, Swee Lean: China's strategic interest in the Arctic goes beyond economics, *Defense News*, 12.5.2020. [<https://www.defensenews.com/opinion/commentary/2020/05/11/chinas-strategic-interest-in-the-arctic-goes-beyond-economics/>], luettu 12.5.2020.

Euroopan Unioni (EU) on tehnyt oman arktisen julistuksensa, jossa se täsmentää haluavansa Arktiksen säilyvän matalan jännitteen ja rauhanomaisen yhteistyön alueena. EU tarkastelee myös mahdollisuuksia rakentaa unionin yhteisiä jäänmurtajia. EU on hakenut pysyvän tarkkailijan asemaa Arktisessa neuvostossa, mutta Kanada on evännyt sen vedoten EU:n asettamiin hylkeenpyyntirajoituksiin.¹⁸ Se, että vain Ruotsi ja Suomi ovat arktisia EU-maita, tekee EU:n yhteisen politiikan ja tulevaisuuden näkymät pohjoisessa vaikeasti käsiteltäviksi asioiksi.

Ruotsi on puolustusministeri Peter Hultqvistin mukaan uudistamassa arktista strategiaansa. Samalla hän uskoo, että valtion puolustusbudjetissa 2021–2025 tulee olemaan kasvua nimenomaan arktisen ulottuvuuden kykyjen kehittämisessä. Ruotsin painopiste on Arktisen neuvoston toiminnan tukemisessa turvallisuuden ulkopuolisissa asioissa, ja se tukee alueen sotilaallisen kilpavarustelun rajoittamista. Sotilaallisella puolella Ruotsi uskoo pohjoismaisen puolustusyhteistyön olevan oikeanlainen tapa lähestyä myös arktisen alueen turvallisuuskysymyksiä. Yhteiset harjoitukset, kuten Northern Wind vuonna 2019 (johon osallistui myös Yhdysvallat), ovat keino valvoa ja tehostaa yhteistä sotilaalista toimintavalmiutta alueella ja samalla harjoitusten kautta voidaan välittää vahvoja poliittisia viestejä.¹⁹

Kaiken kaikkiaan arktisen alueen talous- ja turvallisuuskysymysten voidaan katsoa olevan luonteiltaan maailmanlaajuisia. Valtiot ovat halukkaita investoimaan arktiseen kilpailuun.

Suomi arktisena maana ja Pohjois-Suomen puolustaminen

Tasavallan presidentti Sauli Niinistö on todennut: ”jos menetämme Arktiksen, menetämme koko maailman”²⁰. Se tosiasia, että huomattava osa Suomen pinta-alasta voidaan lukea maantieteellisesti kuuluvan arktiseen ulottuvuuteen, osoittaa asian tärkeyden. Tämä yhteys on ollut olemassa koko itsenäisyytemme ajan. Ville-Poju Somerkarin mukaan Fennoskandian kalotilla olisi sodankäynnissä huomattava arvo niin hyökkääjälle kuin puolustajallekin. Hänen aikanaan Neuvostoliiton edun mukaista olisi ollut jo mahdollisen sodan valmisteluvaiheessa yllättäen hyökkäyksellä ottaa haltuun tukikoh- tia sukellusveneille sekä lento- ja ilmapuolustusvoimille, jolloin Neuvostoliiton puolustusvyöhyke huomattavasti syvenee ja puolustukselliset mahdollisuudet paranevat. Myös

18 Nilsen, Thomas: EU seeks input to new Arctic strategy, asks NGOs and indigenous peoples to contribute, *The Barents Observer*, 2.8.2020. [<https://thebarentsobserver.com/en/life-and-public/2020/08/eu-seeks-input-new-arctic-strategy-asks-ngos-and-indigenous-peoples/>], luettu 2.8.2020.

19 Hultqvist, Peter: Sweden adjusts to rising tensions in the High North, *Defense News*, 12.5.2020. [<https://www.defensenews.com/opinion/commentary/2020/05/11/sweden-adjusts-to-rising-tensions-in-the-high-north/>], luettu 12.5.2020.

20 Tasavallan presidentin kanslia: *Presidentti Niinistö Arkangelissa: Jos menetämme Arktiksen, menetämme koko maailman*. 12.4.2017. [<https://www.presidentti.fi/uutinen/presidentti-niinisto-arkangelissa-jos-menetamme-arktiksen-menetamme-koko-maailman/>], luettu 1.9.2020.

sotilaallisen tyhjiön täyttämisen ja pienen maan ”suojeleminen” olivat potentiaalisia uhkatekijöitä.

Suomen puolustusministeriön mukaan hallitus on laatimassa uutta arktisen alueen kokonaisstrategiaa, joka asettaa pitkän tähtäimen tavoitteita sekä antaa resursseja niiden saavuttamiseen. Sotilaallisesti Suomen osalta oleellista on, että pääosa sotamateriaalitamme sekä annettu koulutus vastaa pohjoisen olosuhteisiin, mutta onko puolustus suunnittelu siltä osin ajan tasalla, kuten majuri Somerkari työssään epäilee. Eräs tapa järjestää vaativan ja laajan alueen sotilaallinen turvallisuus on yhteistoiminta muiden kanssa. Suomella onkin aktiivinen rooli yhteisessä harjoitustoiminnassa ja vuodelle 2021 suunniteltu, tosin poikkeusolojen takia peruttu Arctic Lock -harjoitus on eräs osoitus tästä.²¹

Somerkari pohtii ansiokkaasti, mitä todellisuudessa merkitsee puolueettomuus tai julistautuminen ei-sotaikäyväksi maaksi. Hän ei vielä tuolloin tietenkään ottanut mukaan käsitettä sotilaallisesti liittoutumaton, mutta käsittelee kuitenkin taloudellisen puolueettomuuden kysymystä. Euroopan Unionin ja Naton kaltaiset organisaatiot ovat muuttaneet maailmaa tuosta ajasta, mutta pohdinta sotilaallisten vaikuttajaorganisaatioiden ulkopuolisesta valtiosta on edelleen ajankohtaista. Somerkari antaa varsin neutraalin luonnehdinnan Yhdistyneistä kansakunnista (YK), jonka jäsen Suomi ei vielä tuolloin ollut. Hän kuitenkin tunnistaa järjestön päätöksentekoa varjostavat tekijät. Somerkari kiteyttää pohdintansa lähes thukydidemäiseen ajatukseen pienen valtion strategisesta tai taloudellisesta riippuvuussuhteesta suurvaltaan, jonka puolustusvyöhykkeeseen tai taloudelliseen etupiiriin pieni valtio kuuluu. Tämä olisi hänen mukaansa käytännössä eräs merkittävimmistä esteistä valtion puolueettomuudelle. Äärimmäisenä johtopäätöksensä hän esittelee ajatuksensa ei-sotaikäyvän valtion pysyttelemisestä sodan ulkopuolella ja jopa luopuen ehdottomasta alueidensa (lue Pohjois-Suomi) loukkaamattomuusvaatimuksesta. Hän nimittää tätä joustavaksi puolueettomuudeksi.

Venäjän harjoitus- ja muun toiminnan analysointi on osoittanut, että se on valmis ottamaan strategisen etulyöntiaseman, jos se näkee omien etujensa olevan uhattuna. Tämä pätee myös pohjoisessa ja voi johtaa odottamattoman nopeaan tilanteiden eskaloitumiseen. Pohjois-Norjan katsotaan kuuluvan alueeseen, jota Venäjä valvoo tarkasti omia etujaan suojatakseen. Naton, Norjan ja mikseipä myös Suomen sotilaallisen uhkan varalta Venäjällä on riittävä ja nykyaikainen suorituskyky puolustaakseen Kuolan alueen kriittisiä kohteita. Norjanmeren hallinta on avainasemassa Kuolan alueen puolustamisessa. Mahdollisen sotilaallisen konfliktin alkaessa pohjoiskalotin alueella tai arktisella alueella yleisesti, pääsy Pohjoismaiden maa-alueille tai niiden käyttö muodostuisivat merkittäviksi niin Naton kuin Venäjänkin operaatioille.

21 Kuusela, Janne: A View from Finland: Security and Defense in the Arctic, *Defense News*, 12.5.2020. [<https://www.defense-news.com/smr/frozen-pathways/2020/05/11/a-view-from-finland-security-and-defense-in-the-arctic/>], luettu 12.5.2020.

Kaikkien asiantuntija-arvioiden mukaan arktinen sotilaallinen konflikti liittyisi joko yleiseurooppalaiseen tai muuhun kriisiin, jolloin olisi todennäköistä, että myös Itämeri olisi osa sotänäyttämöä. Tällainen tilanne asettaa Suomen puolustukselle erityisiä haasteita maamme koon takia. Somerkari toteaa pohjoisen sotilaallisen toiminnan liittyvän muuhun eurooppalaiseen kriisiin, varsinkin Itämeren alueella, jolloin Fennoskandia voisi muodostua sivustan sotänäyttämöksi. Somerkari pyörittelee tekstissään erilaisia vaihtoehtoja idän ja lännen sotatoimista sekä niiden tavoitteista pohjoisessa. Näistä nykyisessä tilanteessa ehdottomasti huimin, mutta tuon ajan henkeen sopiva on Ruotsin hyökkäys Pohjois-Suomeen omien etujensa turvaamiseksi. Johtopäätöksensä hän kuitenkin päätyy siihen, että Pohjois-Suomen puolustus on järjestettävä ennakolta tai sen puolustaminen saattaa tulla mahdottomaksi. Hän esittää haastavan kysymyksen Pohjois-Suomen puolustamisen hyödyistä verrattuna mahdollisiin poliittisiin riskeihin, joita olisi otettava nimenomaan suurvaltasodan ulkopuolella pysyttelemiseksi. Somerkari osaa taidokkaasti yhdistää poliittisen tarkoituksenmukaisuuden mahdolliseen sotilaalliseen suorituskykyyn ja sen käyttöön. Hän kuvaa sotilasstrategian perimmäisen kysymyksen: miten sotilaallinen voima palvelee parhaiten poliittista päätöksentekoa.

Puolustusvoimat on niin voimassa olevassa operatiivisessa suunnitelmassaan kuin varmasti kaikissa sen edeltäjissäänkin joutunut pohdiskelemaan samoja kysymyksiä kuin Somerkari – laajan, asumattoman ja sotilaallisesti tyhjän alueen puolustamista. Somerkarin analyysit maastosta ja kuljetusreiteistä sekä näkemykset joukkojen operatiivisesta käytöstä ovat toki aikakautensa näköisiä, mutta ne herättävät lukijassa joukon ajatuksia. Koko maan puolustaminen sotilaallisessa kriisissä, joka mitä todennäköisimmin liittyy muuhun yleiseurooppalaiseen tai maailmanlaajuiseen konfliktiin, on jo mittasuhteiltaan erittäin kiperä haaste. Suorituskykyjen määrän päättäminen ja niiden operatiivisen liikuteltavuuden suunnittelu ja toteuttaminen eri operaatiosuunnille riittävän ajoissa eivät ole helppoa. Arktisen ulottuvuuden sotilaallisen merkityksen kasvu on herättänyt operaatikot pohtimaan uudelleen Pohjois-Suomen vaativia olosuhteita, operatiivisia siirtoja sekä johtoportaiden rakenteita ja sijoittamista. Vaikkakin pääosa suomalaisesta sotatarvustuksesta ja annetusta koulutuksesta vastaa myös pohjoisen maasto- ja ilmasto-olosuhteisiin, eivät yhteisoperaatiot tai edes yhdenaikaiset operaatiot Ahvenanmaalla, eteläisellä rantamaalla, vyötäröllä ja Lapissa ole se puolustustoimien kehys, johon kenraalimme haluaisivat joutua.

Kuten Somerkari hyvin työssään määrittelee, tulisi Suomen puolustustoimenpiteiden päämääränä olla elintärkeiden alueiden turvaaminen ja valtakunnan pitäminen suurvaltojen välisen selkkauksen ulkopuolella. Keinoina tähän hän näkee uhanalaisimpien suuntien puolustusvalmiuden ja maan elintärkeiden alueiden valmiuden puolustaa itsenäisyyttä ja vapautta. Nyt yli 70 vuotta myöhemmin majuri Ville-Poju Somerkarin sanat kaikuvat edelleen voimakkaina.

SOTAKORKEAKOULU

Eversti L. Sauramo

Helsinki, 2.12.1948

Majuri V-P. Somerkarin diplomityön arvostelu

”Suomen puolustuskysymys ja puolustusmahdollisuudet Pohjois-Suomessa Fennoskandian kalotin joutuessa sotanäyttämöksi Suomen ollessa ei-sotaikävä.”

Kirjoittaja on suorittanut erittäin laajan ja perusteellisen työn. Se on yleensä asiantiedoiltaan pätevä ja muotopuoli, mm. kieli hyvä sekä liitteet huolellisesti valmistettu. Koko työ osoittaa kirjoittajan ottaneen tehtävänsä vakavasti ja perusteellisesti. Tätä osoittaa myös se laaja lähdekirjallisuus, joihin kirjoittaja ulkopoliittisia kysymyksiä käsitellessään viittaa.

I osassa selostaa kirjoittaja käsitettä Fennoskandian kalotti. Tässä määritellään ko. käsite, kalotin strategista merkitystä omaavat maantieteelliset tekijät ja mahdollisuudet joutua sotanäyttämöksi. Esitys asiallista ja näkökohdat ovat perusteltuja.

II osa selvittelee ei-sotaikävän valtion asemaa. Tämä tosin ei kuulu, näin laajana ainakaan, varsinaiseen aiheeseen, mutta siihen välillisesti liittyen ja koska puolueettomuuskäsitteiden tulkinta ratkaisevasti vaikuttaa koko puolustustehtävämme arviointiin, on tämä osa omiaan valaisemaan ja selvittämään maamme asemaa ja mahdollisia veloituksia suursodan aikana tai sen ollessa uhkaamassa.

III osassa käsitellään Suomen puolustuskysymystä. Kirjoittaja on tässä pyrkinyt käsittelemään kysymystä ainoalla oikealla tavalla, kylmän reaalisesti maan koko etua silmällä pitäen. Tässä esitetyt näkökohdat ovat loogilliset ja omaperäiset ja on siinä päädytty selviin ja täsmällisiin johtopäätöksiin. Erikoisesti Pohjois-Suomea koskeva tilanteenarviointi on selvä ja vakavasti huomioon otettava laajemmassakin mielessä kuin SKK:n työnä.

Joskin suurelta osalta voin yhtyä kirjoittajan esittämiin johtopäätelmiin, lienee syytä huomauttaa käsityskannasta, joka ainakin tutkielmaa lukiessa tulee yleisvaikutelmaksi, nimittäin erittäin jyrkkä periaatteellinen asennoituminen länsiblokin vastakkaiseen leiriin. Tämähän on todennäköinen seuraus nykyisestä asemastamme, joten siihen ei erikoista huomauttamista. Kirjoittaja kuitenkin korostaa erikoisesti sen merkitystä, että maamme olisi suursodan aikana pyrittävä pysymään sodan ulkopuolella ei-sotaikäväinä. On selvä, että oma politiikkamme on mukautettava siten, että se ei ole ristiriidassa

Neuvostoliiton sotilaallisten etujen kanssa. Toisaalta ei olisi kuitenkaan edullista ennen sotaa eikä suursodan aikana osoittaa, ennen kuin se on ilmeinen välttämättömyys, sen laatuista intoa aseistuksen tai sotilaallisen avun saamiseksi Neuvostoliitolta, että se sellaisenaan tekisi tyhjäksi pyrkimyksemme ei-sotaakäyvän valtion aseman säilyttämiseksi.

Diplomityö on paisunut suhteettoman laajaksi. Kirjoittajalla oli lupa ylittää jossain määrin sivumäärää, mutta tässä se on mennyt jo suhteettomuuksiin. Aiheen käsittelyssä olisi tässä mielessä voinut tehdä huomattavia karsintoja. On käsitelty melko perusteellisesti sellaisia kysymyksiä, jotka eivät suoranaisesti ole luonteenomaisia tässä edellytetylle tilanteelle eikä välttämätön pohja aiheen käsittelylle. Työ on kuitenkin monessa suhteessa siksi positiivinen ja osoittaa aiheen omaperäinen ja selvä käsittely senlaatuista kypsyttä, että diplomityötä kokonaisuudessaan on pidettävä erittäin hyvänä.

Arvosana: Kiitettävä

Eversti L. Sauramo

SOTAKORKEAKOULU

9.12.48

SUOMEN PUOLUSTUSKYSYMYKSI JA
PUOLUSTUSMAHDOLLISUUDET POHJOIS-
SUOMESSA FENNOSKANDIAN KALOTIN
JOUTUESSA SOTANÄYTTÄMÖKSI SUOMEN
OLLESSA EI-SOTAÄKÄYVÄ

Majuri V-P. Somerkari

Y 17

Alkusanat

Pikkuvaltion puolustuskysymys liittyy aina suurempaan kokonaisuuteen, joten sen tutkiminen irrallisena probleemana ei ole tarkoituksenmukaista, tuskinpa mahdollistaakaan. Silloin kun se tausta, ts. vallitsevan poliittisen tilanteen, sotilasmaantieteellisten ja muiden strategisten tekijäin summa, jota vasten puolustuskysymyksen tarkastelu suoritetaan, voidaan edellyttää esimerkiksi pitkäaikaisen luonnollisen kehityksen tuloksena yleisesti tunnetuksi, on taustan erittely puolustuskysymyksen tarkastelussa tarpeetonta.

Nyt käsillä olevan tutkimuksen suhteen asianlaita on kuitenkin oleellisesti toinen. Otsikon määrittämät olosuhteet, toisen maailmansodan lopputuloksen synnyttämä poliittinen tilanne, ja ilmeisesti myös strategisen ajattelutavan parhaillaan tapahtuva muuttuminen ovat tekijöitä, joilla kaikilla on niin merkittävä vaikutus puolustuskysymykseemme, että niitä tuskin voidaan tässä tutkimuksessa sivuuttaa pääasian – puolustuskysymyksemme ja puolustusmahdollisuuksiemme tarkastelun – siitä melkoisestikin kärsimättä.

Ns. kalotinkysymys ja ei-sotakäyvän valtion käsite ovat molemmat uusia, varsinaisesti vasta viime suursodan aikana ja sen jälkeen huomattavampaa merkitystä saaneita käsitteitä. Suomalaisessa sotilaskirjallisuudessa näitä kysymyksiä ei ole toislaiseksi lainkaan kosketeltu. Jälkimmäisen käsitteen uutuutta ja epämääräisyyttä osoittaa parhaiten se, että ulkomaisessakin kansainvälis-oikeudellisessa ja poliittisessa ammatikirjallisuudessa tähän kysymykseen on kajottu perin harvoin ja silloinkin sangen rajoitetusti. Näin ollen on varsin luonnollista, että meikäläisillä sotilaspiireillä ei voi olla puheena olevasta valtioiden välisestä suhteesta vakiintunutta käsitystä. Niissä keskusteluissa, joita allekirjoittaneelle suotiin Sotakorkeakoulun johdon ja eri opettajien taholta tutkimuksen alkuvaiheessa, vallalla olevien eri käsityskantojen ristiriitaisuus kävi niin selvästi ilmi, että tulin täysin vakuuttuneeksi siitä, että ennen varsinaisen aiheen tutkimiseen syventymistä olisi pyrittävä erittelemään ja täsmentämään ainakin sen tautaan päpirtet, minkä otsikossa edellytetyt olosuhteet luovat puolustuskysymyksellemme. Tämän esityön tuloksena syntyivätkin Fennoskandian kalottia sotanäyttämönä ja ei-sotaikäyvän valtion asemaa tarkistelevat katsaukset. Niiden liittäminen (tosin erillisinä osina) käsillä olevaan tutkimukseen on paisuttanut sen alun perin määrättyä laajemmaksi, mutta kun näissä kysymyksissä omaksuttavilla kannanotoilla on monessa suhteessa merkittävä vaikutus varsinaisen aiheen käsittelyyn, ne puoltanevat paikkansa tämänkin

esityksen puitteissa. Tämä lienee perusteltua senkin vuoksi, että mainituissa katsauksissa käytetyt lukuisat ja varsin yksityiskohtaiset lähde- ja lisäaineistoviittaukset saattavat olla melkoisesti hyödyksi näitä kysymyksiä myöhemmin ehkä yksityiskohtaisemmin tutki-
maan joutuville upseereille.

Helsingissä, 30 p:nä elokuuta 1948.

Majuri V-P. Somerkari

Sisällysluettelo

Alkusanat	76
Sisällysluettelo	78
Liiteluettelo	79
Lähdeluettelo	80

I OSA

Fennoskandian kalotti sotänäyttämönä

1. Fennoskandian kalotti	83
2. Kalotti ja tulevaisuuden suursota	84
3. Fennoskandian kalotin mahdollisuudet joutua sotänäyttämöksi	87
4. Johtopäätökset	92

II OSA

Ei-sotaikävän valtion asema

1. Puolueettomuus -käsitteen viimeaikaisesta kehityksestä	94
2. Puolueeton – ei-sotaikävä	96
3. Suomi ei-sotaikävänä	100
4. Johtopäätökset	102

III OSA

Suomen puolustuskysymys

1. Yleis- ja sotilaspoliittinen tausta sekä puolustuksen päämäärä	104
2. Pariisin rauhansopimuksen sekä Suomen ja Neuvostoliiton välisen ystävyyden, yhteistoiminnan ja keskinäisen avunannon sopimuksen vaikutukset Suomen puolustuskysymykseen	105
3. Itärajan kysymys	107
4. Meri- ja rannikkorintamien sekä Ahvenanmaan kysymykset	108
5. Pohjois-Suomen kysymys	111
6. Sisä-Suomen kysymys	114
7. Ilmarintama	115
8. Sotataloudelliset kysymykset	117
9. Puolustusvoimille asetettavista vaatimuksista	128
10. Johtopäätökset	135

IV OSA

Puolustusmahdollisuudet Pohjois-Suomessa

1. Yleistä 137
2. Puolustusvyöhyke 139
3. Puolustusvyöhykkeen tarjoamat puolustusmahdollisuudet 140
4. Johtopäätökset 145

V. Loppukatsaus 148Liiteluettelo

No	Sisältö	Laatu	Huom.
1	Pohjoiset alueet	Karttapiirros	
2	Etäisyydet arktisista lentotukikohdista vanhan ja uuden maailman teollisuuskeskuksiin	Piirros	
3	Nykyaikaisen pommituskoneen toiminta-alueita	Piirros	
4	Pohjoiskalotin valtiolliset omistussuhteet ja luonnonrikkaudet	Piirros	
5a	Fennoskandian kalotti	Kartta	Liikennetiet, satamat, lentokentät
5b	Fennoskandian kalotin ja lähialueen lentokentät	Luettelo	Nimet kartan Suomi 1:1.000.000 lehtien Bodö, Luoteisosa ja Koillisosa mukaan
5c	Fennoskandian kalotin satamat	Luettelo	
6	Tietoja Fennoskandian kalotin ilmastosta	Taulukko	
7	Pariisin rauhansopimus		Vain puolustusvalmiutta koskevat rajoitukset
8	Sopimus ystävydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta Suomen Tasavallan ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton välillä		
9	Suomen vaaravyöhykkeet, Pohjois-Suomen suurstrategista merkitystä omaavat kohteet ja Fennoskandian kalotin tärkeimmät liikennetiet	Kartta	
10	Pohjois-Suomen teollisuuden osuus valtakunnan koko teollisuudessa v. 1945	Taulukko	
11	Väestön jakautuminen	Kartta	
12	Luettelo 1.1.1948 maassa olevasta sotavarustuksesta tärkeimpien lajien osalta	Taulukko	
13	Maanpuolustusläänien jako	Kartta	
14	Siviililentoliikenteen kuljetuskapasiteetin kehitys	Taulukko	
15	Pohjois-Suomen puolustusvyöhyke	Kartta	

Lähdeluettelo

a. Kirjallisuus

Tekijä	Teoksen nimi, painopaikka ja -vuosi	Tekstissä käytetty lyhennys
Castrén, E.	Kansainvälinen oikeus, Hki 1947	Castrén I
Castrén, E.	Ilmasota II (Neutraalisuus) Hki 1939	Castrén II
Erich, R.	Kansainvälinen oikeus, Hki 1915	Erich
Eklöf, P.O.	Realiteter och illusioner i den Nordiska Frågan, Stockholm 1944	Eklöf
Von Freytag-Loringhoven	Völkerrechtliche Neubildungen im Kriege, Hamburg 1941	Freytag
Cihl, T.	Neutralitetsproblem, Stockholm 1938	
Halsti, W.H.	Suomen puolustaminen, Hki 1939	
Holm, T.	Norden och världen, Stockholm	
Ilvessalo, Y.	Nyky-Suomen metsät, Hki 1948	
Karhu, I.	Suomen sotilasmaantieto Hki 1932	
Karhu, I.	Neuvostoliiton sotilasmaantieto, Hki 1934	
Koht, H.	Norge neutralt och överfallet, Stockholm 1942	Koht
Kugelberg, B. – Ihlen, T.	Grannar emellan, Stockholm 1945	Kugelberg
von der Lancken, R.	Norden som strategisk enhet, Stockholm 1944	Lancken
Linder, E.	Sveriges neutralitetspolitik, Stockholm, 1943	
Pipping, H.	Suomen talouselämä, Hki 1947	
Reutersvärd, P.	Bör Sverige i framtiden frångå neutralitets politiken? Stockholm 1945	
Reutersvärd, P.	Skandinavism, nordism, försvarsförbund, Stockholm 1944	
Sauramo, L.J.	Ahvenanmaan linnoittaminen ja vuoden 1921 sopimus, Hki 1938	
Suontausta, T.	Valtion alueellisesta puolueettomuudesta, Hki 1944	Suontausta I
Suontausta, T.	Yhdistyneet Kansakunnat, Hki 1946	Suontausta II
Suviranta, Br.	Suomen sotakorvaus ja sen maksukyky, Hki 1948	
Suviranta, Br.	Suomen tilastollinen vuosikirja 1944–45	
Suviranta, Br.	Teollisuustilastoa v. 1945	

b. Komiteamietinnöt

- Betänkande med förslag angående Försvarets organisation av 1945 års försvarskommitté, Stockholm 1947
- Komiteamietintö Suomen liikennemahdollisuudet Jäämeren ja Pohjois-Atlantin satamien kautta, Hki 1939
- Komiteamietintö Lapin taloudelliset olot ja niiden kehittäminen, Hki 1938

c. Kirjoituksia aikakausilehdistä:

- Coast Artillery Journal No:t 2-4/1948
- Folkförsvaret vsk. 1947-1948
- Flyg vsk. 1947-1948
- L'illustré No 10/1949
- La revue maritime No 2/1946
- Ny military Tidskrift vsk. 1947-1948
- Revue de defense national No:t 11/1946 ja 1/1947
- Sveriges Flotta vsk. 1946-1947
- Utrikespolitik No 3/1947
- Valtiotieteellisen yhdistyksen vuosikirjat v. 1944 ja 1947

d. Lisäksi on lähteinä käytetty koti- ja ulkomaista päivälehdistöä, sekä Pv, PE:n Ulkomaanosaston arktisia kysymyksiä koskevaa leikekokoelmaa ynnä seuraavia Sotakorkeakoulussa vv. 1947–1948 pidettyjä luentoja:

- Eversti L. Sauramo: Sotilasmaantieteen luentosarja
- Eversti L. Sauramo: Sotilastalouden luentosarja
- Maisteri P. Hirvikallio: Valtio-opin luentosarja

Suomen puolustuskysymys ja puolustusmahdollisuudet
Pohjois-Suomessa Fennoskandian kalotin joutuessa
sotanäyttämöksi Suomen ollessa ei-sotaakäyvä

I OSA
Fennoskandian kalotti sotinäyttämönä

1. Fennoskandian kalotti

Toisen maailmansodan jälkeen ilmestyneessä sotilaskirjallisuudessa kalotti -nimitystä on ruvettu käyttämään hyvin yleisesti maapallon napa-alueista puhuttaessa. Tällöin pohjoisella kalotilla on tarkoitettu pohjoisen napapiirin pohjoispuolella sijaitsevia alueita¹. Kun Fennoskandiassa ymmärretään sitä geologisesti ja maantieteellisesti yhtenäistä aluetta, jonka muodostavat Norja, Ruotsi, Suomi, Venäjän Karjala ja Kuolan niemimaa², niin Fennoskandian kalottiin siis kuuluisivat po. alueesta ne osat, jotka sijaitsevat pohjoisen napapiirin pohjoispuolella. Napapiirin ollessa yksinomaan matemaattis-maantieteellinen käsite, kalotti sen sijaan on tullut sotilaskieleemme ensisijaisesti sotilasmaantieteellisessä merkityksessä. Näin ollen ei tunnukaan tarkoituksenmukaiselta samaistaa Fennoskandian kalotin etelärajaa ja pohjoista napapiiriä, jos nimenomaan sotilasmaantieteelliset tekijät puoltavat rajan vetämistä napapiirin kulusta poikkeavasti. Ylimalkainenkin silmäys Fennoskandian karttaan riittää osoittamaan, että pohjoinen napapiiri ei ole Fennoskandian kalotin luonnollinen eteläraja, koska se rikkoo Kuolan niemen ja katkaisee sekä Pohjois-Suomen että Pohjois-Ruotsin tie- ja rautatieverkoston luonnottomaksi sotatoimien suorittamista ajatellen. Jäljempänä tarkastellaan yksityiskohdaisemmin niitä sotilaallisia syitä, joiden perusteella kalotin eteläraja määräytyy. Tässä voitaneen tyytyä vain viittaamaan esim. siihen, että Fennoskandian kalotin strateginen merkitys johtuu suureksi osaksi sen rautatie-, maantie- ja lentokenttäverkostosta. Tällöin Narvik – Boden – Haaparanta ja Tornio – Rovaniemi – Salla – Rutshi (Kantalahti) rautateillä sekä mm. Kuusamon tiesolmulla tulee olemaan huomattava strateginen arvo sodankävijöille ja siitä johtuen myös maamme puolustuskysymyksen käsittelylle otsikon edellyttämässä olosuhteissa.

Kun Fennoskandian kalotti -nimitys on meikäläisessä sotilaskielessäkin toistaiseksi sangen vähän käytetty, tuntuu perustellulta hahmotella käsitteelle ainakin summittainen

1 Rinnan ”pohjoinen kalotti”-nimityksen kanssa käytetään vieraskielisessä kirjallisuudessa nimityksiä pohjoiset alueet, pohjoisnapa-alueet, arktiset alueet; ruots. Nordpolsområdena ja arktiska områden, eng. The Arctic, ransk. L'Arctique.

2 Iso Tietosanakirja III OSA, Fennoskandia

raja siten, että kalotti muodostaisi sotilasmaantieteellisen kokonaisuuden. Fennoskandian kalotilla tarkoitetaan tässä tutkielmassa aluetta, jonka eteläraja noudattaa ylimalkaista linjaa: Rana vuono – Hemnes – Sorsele – Arvidsjaur – Luulaja – Iijoki – Kuusamo – Kiestinki – Vienanmeri (nimet Suomen kartalta 1:1.000.000, lehdet Bodö, Luoteisosa ja Koillisosa)³ (liite No 5a).

2. Kalotti ja tulevaisuuden suursota

Toisen maailmansodan jälkeisten vuosien poliittisen kehityksen tuloksena voidaan nyttemmin todeta maailman jakautuminen kahteen toisilleen vastakkaiseen voimaryhmään. Mitä kauemmas taakse yhteisesti käyty sota on jäänyt, sitä selvemmin sivullisellekin tarkkailijalle havaittaviksi ovat tulleet idän ja lännen väliset poliittiset, taloudelliset, aatteelliset ja sotilaalliset eturistiriidat.

Sodan aikana ja sen jälkeen tapahtunut tekniikan nopea kehittyminen, joka selvimmän on havaittavissa lentoaseen, reaktioaseiden, tutkan ja atomipommin kehittämisen aloilla, on vähentänyt välimatkojen ja etäisyyksien merkitystä. Voitaneenkin väittää, että viime vuosien teknillinen kehitys on muuttanut melkoisesti perinnäisiä käsityksiä sodankäyntimahdollisuuksista. Aikaisemmin hyljättyinä ja sodankäynnille soveltumattomina pidetyt maailman ääret ovat tapahtuneen teknillisen kehityksen ja siitä johtuneen strategisen ajattelun muuttumisen seurauksena joutuneet kiihkeän huomion kohteiksi.

Jo toisen maailmansodan aikana kävi Fennoskandian kalotin strateginen merkitys selvästi ilmi siitä tosiasiasta, että Saksa miehitti Norjan. Vardøen, Vadsjøn ja Kirkkoniemen seuduilta se voi uhata venäläistä Poljarnojen sotasatamaa (160 km) ja tehokkaasti häiritä Muurmanskiin ja Arkangeliin suunnattua meriliikennettä.

Uusi strateginen ajattelu tapa⁴ ja ilmeisesti myös huomattavassa määrin toisen maailman sodan alkutapahtumien USA:lle antamat karvaat kokemukset (Pearl

3 Tässä esitetty Fennoskandian kalotin alue on periaatteessa yhtäpitävä von der Lancken'in teoksessa "Norden som strategisk enhet" s. 55 esitetyn – tosin hyvin ylimalkaisen – kartta-irroksen kanssa.

4 Kirjallisuudessa tästä käytetään useampiakin iskusanan luonteisia nimityksiä, joista uutta ajattelutapaa ilmentävimpinä mainittakoon mm. maailmanstrategia, napastrategia, atomistrategia jne.

Seuraava ote sveitsiläisestä artikkelista selvittelee lyhyesti uuden ajattelun ydinkohtia:

--- "Suuret lentoharjoitukset, joihin USA:n ilmavoimat ryhtyvät piakkoin Aleuteilla, ovat merkittävät - B-29 koneiden ohella, joiden toimintamatka on 10.000 km, ottaa niihin osaa uusia raskaita pommikoneita, joiden toimintamatka on yli kaksi kertaa suurempi kuin B-29:n. Tämä maantieteellisen paikan valinta näin laajoja lentoharjoituksia varten kuvastaa uutta strategista ajattelutapaa, joka perustuu niihin suunnattomiin mahdollisuuksiin, joita vastedes tarjoutuu ilmavoimille, jotka kuljettavat pienen painon ja tilavuuden, mutta mitä suurimman räjähdystehon omaavia aineita, joista atomipommi on viimeisin keksintö. Kuten amiraali Barjot alleviivaa atomistrategiaa koskeissa huomattavissa artikkeleissaan, on viimeisten amerikkalaisten koneiden toimintasäde niin suuri, että ne voivat lähtien 40°:lta pohjoista leveyttä saavuttaa jokaisen pohjoisnavan takana olevan kohteen, joka sijaitsee toisella puolen maapalloa samalla leveysasteella. Melkein kaikki maailman teollisuusrikkauudet ovat keskittyneet tämän leveyspiirin läheisyyteen.

Ilmavoimien kehityksen johdosta sota, jonka painopiste tähän saakka on ollut lauhkeilla vyöhykkeillä, laajentaa – ainakin ilmasodan osalta – toiminta-alaansa, käsittäen koko maailman, ylittää hyppäyksellä päiväntasaajan ja navat, tulee koko planeetan käsittäväksi totaaliseksi."

(Journal de Genève 20.3.1946; Pv.PE:nUlk.os:n suomennos No 72/19.6.1946)

Harbor) ovat muuttaneet aikaisemmin vallinnutta käsitystä USA:n puolustuksen suuntaviivoista⁵.

Vastaava ilmiö on todettavissa myös Neuvostoliiton puolella, joka pian USA:n vaatimusten tultua tunnetuiksi esitti Potsdamin konferenssissa vaatimuksen saada vastaavuukseltaan perustaa säähavaintoasemia Huippuvuorille, Karhusaarille ja Islantiin. Sitä mukaa kuin USA:n ja Kanadan sotilaalliset varustelut ja kokeilut Grönlannissa, Pohjois-Amerikan arktisessa saaristossa, Alaskassa ja Islannissa ovat saavuttaneet yhä huomattavampia mittasuhteita, koko maailman huomio on kasvavassa määrin kääntynyt maapallon kalottiin, jota voidaan nykyisin täysin perustellusti pitää eräänä maailman sotilaspoliittisena kriisialueena. Tämä käy selvästi ilmi eri maiden sotilasammatti- ja sanomalehdistöstä⁶, jotka ovat sodan päättymisestä lähtien – ja erityisen runsaasti vuoden 1947 aikana – omistaneet jatkuvasti huomioita kalotin kysymyksiä käsittelevään.

Riittävä osoituksena siitä, ettei tätä vilkastunutta mielenkiintoa napa-alueita kohtaan ole pantava vain sodanjälkeisen sensaationälkäläisen sanomalehdistön ja suuren yleisön aina kaikkea outoa ja salaperäistä kohtaan tuntemaan uutuuden viehätysten tilille, voitaneen pitää niitä arvovaltaisia lausuntoja⁷, joita sotilasasiantuntijat tästä kysymyksestä ovat antaneet, samoin kuin sitä tosiasiaa, että niin Yhdysvallat, Iso-Britannia (Kanada) kuin Neuvostoliittokin ovat osoittaneet yhä suurempia summia puolustusbudjeteis-

- 5 Amerikkalainen puolustuskäsitys: ”Kotimaan puolustus on siirrettävä sellaiselle tukikohdalle, joista ajoissa voidaan varoittaa hyökkäyksestä.” - - - 5.9.1945 USA:n meriministeriön kongressille tekemään, tukikohtien hankintaa koskevan esityksen perustelu kuvastaa hyvin USA:n nykyistäkin kantaa; siinä lausutaan mm.: - - - ”USA:n on pyydyttävä viipymättä jatkuvaa käyttöoikeutta muiden liittoutuneiden hallussa ennen sotaa olleisiin tukikohtiin, jotka ovat sille tärkeitä puolustusketjun renkaita. USA ei voi sallia niiden olevan sellaisten valtioiden hallussa, jotka eivät niitä kykene puolustamaan.” (Pv.PE:nUlko.os:n Ulkomaatiedotus No 23/1945)
- Ylläesitetyn käsityksen tuoreina ja arvovaltaisina todisteina ovat myöskin USA:n ilmailuministeri Stuart Symington’in ja sotaministeri Royal’in lausunnot senaatin sotilasasian valiokunnassa 25.3.48 uusien Euroopan mantereelta USA:lle hankittavien tukikohtien tarpeellisuudesta (Helsingin Sanomat 28.3.48)
- 6 Vrt. ”Orosområden i världspolitiken” (Dagens nyheter 20.4.1947).
”La Stratégie de l’Arctique” (s. 668 Revue de défense nationale marrask. 1946).
”L’importance strategique des régions du ”Grand Nord” (Journal de Genève 8.8.47)
”Polkalotterna i storpelitiken” (Hufvudstadsbladet 13.2.47)
”Den strategiska situationen i Europa” (Utrikes Politik No 3/1947 s.135).
”Nordpolen i spekulatjonernas medelpunkt” (Sveriges Flotta No 1/1947 s.5).
- 7 Esimerkkeinä mainittakoon:
- USA:n lentovoimien ent. päällikön kenr. Arnold’in lausunto: ”jos tulisi kolmas maailmansota, tulisi pohjoisnapa olemaan sen strateginen keskus” (Ny Militär Tidskrift No 9/1947);
- USA:n armeijan ilmavoimien yleisesikunnan päällikön kenr. Spaatz’in lausunto edustajainhuoneen valtionvarainvaliokunnassa v. 1948 puolustusmäärärahojen käsiteltäessä: ”Yhdysvaltain puolustus on ulotettava myös arktisille alueille. - - - On varmaa, että meille vaarallisimmat aheet ovat tulevaisuudessa kaukopommituskoneet ja ohjattavat rakettiammukset. Ne kaikki sivuuttavat matkallaan Amerikkaan arktiset alueet tai niiden lähiseudut.” (Uusi Suomi 31.5.1947);
- USA:n ilmailuministerin Symington’in lausunnot senaatin sotilasasiainvaliokunnassa 25.3.48: - - - ”nykyiset B-29 lentävät linnoitukset voivat suorittaa rajattomasti lentoja esim. Alaskan ja Labradorin tukikohdista ja pommittaa mitä Neuvostoliiton kohteita hyvänsä - - -” (Helsingin Sanomat 28.3.1948).
- Amerikkalainen lentoasiantuntija George C a r r o l lausuu mm.: ”Islannilla on sama strateginen merkitys Pohjois-Atlantilla kuin Hawai’illa Tyneellä valtamerellä.” - Lisättäköön, että sen jälkeen, kun USA veti joukkonsa pois Islannista ja sai ainakin 6 ½ vuoden ajaksi Keflavik’in lentokentän käyttöoikeuden, toimii Iceland Airport Corporation’in johtajana USA:n ilmavoimien prikaatikenraali W i l l i a m s, po. lentoyhtiö on American Overseas’in tytäryhtiö ja sellaisena kiinteässä yhteistyössä Washingtonin sota-asiaiden departementin kanssa. (Stockholms Tidningen 27. ja 28.3.1947). - Kannattaa mainita, että Keflavikin lentokenttä on maailman kolmanneksi suurin (v. 1947).

saan arktisten alueiden tutkimiseen, sotilaallisiin varusteluihin siellä⁸ sekä eri aselajien näillä seuduilla suorittamiin suurisuuntaisiin kokeiluharjoituksiin⁹.

Oheiset piirrokset (liitteet No 1, 2, 3 ja 4) osoittavat havainnollisesti pohjoisten napa-alueiden sekä Fennoskandian kalotin strategisen aseman näillä alueilla mahdollisesti suoritettavissa sotatoimissa. Pohjoisten alueiden kartan (liite No 1) tarkastelu herättää kysymyksen, mikä tulee olemaan Fennoskandian kalotin strateginen merkitys edellä hahmotellun kaltaisessa sotatapauksessa?

Neuvostoliitolla on hallussaan koko Euraasian mantereen pohjoisosa Beringin salmesta Petsamoon saakka, mistä länteen päin oleva kapea (40–150 km) rantakaistale kuuluu Norjalle ja sen etelä- ja itäpuoliset alueet Suomelle ja Ruotsille. Ei voi välttää toteamukselta, että Fennoskandia – ja ainakin sen Pohjoiseen Jäämereen ja Atlantiin rajoittuvat osat – sijaintinsa puolesta kuuluvat itäisen voimaryhmän maantieteelliseen kokonaisuuteen – ja näin ollen sen puolustusvyöhykkeeseen.

Kun kuitenkin Fennoskandian kansat rodullisesti, sivistyksellisesti, valtiollisesti ja ideologisesti jyrkästi eroavat ns. itäblokin vastaavista olosuhteista, muuttuu Fennoskandian kysymys problemaattiseksi. Periaatteessa varmasti kaikki Pohjolan valtiot ovat jatkuvastikin ehdottoman puolueettomuuden kannalla. Kysymys onkin vain siitä, voidaan-ko tulevaisuudessa lainkaan vanhaa puolueettoman valtion (tai pienten valtioryhmien) käsitettä enää toteuttaa. Tätä kysymystä käsitellään kuitenkin tutkielman II osassa, joten se tässä sivuutetaan.

Ruotsalainen kenraali von der L a n c k e n on sodan aikana ilmestyneessä kirjassaan¹⁰ käsitellyt Fennoskandian strategista merkitystä ja Pohjolan puolustuskysymystä erittäin selväpiirteisesti. Hänen esittämänsä arvioinnit Pohjolan valtioiden yhteisestä puolueet-

8 Ns. Alaskan tien (Edmonton – Fairbanks) rakentaminen toisen maailmansodan aikana (vrt. Liite No 1);
 – Uusien tukikohtien ja radio- sekä sääasemien perustaminen Grönlantiin, arktisille saarille ja Alaskaan;
 – Uusien, arktiseen sodankäyntiin soveltuvien laivatyyppeiden kokeiluihin on USA:n laivasto pyytänyt 55 miljoonan dollarin määrärahaa kongressilta (Uusi Suomi 4.5.1947);
 – USA:n ilmavoimat saivat 8 ¼ miljoonan dollarin määrärahan Alaskassa sijaitsevan Ladd'in lentokentän laajentamiseksi B-36 lentäville linnoituksille soveltuvaksi (Ilta-Sanomat 12-5-1947);
 – Neuvostoliiton kaikista (v. 1940) lentolinjoista 138.000 km – arktisen alueen lentolinjat käsittävät 10 % – 5-vuotissuunnitelmassa 1946–50 on arktisen alueen lentoliikenteen kehittäminen otettu entistä huomattavamman määrän huomioon.

9 Tunnetuimmat näistä ovat seuraavat (alueet ilmenevät liitteestä No 1):
 – Kanadan puolustusvoimien ”Operation Eskimo” ja ”Operation Polar Bear”, prikaatin puiteissa suoritettuja puolitaktillisia harjoituksia sekä ”Operation Lemming” sodan loppuvaiheessa;
 – USA:n ja Kanadan puolustusvoimien yhteinen ”Operation Musk Ox”, keväällä 1946 suoritettu 4 kk kestänyt maa- ja ilmavoimien yhteistoimintaa, lentoteitse tapahtuvaa huoltoa ja lumessa liikkuvien kulkuneuvojen – erityisesti ns. Lumiauton (snowmobile) – kulkukelpoisuutta koskenut harjoitus;
 – ”Operation Frostbite”, U S A:n l a i v a s t o n talvikokeilu maaliskuussa 1946 Labradorin ja Grönlannin vesillä sekä saman vuoden heinä- ja lokakuussa suoritettujen rannikko- ja vartioalusten sekä sukellusveneiden kokeiluretket Grönlannin vesillä.
 – Neuvostoliiton arktiset harrastukset periytyvät tsaarien Venäjän ajoilta saakka. Viime vuosina on NL:n arktisten alueiden tutkimiseen kiinnitetty entistä suurempaa huomiota ja viimeisimpänä muistutuksena venäläisten näitä alueita kohtaan tuntemasta mielenkiinnosta voidaan todeta NL:n asenne Huippuvuorten kysymyksessä (Sveriges Flotta No:t 1/47 s. 5 ja 7/47 s.162). Amerikkalaisten sanomalehtitietojen mukaan on Siperian ja Kuolan sekä Petsamon rannikko varustettu nyttemmin (v. 1948) yhtenäisellä tutka-asemaverkostolla.

10 Norden som strategisk enhet.

tomuuden puolustusmahdollisuudesta ovat kuitenkin suoritettut silloin, kun toisen maailmansodan lopputulos ei vielä ollut nähtävissä. Nykyinen yleis- ja sotilaspoliittinen tilanne onkin kokonaan toinen. Yhteisen pohjoismaisen puolustuksen ajatuksenkin tekee mahdottomaksi Neuvostoliiton sitä jyrkästi vastustava asenne.

3. Fennoskandian kalotin mahdollisuudet joutua sotanäyttämöksi

Kun edellä on viitattu lentoaseen ja kauko-ohjattavien rakettiaseiden yhä kasvaviin toimintasäteisiin, herää kysymys, tarvitseeko kumpikaan sodankävijä enää tulevaisuudessa Fennoskandian kalotin aluetta välttämättömästi. Jo nykyisessä kehitysvaiheessaan rasakat pommitusmuodostelmat voivat saavuttaa vastustajan elinhermot (vrt. Liitteet No 2 ja 3) ja kehitys jatkuu. Mitä rakettiaseisiin tulee, niin toivotaan niillä ennen pitkää päästävän jopa tuhansien kilometrien toimintamatkaan saakka (samalla kun osumisvarmuus tulee huomattavasti paranemaan¹¹). Toisin sanoen esim. Grönlannin ja Alaskan tukikohdista ulotuttaisiin kauas Sisä-Aasiaan ja esim. Leningradin tai Muurmanskin alueilta USA:n suuriin teollisuuskeskuksiin saakka.

Jotta välttyttäisiin asekehityksen perusteella tekemästä virheellisiä päätelmiä, on paikallaan viitata toisen maailmansodan ajalta Norjan tapaukseen. Norjan entinen ulkoministeri Halvdan Koht on esittänyt, että ”yhdessä suhteessa voi Norja katsoa uhkan sen neutraalisuutta vastaan huomattavasti pienentyneen, nimittäin puhtaasti sotilaallisessa mielessä. Viimeisten 20 vuoden aikana oli sotateknikka kehittynyt niin suuresti, ettei kummarkaan lähinnä Norjaa olevan sodankävijän Saksan tai Iso-Britannian, tarvitsisi vallata alueita Norjasta ilma- tai merisotansa hyökkäystukikohdiksi. Ne molemmat voivat hyökätä vastustajansa kimppuun suoraan omista maistaan”¹².

Kuitenkin Norja tuli vedetyksi mukaan sotaan – ja kiistämättömästi sotilaallisen välttämättömyyden pakosta, sillä se ei olisi kyennyt puolustamaan puolueettomuuttaan kumpaakaan sodankävijää vastaan. Se, että kumpikaan sodankävijä ei välttämättömästi tarvitse jotakin aluetta hyökkäykseen varten, ei sulje pois sitä mahdollisuutta, ettei tuon alueen hyväksikäyttö helpota hyökkäyksen suoritusta ja voi ensiarvoisestikin lisätä sodankävijän puolustautumismahdollisuuksia. Suurvaltojen politiikka on valtapolitiikkaa, jossa pienten ja heikkojen – ystävienkin – edut saavat väistyä.

Vaikka ehkä jo lähitulevaisuudessa muidenkin aselajien kuin ilmavoimien operointi pohjoisilta jäätiköiltä voisi olla mahdollista, vaativat ennen kaikkea ilmastolliset olo-

11 Folkförsvaret No. 4/1947 s. 15 ”Några fakta om raketvapnens utveckling efter vapenstillståndet” Amerikkalainen kenr. Maj. Komeron esittänyt V-aseiden kehittämismahdollisuuksista, että niiden kantomatka saadaan lähitulevaisuudessa käytännöllisesti katsoen rajattomaksi. (Coast Artillery Journal marras- jouluk. /1947 ”Ohjattavat ammuksiset ja tuleva sodankäynti”

12 Koht s. 21.

suhteet täällä toimivilta joukoilta erikoislaatuista arktista varustusta ja aseistusta¹³, joten tuskin on luultavaa, että suurvaltakaan laskisi kannattavan suorittaa tältä suunnalta pääsotatoimia.

Neuvostoliiton hyökkäys Amerikan mantereelle USA:n nujertamiseksi ei ole todennäköinen, koska sen laatuinen sotatoimi ei poliittisesti olisi ”maailmankumouksen” aatetta edistävä – ja NL:lta puuttunevat sitä paitsi edellytykset nähtävissä olevassa tulevaisuudessa sellaisen laivaston luomiseen, jota invaasion suorittaminen Amerikan mantereelle välttämättömästi edellyttäisi.

Läntisellä voimaryhmällä sen sijaan – kun siihen kuuluvat kaikki johtavat merivallat – on mahdollisuudet seuraavassakin sodassa suorittaa invaasioita Euraasian mantereelle – Nimenomaan sodan alkuvaihetta – yllätykseen pyrkimistä – ajatellen tuntuisi luultavalta, että pohjoista suuntaa sen tarjoamien ”l y h i m p i e n t e i d e n” vuoksi tul-taisiin käyttämään yhtenä hyökkäyssuuntana ja todennäköisesti ainakin i l m a s o d a n (ymmärrettyä sen laajimmassa merkityksessä) ja s i i h e n l i i t t y v i e n sotatointen näyttämönä.

Fennoskandian kalotilla on tässä sodankäynnissä huomattava arvo niin hyökkääjäl-le kuin puolustajallekin. Neuvostoliiton edun mukaista on ilmeisesti suurempaa sota-valmiuttaan ja edullista maantieteellistä asemaansa hyväksikäyttäen yllättäen jo sodan valmisteluvaiheessa hyökkäyksellään Fennoskandian kalottiin (josta osa kuuluu elimel-lisesti sen omaan alueeseen) ottaa haltuunsa sukellusveneilleen, lento- ja ilmapuolustus-voimilleen tukikohtia, jolloin sen puolustusvyöhyke huomattavasti syvenee ja siis tor-juntamahdollisuudet paranevat. Vaikka Neuvostoliiton kokonaisuus sodassa olisikin puolustuksellinen, on ilmeistä, että puolustus olisi suoritettava hyökkäyksellisesti siel-lä, missä siihen suinkin on mahdollisuuksia. Tällöin tulisi kysymyksen eteenkin ilma-voimien ja niihin liittyvän rakettiaseen hyökkäyksellinen toiminta USA:n elinhermo- ja vastaan. Näihin sotatoimiin juuri Fennoskandian kalotin alueelta tarjoutuu edullisia mahdollisuuksia (vrt. Liite No 2). Lisäksi on otettava huomioon, että seuraavassa so-dassa NL:n on, voidakseen tehokkaasti vaikeuttaa länsiblokin joukkojen ja materiaalin kuljetuksia Euroopan tai Aasian sotanäyttämöille, pyrittävä myös mahdollisimman ak-tiiviseen merisotaan, ennen kaikkea s u k e l l u s v e n e s o t a a n Tyyneellä valtamerel-lä ja Atlantilla. Viitteitä tähän voidaankin havaita NL:n sodanjälkeisessä laivastovaruste-lussa, mitä on jouduttanut Saksalta sotasaaliina saatu huomattava sukellusvenelaivasto ja NL:n käyttöön joutuneet kahdeksan saksalaista laivaveistämöä. Tehokasta merisotaa NL:n nykyisistä laivastotukikohdista tuskin voitaneen saada aikaan lännessä, sillä anglo-amerikkalainen Välimeren politiikka on sulkenut neuvostolaivaston Mustalle merellä ja Itämeren satamien käyttö po. sotatoimien tukikohtina lienee hyvin kyseenalaista. Näin

13 Vrt. Esim. Sveriges Flotta No 1/1947 ss. 6-7.

ollen NL:lla on vain Muurmanskin (Poljarnoje) laivastotukikohta, joka voisi tulla kysymykseen lännessä avomerien laivastotukikohtana. Etäisyydet sieltä Atlantille ovat kuitenkin pitkät, ja Atlantin taistelun perustaminen vain yhden ainoan laivastotukikohdan varaan ei tunnu tarkoituksenmukaiselta. Fennoskandian kalotin alueelta ja Norjan Atlantin rannikoilta sen sijaan olisi NL:lla luonnolliset ja nykyisiä tehokkaammat merisodankin käyntimahdollisuudet, joten myös *m e r i s t r a t e g i s e t* näkökohdat vetänevät Neuvostoliiton huomion seuraavaa sotaa ajatellen varsin voimakkaasti tähän suuntaan.

Ellei Neuvostoliitto mahdollisimman aikaisessa vaiheessa pyri ottamaan haltuunsa Fennoskandian kalottia, voi läntinen voimaryhmä yrittää sitä, sillä riittävän sillanpään saaminen suhteellisen helposti¹⁴ haltuun Fennoskandiassa epäilemättä lisäisi sen mahdollisuuksia päästä useammalta taholta suoranaiseen kosketukseen vastustajan joukkoihin maitse ja siten olisi omiaan houkuttelemaan sen ehkä melkoisinkin voimin myös maasotatoimiin NL:n pohjoisia ja luoteisia kohteita vastaan jo yksinomaan puolustajan voimien hajottamistarkoituksessa. Luoteis-Venäjällä on riittävästi uhkaamisenarvoisia kohteita suursodankin mittasuhteissa tarkasteltuna¹⁵. Lisäksi on otettava huomioon Pohjois-Ruotsin erittäin arvokas malmialue, maan huomattava ase- ja erityisesti kuula-

14 Edellyttäen, että Skandinavian puolustus on yksinomaan Norjan ja Ruotsin voimin järjestetty, voitaneen olettaa lännessä tulevan kalotin valtausrityksen muodostuvan suhteellisen helpoksi. Perusteluksi esitettäköön tässä vain seuraavat näkökohdat:

- Yhteiseltä pohjoismaiselta puolustukselta on NL:n asennoituminen riistänyt pohjan;
- Norjan ja Ruotsin keskinäistä puolustusliittoa ei pidetä todennäköisenä sen vuoksi, että Norjan kansa (kaikesta huolimatta) vielä on melko katkera Ruotsille viime sodan aikaisista kokemuksistaan (vrt. esim. Kugelberg-Ihlen: Grannar emellan);
- Norjan edut meri- ja kauppakansana liittävät sen läheisesti ”länsiblokiin”. (Vrt. Norden som startgisk enhet, ss. 137-138, sekä Realiteter och illusioner i den nordiska frågan s. 59).
- Ruotsin hedelmätön ja todellisuudelle vieras puolueettomuuspolitiikka, jota voitaisiin miltei sanoa puolueettomuuden palvonnaksi, muodostaa ratkaisevan esteen Ruotsin ja Norjan välisille yhteistyölle näille maille elintärkeissä kysymyksissä. Norja – toisen maailmansodan karvaista kokemuksistaan oppia ottaneena – suhtautuikin periaatteessa myönteisesti esim. viiden vallan sopimukseen, ja on pyrkinyt vaikuttamaan yhteispuolustuksen järjestämiseksi Tanskan ja Ruotsin kanssa länsivaltoihin nojautuen, mutta ei puolueettomana. (Vrt. Helsingin Sanomat 48-5-23);
- Norjan kansan voimakkaasti *yksilöllistä vapautta* korostavat ihanteet tuskin olisivat taivutettavissa vakavaan vastukseen läntistä hyökkääjää vastaan, joka tunkeutuisi Norjan alueelle vain läpikulkuu varten (*eikä Norjan ”vihollisena”*). Mitä nimenomaan Norjan kalottiin tulee, niin jo yksinomaan maantieteelliset tekijät vievät mahdollisuudet sen puolustamiselta ilman Ruotsin ja Suomen alueen kautta kulkevien tieyhteyksien hyväksikäyttöä.
- Ruotsille Norjan ja Ruotsin puolustusliitto länteen päin ei olisi ”kannattava” yritys pääasiassa em. syistä sekä sen vuoksi, että Ruotsin panos tässä liitossa tulisi suhteettoman suureksi.
- Vaikka Ruotsissa nykyisin vielä punnokkaasti virallisellakin taholla puhutaan puolueettomuuden puolustamisesta kaikkiin suuntiin, niin lienee tämä pantava ennemminkin periaatteellisuuden kuin käytännön tilin tulevaisuutta ajatellen. Joka tapauksessa ruotsalaisista lausunnoista saa sen käsityksen, että pelko itää kohtaan on todellista – mutta länteen päin pikemminkin muodollista laatua (vrt. Esim. W. Kleen’in artikkeli *Nästa Världskrig*, Flyg No 20-21/47, sekä saman kirjoittajan Wecko Journalen’issa v.1948 kuluessa julkaisemat artikkelit), mistä kuultaa lävitse ”pelko” ensisijaisesti siitä, että länsivaltat eivät heikomman sotavalmiutensa ja asemansa puolesta olisi valmiit ennen NL:ta suorittamaan Skandinavian ”valtausta”.
- Tätä käsitystä tukee myös Ruotsin puolustusvoimien ylipäällikön esittämä kanta: ”Neutraalisuuttamme haluamme suojella, ja sitä eivät uhkaa mitkään imperialistiset voimat, mutta kylläkin sellaiset valtat, jotka puhtaasti strategisten syiden vuoksi voivat olla pakotettuja *omien puolustusnäkökohtiensa* vuoksi yrittämään maamme miehittämistä, jos nimittäin emme itse pidä sitä lujasti omissa käsissämme. (Folkförsvaret No 2/1947 s.4).
- Kannattaa mainita myös seuraava ruotsalaisten kantaa kuvastava lausunto: ”ainakin meille ruotsalaisille tulee NL:n menettely Suomen kysymyksessä muodostumaan koetinkiveksi siinä suhteessa, mitä meidän on tulevaisuudessa odotettava siltä taholta.” (Realiteter och illusioner i den nordiska frågan ss. 72-73).

15 Esim. Poljarnoje, Muurmansk, Hiipinä, Petsamo ja Leningrad vain muutamia mainitaksemme. Sanomalehtitietojen mukaan venäläiset suorittavat *M u u r m a n s k i n l ä h e l l ä* (ilmeisesti siis Poljarnojessa) paraakkaa *s u u r e n m o i s i a l a a j e n n u s t ö i t ä* siirtämällä sotasaaლიksi saadun Wilhelmshaven’in laivastotukikohdan rakenteet sellaisinaan tähän Jäämeren laivastonsa tukikohtaan (Helsingin Sanomat 9.6.48).

laakeriteollisuus, Norjan sotatärkeät luonnonrikkaudet, käyttökelpoiset satamat ja ennen kaikkea Norjan kauppalaivasto, minkä – maailman neljänneksi suurimpana ja uudenaikaisena – saaminen läntisten sodankävijäin valvontaan (ja käyttöön) jo sinänsä olisi tavoittelemisen arvoista¹⁶. Kun lopuksi otetaan huomioon Fennoskandian kalotin alueella toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen tapahtunut liikenneyhteyksien kehitys, niin voidaan todeta, että nämä alueet eivät enää ole samassa mielessä erämaata kuin aikaisemmin.

Kalotin lentokenttäverkosto (liite No 5a ja b) on melko tiheä, ja vaikka kentistä tuskin mikään tulee sellaisenaan kysymykseen raskaan lennoston tukikohtina, voivat ne kuitenkin tarjota edullisia eteentyönnettyjä asemia niille hävittäjävoimille, jotka tulevaisuudessa lienevät tarpeen kaukopommitajien saattoon ja vihollisen pommituslennoston torjuntaan. Salamahyökkäyksen suorittamiselle Fennoskandian kalotin sillanpääaseman valtaamiseksi laivasto-, lento- ja ilmakuljetusvoimien yhdistetyllä operaatiolla tuntuu käytettävissä olevien lentokenttien ja mairinnousumahdollisuuksien (satamat liitteissä 5a ja c) puolesta olevan riittävät edellytykset. Kalotin rautatie- ja maantieyhteydet (liite 5a) tarjoavat mahdollisuuksia melkoisin voimin suoritettuihin maasotatoimiinkin. Kun otetaan huomioon mairinnousu- ja maahanlaskumahdollisuudet kalotin rannikolle sekä sieltä sisämaahan suuntautuvat tieyhteydet, tuntuu siltä, että kalotin alueella lännestä suuntautuvat sotatoimet keskittyisivät ensi vaiheessa sillanpäiden haltuun ottamiseen Narvik – Skibotn sekä Varangin vuono – Kuolan vuono välisillä rannikon osilla. Myös apusillanpään luominen Porsangerin vuonon seudulle voisi tulla kysymykseen. Suurempien mairinnousujen turvaamiseksi em. alueilla olisi hyökkääjän pääasiallisesti lento- ja maahanlaskuoperaatioin viimeistään samanaikaisesti pyrittävä katkaisemaan Neuvostoliiton voimilta yhdystiet kalotin rannikolle valtaamalla tai tuhoamalla Kuolan, Pohjois-Suomen ja Pohjois-Ruotsin strategisesti tärkeät (ja arat) rautatie- tai tiesolmukohteet¹⁷. Maasotavoimien mairinnousun jälkeen tarjoutuisi Luoteis-Venäjälle suunnattaville operaatioille kolme pääsuuntaa: Narvikin alueelta malmirahan ja Suomen käsivarren suuntaisesti, Porsangerin sillanpäästä Kaamasen kautta Pohjois-Suomen halki ja Petsamon – Kuolan vuonon alueelta Jäämerentien ja Muurmannin radan suuntaisesti etelää kohden. Fennoskandian kalotin valtauksella voisi läntinen sodankäviä saada riittävän operaatiotukialueen Leningradin suuntaan suoritettaville maasotatoimilleen ja joka tapauksessa

16 K o h t sanookin sattuvasti Norjan kauppalaivastosta, että se oli toisen maailmansodan aikana ”maan voima ja samalla sen heikkous”. Koht s 22.

Tässä viitatus syyt sopivat kääntäen perusteluiksi myös sille, miksi NL:n etujen mukaista on pyrkiä estämään Ruotsin ja Norjan joutuminen länsivaltojen valvontaan.

17 Esim. Muurmannin radalla Kantalahdesta pohjoiseen on 11 kpl 50–200 m:n pituisia rautatiesiltaa, joista useat puurakenteisia ja Tornio – Kemi – Kemijärvi rataosalla 9 kpl 50–375 m:n pituisia rautatiesiltaa; Narvik – Haaparanta – Tornio rataosasta ei ole tarkkoja tietoja ollut saatavissa, mutta siitä päätellen, että po. rautatie ylittää n. 60–70 kartalle 1:400.000 merkittyä jokilinjaa, joista toistakymmentä lienee leveydeltään verrattavissa esim. li- tai Simojokiin, tarjonnee tämäkin rautatie lukuisia arkoja kohteita. Lisäksi maantiet ylittävät lukuisia vesistöjä, joiden sillat tuhouttuina merkitsevät huomattavaa viivytystä sotatoimissa.

sitoa huomattavat määrät itäisen sodankävijän voimista tälle suunnalle, sekä estää sen käyttämästä meri- ja ilmasotansa tukikohtina kalotin aluetta.

Sen lisäksi, mitä kalotin satamien (liitteet 5a ja c) tarkastelun yhteydessä on sääolosuhteista esitetty, mainittakoon lopuksi eräitä ilmastollisia erikoispiirteitä, jotka on otettava huomioon alueen ”sotakelpoisuutta” arvosteltaessa.

I l m a s t o l l i s e s t i Fennoskandian kalotti on siinä suhteessa erikoinen, ettei maantieteellisellä leveydellä ole sen eri osiin nähden määräävää merkitystä. Tämä aiheutuu Golf-virran vaikutuksesta, joka saa aikaan sen, että vain vuonojen pohjukat ovat tavallisina talvina jäässä keskimäärin joulukuusta huhtikuuhun. Kuten ilmastotilastot (liite No 6) osoittavat, ei rannikon ilmasto suinkaan voida pitää arktisena. Tyypillistä kalotin ilmastolle ovat rannikon ja alueen sisäosien melkoiset lämpötilaerot. Erityisen huomattava on ero keskitalvella ja keskikesällä ja heikkenee ylimenokausien ajaksi. Nimenomaan Muurmannin rannikolla kiintyy huomio siihen, että siellä tammikuun normaalilämpötila on sama kuin esim. Asovan meren pohjoisrannikoilla ja korkeampi kuin esim. Kaspianmeren pohjoisrannikolla; heinäkuun normaalilämpötila sitä vastoin on sama kuin Kaspianmeren etelärannikolla.

S a d e m ä r ä on yleisesti pieni. Runsassateisia kesiä ja lumisia talvia on harvoin. Suurimmat sademäärät on mitattu läntisimmässä osassa ja rannikoilla, mutta näissäkin seuduissa tulee vesi miltei aina tihkusateena ja lumi hienon hienoina rakeina. Kaatosateet ja isohiutaleinen lumi ovat verraten harvinaisia. Rannikoilla sataa vuosittain keskimäärin 300–400 mm, siis vähemmän kuin suuressa osassa Suomea. Kuolan sisäosissa ai-noastaan 200–300 mm, muutamina vuosina tuskin yli 150 mm.

Runsassateisin on heinäkuu, jonka sademäärä yleensä vastaa n. 1/5 – 1/4 vuoden koko sademäärästä, poutaisin aika sattuu tavallisesti tammi-helmikuulle.

P i l v i s y y s on rannikon tunnusomainen piirre. Vuodessa on tavallisesti vähemmän kuin 20 kirkasta päivää.

S u m u t ovat varsin yleisiä, ja aiheutuvat useimmiten Siperian rannikoilta ja Vienan mereltä tulevista kylmistä ilmvirtauksista niiden saapessa läntiseen, Golf-virran vaikutuksesta lämpimämpään vyöhykkeeseen.

V a l a i s t u s s u h t e i s t a, joilla on vaikutusta erityisesti lentotoimintamahdollisuuksiin, mainittakoon, että linjan Tromsø – Petsamo pohjoispuolella napapiiripäivä, jolloin aurinko ei laske lainkaan, alkaa toukokuun 26 p:nä ja kestää heinäkuun 18 p:ään. Elokuussa valaistus on öisin välttämätön, ja syyskuun puolivälissä loppuu yön edellä oleva pitkä hämärä, joten melko pian auringonlaskun jälkeen vallitsee täysi pimeys. Napapiirin yö, jolloin aurinkoa ei näy lainkaan, vallitsee marraskuun 22 p:stä tammikuun 21 p:ään; valaistus on tällöin välttämätön ympäri vuorokauden. Helmikuusta lähtien päivä alkaa valjeta, mutta vielä huhtikuun lopulla on pimeää klo 22.00 – 02.00 välisenä aikana. **S ä ä n n o p e a t v a i h t e l u t** ovat tyypillisiä kalotille; tuulet, sumu ja sade syntyvät

hyvin äkillisesti, eivätkä tavallisesti kestä pitkäkkään aikaa. Talvikuukausina pyryt ovat hyvin yleisiä, mutta enimmäkseen lyhytaikaisia.

M a g n e e t t i s e t h ä i r i ö t, joista mainittavimmat ovat kesällä ukkonen ja talvella revontulet, häiritsevät melkoisesti radion (ja ilmeisesti myöskin tutkan) käyttöä.

4. Johtopäätökset

Tulevaisuuden suursodassa, joka ilmeisesti on mannerten välistä, voi Fennoskandia joutua idän ja lännen voimakeskusten välisellä ”l y h i m m ä l l ä t i e l l ä” sijaitessaan jo sodan valmisteluvaiheessa molempien sotaakäyvien puolien kilpailun kohteeksi niiden yrittäessä joko syventää puolustusvyöhykettään tai hankkia hyökkäystään varten sillanpääasemia varsinaisten maaoperaatioiden suorittamista silmällä pitäen.

Fennoskandian – etenkin sen kalotin – joutumista erääksi suursodan sotänäyttämöksi on omiaan jouduttamaan toisen maailmasodan synnyttämä poliittinen tilanne, joka on riistänyt yhteiseltä pohjoismaiselta puolueettomuuspolitiikalta ja -puolustukselta mahdollisuudet, joten alue muodostaa suurvaltasodan mittakaavaa käyttäen s o t i l a l l i s e n t y h j i ö n. Alueen merkitys eräänä idän ja lännen v ä l i n i v e l e n ä on molemmille sotaakäyville voimaryhmille niin ilmeinen, että jo pelko siitä, että vastustaja ei tulisi kunnioittamaan Pohjolan pikkuvaltioille kuuluvien alueen osien puolueettomuutta, kiihottaa molempia sotaakäyviä puolia ottamaan alueen ”suojelukseensa”.

Kalotin maantieteellisestä asemasta ja alueen valtiollisista omistussuhteista johtuen kohdistuu välittömin uhka kalottia vastaan idästä. Neuvostoliiton omistaessa kalotin alueella sotatärkeitä kohteita (mm. Poljarnoje, Murmansk, Muurmannin ranta, Hiipinä – Apatit’ in teollisuusalue, Petsamo ja Jäniskoski) saattaa jo niiden turvaamisen tarve aiheuttaa sen, että NL miehittää sodanuhkan aikana Norjan pohjoisimmat satamat ja lentokentät. Mikäli se suunnittelee näiden hallussapitoa länsivaltojen vakavampiakin sota-toimia vastaan, on vallatun alueen puolustamiseksi tarpeen s u u r e m p i s y v y s ja puolustusta palvelevat p a r e m m a t y h t e y s t i e t, kuin mitä Norjan alue tarjoaa. Tällöin tulee kysymykseen sekä Suomen että Ruotsin alueen kautta Pohjois-Norjaan suuntautuvien teiden ja rautateiden saaminen Neuvostoliiton käyttöön. Suomen asenne ei-sotaakäyvänä mahdollistaa Neuvostoliitolle Pohjois-Suomen hyväksikäytön tässä tarkoituksessa, kuten tutkielman II osassa osoitetaan. Jos Ruotsi omaksuu saman asenteen, voi Neuvostoliitto saavuttaa kalotissa nopeasti niin vankan jalansijan, että Fennoskandian kalotin alue (ja ehkä koko Fennoskandiakin) säilyy varsinaisten maasotatoimien ulkopuolella tämän jälkeen ainakin sodan alkuvaiheen ajan. Jos taasen Ruotsi torjuu NL:n kauttakulkuvaatimukset, niin alue voi varsin nopeasti joutua huomattavien maasotatoimienkin näyttämöksi, minne länsivallat ehkä kiiruhtavat Ruotsia auttamalla avaamaan suursodan erään rintaman.

Lentoaseen ja sitä läheisesti täydentävien uusien aseiden nopeasta kehityksestä, ja länsivaltioiden omilla arktisilla alueillaan jo suorittamien valmistelujen johdosta ovat yllyttävät ilma- ja ilmakuljetusoperaatiot sekä niihin liittyvät mairinnousut myös näiden valtioiden taholta Fennoskandian kalottiin täysin mahdolliset. Sanoma- ja sotilaslehdissä voidaan todeta viitteitä siitä, että esim. USA on jo suorittanut huomattaviakin joukkojen kuljetuksia Alaskaan yksinomaan lentoteitse¹⁸. Telaketjulaskutelineellä varustettu kuljetuslentokone voi jo lähitulevaisuudessa ilmaantua yleiseen käyttöön, jolloin Fennoskandian kalotin alueella oleva lentokenttäverkosto saattaa sellaisenaankin soveltua suurienkin lentokuljetusten maahanlaskuun. Länsivaltiojen suorittamana ei suuremman yhdistetyn operaation suuntaaminen Fennoskandian kalottiin kuitenkaan tunnu todennäköiseltä muulloin kuin edellä esitetyn tilanteen syntyessä, sillä Fennoskandian kalotin maasto- ja ilmasto-olosuhteet asettavat joka tapauksessa niin huomattavia e r i k o i s v a a t i m u k s i a täällä käytettäville joukoille ja kalustolle, että on kyseenalaista, tulevatko po. sotatointen vaatimat uhraukset kannattaviksi tätä tietä saavutettavissa oleviin päämääriin verrattuina.

18 Vrt. esim. Uusi Suomi ja Helsingin Sanomat 4.5.1948.

II OSA

Ei-sotaakäyvän valtion asema

1. Puolueettomuus-käsitteen viimeaikaisesta kehityksestä

Ensimmäistä maailmansotaa edeltäneinä vuosina voidaan puolueettomuusoikeuden¹⁹ katsoa päässeen kehitysvaiheeseen, joka ainakin pääpiirteissään oli yleisesti hyväksytty ja joka säännösteli puolueettomien valtojen ja sodankävijäin keskinäiset oikeudet ja velvollisuudet. Puolueettomien ja sodankävijäin sekä tulevien vastustajien intressien vastaakohtaisuudessa oli aikaansaatu määrätty tasapaino. Ennen maailmansotaa tapahtuneelle puolueettomuusoikeuden kehitykselle oli luonteenomaista, että puolueettomien oikeudet saivat selvemmän ja täsmällisemmän tehostuksen. Tätä ”puolueettomuusystävällistä” kehitystä olivat omiaan tukemaan monet seikat: valtion täysvaltaisuuskäsityksen voimistuminen, eräiden valtioiden perinnäinen puolueettomuusasenne (esim. Sveitsi ja USA), pitkä rauhanaika, Englannin puolueettomuus-ystävällinen asenne ja ennen kaikkea vilkastunut kansainvälinen kauppavaihto sekä muukin kanssakäyminen.

Vuosien 1914–18 maailmansota muodostui puolueettomuusoikeuden kriisiksi. Sodan kovassa todellisuudessa raukesivat sotaa edeltäneen ajan kehityksen tulokset, varsinkin mikäli oli kysymys merisotapuolueettomuudesta. Maailmansodassa sodankävijäin taholla oli havaittavissa selvä pyrkimys puolueettomuusoikeuden uudelleenmuodostamiseen, joka enemmän otti huomioon sodankävijäin etujen tyydyttämisen kuin puolueettomien oikeuksien suojaamisen. Tämä oli hyvin ymmärrettävääkin, koska sodankävijöinä yleensä olivat mahtavat valtiot, kun taas sodan ulkopuolella pysyttelevät etupäässä olivat pikkuvaltioita. Maailmansodan ollessa yhtä paljon taloussotaa kuin aseellista valtioiden välistä kamppailua, tuli selvästi ilmi puolueettomuusoikeuden suuri taloudellinen merkitys. Mitä erityisesti puolueettomiin valtioihin tulee, on sodan ajalta todettavissa tapauksia, joissa toinen tai molemmat sodankävijät ”ostivat” puolueettomien valtioiden suostumuksen puolueettomuusoikeuksien rajoittamiseen toisaalta annetuilla taloudellisilla eduilla.

Mutta toisellakin tavalla maailmansota antoi aiheen puhua puolueettomuusoikeuden kriisistä. Varsinkin niiden tahoilla, jotka osallistuvat sotaan, heräsi kysymys, onko **k l a s s i l l i n e n p o l u e e t t o m u s**, jonka sisällyksen yhtenä pääkohtana näytti olevan taata puolueettomille valtioille häiriytymätön mahdollisuus tuottoisaan kaupan-

¹⁹ Neutraalisuus-oikeus olisi täsmällisempi sana kuin puolueettomuusoikeus; puolueettomuus on vain eräs neutraalisuuden muoto. Kun suomenkielessä puolueettomuus-sanaa kuitenkin on ruvettu entistä yleisemmin käyttämään sekä teollisissa, laki- että sopimustekstissä, käytetään seuraavassa johdonmukaisesti puolueettomuus-sanaa silloinkin, kun sillä tarkoitetaan kokonaiskäsitettä neutraalisuus.

käyntiin sotakonjunktuurien vallitessa, enää mahdollinen. Heräsi kysymys puolueettomuusaseman moraalaisesta oikeutuksesta. Näiden arvostelujen mukaan oli aikaansaattava puolueettomuuskäsitteen jalostuminen. Puolueettomuus siis periaatteessa hyväksyttiin, mutta katsottiin, että sen sisällys oli saatettava muutosten alaiseksi.

Maailemansodan aikana ja erityisesti sen jälkeen käytiin voimakasta kampanjaa sodan kvalifioinnin puolesta: hyökkäyssota leimattiin rikokseksi kansainvälistä oikeusyhteisöä vastaa, ja tästä johtuen tuli puolueettomuuskin sotaan nähden sallituksi vain, jos kysymyksessä ei ollut hyökkäyssota. Uusi oikeusjärjestys, Kansainliiton oikeusjärjestys, julisti hyökkäyssodan käytännöllisesti katsoen joka tapauksessa rikokseksi ja velvoitti liiton jäsenet positiiviseen toimintaan hyökkäyksen torjumiseksi. Maailemansodan jälkiaikojen henki sellaisena kuin se ilmeni eräissä sopimusehdotuksissa ja arvovaltaisissa lausunnoissa, tuomitsi puolueettomuusajatuksen uuden ajan ajattelutapaan soveltumattomana. Katsottiin, ettei klassilliselle puolueettomuudelle enää ollut sijaa. Mutta myöhemmin, Kansainliiton oikeusjärjestyksen tosiasiallisesti aste asteelta heikentyessä, käsitys puolueettomuuden mahdollisuudesta yleistyi niin, että 1930-luvun lopulla jo voidaan puhua todellisesta puolueettomuuden renessansista²⁰. Syntyi uusi liike, ns. neo-neutraalisuus l. – puolueettomuus), jonka pyrkimyksenä oli saman päämäärän saavuttaminen toisin keinoin. Neo-neutraalisuuden kannattajat olivat sitä mieltä, ettei sotaa ollut vastustettava sodalla ja muilla aktiivisilla vastatoimenpiteillä, vaan päinvastoin oli koetettava rajoittaa sota mahdollisimman pieneen piiriin katkaisemalla kaikkinaisen kanssakäyminen sotaan ryhtyneen valtion kanssa²¹.

Erityisen silmiinpistävästä ilmenee klassillisen puolueettomuuden soveltumattomuus taloudellisella alalla. Ajateltakoonpa vain valtioita, jonka talouselämä on valtiollistettu joko kokonaan tai suureksi osaksi. Klassillisen puolueettomuuden soveltamisen seurauksena joutuisi sellainen puolueeton valtio kokonaan lopettamaan kaupalliset ja rahataloudelliset suhteensa sotaa käyviin maihin. Nykyaikana tämä ei aina ole mahdollista, sillä varsinkin sotien aikoina myös ns. demokraattiset maat ovat yhä kasvavassa määrässä siirtyneet valtiojohtoiseen talouteen. Talouselämän yhä lisääntyvä valtiollistuminen, mihin sodan muuttuminen totaaliseksi pakottaa, tekee vaikeaksi pystyttää sellaista eroa valtion toiminnan ja yksityisten toiminnan välillä kuin kansainvälisen oikeuden mukaiset puolueettomuussäännökset edellyttävät.

Tärkein puolueettomuuden suomista oikeuksista on oikeus alueelliseen koskemattomuuteen. Tämä tarkoittaa sitä, että sodankävijän on puolueettomalla alueella pidättydyttävä kaikista vihollisuuksista samoin kuin niiden valmisteluista sekä sellaisestakin toiminnasta, joka muulla tavoin edistää sotatoimia. Puolueettomien valtioiden on vuo-

20 Suontausta I ss. 1-27

21 Castrén II s. 15

rostaan käytettävissään olevin keinoin *a k t i i v i s e s t i t o r j u t t a v a* kaikki puolueettomuuden loukkaukset omalla alueellaan²². Viimeksi mainittu vaatimus on leimaa-antava nykyiselle puolueettomuusoikeuden käsitykselle ja edellyttää siis ns. *a s e l l i s t a p u o l u e e t t o m u u t t a*.

Perinnäisessä merkityksessään puolueettomuus on ehdotonta sikäli, että ei ole olemassa useamman laatuista puolueettomuutta. Valtio joko on puolueeton tai ei sitä ole; oikeudellista väliastetta ei ole olemassa²³. Käytännössä on kuitenkin usein, kuten Italian – Abessinian sodan, Espanjan sisällissodan ja varsin selvästi myös toisen maailmansodan aikana on voitu todeta, esiintynyt tapauksia, joissa edellä esitetyn mukaisen kansainvälisen oikeuden tunnustama puolueettomuusasenne ei ole ollut riidaton. Tämän onkin ymmärrettävää, koska *p u o l u e e t t o m u u s o i k e u d e n j a p u o l u e e t t o m u u s p o l i t i k a n* alat käytännössä eivät suinkaan aina ole helposti toisistaan erotettavissa. Sotien aikana oikeuskin helposti tulkitaan tarkoituksenmukaisuusnäkökohtien eikä oikeudellisten näkökohtien perusteella – varsinkin silloin, kun suurvaltojen edut ovat kysymyksessä. Niinpä toisenkin maailmansodan aikana molemmat sodankävijänpuolet jälleen osoittivat melkoista piittaamattomuutta puolueettomien oikeuksiin nähden.

2. Puolueeton – ei-sotaakäyvä

On mahdollista, että valtio, olematta pakonalaisenakaan, sotaakäyviin valtioihin suhtautuu tavalla, joka on ilmeisesti puolueettomuuden kanssa ristiriidassa, mutta että siitä kärsimään joutunut sodankävijä syystä tai toisesta ei kuitenkaan kohtele sitä ilmi vihollisena eli vastustajana; silloin tuo valtio on puolueettomuudestaan luopunut, kuitenkin muuttumatta sotaakäyväksi valtioksi. Tällainen tila on oikeudellisesti ristiriitainen, mutta tosiasiallisesti mahdollinen, huomauttaa arvossa pidetty kansainvälisen oikeuden tutkijamme professori Rafael E r i c h²⁴. Edellä esitetyn kaltaisista tapauksista tarjoaa mm. Ruotsi toisen maailmansodan ajalta lukuisia esimerkkejä, joista tässä yhteydessä voitaneen viitata esim. ns. turvalupaliikenteeseen – *lejdbåtstrafik* – jonka suojin Ruotsi vv. 1941–44 sai tuoduksi maahan n. 1,5 milj. tonnia poltto- ja voiteluaineita²⁵, sekä Div. Engelbrechtin kuljetukseen Norjasta Suomeen kesällä 1941. Menneinä vuosisatoina tuollaista ”oikeudellista” väliastetta sodankävijän ja sodasta erillään pysyttelevän valtion välillä, joka sallii esimerkiksi joukkojen kauttakulun, milloin siitä oli erikseen sodan varalta sovittu, kutsuttiin ”*h y v ä n t a h t o i s e k s i p u o l u e e t t o m u u d e k s i*”. Kansainliiton pakotejärjestelmä loi sodankävijäin ja puolueettomien valtojen välille kolmannen

22 Castrén I s. 349

23 Suontausta I s.55.

24 Erich s.435.

25 Tästä lähemmin ks. Kugelberg ss. 38-40.

ryhmän valtioita: pakotteisiin osallistuvat valtiot, joita ei ainakaan kaikissa tapauksissa ollut pidettävä sodankävijöinä, mutta ei myöskään puolueettomina valtioina perinnäisessä merkityksessä. Tällaisena väliasteena sotaakäyvien ja puolueettomien valtioiden välillä on *e i - s o t a ä k ä y v ä* valtio, käsite, joka on saanut merkitystä varsinaisesti vasta viime vuosina.

Käsite on toistaiseksi kovin epämääräinen, jopa riidanalainenkin. Kansainvälisen oikeuden tietoisoppi ei sen paremmin kuin käytäntökään vielä anna täsmällistä vastausta kysymykseen, mitä ei-sotaakäyvällä valtiolla oikeastaan on ymmärrettävä. Edellä viitattu Erichin teos ei sisällä ei-sotaakäyvästä mainintaakaan ja uusin suomalainen kansainvälisen oikeuden oppikirjakin²⁶ sivuuttaa kysymyksen vain lyhyellä maininnalla.

Ei-sotaakäyvää valtiota ei liene pidettävä puolueettomana sanan normaalissa, teknillisessä merkityksessä, mutta se ei ole myöskään ”sodassa” oikeusteknillisesti puhuen²⁷. Italia käytti itsestään nimitystä ei-sotaakäyvä ennen liittymistään toiseen maailmansotaan, jolloin se ilmeisesti yhtäläisesti ei-sotaakäyvän ja puolueettoman valtion, mikäli oli kysymys puolueettoman oikeudesta kaupankäyntiin sodankävijän kanssa; puolueettomuudesta se taasen poikkesi siinä, että se sekä poliittisesti, taloudellisesti että sotilaallisesti selvästi auttoi akselikumppaniaan Saksaa. Saksalaisessa kirjallisuudessa on ei-sotaakäyvän asemaan viittaavia lausuntoja löydettävissä jo toista maailmansotaa edeltäneiltä vuosiltakin. Enteelliseksi voidaan katsoa amiraali von *W e g e n e r*’in v. 1929 kirjassaan ”Die Seestrategie des Weltkrieges” esittämä kanta, jonka mukaan ”avainasemassa sijaitseville valtioille ei voida myöntää puolueettomuusasemaa”, ts. esim. pikkuvaltion puolueettomuus on vanhentunut käsite, joka ei saa olla esteenä suurvaltojen sodanjohdolle.

Toinen saksalainen, v. *F r e y t a g h - L o r i n g h o v e n*, on esittänyt ei-sotaakäyvän valtion asenteelle olevan luonteenomaista, että valtio julistautumalla ei-sotaakäyväksi sodan syttyessä tahtoo säilyttää täyden harkintavapauden kysymyksen suhteen sen sotaan liittymisestä ja siten samalla poliittisesti ja taloudellisesti, ehkäpä sotilaallisestikin, auttaa toista sotaakäyvää puolta. Ei-sotaakäyvä valtio ei sen vuoksi ole velvollinen kohtelemaan sodankävijöitä tasapuolisesti. Tästä luonnollisesti seuraa, että se menettää puolueettomalle kuuluvat oikeudet, mutta myös vapautuu puolueettomuuden asettamista velvoituksista. Tällainen asenne merkitsee määrätyn ”riskin” ottamista sitä vapautta vastaan, että valtio haluaa vasta ”tilanteen selvittyä” määritellä lopullisen kantansa. Esimerkkeinä ei-sotaakäyvästä valtiosta em. saksalainen tutkija esittää Italian asenteen v.1939, Espanjan v. 1940 ja sittemmin Unkarin ennen sen liittymistä maailmansotaan sekä Turkin²⁸.

Yleensä oikeusoppineet tuntevat olevan sitä mieltä, että ei-sotaakäyvän asenne kuuluu enemmän puolueettomuus *p o l i t i k a* n kuin puolueettomuusoikeuden piiriin.

26 Erik Castrén: Kansainvälinen oikeus s. 347.

27 Suontausta I s. 57.

28 Freytagh ss. 61-64.

Yhdysvaltain puolueettomuuslainsäädännössä käytetty nimitys *supporting state* tarkoittaa valtiota, joka on selittänyt tukevansa hyökkäyksen uhriksi joutunutta valtiota, väkivaltaa kuitenkin käyttämättä. *Supporting state*’kaan ei ole puolueeton sanan oikeusteknisessä mielessä, ei myöskään ”sodassa”²⁹. Ruotsalainen *Reuter skiöld* tulkitsee ei-sotaakäyvän asenteen eräänlaiseksi ”*moderniksi puolueettomuudeksi*”, jota on ilmennyt Espanjan sisällissodassa ja toisessa maailmansodassa, vaikkakaan sitä ei vielä ole lopullisesti hyväksytty. Hänen mukaansa puolueettomuus on – Kansainliittojärjestelmään sisältyneen kansainvälisen solidaarisuuden vaikutuksesta – pelkistynyt tosiasialliseksi osallistumattomuudeksi aktiivisiin sotatoimiin. Klassillisen puolueettomuuden heikentyminen voi tällöin olla asteittaista siitä riippuen, miten pitkälle toinen sodankävijä on suostuvainen tällaiseen heikentymiseen³⁰.

Kansainliiton ja *Yhdistyneiden Kansakuntien* peruskirjat ovat huomattavasti muuttaneet puolueettomuuden käsitettä. Pakkotoimenpiteet ovat ristiriidassa klassillisen puolueettomuuden ja sen edellyttämän tasapuolisen suhtautumisen kanssa. Y.K:n peruskirjassa on pakotetoimenpiteiden suhteen menty vielä pidemmälle kuin aikoinaan K.L:n pakotejärjestelmässä. Y.K:n *turvallisuusneuvosto*lla on *sitova valta* päättää pakotteisiin ryhtymisestä, kun sen sijaan K.L:n järjestelmässä tämä valta oli jätetty jäsenvaltioille. Perinteellinen kansainvälisen oikeuden mukainen puolueettomuus onkin Y.K:n jäsenvaltioille mahdollinen vain siinä tapauksessa, ettei turvallisuusneuvosto tee mitään päätöstä pakkotoimenpiteistä, jolloin jäsenvaltiot voivat menetellä harkintansa mukaisesti³¹.

Käytännöllisemmän ja meille läheisemmän esimerkin saamiseksi ei-sotaakäyvästä valtiosta voidaan viitata Skandinavian maiden asenteeseen Suomeen nähden Talvisodan ja Ruotsin asenteeseen Jatkosodan kestäessä. Näiden valtioiden ”puolueettomuus” Suomea kohtaan oli niin ”hyväntahtoista” kuin kansainvälinen oikeus suinkin salli. Tämä oli eräänlainen varovaisempi muoto ei-sotaakäyvän asenteesta, jonka näihin aikoihin yhä enemmän katsottiin korvaavan puhdasta puolueettomuutta³². Sotateknillinen kehitys on saanut aikaan sen, että varsinkin pienten valtioiden mahdollisuudet alueensa loukkamattomuuden turvaamiseen, mitä puolueettomuus ehdottomasti edellyttää, ovat vähentyneet romahdusmaisesti³³. Epäämätöntä lienee, että tulevaisuudessa sodan ulkopuolella pysyttelevän valtion edun mukaistakaan ei olisi ryhtyä puolueettomuuden velvoitusten mukaisesti torjumaan esim. atomipommin po. valtion ilma-alueen kautta kuljettavaa ro-

29 Suontausta I s. 58.

30 Suontausta I s. 60.

31 Suontausta II s.60.

32 Koht s. 31.

33 Vrt. myös presidentti Paasikiven radiopuheessaan 7.4.48 esittämiä huomautuksia kansainvälisen oikeuden ”vanhentuneisuudesta” nykytilanteessa.

bottilentokonetta tai kaukorakettia. Tämäkin viittaus osoittaa puolueettomuuskäsitteen (entisessä mielessä) soveltumattomuuden tulevaisuuden sotaolosuhteisiin³⁴. Nykyaikaista, reaalista, käsitystä pienen valtion puolueettomuusaseteen mahdottomuudesta kuvastaa sattuvasti neuvostoliittolaisesta ”Istevijasta” lainattu maininta: ”Puolueettomuus on ja jää illuusioksi, jos sitä ei voida puolustaa, ja pienet valtion eivät y k s i n kykene puolustautumaan.” Eikä tässä kyllin, tulevaisuudessa saattaa sellainenkin peruskäsite kuin valtion täysivaltaisuus (suvereenisuus) joutua uudelleenarvioitavaksi. Tähän viitattavia oireita voidaan havaita toisaalta suurvaltojen viime maailmansodan jälkeisen ajan politiikassa ilmenneissä piirteissä, toisaalta uusien raketti- ja ilma-aseiden kehityksen aiheuttamassa sodankäynnin luonteen muuttumisessa, vieläpä Y.K:n peruskirjan eräissä määräyksissä. Joka tapauksessa tuntuu tällä hetkellä siltä, että ei-sotaaikäyvä asenne sellaisena kuin sitä edellä on hahmoteltu, tulee yhä enemmän astumaan aikaisemman puolueettomuusaseteen tilalle sotaikäyvien ja sodasta erillään pysyttelevien valtioiden välisenä suhteena. Olemme siirtymässä aikakauteen, missä atomivoima saattaa merkitä ehkäpä suurtenkin valtakuntien perinnäisen suvereenisuusajatuksen loppua, kuten maa-herra S a n d l e r v. 1947 lopulla erälle amerikkalaiselle lehdelle antamassaan haastattelussa on huomauttanut. Jos tämä väite osoittautuu todeksi, niin merkitsee sen ainakin pienten valtioiden suvereenisuuden loppua³⁵.

Edellä viitattu ruotsalainen lausunto tuntuu tällä hetkellä liian rohkealta, mutta esim. Y.K:n peruskirjan henki ja viimeaikojen suurvaltaneuvottelut voivat sellaiseenkin arviointiin oikeuttaa. Niinpä Y.K:n peruskirjassa esitetty valtioiden t a s a - a r v o i s u u d e n periaate ei tarkoitakaan, että jokaisen valtion tosiasiallinen asema olisi sama. Tasa-arvoisuus perinteellisessä mielessä oli paikallaan edellisinä vuosisatoina, mutta nykyisin sitä on pidettävä aikansa eläneenä tai sisällykseltään olennaisesti muuttuneena. Etujen tasa-arvoisuus taloudellisella ja sivistyksellisellä alalla on mahdollista vain, jos p i e n t e n valtioiden suhde perustuu riippumattomuuteen kansallisessa suhteessa, mutta strategiseen ja taloudelliseen riippuvaisuuteen. Suurvalloilla on Y.K:ssa kiistaton johtoasema, eikä valtion täysivaltaisuutta enää pidetäkään rajattomana toimivaltana, vaan ainoastaan s u h t e e l l i s e n a k ä s i t t e e n ä³⁶. Täten käsitettynä onkin valtioiden täysivaltaisuuden periaatteen mukaista, että suurvalloille myönnetään laajempi ja tehostetumpi vaikutusvalta. Kehityksen suunnasta tässä suhteessa sanoo kansainvälisen oikeuden tuntijamme prof. C a s t r é n, että ”ei ole tuudit-tauduttava sellaiseen uskoon, että kaikilla valtioilla olisi yhtäläiset oikeudet, koska tämä

34 Ny Militär Tidskrift No 12/1947 s. 447.

35 Suontausta II ss. 17,26 ja 27.

36 Erik Castrén: ”Kansainvälisen oikeuden tulevaisuudesta” Valtio ja yhteiskunta VII vsk. S. 42.

itse asiassa on harhaluulo”. Valtioiden täysivaltaisuutta tultaneen entistä enemmän rajoitamaan, kuten jo on tapahtunut eräissä viime sotaan liittyvissä järjestelyissä³⁷.

Pienen valtion strateginen tai taloudellinen riippuvaisuussuhde suurvallasta, jonka puolustusvyöhykkeeseen tai taloudelliseen etupiiriin tuo valtio kuuluu, on käytännössä eräänä tärkeimpänä esteenä sen puolueettomuusasteelle. Mikäli se pyrkii ja onnistuu jotenkuten pysyttelemään erillään a k t i v i s e s t i osallistumasta sotaan, voinee tämä olla mahdollista juuri ei-sotaakäyvä.

3. Suomi ei-sotaakäyvä

Ajateltaessa Suomen asennetta tulevaisuuden suursotaan ei-sotaakäyvä, voidaan sen lisäksi, mitä edellä on mainittu ei-sotaakäyvän asenteeseen johtavista tekijöistä yleensä, esittää eräitä lisäpiirteitä, jotka selventävät myös itse puheenaolevaa käsitettä.

Edellä esitetyistä esimerkeistä ilmenee, että ei-sotaakäyvän asenne eräissä suhteissa muistuttaa menneiden aikojen hyväntahtoista puolueettomuutta: sille on ominaista toisen sodankävijän suosiminen. Edellisen luvun loppuhuomautukset sen sijaan viittaavat eräänlaiseen p a k k o t i l a a n ei-sotaakäyvän asenteeseen johtavana syynä. Nimenomaan Suomea, kuten yleensäkin Pohjoismaita, ajatellen lienee oikeampaa etsiä perusteita jälkimmäisestä syyryhmästä. P u o l u e e t t o m u s t a h t o n j o n i n juurtunut meikäläiseen (pohjoismaiseen) yleiseen, valtiolliseen ja sotilaalliseen ajatusmaailmaan, että sitä voitaneen pitää tulevaisuudessakin maamme politiikan tavoittelemisenarvoisena ”ihannetilana”.

Vallitsevat poliittiset ja strategiset sekä taloudelliset olosuhteet voivat kuitenkin aiheuttaa sen, että maan puolueettomuusasenne jää saavuttamattomaksi, sillä puolueettomuuden säilyttämismahdollisuus on ensisijaisesti riippuvainen siitä, onko valtion puolueettomuudesta etua muillekin kuin sille itselleen.

Tutkielman I osasta on selvinnyt, että Suomi kuuluu, kuten Skandinaaviakin, suurstrategiseen voimakenttään, jonka merkitys Neuvostoliiton puolustusvyöhykkeen eräänä osana on ilmeinen.

Maamme sotilaalliset mahdollisuudet ovat puolueettomuuden edellyttämän alueellisen loukkaamattomuuden turvaamiseen riittämättömät huomioon ottaen 10.2.1947 vahvistettujen rauhanehtojen sotilaalliset ja alueelliset rajoitukset ja pitkät sekä arat meri- ja maarajamme. Jo yksin Porkkalan m e r i s o t a t u k i k o h d a n yhteydet Neuvostoliittoon vaativat kauttakulkuoikeuden myöntämisen, joten kansainvälisen oikeuden mukaisen puolueettomuusasenteen mahdollisuus tulee tästäkin johtuen ainakin kyseenalaiseksi. Tulevaa sotaa ajatellen, jossa ilma-ase siihen liittyvine uusine aseineen ja

³⁷ Tämä tuntuu olevan myöskin eduskunnan perustuslakivaliokunnassa Suomen ja Neuvostoliiton ystävyys-, yhteistoiminta- ja avunantosopimuksesta asiantuntijoina kuultujen prof. C a s t r é n'in ja kenr. H e i n r i c h s'in kanta.

vasta-aseineen varmasti näyttelee entistäkin huomattavampaa osaa, Porkkalan tukikohdan olemassaolo tulee aiheuttamaan yhä lisääntyviä esteitä Suomen ehdottomalle puolueettomuusaseteelle³⁸.

Fennoskandian kalotin joutuessa sotänäyttämöksi suursodassa voidaan Suomen asema edellä esitetyin perustein luonnehtia pakkotilana, missä maamme alue joutuu maantieteellisen väliasemansa, sotilasmaantieteellisten, sotapoliittisten sekä strategisten tekijäin vaikutuksesta sodan jalkoihin. Voimassa olevien rauhanehtojes huomattavasti rajoittaessa Suomen sotilaallista ja taloudellista puolustuskykyä se ei pysty asevoimin turvaamaan koko alueensa loukkaamattomuutta ja siten puolustamaan ehdotonta puolueettomuuttaan.

Suomen periaatteellisesta puolueettomuustahdosta johtuen ei ole luultavaa, että se vapaaehtoisesti tulisi aktiivisena sodankävijänä sekaantumaan suurvaltojen väliseen sotaan kummassakaan suurvaltaleirissä. Tämän näkökohdan voidaan olettaa olevan myös sodankävijäin tiedossa³⁹. Suurvaltasodankävijä voi tietenkin pakkokeinoin alistaa Suomen kaltaisen ”kahlehditun” pikkuvaltion valtaansa ja ehkäpä pakottaa sen taistelemaan rinnallaan, mutta tällaisesta menettelystä varmasti ajan oloon koituisi suurvallallekin haittoja huomattavasti enemmän kuin hyötyä (vastarintaliikkeet, tuhotyöt, partisaanisota yms.), joten sellainen menettely ei tunnu kannattavalta. Itäiselle sodankävijälle on hyötyä Suomesta ei-sotaakäyvänä valtiona, joka strategisesta ja taloudellisesta riippuvaisuusasemastaan johtuen tinkii puolueettomuudestaan niin paljon, kuin on välttämätöntä, jotta se voisi pysytellä erillään aktiivisesti osallistumasta suursotaan. Tutkielman I osasta on selvinnyt, missä suhteessa Suomen tällöin olisi kauttakulku- tai alueellisia (sodan ajaksi annettuja) myönnytyksiä tehtävä.

Ei-sotaakäyväksi hyväksymisen ehtona kuitenkin on, että myös toiset sodankävijät haluavat Suomen sellaiseksi tunnustaa. Olisiko Suomen ei-sotaakäyvän asenteesta hyötyä läntisille sodankävijöille? Edellä viitatus Suomen puolueettomuustahdon merkitystä kansojen välisissä suhteissa ei ole kokonaan jätettävä huomioonottamatta ja erityisesti tässä yhteydessä voidaan reaalisinkin perustein viitata paljon puhuttuun goodwill’iin, jota Suomea kohtaan länsivalloissa tunnetaan. Puheena olevassa sotatapauksessa voitaneen odottaa myös virallisen goodwill’in Suomen kohtaloa kohtaan yhä lisääntyvän johdonmukaisesta asenteestamme vv.1939–44 johtuen. Kun lisäksi muistetaan, että länsivallo ovat itse olleet myötävaikuttamassa Suomen rauhanehdotoihin toisen maailmansodan jälkeen ja siten osallisina saattamassa maata siihen pakkotilaan, missä se joutuu asenteensa seuraavan suursotaan määrittelemään. Ei ole luultavaa, että niillekään olisi eduksi

38 Tätä kysymystä on viimeksi mm. Suomen ja NL:n välisten ystävyys- ja avunantosopimuksen käsittelyn yhteydessä viralliselta taholta erityisesti korostettu.

39 Professori Y. Ruutu on käsitellyt laajasti kysymystä tutkimuksessaan ”Senaattori Stenrothin ulkopoliittikka; lisää puolueettomuusongelman valaisemiseksi”. (Valtiotieteellisen yhdistyksen vuosikirja 1944 ss. (67–108).

”työntää” Suomi jo sodan alkaessa niiden vihollisten leiriin, vaan päinvastoin. Suursodan alussa vallitseva tilanne voi sodan kestäessä muuttua – kuten molempien maailmansotien runsaat esimerkit osoittavat – ja voidaan otaksua, että sodan myöhemmissä vaiheissa saattaisi myös läntisille sodankävijöille koitua Suomesta reaalista hyötyä enemmän, jos ne sodan alkuvaiheessa olisivat osoittaneet ymmärtäneensä Suomen myönnytykset itäiselle sodankävijälle pakkotilan sanelemiksi ja sen vuoksi tunnustaneet Suomen ei-sotaäkäväksi.

Lopuksi voidaan vielä viitata Suomen tilanteeseen ensimmäisen maailmansodan aikana v. 1918. Vaikka toisen sodankävijän- Saksan – sotavoimia oli tällöin Suomessa, missä ne hyvinkin muodostivat uhkan Muurmannilla olleille englantilaisille joukoille, säilyi Suomi kuitenkin itse asiassa ei-sotaäkäyvänä valtiona maailmansotaan nähden⁴⁰. Suomen poliittinen tilanne tuona aikana muistuttaa monessa suhteessa sitä tilannetta, joka tuntuu hyvin mahdolliselta tulevaisuudessakin huomioon ottaen viimeaikojen poliittisen kehityksen. Pienen valtion kohdalla puolueettomuuden säilyttäminen kukaan ei saa muodostua itsetarkoitukseksi, vaan kysymyksen ytimen muodostaa niiden keinojen löytäminen ja hyväksikäyttäminen, joiden avulla valtakunta voidaan pysyttää osallistumasta suurvaltojen väliseen taisteluun, johon sillä itsellään ei ole intressejä.

4. Johtopäätökset

Edellä esitetty voidaan kiteyttää seuraaviin toteamuksiin: Ei- sotaäkäyvän asenne – vaikkakin se kansainvälisoikeudellisessa mielessä vielä on kiistanalainen – tulee tulevaisuudessa yhä enemmän korvaamaan aikaisempaa jyrkkää puolueettomuusasennetta.

Strategisessa väliasemassa oleva Suomi voi ei-sotaäkäväksi julistautuessaan samalla luopua sodan ajaksi alueensa sellaisten osien ehdottomasta loukkaamattomuusvaatimuksesta, joiden merkitys toiselle tai molemmille sodankävijöille on niin ilmeinen (Pohjois-Suomi), että sotatoimet todennäköisesti kuitenkin tulisivat po. alueella aiheuttamaan selkkauksia omistajavaltion ja sodankävijän kesken siinä määrin, että Suomi voisi joutua avoimeen taisteluun toisen tai molempienkin sodankävijäin kanssa.

Nimenomaan pienille ja sotilaallisista voimavaroiltaan rajoitetuille, ”vaaravyöhykkeessä” sijaitseville valtioille, jollainen Suomikin on, ei-sotaäkäyvän asenne voinee tarjota suursodan syttyessä joustavammat mahdollisuudet käytännössä pysyä erillään suursodasta kuin puolueettomaksi ju-

40 Liittosopimukset yleensä velvoittavat sopimuspuolia sotilaalliseen avunantoon sodan syttyessä, ts. sopimuspuolet sitoutuvat sodan kävijöinä osallistumaan sotatoimiin sopimuskumppanin joutuessa hyökkäyksen kohteeksi. Huomattakoon, että 6.4.1948 Suomen ja Neuvostoliiton kesken solmittu ystävyuden, yhteistoiminnan ja keskinäisen avunannon sopimus ei ole tulkittavissa liittosopimukseksi eduskunnan perustuslakivaliokunnassa kuultujen asiantuntijoiden käsityksen mukaan.

listautuminen, josta seuraa ehdoton velvoitus torjua asevoiminkin jokainen valtakunnan alueeseen – alueellinen ilmatila mukaan luettuna – kohdistuva puolueettomuuden loukkaus.

P u o l u e e t t o m u u s t a h t o ei ole ristiriidassa ei-sotaäkäyvän asenteen kanssa, joten kussakin tapauksessa jää ao. valtion ja sodankävijän keskenään ratkaistavaksi, kuinka paljon ei-sotaäkäyvän on puolueettomuustahdostaan sodankävijäin hyväksi tingittävä; ts. ei-sotaäkäyvän asenne voidaan määrittää eräänlaiseksi j o u s t a v a k s i p u o l u e e t t o m u u d e k s i.

Ilmeiseltä näyttää, että valtion, joka tulevassa sodassa pyrkii ei-sotaäkäväksi, tulee jo rauhanaikaisessa politiikassaan kaikin keinoin osoittaa r a u h a n t a h t o a a n ja p u o l u e e t t o m u u s t a h t o a a n välttämällä johdonmukaisesti sitomasta itseään liittosopimuksilla⁴¹ mihinkään suurvaltaryhmittymiin ja pyrkimällä aktiivisesti osallistumaan kaikkinaiseen kansojen välisiä hyviä suhteita kehittävään yhteistyöhön, etenkin kansainvälisen rauhanjärjestön toimintaan.

41 Esimerkiksi soveltuvat Neuvostoliiton vaatimukset Unkarille, Romanianle, Jugoslavialle, Tšekkoslovakialle ja Puolalle.

III OSA

Suomen puolustuskysymys

1. Yleis- ja sotilaspoliittinen tausta sekä puolustuksen päämäärä

Kuten tutkielman II osasta on selvinnyt, tulevaisuudessa pienten valtioiden aikaisemmin mahdollinen täydellinen suvereniteetti ja siitä johtuva ”oma” politiikka tuskin sopeutuvat siihen maailmankuvaan, jota kohti kehitys näyttää nyttemmin kulkevan. Tämä koskee erityisesti suurvallan välittömässä naapurisuudessa sijaitsevia pieniä valtioita, joiden valtiollisen olemassaolon voidaan todeta ratkaisevasti riippuvan siitä, haluavatko ja pystyvätkö ne toteuttamaan omat kansalliset kysymyksensä ja sisäisen valtioelämänsä lojalisti naapurisuurvaltansa nähden. Suurvallalle elintärkeissä kysymyksissä, jollainen on nimenomaan puolustuskysymys, tuskin riittää lojaalisuudenkaan noudattaminen. Viimeaikaisessa kansainvälisessä politiikassa huomataan yhä lisääntyviä merkkejä siitä, että näissä kysymyksissä suurvallat vaativat naapureitaan mukauttamaan erityisesti sotilaspolitiikan alaan kuuluvien kysymysten ratkaisut omiin puolustusnäkökohtiinsa kitkattomasti sopeutuviksi. Mitä tärkeämpää osaa naapurimaa joko sotilasmaantieteellisessä, sotilastaloudellisessa tai strategisessa suhteessa näyttää oman puolustuskysymyksen kannalta, sitä pitemmälle meneviä ovat suurvallan naapurimaalleen jo rauhan aikana asettamat sotilaalliset ”yhdenmukaistamisvaatimukset”⁴².

Ryhtymättä arvailemaan kansainvälisen politiikan tulevaa kehitystä voitaneen kuitenkin odottaa Neuvostoliiton säilyttävän ainakin seuraavaan suursotaan saakka Manner-Euroopassa sen valta-aseman, minkä sen asevoima toisessa maailmansodassa ja diplomatian sodan jälkeisessä politiikassa ovat sille hankkineet.

Tutkielman I osasta on selvinnyt Fennoskandian kalotin merkitys Neuvostoliiton puolustukselle, ja viime sodan aikaiset tapahtumat ovat osoittaneet, että Suomen alueelta voidaan NL:n turvallisuutta varsin tehokkaasti uhata. Kun otetaan huomioon NL:n sodanjälkeinen suhtautuminen Suomen kysymykseen, ei jää epäilystäkään siitä, että NL aikoo tulevaisuudessa estää Suomen alueen muodostumisen ponnahduslaudaksi sitä vastaan suunnattaville sotatoimille.

Pariisin rauhansopimus, joka on vahvistettu 10.2.1947, noudattaa myös sekä hengeltään että muodoltaan varsin selvästi edellä esitettyjä periaatteita. Niin kauan kuin tämä sopimus on voimassa, Suomen kohtalo kytkeytyy mitä ratkaisevimmin Neuvostoliittoon. Tästä johtuen Suomen on valtiollisena olemassaolonsa vuoksi sopeutettava yleis- ja sotilaspolitiikkansa sekä puolustusvalmistelunsa sellaisiksi, että ne ei-

42 Alkuna yhteistyölle voidaan pitää 6.4.1948 solmittua Suomen ja Neuvostoliiton ystävyys-, yhteistoiminta- ja keskinäistä avunantosopimusta.

vät ole ainakaan ristiriidassa Neuvostoliiton puolustuskäytäntöjen kanssa. Tämän onkin Suomen valtion johto viime aikojen politiikassaan ottanut huomioon, ja ilmeistä on, että tulevaisuudessa joudutaan entistä enemmän ratkaisemaan poliittiset, taloudelliset ja sotilaalliset kysymykset sopusoinnussa itäisen naapurin vastaavien kysymysten kanssa⁴³.

Minkälaiseksi tulevaisuuden sota kehittyneekin, se ainakin näyttää todennäköiseltä, että se on luonteeltaan yhä totaalisempaa, niin että pienetkin valtiot, vaikka niillä ei omakohtaisia intressejä sotaan olisikaan, tuskin voivat jäädä siihen nähden syrjästäkatojan ”noli me tangere” asenteeseen. Ei-sotaikäyvä asenne jäänee ”lievimmäksi” mahdollisuudeksi, minkä sotaan aktiivisesti osallistumattomiksi pyrkivät pikkuvaltiot voinevat eräissä tapauksissa saavuttaa.

Suomen yleis- ja sotilaspoliittinen tilanne ovat nykyisin kokonaan toiset kuin ennen viime maailmansotaa. Tästä johtuen on myös maamme puolustuskysymyksen tarkastelun otsikon edellyttämässä olosuhteissa tapahduttava uudelta pohjalta. Irtaantuminen perinteellisistä käsityksistä ei yleensä ole helppoa, mutta kaksin verroin vaikeammaksi se tulee silloin, kun on tehtävä rintaman täyskäännös.

Puolustuskysymyksen perinpohjainen käsittely ei tämän tutkielman puitteissa ole mahdollista, missä johtuen seuraavassa pyritäänkin rajoittumaan vain niiden o l e e l l i s i m p i e n m u u t o s t e n tarkasteluun, mitkä muuttunut sotilaspoliittinen tilanne ja otsikon edellyttämät olosuhteet aiheuttavat puolustuskysymykseemme.

Ei-sotaikäyvä maana Suomen puolustustoimenpiteiden p ä ä m ä ä r ä n ä o n oltava maan elintärkeän alueen turvaaminen sodan tuhoilta ja valtakunnan pitäminen suurvaltojen välisen selkkauksen ulkopuolella saattamalla uhanalaisimmat suunnat jo sodanuhkan aikana riittävään puolustusvalmiuteen ja valmistautumalla koko elintärkeällä alueella kaikin käytettävissä olevin keinoin puolustamaan maan itsenäisyyttä ja vapautta, jos sodankävijät eivät tunnusta maan ei-sotaikäyvä asennetta, vaan kohdistavat hyökkäyksensä elintärkeäkin aluetamme vastaan.

2. Pariisin rauhansopimuksen sekä Suomen ja Neuvostoliiton välisen ystävyyden, yhteistoiminnan ja keskinäisen avunannon sopimuksen vaikutukset Suomen puolustuskysymykseen

Paitsi alueellisia, poliittisia ja taloudellisia määräyksiä, joista useat vaikuttavat joko välittömästi tai välillisesti puolustuskysymykseenkin, Pariisin rauhansopimus sisältää myös puhtaasti sotilaallisia rajoituksia (vrt. Liite No 7).

43 Rauhansopimuksen mukaan Suomen puolustusvoimat ovat tarkoitettut ”s i s ä i s t ä luonnetta olevien tehtävien suorittamiseksi j a r a j o j e n p a i k a l l i s e e n p u o l u s t a m i s e e n”. (Suomen rauhansopimus, III osa, 13. artikla.)

Rauhan sopimuksen 13. artiklan johtolause⁴⁴ merkitsee periaatteellisesti mitä ratkaisevinta muutosta maamme puolustuskysymykseen, aikaisemmin vallinneeseen tilanteeseen verrattuna. Se ilmentää varsin selvästi jo aikaisemminkin mainittua ajan henkeä, jolle on ominaista suurvaltojen eräänlainen ”holhoojan asenne” niille strategisesti merkittävien naapurimaiden suhteen. Rauhansopimuksen henki tulee yhä selvemmin ymmärrettäväksi, kun sen tarkastelu suoritetaan 6.4.1948 Suomen ja Neuvostoliiton kesken solmitun ystävyys-, yhteistoiminta- ja avunantosopimuksen (liite No 8) taustaa vasten. Rauhansopimuksella Suomelle asetetaan varsin tuntuvia rajoituksia sotilaalliseen ja taloudelliseen puolustusvalmiuteen nähden⁴⁵, kun taas jälkimäinen sopimus velvoittaa Suomen kaikin käytettävissään olevin voimin puolustamaan alueensa koskemattomuutta maalla, merellä ja ilmassa, tarpeen vaatiessa Neuvostoliiton avustamana tai yhdessä sen kanssa⁴⁶. Edellisellä sopimuksella on Suomelta hyvin huomattavasti vähennetty niitä sen omia sotilaallisia edellytyksiä – nimenomaan meri- ja ilmasotaa ajatellen – joiden tarve tulevaisuudessa ilmeisesti entisestäänkin lisääntyy täysitehoista puolustusta ajatellen. Jälkimmäisen sopimuksen synty ja sen sisältö ovat pätevänä todisteena Suomen alueen strategisesta merkityksestä Neuvostoliitolle, jonka etujen mukaista on ollut em. sopimuksen kaltaisella *a n t i c i p a n d o* -varauksella huolehtia jo rauhan aikana siitä, ettei Suomesta voi muodostua Neuvostoliittoa vastaan suuntautuvien vihollisuuksien *p l a c e d 'a r m e s*. Voitaneenkin todeta, että Suomen puolustuskysymys on lakannut olemasta yksinomaan suomalainen kysymys. Tämä johtuu toisaalta Suomen alueen merkityksestä Neuvostoliiton (”turvallisuus”-tai) puolustusvyöhykkeen eräänä osana ja toisaalta Suomen omien puolustusmahdollisuuksien riittämättömyydestä siinä tapauksessa, että sen alueeseen kohdistuisi Neuvostoliitolle vihamielisen suurvallan hyökkäys.

Tässä on lyhyesti todettava myös rauhansopimukseen sisältyvien *a l u e l u o v u t u s t e n* vaikutus puolustuskysymykseemme. Otsikon edellyttämässä tilanteessa ovat Kaakkois-Karjalan luovutuksesta aiheutuneet seuraukset lähinnä taloudellista laatua, joten niiden tarkastelu suoritetaan sotataloudellisia kysymyksiä käsittelevässä luvussa. Sen lisäksi, mitä tutkielman II osassa on esitetty Porkkalan vuokra-alueen luovutuksen poliittisista seuraamuksista, käsitellään luovutuksen sotilaallista merkitystä rannikko- ja meririntamien tarkastelun yhteydessä. Kun Petsamon alueen luovutus vaikuttaa välittömästi kalotien kysymykseen, on sen laajempi tarkastelu tässä tarpeen.

44 Tällaisina mainittakoon esim.:

- sodanaikaisia puolustusvoimia varten tarpeellisten sotavarastojen sekä riittävän sotatarveteollisuuden kieltäminen (18.artikla);
- sotalaivastojen määrää ja laatua koskevat rajoitukset;
- ilmavoimien määrää ja laatua koskevat rajoitukset;
- sotilaallisen ennakkokoulutuksen ja jälkikoulutuksen kieltäminen puolustusvoimiin kuulumattomista, sekä
- nykyaikaisen asetekniikan kehityksen tasolla pysymisen kieltäminen hyvin ratkaisevassa määrin (17. artikla).

45 Ystävyys-, yhteistoiminta- ja keskinäisen avunannon sopimuksen 1. artiklasta.

46 Vrt. esim. L. J. Sauramo: Ahvenanmaan linnoittaminen ja vuoden 1921 sopimus.

Petsamon valtakunnallinen merkitys perustui ensisijaisesti Liinahamarin satamaan ja nikkelikaivosten omistuksesta johtuneisiin etuihin. Syrjäisen sijaintinsa ja valtakunnan muusta alueesta ulospistävän muotonsa vuoksi sen puolustaminen sotatapauksessa muodostui vaikeaksi. Neuvostoliiton tärkeän Jäämeren sataman, Muurmanskin, sekä sen laivastotukikohdan, Poljarnojen, läheisyyden (80–90 km) vuoksi Petsamon alue sotatapauksessa vetää vastakkaisten suurvaltojen huomiota puoleensa. Tältä kannalta kysymystä tarkasteltaessa voitaneenkin todeta, että alueen irrottaminen Suomesta s a a t t a olla omiaan vähentämään Suomen mahdollisuuksia joutua alueensa takia suurvaltojen välisissä selkkauksissa vastakkaisten puolien huomion ja kilpailun kohteeksi. Erityisesti otsikon edellyttämää tilannetta ajatellen on todettava, että edellä esitetty väite pitää paikkansa. Rajoitetuin voimavaroin varustetun pienen valtion omistuksessa Petsamon alue, jolla on kieltämätön strateginen merkityksensä, olisi sotilaallinen tyhjiö ja sellaisena alttiimpi juotumaan sotänäyttämöksi kuin ollessaan voimakkaan suurvallan omistuksessa, joka voi jo rauhan aikana varustaa alueen sen strategisen arvon edellyttämällä tavalla ja siten vähentää vastapuolen houkutusta kohdistaa valtausyrityksiä siihen. Kokonaisuutena ajatellen onkin todettava, että Jäämeren piirissä mahdollisissa suurvaltojen välisissä konflikteissa Petsamon alueen irrottaminen Suomesta on lisännyt mahdollisuuksiamme pysyttellä suurvaltojen eturistiriitojen ulkopuolella.

Suomen puolustuskysymyksen käsittelyssä muodostuu oleelliseksi myös niiden seikkojen selvittely, joista määräytyy, miltä osiltaan puolustuskysymystä voidaan otsikon edellyttämässä tilanteessakin pitää ensisijaisesti suomalaiskansallisena kysymyksenä, ja missä suhteessa sen on pääasiallisesti katsottava muuttuneen itäisen suurvallan omaan puolustuskysymykseen kiinteämmin kuuluvaksi. Näiden kysymysten tarkastelu suoritetaan jäljempänä Suomen puolustuskysymykseen kuuluvien osaongelmien käsittelyn yhteydessä.

3. Itärajan kysymys

Edellä käsiteltyjen sopimusten varsin merkittävä vaikutus maamme puolustuskysymykseen ilmenee siinä, että ns. itärajan kysymys, joka koko itsenäisyyden ajan on esiintynyt puolustuksemme vaikeimpana pulmana, poistuu nyt käytännöllisesti katsoen kokonaan. Otsikon edellyttämää tilannetta ajatellen voidaan tämä kysymys sivuuttaa vain viittauksella edellä esitettyyn. Tarkasteltavana olevassa tilanteessa vaatii itäraja sotilaallista huomiota vain sen verran, minkä on katsottava sisältyvän kahden poikkeustilassa olevan valtion yhteisen rajan vartiointiin.

4. Meri- ja rannikkorintamien sekä Ahvenanmaan kysymykset

Fennoskandian kalotin tarkistelun yhteydessä jo todettiin, että tämän alueen joutuminen sotänäyttämöksi irrallisena ei ole luultavaa, vaan että tällöin ilmeisesti on kysymys idän ja lännen välisestä suursodasta, missä Fennoskandian kalotti voi muodostua erääksi sivuosana yttämöksi. Pääsotänäyttämöinä saattavat tällöin tulla kysymykseen esim. Keski- ja Kaakkois-Euroopan sekä Lähi-idän alueet. Siinä tapauksessa, että Keski-Eurooppa muodostuu huomattavaksi sotänäyttämöksi, on ilmeistä, että sotatoimet tulevat sivuamaan merkittävällä tavalla myös Itämeren piiriä, missä Leningradin alue ja Neuvostoliiton Itämeren laivasto epäilemättä muodostavat läntisille sodankävijöille uhkaamisen arvoiset operaatiokohteet. Ei ole jätettävä huomioimatta myöskään sitä mahdollisuutta, mikä tarjoutuu yrityksille saattaa Neuvostoliiton sodan alussa Fennoskandian kalottiin ehkä muodostaman meri- ja ilmasodan operaatiotukialueen selustayhteydet uhatuiksi Etelä- ja Kaakkois-Suomen sekä Suomenlahden alueen kautta Luoteis-Venäjälle suunnattavilla operaatioilla. Näin ollen on otsikon edellyttämässäkin tilanteessa Suomen puolustuskysymystä tarkasteltaessa otettava huomioon myös meri- ja rannikkorintamiemme puolustus, jolloin eritoten Ahvenanmaan kysymyksen järjestely tulee näyttelemään varsin merkittävää osaa.

Kuten edellä (I ja II osa) on todettu, Skandinavian maiden, etenkin Ruotsin, asenteella tulee puheena olevassa sotatapauksessa olemaan aivan ratkaiseva vaikutus Suomen puolustuskysymykseen. Jos Ruotsi, kuten tällä hetkellä näyttää mahdolliselta, tulee pakotetuksi luopumaan puolueettomuusasenteestaan ja omaksumaan länsiliittoutumaa suosivan ei-sotaikäyvä asenteen tai peräti sodankävijänä liittymään sen rintamaan, niin molemmissa tapauksissa myös Etelä- ja Länsi-Suomi sekä erityisesti merialueemme ja Ahvenanmaa joutuvat välittömän uhkan alaiseksi. Porkkalan laivastotukikohdan olemassaolo jo sinänsä on omiaan vetämään ainakin ilma- ja merisotatoimia Suomen lounaisen meri- ja rannikkoalueen piiriin.

Ne laivastovoimat, jotka Suomi voimassa olevan rauhansopimuksen puitteissa voi asettaa pitkien rannikkojensa ja merialueensa loukkaamattomuuden suojaiksi, ovat niin määrään kuin laatuunkin nähden riittämättömät.

Kun toisaalta otetaan huomioon Suomenlahden ja Itämeren merkitys Neuvostoliitolle sekä lisäksi sen merisotilaallinen voima Itämeren piirissä, on luonnollista, että sen etujen mukaista on torjua omilla laivastovoimillaan myös Suomen rannikoille kohdistuvaa uhkaa pot. sotatapauksessa. Merisota- tai maihinnousuoperaatioiden tehokasta torjuntaa ajatellen on torjuntatoimenpiteet aloitettava mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, ts. ulotettava merirajojen ulkopuolellekin. Kun Suomen ja Neuvostoliiton keskinäisen avunantosopimuksen mukaan Suomen puolustustoimenpiteet kuitenkin ovat

rajoitetut tapahtumaan valtakunnan rajojen sisäpuolella, niin tuntuu edellä esitetty oletamus sitäkin todennäköisemmältä ja soveltuu täysin em. sopimuksen henkeen.

Näin ollen rajoittuukin Suomen laivastovoimien käyttö tapahtuvaksi vain rannikkovesien suojaamiseksi välttämättömään toimintaan, rannikkojoukkojen tukemiseen ja rannikkoliikenteen turvaamiseen. Varsin kyseenalaista on, ovatko nämäkään tehtävät suoritettavissa rauhansopimuksen 13. ja 17. artiklain mukaan sallituilla laivastovoimilla. Mutta sotatapausta ajatellen onkin todettava, että rauhansopimuksen merkitys tällöin ilmeisesti lakkaa, joten Suomi voi saada tarvitsemaansa saaristo- ja rannikkotoimintaan soveltuvaa laivastoa k a l u s t o a avunantosopimuksen perusteella Neuvostoliitolta. Tämä menettely tuntuu Suomen ei-sotaikäyvän aseman säilyttämiseksi soveltuvammalta kuin se, että Neuvostoliitto asettaisi suorastaan omia laivastoyksiköitään toimintaan Suomen aluevesillä, jolloin tuskin parhaalla tahdollakaan enää olisi vältettävissä maamme joutuminen sodankävijävaltioksi Neuvostoliiton rinnalla.

M e r i y h t e y k s i e n t u r v a m i n e n Neuvostoliittoon jää po. tilanteessa NL:n laivasto- ja lentovoimien tehtäväksi, ja voidaan todeta, ettei tämä tehtävä kohdanne sanottavia vaikeuksia, varsinkin kun Porkkalan ja Suomenlahden saarien sekä Viron rannikon tukikohdista Suomenlahden itäosa on tehokkaasti suljettavissa Itämereltä suuntautuvia hyökkäyksiä vastaan. Meriyhteyden säilyminen Suomen ja Neuvostoliiton välillä ei kuitenkaan ole ratkaisevan tärkeää nyt tarkasteltavana olevassa tilanteessa.

A h v e n a n m a a n merkitys Suomen puolustuksessa on osoitettu niin pätevästi ja perusteellisesti muissa yhteyksissä⁴⁷, että tässä rajoitutaan vain tutkimaan, aiheuttaako nyt käsiteltävä tilanne saariryhmän merkityksen muuttumisen. Heti on todettava, että Itämeren joutuessa sotatointen piiriin Ahvenanmaan alue vetää eri sodankävijäin huomion puoleensa. A h v e n a n m a a n n e u t r a l i s o i m i s s o p i m u s v:lta 1921 sekä Suomen ja Neuvostoliiton välinen saman sävyinen sopimus v:lta 1940⁴⁸ ovat aiheuttaneet sen, että alue on sotilaallinen tyhjiö, joka erittäin huomattavan strategisen merkityksensä vuoksi on varsin altis molempien sodankävijäin valtausyrityksille nimenomaan siinä tapauksessa, että Ruotsi omaksuu länsivaltoja suosivan ei-sotaikäyvän asenteen tai suorastaan liittyy niihin. Jos Ruotsi voi säilyä puolueettomana tai asennoituu ei-sotaikäväksi itäblokin puitteissa, Ahvenanmaan probleema poistuu käytännöllisesti katsoen kokonaan päiväjärjestyksestä. Kysymystä on tarkasteltava pahimman mahdollisuuden varalta. Tällöin on sodanavausvaiheessa, ehkäpä ennen sitäkin Ruotsista Ahvenanmaalle kohdistuva uhka niin ilmeinen, että alueen joutuminen sotatoimien piiriin tuntuu todennäköiseltä. Tällöin on Suomella oltava valmiina yksityiskohtaiset suunnitelmat, joukot ja kalusto (myös kuljetusalukset) Ahvenanmaan nopeaa miehitystä varten. Mitä maa- ja rannikko-

47 Moskovan rauhansopimus 13.3.1940, jonka Ahvenanmaan linnoittamattomuutta koskeva erikoissopimus on saatettu voimaan jälleen Pariisin rauhanteon jälkeen.

48 Vrt. selostus SKK:n operatiivisesta tiedustelusta 16.–20.6.1947, tiedusteluryhmät Somerkari ja Välimaa.

voimiin tulee, ei rauhansopimus aseta niiden suhteen sellaisia rajoituksia, etteikö miehitysoperaatio olisi mahdollinen. Käsiteltävänä olevaa tilannetta ajatellen Ahvenanmaan suunta muodostaa yhden arimman rintamamme, joten ilmeistä on, että rauhanajan puolustusvoimista on alun perin varattava melkoinen osa tämän suunnan suojaamiseen jo sodanuhkan aikana. Omien laivastovoimiemme ja rauhanajan lentojoukkomme eräs päätehtävä sodanuhkan aikana lieneekin nähtävissä juuri Ahvenanmaan miehitysoperaation suorituksessa riittävän aikaisessa vaiheessa saariryhmän puolueettomuuden turvaamiseksi. Ei-sotaikäyvä asenteen saavuttamiseksi tuntuu välttämättömältä kiinnittää Ahvenanmaahan entistäkin vakavampaa huomiota maamme puolustuskykyssä. Ahvenanmaan miehityksen on joka tapauksessa tapahduttava yhteistoimin NL:n kanssa sen vuoksi, että maaltamme puuttuvat miehitysoperaation suojaamiseksi tarpeelliset laivastovoimat. Tämä lienee mahdollista joko siten, että NL:n laivastovoimat ulkomerellä Ahvenanmaan etelä-, länsi- ja pohjoispuolelta varmistavat Ahvenanmaan alueen, tai siten, että NL hyvissä ajoin ennen tilanteen kärjistymistä ”vahventaa” laivastovoimaamme tarvittavalla laivastokalustolla (rauhansopimuksen puitteissa). Jälkimmäinen menettely kohdannee kuitenkin puhtaasti teknillisiäkin vaikeuksia niin paljon, että se ei tunnu todennäköiseltä. Edellinen vaihtoehto on senkin vuoksi luultavampi, että se mahdollisissa tilannevaihteluissa on reaalisesti enemmän myös Neuvostoliiton omien etujen mukainen. Ei-sotaikäyvä aseman säilyttämiseksi se on myös Suomen kannalta edullisempi. Jos tilanne kehittyy sellaiseksi, että Ahvenanmaan alue joutuu sotatoimien piiriin, on tällöin jo niin selvä uhka Suomen elinhermoja vastaan olemassa, että maalla ei ole varaa ei-sotaikäyvä pysytelläkseen olla käyttämättä kaikkia mahdollisia keinoja pitääkseen sotatoimet varsinaisen manneralueensa ulkopuolella. Tällöin olisi ryhdyttävä suoranaisesti Neuvostoliiton rinnalla ja kiinteästi sen avustamana torjumaan maahantunkeutujia (tilanne olisi tällöin analoginen Suomen-Saksan yhteistoiminnan kanssa toisessa maailmansodassa), jolloin ilmeisesti olisi luovutettava NL:n käyttöön Suomen alueella muitakin tukikohtia kuin Porkkala.

Suomen lounaiselle rannikolle ja saaristoon (neutralisoidun vyöhykkeen ulkopuolella) on joka tapauksessa jo rauhan aikana luotava tehokkain mahdollinen puolustusvyöhyke, sekä suunniteltava ja varattava myös Ahvenanmaan alueella kysymykseen tuleva aseistus ja muu linnoitusvarustus mahdollisimman suureen valmiuteen rauhansopimuksen sallimissa rajoissa viimeistään sodanuhkan ilmaantuessa.

Selkämeren ja Perämeren rannikoilla on ainakin tärkeimmät ja arimmat maithinnoituille alttiit alueet linnoitettava jo rauhan aikana. Tällöin kiintyy huomio ensisijaisesti Rauma-Pori alueeseen, Vaasan ja Kokkolan saaristoihin sekä Raahe-Oulu rannikkoalueeseen ja saaristoon. Otsikon edellyttämässä tilanteessa nimenomaan viimeksi mainittu alue sekä Merenkurkun rannikko voinevat joutua sotatoimille alttiiksi varsin-

kin, jos läntinen sodankävijä saatuaan kalotissa vankan jalansijan ryhtyy sotatoimiin myös varsinaisesti Suomea vastaan.

Meriyhteyksiä ajatellen on todettava, että mikäli Ruotsi on maallemme vihamielinen, niin meriyhteytemme Perämerellä ja Selkämerellä supistuvat välittömästi omilla rannikoillamme tapahtuvaan liikenteeseen, Ahvenanmerellä ne katkeavat ilmeisesti kokonaan suuntautuen yksinomaan Saaristomeren kautta Suomenlahdella ja Itämerelle, missä merenkulun suojaaminen on riippuvainen Neuvostoliiton laivaston toimenpiteistä. Tähän kysymykseen palataan jäljempänä taloudellisten kysymysten tarkastelun yhteydessä.

Yhteenvetona voidaan todeta, että käsiteltävänä olevassa sotatapauksessa myös maamme lounais- ja länsiosat sekä erityisesti Ahvenanmaan alue tulevat näyttämään erittäin huomattavaa osaa puolustuskykyssämme. Tästä johtuen on rauhanajan puolustusvalmisteluissa uhrattava tähänastista paljon suurempi huomio näihin suuntiin. Vaikkakin rannikkorintama on pitkä, voidaan sen tärkeimmät ja arimmat alueet määritellä ja siellä myös tehokkaasti parantaa puolustusmahdollisuuksia voimassa olevista rajoituksista huolimatta. Verrattaessa näiden alueiden tarjoamia torjuntamahdollisuuksia esim. vanhan itärajamme vastaaviin, on todettava, että puolustusmahdollisuutemme lännessä ovat huomattavasti paremmat. Rauhansopimus asettaa puolustuskyvyllemme huomattavia rajoituksia, mutta toisaalta NL:n kanssa solmittu avunantosopimus oikeuttaa uskomaan, että sodanuhkan syntyessä voimme siltä taholta odottaa nimenomaan materiaaliapua siinä määrin, että aluettamme vastaan kohdistuva uhka voidaan saada torjutuksi pääasiallisesti omin taisteluvoimin. Puolustuksen on rakennettava rannikoillamme uhanalaisimpien suuntien kantalinnoituksiin, riittävän syvyyden omaavaan kenttälinnoitettuun vyöhykkeeseen ja iskukyvyyn omaaviin nopeasti siirreltäviin reserveihin, sillä pitkän rintaman huomioon ottaen ei meidän voimavarojemme puitteissa voida alunperin olla kyllin torjuntakykyisiä muissa kuin kaikkein arimmissa suunnissa.

Mikäli pyrimme säilyttämään maamme suursodan tuhoilta, on tämä varmimmin mahdollista siten, että voimavarojemme ja meitä sitovien sopimusten sallimissa puitteissa jo rauhan aikana varustamme edellä esitetyt uhanalaisimmat suunnat sekä selvittämme, missä suhteessa omat voimamme ovat riittämättömät, jotta kaikki saatavissa oleva apu olisi nopeammin hyväksikäytettävissämme.

5. Pohjois-Suomen kysymys

Otsikon edellyttämässä tilanteessa välittömän uhka kohdistuu juuri Pohjois-Suomea vastaan. Kuten tutkielman I osasta ja [liitteistä No 5a-c](#) on ilmennyt, saattaa Pohjois-Suomea vastaan kohdistua yllättäviäkin sotatoimia niin laajassa mitassa, että maahantunkeutuja

voi nopeasti saada suhteellisen vahvan jalansijan alueen strategisesti tärkeimmissä koh-teissa. Pohjois-Suomen kysymyksessä voidaan todeta useita eri vaihtoehtoja siitä riippu-en, millainen on sodanuhkavaihe, miten laajoihin ennakkotoimenpiteisiin tulevat so-dankävijät ovat ryhtyneet Fennoskandian kalotissa ja millainen on Ruotsin sekä Norjan asenne tässä tapauksessa? Vaikkakin teoreettisesti sellainenkin tilanne olisi mahdolli-nen, että länsivallat pyrkisivät vain kalotin Norjalle kuuluvan rannikkokaistaleen hal-tuunotolla ehkäisemään Neuvostoliittoa saamasta sitä, ei tämä käytännössä tunnu to-dennäköiseltä. Näin rajoitetun sillanpään pitämiseksi kaukana omasta tukialueesta, erittäin epävarman ja yhden ainoan maantieyhteyden varassa muuhun Norjaan, mikä sekin kulkee Ruotsin alueen kautta, ei käytännössä ilmeisestikään ole edellytyksiä. Voita-neenkin olettaa, että jos Fennoskandian kalotti joutuu sotanäyttämöksi, niin länsivalto-jen siihen kohdistama uhka ulottuu käytännöllisesti katsoen kalotin koko siihen osaan, mikä on Norjan, Ruotsin ja Suomen omistuksessa, ja näiden kautta Neuvostoliiton alu-eseen. Tämä pitää paikkansa myös Neuvostoliiton suhteen, kuten tutkielman I osassa (vrt. s. 87) on esitetty. Neuvostoliitolla on, kuten jo on selvinnyt, melkoiset mahdollisuu-det Suomen alueellista koskemattomuutta loukkaamattakin (ilmatila ehkä poisluettuna) saada vankka jalansija kalotin Norjaan kuuluvassa osassa. Tässä on kuitenkin jälleen to-dettava Ruotsin asenteen ratkaiseva vaikutus syntyvään tilanteeseen. Niin kauan kuin NL:lla on syytä epäillä, että Ruotsi ei pysty säilyttämään läntiseen sodankävijään nähden ehdotonta puolueettomuusasennetta, sen tuskin kannatta menettää aikaa vitkastelema-la loukkaamasta Ruotsin ja Suomen suvereniteettia kalotin strategisesti tärkeässä osassa. Pohjois-Ruotsin erinomaisen tärkeä rautamalmialue varmaan on omiaan tässä suhteessa kiihottamaan Neuvostoliittoa ripeään toimintaan.

Jos ajatellaan sellaista tilannetta, että skandinaaviset maat ovat liittyneet länsiblokkiin, ja niidenkin sotavoimat siis ovat alueemme uhkana, niin on ilmeisesti meille epäedulli-sin vaihtoehto otettu huomioon. Tässäkään tapauksessa tuskin Norjan vähäiset sotavoi-mat tulisivat sanottavampaa osaa näyttelemään. Sen sijaan Ruotsin varsin iskukykyisen ja vallitseviin olosuhteisiin hyvin tottuneen armeijan Pohjois-Suomea vastaan kohdis-tama uhka on vakavasti otettava huomioon. Tosin Ruotsin joukoista vain pienen osan käyttäminen tässä suunnassa voinee tulla kysymykseen, sillä maan elintärkeät alueet ovat muualla ja vaativat po. sotatapauksessa puolustusvoimien valtaosan suojakseen Itäme-reltä mahdollisia mairinnousyrityksiä vastaan. Kuitenkin olisi pohjoisessakin käyttöön tulevien osien merkitys nimenomaan yllättävään maahyökkäykseen Tornijoella ilmei-nen, samanaikaisesti kun pääsodankävijän (USA) kaukoraketti- ja lentoaseen sekä il-makuljetusjoukkojen hyökkäykset tapahtuisivat alueen sisäosien strategisesti tärkeisiin kohteisiin.

Pohjois-Suomen strateginen asema valtakunnan muuhun osaan nähden on epäedullin-nen. Sen yhteydet ovat yhden ainoan rautatien ja 3-4 maantien vaarassa; näistäkin rauta-

tie ja sitä seuraava maantie ovat erinomaisen haavoittuvia seuratessaan rannikon välitöntä läheisyyttä ja ylittäessään useita huomattavia vesistöjä. Alueen muodosta ja sijainnista sekä liikenneyhteyksien suuntautumisesta ja laadusta johtuen Pohjois-Suomen puolustukseen käytettävien joukkojen alueelle keskittäminen muodostuu vaikeaksi ja aikaa vieväksi. Mikäli alueen loukkaamattomuuteen kohdistuva uhka aiotaan torjua, onkin Pohjois-Suomeen jo rauhan aikana ajoitettava varsin iskukykyiset ja nopealiikkeiset joukot sekä suoritettava huomattavia linnoitustöitä ainakin arimmissa suunnissa ja lentokenttien sekä asutuskeskusten (tiesolmujen) läheisyydessä. Varovaisenkin arvion mukaan sitoutuisi pelkästään Ruotsin vastaisen maarajan puolustukseen ainakin 3-4 divisioonaa ensilinjan joukkoja, eikä puolustus tällöin vielä olisi suurhyökkäyksen torjuntaan riittävä vaikkapa melkoisia linnoitustöitäkin olisi tärkeimmässä suunnassa (Kemi – Tornio – Ylitornio – Rovaniemi) jo rauhan aikana suoritettu⁴⁹. Norjaa vastassa olevalla rajanosuudella puolustus ilmeisesti olisi järjestettävissä huomattavasti vähemmin voimin, ehkä noin divisioonalla. Edellä esitetty arvio perustuu siihen operatiiviseen ajatukseen, että vasemmalla siivellä olisi alun perin nojautettava tiiviiseen puolustukseen, koska alue Kemi – Tornio – Ylitornio muodostaa koko Pohjois-Suomen puolustukseen saranan ja maasto, erityisesti tiesto, maastonpeite ja korkeussuhteet suosivat suurhyökkäystä; sen sijaan Turtolasta pohjoiseen olevalla rintamanosalla puolustus perustuisi teiden suunnissa liikkuvaan aktiiviseen korpisotaan.

Toisaalta taasen, kun otetaan huomioon Suomen pyrkimys pysyä suursodan ulkopuolella ja niin muodoin välttää kaikkea sellaista, mikä voi olla omiaan vähentämään mahdollisuksiamme ei-sotaikäyvänsä asenteeseen, on Pohjois-Suomen kysymystä katsottava toiseltakin näkökannalta. Niin kuin tutkielman I osassa on esitetty, saattaa kalotin alue (ja siis myös Pohjois-Suomi pääosin) muodostua tulevassa suursodassa varsin merkittäväksi molemmille sotaan osallistuville puolille. Vaikkakin voimassaolevan kansainvälisen oikeuden mukaista kieltämättä on Suomen suvereniteetin loukkaamattomuus tällä alueella, niin läheisessä historiassa on riittävästi esimerkkejä siitä, että vastaavanlaisissa tilanteissa sodan aikana oikeutta on rikottu, jos sen rikkominen on osoittanut suurvalloille tarkoituksenmukaiseksi. Pohjois-Suomen ollessa valtaosaltaan harvaan asuttua erämaata, jonka hallussapidolla tai tilapäisellä luovutuksella ei ole valtakunnan taloudelliselle kestokyvyllä – kuten jäljempänä esitetään – ratkaisevaa merkitystä, herää kysymys, onko Suomen otsikon edellyttämässä tilanteessa tarkoituksenmukaista pitää kirjaimellisesti kiinni kovin epävarmaksi osoittautuneen kansainvälisen oikeuden säännöksistä ja kiirehtiä valtakunnan rajoille torjumaan suurvaltasodankävijää, mihin sen voimien riittävyys loppujen lopuksi kuitenkin on ainakin hyvin kyseenalaista. Mikäli Suomen puolustusvoimia olisi Pohjois-Suomen alueella silloin, kun

49 Vrt. selostus SKK:n operatiivisesta tiedustelusta 16.–20.6.1947, tiedusteluryhmät Somerkari ja Välimaa.

jommankumman sodankävijän joukot sinne tunkeutuvat, voisi tilanne aiheuttaa Suomen poliittisen aseman huononemisen. Onhan ilmeistä, ettei maattamme voitaisi hyväksyä ei-sotaakäyväksi, jos yrittäisimme torjua läntisen sodankävijän joukkoja, mutta sallisimme itäisen sodankävijän vastarinnatta käyttää aluettaamme. Kuten huomataan, kytkeytyy Pohjois-Suomen kysymykseen niin huomattavia vaaroja, että siellä suoritettavien puolustustoimenpiteiden kannattavuus on tarkoin harkittava k o k o n a i s - t i l a n t e e n kannalta.

Edellä esitetyt näkökohdat huomioon ottaen tuntuu siltä, että Suomi tyhjentämällä s o d a n a j a k s i tämän alueen ja antamalla sodankävijäin keskenään selvitetellä välejäan siellä, voi vakuuttavasti osoittaa molemmille sodankävijäpuolille sekä puolueettomuus- tahtonsa vilpittömyyden että vakavan pyrkimyksensä huomattavin uhrauksinkin pysyä suursodan ulkopuolella. Käyttämällä täten vapautuvat voimat valtakunnan elintärkeitä osia välittömämmin suojaavalla alueella Pohjois-Suomen eteläosassa, tulee puolustusky- symys kokonaisuutenakin ratkaistuksi keskitetympin, samalla kun vältetään niiltä po- liittisilta vaaroilta, jotka ovat hyvin ilmeiset Pohjois-Suomen suurstrategista merkitystä omaavassa osassa toimittaessa. Vaikka Pohjois-Suomen pääosan puolustamisesta luovu- taankin, jää valtakunnan elintärkeän alueen suojaamista varten käytettävissämme olevil- le puolustusvoimille vielä riittävästi operaatiotilaa.

Jos Suomen puolustuskysymys ratkaistaan Pohjois-Suomen osalta edellä esitetyt nä- kökohdat huomioon ottaen, niin todetaan, että sekä poliittiset mahdollisuutemme suur- sodasta erossa pysymiseksi että sotilaalliset edellytyksemme elintärkeän alueemme puo- lustamiseksi lisääntyvät. Keskittämällä käytettävissä olevat voimat Pohjois-Suomen eteläosaan, voidaan siellä maaston suomat mahdollisuudet hyväksikäyttäen luoda mel- koisen hyvä puolustusvyöhyke, kuten tutkielman IV osassa lähemmin osoitetaan.

6. Sisä-Suomen kysymys

Sodankäynnin luonteen muuttumisesta johtuen ovat sotatoimet tulevaisuudessa mah- dollisia syvälläkin rintaman selustassa. Tästä johtuen on puolustuskysymyksen ratkai- sussa otettava huomioon paitsi n s i v i l i p u l u s t u k s e n tarpeellisuus, myös kent- täarmeijan huomattavienkin osien sitoutuminen kotiseudun strategisesti tärkeiden ja maahanlaskuoperaatioille alttiiden kohteiden suojaamiseen. Rajoitetut sotilaalliset mah- dollisuutemme muistaen on kotialueenkin joukkoja tarvittaessa voitava nopeasti käyt- tää eri rintamanosien vahvennuksiksi. Tähän onkin ilmeiset edellytykset olemassa, jos puolustuskysymys Pohjois-Suomen osalta ratkaistaan edellä esitetyn suuntaisesti. Täl- löinhän puolustuksemme painopistesuuntien, Pohjois-Suomen ja Lounais-Suomen rin- tamien reserveiksi varattavien kenttäarmeijan yhtymien ryhmitysalueet jo ainakin osak- si ovat Sisä-Suomessa. Keskittämällä puolustus vain valtakunnallisesti elintärkeän alueen

suojaksi saavutetaan niin huomattava rintamien lyheneminen ja siitä johtuen joukkojen säästö, että ylijohdonkin käyttöön jää melkoinen reservi. Tämän ryhmitysalueina tulevat olemaan juuri Sisä-Suomen sydänosat, joten mikään osa elintärkeästä alueestamme ei ole sotilaallisessa mielessä tyhjiö.

Lopuksi on todettava, että maan sisäosat vaativat entistä enemmän sotilaallista huomiota osakseen. Ei vain edellä esitetyistä syistä johtuen, vaan myös siksi, että nimenomaan nyt tarkasteltavana olevassa tilanteessa jo sodanuhkan aikana on varauduttava sekä vahvojen ”poliittisten” maahanlaskujen että ”viidennen kolonnan” kuin myös heikommin voimin, häirintä-, tuhotyö- sekä vastarintaliikkeiden johtamis- ja tukemismielessä suoritettavien maahanlaskujen torjuntaan. Tämän käsityksen tueksi voidaan viitata toisaalta kansan laajojen piirien länsivaltaistävällisyyteen ja toisaalta siihen, että läntisen sodankävijän etujen mukaista on sodanavausvaiheessa pyrkiä kaikin tavoin järkyttämään kansan puolustustahtoa ja uskoa itäisen sodankävijän mahdollisuuksiin toimittaa Suomelle riittävän nopeasti sen puolustusvoimien ehdottomasti tarvitsemaa ase- ym. materiaaliapua.

7. Ilmarintama

Tutkielman I osassa on todettu, että juuri ilmasodan alaan kuuluvat sotatoimet saattavat Suomen alueella tulla ensisijaisesti kysymykseen. Tästä johtuen tulee ilmarintaman ongelma muodostumaan varsin keskeiseksi puolustus-kysymyksessämme, etenkin kun otetaan huomioon se valtava epäsuhde, mikä vallitsee maahantunkeutujan hyökkäysvoiman ja omien torjuntamahdollisuuksiemme välillä. Onhan hyökkääjällä tässä tapauksessa käytettävissään taatusti sekä lukumääräinen että laadullinen ylivoima. Ilma-aseen alalla parhaillaan tapahtuva nopea kehitys, jonka viimeiset saavutukset kaikissa suurvalloissa tarkoin yritetään salata ulkopuolisilta, tekee ilmarintaman kysymyksen arvioinnin varsin vaikeaksi. Tarkastelu onkin rajoitettava vain sellaisiin kysymyksiin, joiden voidaan ainakin pääasiallisesti edellyttää säilyttävän nykyisen luonteensa.

Tällä hetkellä vallitsevan käsityksen mukaan ilma-aseen (lentoase + kaukoraketit) hyökkäykselliset ominaisuudet ovat tuntuvasti puolustuksellisten edellä.

Toisaalta on kuitenkin mainittava eräitä seikkoja meidän eduksemme. Maamme laajuus, maasto-olosuhteet, asutuksen luonne, ilmastosuhteet (vuodenaikojen vaihtelut) sekä tutkielman II osassa esitetty erikoinen poliittinen asemamme oikeuttavat otaksu- maan, että otsikon edellyttämässä tilanteessa, sodanavausvaihetta ehkä lukuun ottamatta, jatkuvat ilmavoimien (laajimmassa mielessä käsitettynä) sotatoimet elintärkeätä aluetta vastaan tuskin ovat todennäköisiä. Mitä taasen tulee kalotin haltuunottoyrityksiin tai niiden torjuntaan, niin voitaneen otaksua, että molemmat sodankävi-

jäpuolet pyrkivät näihin yrityksiinsä keskittämään alun perin niin vahvat voimat, että nopea menestys olisi taattu.

Suomen puolustusta kokonaisuutena ajatellen tuntuukin sotilaalliselta kannalta täysin hyödyttömältä sitoa vähäisiä lentovoimiamme laajan ja valtakunnallisesti ei-elintärkeän Pohjois-Suomen puolustukseen siinä vaiheessa, jolloin niiden täydellinen tuhoutumismahdollisuus on ilmeisempi kuin se hyöty, mikä niiden käytöllä täten voidaan saavuttaa. Lentovoimiemme osallistumisesta kalotin alueen taisteluihin saattaisi olla ei-sotaikäyvän asenteeseemme haitallisia poliittisia seurauksia, joista edellä (5. luvussa) on ollut puhe. Ilmarintaman kysymyksen ratkaisussa on otettava huomioon erityisesti se, että maan täysitehoinen puolustus on perustettava sodanuhka- tai sodanavausvaiheessa ulkoapäin nopeasti saatavaan apuun. Lentoaseen luonteesta johtuukin, että tarvittavan sotalentokaluston täydentäminen käy nopeasti päinsä, jos tarpeelliset valmistelut, mitkä taasen ovat runsaasti aikaa vaativia, ovat jo rauhan aikana suoritettut.

Lentoaseen nopea sotavahvuuteen siirtyminen ja tehokas keskitetty käyttö riippuu ratkaisevasti maan valmiudesta ja laajuudesta. Tässä suhteessa voidaan rauhan aikana ja voimassaolevien sopimusten estämättä suorittaa valmistelut myös käsiteltävänä olevaa tilannetta silmällä pitäen, jolloin erityisesti uhatuimpiin suuntiin ja niiden selustaan on saatava luoduksi hävittäjälennostolle käyttökelpoinen lentokennäväverkosto ja taatut viestiyhteydet keskitetysti johdettavan toiminnan mahdollistamiseksi. Tällöin etenkin Pohjois-Suomen ja Merenkurkun vaaravyöhykkeiden suunnat kaivannevat huomattavasti nykyistä enemmän kenttiä (vrt. Liite No 9). Lentokenttäverkostoamme kehitettäessä on varottava rakentamista suurina ja vahvarakenteisiksi kentiksi, jotka mahdollistavat myös raskaan lentokaluston käytön. Nyt käsiteltävänä olevassa tilanteessa sellaisten kenttien olemassaolo olisi omiaan lisäämään molempien sodankävijäpuolien mielenkiintoa aluettamme kohtaan, mikä ei ole eduksi ei-sotaikävä asenteen saavuttamista ja sen säilyttämistä ajatellen. Keskitetyn käytön periaate on toteutettava niin pitkälle, että eri rintamien ja kotiseudun suojaustehtäviä voidaan suorittaa samoilla lentomuodostelmilla.

Tulevaisuudessa lienee laajojen maalien (asutuskeskukset) pommittaminen riittävän tehokasta jo niin suurista korkeuksista ja sellaisilta etäisyyksiltä, että it.tykistön käyttö torjuntaan muodostuu melko tehottomaksi – ainakin niillä kalustomäärillä, jotka meidän olosuhteissamme on keskitettävissä näiden kohteiden suojaamiseen. Taistelujoukkoja vastaan kohdistuva lentotoiminta samoin kuin kotialueen pienten, mutta tärkeiden kohteiden (sillat, ratapihat, lentokentät yms.) pommitukset sitä vastoin on suoritettava yleensä niin matalalta ja suppealta alueelta, että it.tykistön torjuntamahdollisuudet säilynevät tulevaisuudessakin melkoisina.

Passiivisiin torjuntatoimenpiteisiin (maastouttaminen, naamiointi, hajasijoitus, suojarakenteet) tarjoutuu maassamme luontaisia edellytyksiä, mitkä on en-

tistä laajemmassa mitassa käytettävä hyväksi. Mitä pidemmälle kotiseudulla suoritettavat valmistelut tässä suhteessa ulotetaan jo rauhan aikana, sitä runsaammin voidaan sotatapauksessa käyttää lento- ja ilmatorjuntajoukkoja rintamien torjuntavoimaa vahventamaan. Rauhansopimuksen rajoittaessa aktiivisia puolustusvalmistelujamme onkin passiivisen puolustuksen mahdollisuudet täysmääräisesti otettava huomioon.

K a u k o r a k e t t i e n torjuntatoimenpiteinä tulevat meillä toistaiseksi kysymykseen vain passiiviset suojautumistoimet, joina nimenomaan sota- ja elintärkeän teollisuuden kalliosuojoihin siirtäminen ja maastoon hajaryhmytykseen sijoittaminen ovat valmisteltavat jo rauhan aikana.

A t o m i s o t a a ajatellen on todettava aktiivisten torjuntamahdollisuuksiemme ole-mattomuus. Vaikkakaan atomiaseen käyttö nyt tarkasteltavana olevassa tilanteessa ei maatumme vastaan olekaan luultavaa, on otettava huomioon sellainenkin mahdollisuus, että sodankävijäin välisessä ilmasodassa atomipommia kuljettava ase vastustajan vasta-toimenpiteistä johtuen tai muista syistä putoaisi alueellemme⁵⁰. Tällaiseenkin mahdolli-suuteen varautuminen tulee parhaiten huomioon otetuksi suorittamalla jo rauhan aika-na edellä esitetyt passiivisen torjunnan toimenpiteet mahdollisimman laajassa mitassa. Oman lentoaseen suorittamiin torjuntatoimenpiteisiin edellä esitetty mahdollisuus aihe-uttaa ilmeisiä rajoituksia myös elintärkeän alueemme yläpuolisessa ilmatilassa.

Y h t e e n v e t o n a voidaan todeta ilmarintaman puolustuskysymyksen muodostu-van tulevaisuudessa yhä mutkallisemmaksi uusista ilmasodan menetelmistä ja omalle lentoaseellemme asetetuista rajoituksista johtuen. Tehokas ilmapuolustus on elintärkeäl-läkin alueellamme mahdollinen vain uudenaikaisen ja nopeasti saatavan lentokoneavun turvin, jonka edellytyksenä taasen on valmiin maaorganisaation olemassaolo ja täydellä teholla rauhan aikana tapahtunut lentävän ja teknillisen henkilöstön koulutus. Lopuksi on korostettava, että ei ole yliarvioitava tulevia mahdollisuuksiamme aikaisempien soti-en saavutusten perusteella, sillä nyt tarkasteltavana olevassa tilanteessa tulee todennä-köinen vastustaja olemaan sekä lentokalustonsa että lentävän henkilöstönsä puolesta ai-van toista luokkaa kuin aikaisemmin käymissämme sodissa.

8. Sotataloudelliset kysymykset

a. Pariisin rauhansopimuksella on taloudellisessakin suhteessa huomattava vaikutus puo-lustuskysymykseemme. Kahdeksan vuoden kuluessa (päättyy v. 1952) suoritettavan 300

50 Kuten liitteistä No 1 ja 2 on todettu, maamme sijaitsee useiden lännen ja idän elinhermojen välisten lyhimpien ”ilmateiden” alla.

miljoonan kultadollarin⁵¹ (v. 1938 hintatason mukaan) arvoisen sotakorvauskesen suorittaminen merkitsee maan taloudelle erittäin raskasta suoneniskua, jonka vaikutukset tuntuvat kaikilla aloilla vuosikymmeniä eteenpäin. Tästä johtuen sotakorvaus vähentää erittäin tuntuvasti maamme sotapotentiaalia.

Rauhansopimukseen sisältyvillä alueluovutuksilla on sekä kansantalouden että sotatalouden kannalta huomattava merkitys. Kaikkiaan arvioidaan valmistapeltota menetetyt lähes 300.000 ha, mikä vastaa yli 10 % silloisesta viljellystä kokonaisalasta⁵² ja alueluovutusten välillisenä seurauksena voidaan todeta myös kotieläinkannan väheneminen. Maataloutta kohdanneet menetykset vaikeuttavat suhteellisen kauan sotatalouden kannalta suurarvoiseen elintarvikemavaraisuuden pääsemistä.

Menetetyt metsäalan on laskettu vastaavan lähes 13 % koko metsäalastamme ja yli 10 % puuston jälkikasvusta. Luovutettujen hyväkasvuisten metsien sijainti oli sitä paitsi kuljetustaloudellisesti edullisin (Kaakkois-Karjala ja Kannas). Puunjalostusteollisuuden suoranaiset menetykset on arvioitu – sahalaitoksia huomioon ottamatta – selluloosatehtaiden tuotantokyvyn osalta 20 % ja paperitehtaiden tuotantokyvyn osalta 10 % alentumisena.

Malmivarojen menetyksistä on Petsamon sotatärkeän nikkeli- ja kuparimalmialueen menetys tuntuvin ja jo käyttöön otetusta maan vesivoimatehosta jäi luovutetulle alueella noin kolmannes vastaten 1.500 miljoonaa kWh vuodessa. Nämä menetykset ovat kiirehtineet myös Pohjois-Suomen vesivoiman käyttöön ottamista.

Rauhansopimuksesta johtuvien haitallisten seuraamusten ohella on kuitenkin todettava, että pitemmällä tähtäimellä kysymystä arvosteltaessa voidaan sotakorvausten välillisesti katsoa myös hyödyttävän maan sotapotentiaalia tulevaisuudessa. Tämä tulee tuntumaan lähinnä metalliteollisuudessamme, jonka suoritettavaksi joutuu n. 62 % sotakorvaustoimitusten koko määrästä. Tästä johtuen joudumme nyt luomaan käytännöllisesti katsoen uuden ja valtavasti laajentuvan metalliteollisuuden, jolla on suuri tuotantokky. Metalliteollisuuden pakollinen kehittäminen koituu täten myöhemmin myös sotapotentiaalimme hyväksi⁵³. Samaan suuntaan tulevat epäilemättä vaikuttamaan myös terveeseen valtiojohtoisuuden tähtäävät toimenpiteet, joka ovat tarpeen

51 Rahanarvon alenemisesta johtuen 300 miljoonan ”sotakorvausdollarin” määrä vastasi v:n 1944 hintatasossa jo 450 milj. dollaria. Prof. Suvirannan varovaisen arvion mukaan muut sotakorvauksen rasitteet vastaisivat samoin perustein laskettuina n. 550 milj. dollaria ja koko sotakorvausrasitus n. 1005 milj. dollaria. Korvaus nielee n. 20–10 % koko kansantaloutemme juoksevasta tuotosta. Rasitteiden suuruutta lisää vielä erityisesti se, että Suomelle määrätty luovutusvelvollisuus sangen huonosti vastasi kansantaloutemme rakennetta v. 1944. (Prof. Suviranta: Suomen sotakorvaus ja sen maksukyky.)
- 1.7.48 jäljellä olevasta sotakorvauksesta on Neuvostoliitto myöntänyt 50 %:n alennuksen, mikä asiantuntijain arvion mukaan vastaa rahallisesti n. 74 milj. sotakorvausdollaria. (Helsingin Sanomat 13.7.4.)

52 Tässä luvussa esitetyt numerotiedot saatu osaksi eversti Sauramon SKK:n sotatalousluennoista vv. 1947–48, osaksi H. Pippingin teoksesta ”Suomen talouselämä” ja Br. Suvirannan teoksesta ”Suomen sotakorvaus ja sen maksukyky”.

53 Sotakorvausten tultua suoritetuiksi on kauppapoliittisin keinoin huolehdittava laajentuneen metalli- ja laivanrakennusteollisuuden jatkuvista markkinoista. Suurpoliittisten suhdannevaihtelujen varalta on pyrittävä valtaamaan markkinoita erisuunnilla. Nyt tarkasteltavaa tilannetta ajatellen on tärkeää jo rauhan aikana luoda kauppasuhteita etenkin itäblokin valtioihin.

koko sotakorvaustuotannon organisoinnin, suorituksen ja rahoituksen järjestämiseksi.

b. Kun puolustuskysymyksen ratkaiseminen aikaisemmin esitetyn suuntaisesti edellyttää Pohjois-Suomen pääosan sodan ajaksi tapahtuvaa ”luovutusta”, niin on tarkasteltava ”luovutuksen” taloudellisia vaikutuksia valtakunnan kokonaistalouden kannalta. Vaikkakaan ei ole tarpeellista – eikä tarkoituksenmukaistakaan – vapaaehtoisesti luopua koko Oulun läänin alueesta, ulotetaan ”luovutettavan” alueen tarkastelu tässä yhteydessä käsittämään Lapin ja Oulun läänit kokonaisuudessaan⁵⁴.

Pohjois-Suomen vähäinen maataloudellinen merkitys selviää siitä, että se on omavarainen ainoastaan heinän suhteen. Alueen viljelty pinta-ala onkin vain n. 10 % maan koko viljellystä alasta. Maaperän laadusta, sääsuhteista ja ilmeisesti myös viljelmien luonteesta johtuu, että keskisadot näillä alueilla ovat muualla maassa saatavia satoja tuntuvasti alhaisemmat. Metsävarat sen sijaan ovat Pohjois-Suomen varsinainen rikkaus, sillä maamme tukkipuuvaltaisimmat metsät sijaitsevat Kemijoen vesistöalueella ja myös Oulujoen, Simo-, Ii-, sekä Kiiminkijokien vesistöalueiden metsät kuuluvat maamme parhaimpien joukkoon. Pohjois-Suomen koko tukkipuusto vastaa n. 1/3 maan koko tukkipuustosta⁵⁵.

Pohjois-Suomen teollinen osuus sekä työpaikkojen määrään että tuotannon arvoon nähden selviää liitteessä No 10 esitetystä asetelmasta. Taulukosta huomataan, että Pohjois-Suomen osuus maan koko teollisuudessa on toistaiseksi vähäinen. Teollisuuslaitosten lukumääräisen osuuden ollessa muutamissa ryhmissä melkoisenkin koko maan teollisuudesta (esim. malminnosto ja -rikastus sekä sähkölaitokset), muodostaa vastaavien laitosten tuotanto päivittäin suhteellisesti vähäisemmän osan kokonaistuotannosta. Tämä on leimaa-antavana piirteenä Pohjois-Suomen teollisuudelle ja osoittaa, että sikäläiset teollisuuslaitokset yleensä ovat pieniä. Poikkeuksen tekevät vain puu-, paperi- ja nahkateollisuus, joiden osalta luvut osoittavat päivävastaista. Näiden teollisuudenhaarojen edustajat ovatkin suuria, tuotantokykyisiä laitoksia. Varsinkin selluloosatuotannon menetykset tulevat olemaan tuntuvat, sillä alueella sijaitsevien seitsemän selluloosatehtaan tuotantokapasiteetti vastaa lähes neljättä osaa (23 %) selluloosatuotantomme kokonaiskapasiteetistä. Tosin osa kapasiteetista voitaneen säilyttää sodankin aikana, mikäli ei-sotaikäyvä asemaamme osoittautuu kestäväksi, sillä em. tuotantolaitoksista kolme sijaitsee Pohjois-Suomen eteläosassa⁵⁶ alueella, joka on pyrittävä pitämään hallussamme vaikkapa sotaan mukaanjoutumisen uhallakin. Kysymykseen palataan jäljempänä vientiteollisuuden tarkastelun yhteydessä. Pohjois-Suomen ”luovutuksella” ei kuiten-

54 Näin lähinnä tilastoteknillisistä syistä, koska satavissa olevan virallisen tilaston perusteella ei kaikkien tarkasteltavien teki-
joiden osalta ole käytettävissä läänijaotusta yksityiskohtaisempia tietoja.

Näin menetellen saadaan tulevaisuuttakin silmällä pitäen ilmeisesti oikeampi kuva, sillä parhaillaan Kemi- ja Oulujoen
varteen syntyvä uusi voimalähdeverkko aiheuttanee teollisuuden laajenemisen myös Lapin läänissä ja Oulun läänin ”luovu-
tettavassa” osassa.

55 Y. Ilvessalon ”Nyky-Suomen metsät” mukaan.

56 Oulun sulfaattiselluloosatehdas (maan toiseksi suurin), Toppilan ja Kajaanin sulfiittiselluloosatehtaat.

kaan – puuteollisuudenkin mukaan lukien – ole sellaista osuutta maan talouselämässä, että kansantaloudelliset tai sotataloudelliset näkökohdat vaatisivat koko Pohjois-Suomen puolustamista senkin uhalla, että tällöin ehkä menetettäisiin poliittiset ja sotilaspoliittiset mahdollisuudet ei-sotaikäyvänsä asenteen saavuttamiseksi.

Myöhemmin tulevaisuudessa saattaa Pohjois-Suomen taloudellinen merkitys maallamme muuttua, sillä esim. parhaillaan tapahtuvan pika-asuttamisen yhteydessä on jo saatu todisteita siitä, että Etelä-Lapin suunnattomat suoalueet ovat mitä viljelyskelpoisimpia seutuja, kunhan tarpeelliset kuivatustyöt on suoritettu. Myös malmivarat ovat toistaiseksi niin vähän tutkitut, että alueen teollinenkin merkitys saattaa muuttua. Petsamon nikkelilöydöt, Kolarin pitäjän J u v a k a i s e n m a a n r a u t a m a l m i a l u e ja Kittilän pitäjän P o r k o s e n – P a h t a v a a r a n laaja ja rikas rautamalmialue⁵⁷ viittaavat siihen, että alueella voi joskus olla varsin huomattava sotataloudellinenkin merkitys. Parhaillaan rakenteilla olevat suuret vesivoimalaitokset tulevat niinkään lisäämään alueen voimataloudellista arvoa valtakunnallisestikin sen jälkeen, kun ne lähivuosina saadaan yhdistetyksi maan muuhun voimaverkostoon.

c. Maan sotatarvike- ja sotatärkeän teollisuuden t u o t a n t o k a p a s i t e e t t i a tarkastellessa kiintyy huomio nyt käsiteltävänä olevan tilanteen kannalta erikoisiin seikkoihin.

Tällöin voidaan aluksi todeta jo edellä kosketellun perusteella, että metalliteollisuuden voimakkaasta kehityksestä johtuen voidaan odottaa sen tuotantokapasiteettinsa puolesta selviävän vaativiksi muodostuvista tehtävistään myös sotatapauksessa. Laajentuneesta metalliteollisuudesta johtuen on maassa sotatapauksessakin ilmeisesti melkoiset raaka-ainevarastot, joiden turvin sotatarviketuotanto voidaan aloittaa. Siirtyminen rauhanajan tuotannosta sotatuotantoon voi tosin vaatia melkoisenkin ajan (rauhansopimuksen rajoituksista johtuen), jonka kuluessa on turvauduttava pääasiassa ulkoa saatavaan apuun. Useimpien sotatärkeiden raaka-aineiden saantimahdollisuudet ovat ilmeiset, sillä Neuvostoliiton ja sen todennäköisten liittolaisten monipuoliset raaka-ainevarat palvelevat myös meidän tarpeitamme nyt käsiteltävänä olevassa tilanteessa.

Sotatärkeän teollisuuden s i j a i n n i n suhteen on todettava, että se ei ole erityisen edullinen käsiteltävänä olevassa tilanteessa. Lounainen ja läntinen rannikkoseutu, jotka tässä tapauksessa voivat joutua välittömään vaaravyöhykkeeseen, ovat rauhanajan taloudellisten edellytyksiensä perusteella muodostuneet varsin huomattaviksi teollisuusalueiksi. Tämän suuntaista kehitystä on myös sotataloudellisten vaatimusten tyydyttämiseksi mm. viimeksi käytettyjen sotien aikana edistetty siirtämällä Satakuntaan ja

57 Juvakaisenmaan rautamalmialue, joka sijaitsee n. 130 km Kaulirannasta pohjoiseen, sisältää tähänastisen tutkimusten mukaan 3-6 milj. tonnia 50 % rautamalmia. Porkosen-Pahtavaaran rautamalmialue, joka sijaitsee n. 175 km Rovaniemeltä pohjoiseen, sisältää 50 m:n syvyyteen mennessä 35-40 % rautamalmia n. 50 milj. tonnia. (Komiteamietintö Suomen liikennemahdollisuudet Jäämeren ja Pohjois-Atlantin satamien kautta.)

Merenkurkun rannikkoseudulle Kannakselta evakuoituja sotatärkeitä teollisuuslaitoksia ja hajottamalla suurissa teollisuuskeskuksissamme (etenkin Helsinki ja Tampere) keskittyinä toimineita sotatarvetehtaita tälle sotateollisuutemme silloiselle ”turva-alueelle”⁵⁸. Rannikon vaaravyöhykkeiden merkitys teollisuusalueina on aivan ensiluokkainen ja ilmenee mm. siitä, että Uudenmaan sekä Turun ja Porin lääneihin on keskittynyt yli 46 % maan koko teollisuudesta, ja näiden laitosten tuotannon arvo vastaa yli 45 % teollisuuden kokonaistuotannosta. Pohjanlahden rannikon merkitys on vähäisempi, mutta kuitenkin varsin huomattava Vaasan, Kokkolan ja Pietarsaaren teollisuuskeskusten vuoksi.

Pohjois-Suomen osalta todettakoon edellä esitetyn lisäksi, että varsinainen sota- ja sotatärkeä teollisuus tällä alueella supistuu suurten sahojen korjaus- ja konepajoihin sekä Oulun seudun metalli- ja nahkateollisuuslaitoksiin. Oulujokilaakson teollistamisen hyväksi on jo nyt alettu eräissä piireissä tehdä voimakasta propagandaa lähinnä maakunnallistaloudellisilla perusteilla. Otsikon edellyttämän sotatapauksen varalta on kuitenkin vähemmän suotavaa sijoittaa näin kauas pohjoiseen huomattavampaa – ainakaan sotatärkeää – teollisuutta. Rannikolla ja Oulun seudulla olevan sotatärkeän ja vientiteollisuuden siirtäminen Sisä- ja Itä-Suomeen saattaa osoittautua tarpeelliseksi. Siltä varalta on jo rauhan aikana suoritettava tarpeelliset valmistelut. Jos siirrot joudutaan suorittamaan, aiheutuu niistä joka tapauksessa melkoinen tuotantokapasiteetin aleneminen, sillä erityisesti raskaampi teollisuus, joka on varsin runsaasti edustettuna maan lounaisrannikolla, vaatii suhteellisen pitkän ajan, ennen kuin tuotanto on mahdollista uusissa olosuhteissa. Tuntuukin todennäköiseltä, että tällöin vain vähäisessä määrin pystytään raskaan teollisuuden siirtoja suorittamaan, jolloin siirtyvien laitosten koneistot käytettäisiin pääasiassa maan sisä- ja itäosissa ennestään toimivien vastaavien teollisuuslaitosten kapasiteetin kohottamiseen. Kuopion, Jyväskylän, Heinolan ja jossain määrin myös Lahden ympäristöt saattaisivat tällöin tulla kysymykseen siirtoalueina.

d. Elintarviketalouden suhteen voidaan pohjana pitää viimeksi koettujen sotavuosien kokemuksia. Vaikka ei ole epäilystäkään siitä, eikä viljaomavaraisuus jo lähi-vuosina olisi maassamme jälleen saavutettavissa alueluovutusten ja nykyisen asutuspolitiikan hidastavista vaikutuksista huolimatta, on kuitenkin todettava, että mikäli maan puolustamiseksi on mobilisoitava tehokas puolustusvoima, seuraa siitä automaattisesti myös maatalouskeinon tuotannon aleneminen. Tämähän on luonnollistakin maassa, jonka väestön pääosa toimii maatalouden palveluksessa, ja missä maatalouden vetovoimana ovat miltei yksinomaan hevokset. Sotatapauksessa on siis elintarviketaloutemme jälleen ratkaisevasti riippuvainen tuonnista. Viljan suhteen tuntuisi vajauksen täyttämi-

58 Sotateollisessa tutkimuksessa ”Mekaanisen teollisuuden sota-aikaisesta sijoituksesta” (Maj. O. Huhtala n STK:ssa 3.3.1940 esitetty diplomityö) käytetään Pohjanlahden rannikkoalueesta mainittua nimitystä. Silloisen sotilaspoliittisen tilanteen ja lentoaseen kehitystason huomioonottaen tämä olikin paikallaan. Tässä nähdään koulu-esimerkki siitä, miten herkkä maamme sotilaspoliittinen asema on suurpolitiikan tilannevaihteluille ja toisaalta yksipuolisesti, vain arvosteluhetkellä vallitsevaan tilanteeseen perustuvien talouselämän suunnattujen muutostoi-menpiteiden haitallisista vaikutuksista tilannevaihtelujen tapahtuessa.

nen Neuvostoliitosta käyvän päinsä. Myös oman maan tuotannolle luulisi olevan viime sodan aikaista paremmat edellytykset toisaalta siitä johtuen, että mobilisaation ei tarvitsisi ei-sotaikäyvän asemastamme johtuen ehkä koko sodan aikana jatkuvasti olla täydellinen ja toisaalta siksi, että ottaen oppia kokemuksista, voidaan jo rauhan aikana varata maahan entistä huomattavasti runsaammat apulantavarastot sekä turvata niiden riittävä saanti sodan aikana Neuvostoliitosta.

Elintarviketaloutemme tuotantoalueiden sijainnin suhteen on todettava jälleen samoja varjopuolia, jotka tulivat esille jo teollisuuden tarkastelussa. Ylivoimaisesti tärkeimmät tuotantoalueet sijaitsevat maan etelä-, lounais- ja länsiosissa, joten viljan ja rehun sekä karjataloustuotannon aleneminen on odotettavissa ainakin Merenkurkun ja Lounais-Suomen vaaravyöhykkeiden osalta nyt tarkasteltavassa sotatapauksessa.

e. Poltto- ja voiteluainekysymykset⁵⁹ tulevat sotatapauksessa pulmallisiksi maassa, joka nestemäisten polttoaineiden suhteen on miltei täydellisesti tuonnin varassa. Sodissa saadut kokemukset kehottavat karttamaan siirtymistä korvikepolttoaineisiin niiden epätaoudellisuuden⁶⁰ vuoksi. ”Pullonkaulan” muodostaa tarkoituksenmukaisten ja riittävien varastotilojen järjestäminen. Nyt käsiteltävää tilannetta ajatellen suurien polttoaineväestöjemme (Turku ympäristöineen ja Helsinki) sijainti ei ole tyydyttävä, koska ne sijaitsevat vaaravyöhykkeellä. Täydennystarpeen tyydyttämiseksi Neuvostoliitosta olisikin etelämeren itäosiin muodostettava öljysatamia, jonne täydennys voisi tapahtua edullisesti vesitiekuljetuksin tuotantolähteiltä saakka. Haminan tai Loviisan satamat saattaisivat tulla tällöin kysymykseen, ehkäpä myös Lappeenranta Saimaan kanavan käyttömahdollisuudesta riippuen. Viimeksi mainittu vaihtoehto mahdollistaisi taloudellisen vesitiekuljetuksen myös pohjoisrintamaa varten Kuopion seuduille saakka. Tällä tulisi olemaan merkitystä maassa, jonka rautateillä on vähän säiliövaunustoa. Sotakorvaustuotannon aiheuttama laajentunut laivanrakennusteollisuus pystynee tulevaisuudessa hyvinkin huolehtimaan tarkoituksenmukaisen alus- ja säiliövaunukannan luomisesta maallemme.

f. V o i m a t a l o u d e l l i s t a k y s y m y s t ä arvioitaessa on muistettava, että voiman tarve sota-aikana on huomattavasti normaalitarvetta alhaisempi. Tästä johtuen ei voimapula ole pelättävissä, jos voiman kehitys voi tapahtua sodan olosuhteissa normaalia lähentelevällä tavalla. Tarkasteltavassa tilanteessa kuitenkin Pohjois-Suomen (=Oulujoen vesistön pohjoispuoliset) voimalaitokset, kuten edellä on esitetty, on jätettävä laskuista pois, ja myös Oulujokilaaksoon valmistuvien voimalaitosten hyväksikäyttö voi olla epävarmaa. Lisäksi on todettava, että Kokemäenjoen voimalaitokset Harjavallassa sekä Porin, Rauman ja Vaasan huomattavat voimatalouskeskukset joutuvat vaaravyöhykkeeseen.

59 Tässä rajoitutaan vain nestemäisen polttoaineiden käsittelyyn. Kivihiili- ja polttopuukysymyksiä käsitellään liikenteen ja vientiteollisuuden sekä voimataloudellisten kysymysten yhteydessä.

60 Raaka-aineen hankinta sitoo runsaasti työvoimaa, joka voidaan taloudellisemmin käyttää muussa teollisuudessa. Korvikepolttoaineen käytöllä saavutetaan huomattavan alhaiset työsaavutukset verrattuna nestemäisen polttoaineen käyttöarvoon ja korviketta käyttävien moottoreiden kuluminen sekä huoltokustannukset kasvavat suhteettoman korkeiksi.

Viimemainittujen voimalaitosten teho kulutetaan kuitenkin pääasiallisesti niiden ympäristöjen teollisuudessa, jonka toiminta taasen voi tulla kyseenalaiseksi nyt puheena olevassa tilanteessa, kuten aikaisemmin on todettu. Kun maan korkeajännitevoimaverkko on saatu suunnitelmien mukaisesti yhdistetyksi, niin on voiman syöttö turvallisemmilta tuotantoalueilta Itä-, Keski- ja Etelä-Suomesta mahdollista myös vaaravyöhykkeen teollisuudelle, vaikka sen tarpeiksi välittömästi toimivat voimalaitokset vaurioituisivatkin. Sodan varalta on kuitenkin pyrittävä säilyttämään maan varsin huomattava höyryvoimalaitoskanta, sillä sotatapauksessa siihen ilmeisesti joudutaan laajassa mitassa turvautumaan jo pelkästään sotateollisuuden hajotusvaatimukseen toteuttamiseksi.

g. Liikenneyhteyksiä tarkastellessa huomio kiintyy pohjoisrintaman läntisimmän rautatieyhteyden epävarmuuteen sen kulkiessa Merenkurkun vaaravyöhykkeen kautta rannikon välittömässä läheisyydessä. Itäiset ratasuunnat, Nurmes–Kantomäki ja Savon rata Iisalmi – Ylivieska – Oulu haaroineen, soveltuvat puolustusnäkökohtiin. Kontiomäen tärkeä rautatiesolmu voi joutua uhatuksi, jolloin myös Kontiomäki – Oulu rataosan käyttömahdollisuus on kyseenalainen. Pohjoisrintaman rautatieyhteydeksi voidaan nyt tarkasteltavaa sotatapausta varten parantaa toteuttamalla jo vanhastaan rautatierakennussuunnitelmiin sisältyvä Äänekoski – Saarijärvi – Haapajärvi radan rakentaminen ja varmentamalla Nurmeksen ja Savon ratojen yhdysliikennemahdollisuus esim. Siilinjärvi – Nurmes poikittaisradalla. Muiden vaaravyöhykkeiden rautatieyhteydet tyydyttävät nykyisellään myös sota-ajan vaatimukset. Käsiteltävänä olevassa tilanteessa voi rautatien liikkuvan kaluston puute muodostua kriittiseksi, sillä huomattava osa rautatiekalustosta sitoutuneen maan rajojen ulkopuoliseen vienti- ja tuontiliikenteeseen. Rautateiden osittaista sähköistämistä olisi ryhdyttävä toteuttamaan niin pian kuin siihen suinkin on taloudellisia edellytyksiä olemassa. Perusteluiksi tälle vaatimukselle voidaan esittää tässä yhteydessä vain painavimmat, joista mainittakoon:

- Hiiltä emme voi sotatapauksessa saada riittävästi maahan muuta kuin sotatarkeintä teollisuuttamme varten, josta johtuen rautatiet joutuvat käyttämään melkein yksinomaan puuta;
- puun käyttö on epätaloudellista paitsi tehonsa vähyyden takia myös siksi, että sen hankinta ja kuljetukset sitovat suunnattomia työvoimamääriä (yksinomaan miestyövoimaa) ja kuljetuskalustoa;
- Metsätöihin sodan aikana irrotettava työvoima ja kuljetuskalusto olisi kokonaan pyrittävä käyttämään vientiteollisuuden hyväksi, missä sen maalle antama hyöty on suurin;
- Rautateiden polttoaineena ”tuhlautuu” maan taloudellisen kantokyvyn kannalta tärkeintä raaka-ainetta ja vientitavaraa; kun Pohjois-Suomen metsävarojen valtaosa tässä tilanteessa ei ole käytettävissämme, on puun säästöön pyrittävä kaikin tavoin.

Maantieteellisesti Sisä-Suomesta eri vaaravyöhykkeille sopeutuvat maan puolustuskohdat.

Lopuksi on todettava, että maaliikenne joutuu nyt tarkasteltavassa tilanteessa näyttelemään entistä tärkeämpää osaa kuljetuskysymyksessä siitä johtuen, että meri- ja rannikkovesiteiden käyttö muualla kuin Saaristomeren alueella ja Suomenlahden itäosassa saattaa muodostua kyseenalaiseksi. Sisä-Suomessa ja Saimaan vesistöalueella onkin alun perin siviili- ja kansanhuollollisissa kuljetuksissa ilmeisesti entistä enemmän turvaututtava sisävesiliikenteeseen rauta- ja maantieliikenteen joutuessa ensisijaisesti palvelemaan sotilaallisuonteisia kuljetuksia. Näin ollen olisikin valtion jo rauhan aikana kaikin keinoin tuettava ja edistettävä sisävesiliikenteen kehittämistä myös puolustuskohdat huomioon ottaen.

h. Kuten aikaisemmin jo mainittiin, puoltaa myös maan väestön määrä ”suppeampaa” puolustusta kuin koko laajan valtakunnan rajoille hajotettua torjuntaa. Tarkasteltaessa väestön jakautumista maan eri osiin (liite No 11) todetaan, että alueella, jonka pohjois- ja itärajana on summittainen linja Pori – Tampere – Hämeenlinna – Lahti – Kouvola – Kotka, väestön määrä on sekä absoluuttisesti että suhteellisesti suurin. Erityisesti on huomattava, että Lounais-Suomen rannikko juuri uhanalaisimmassa suunnassa (satamat) on tiheimmin asuttu, ja tiheys on suurin rannikon pitäjissä (Pori, Rauma ja Turku ympäristöineen, Mietoinen, Piikkiö, Parainen ja Dragsfjärd). Saman luonteinen on tilanne myös Merenkurkun vaaravyöhykkeessä, missä suurin väestötiheys kuitenkin n. 30–60 km rannikosta sisämaanhan päin, suunnilleen Kokkola – Seinäjoki – Kristiina kaarella.

Puolustuskysymyksen kannalta voidaan väestön jakautumisesta todeta sekä myönteisiä että kielteisiä piirteitä. Tarkasteltavassa tilanteessa on Pohjois-Suomen vähäinen väestömäärä ja harva asutus yksinomaan eduksi⁶¹. Sen evakuoiminen Sisä- ja Itä-Suomen käynee tyydyttävästi päinsä. Sen sijaan Lounais-Suomen ja Merenkurkun seudun suurien väestömäärien siirto ei maan itäosiin ole mahdollista, koska nämä alueet eivät pysty vastaanottamaan kuin rajoitetusti lisäväestöä. Elinkeinoelämän painopisteen ollessa maan länsiosissa, ei senkään vuoksi voi tulla kysymykseen kuin rajoitettu evakuointi. Tästä taasen johtuu häiriöitä puhtaasti sotilaallisiin vaatimuksiin ja voi aiheutua suuriakin siviilitappioita sotatoimien johdosta. Jos ei-sotaikäyvä asenteen välittäminen onnistuu jatkuvasti, silloin on nykyisistä väestö- ja elinkeinosuhteista todettava olevan myös etuja mm. sikäli, että uhanalaisilla alueilla asuva puolustusvoimiin kutsuttu henkilöstö on joustavasti lomautettavissa rauhanaikaisiin tehtäviinsä ja nopeasti tarvittaessa saatavissa uudelleen joukkoihin. Myös lkp. on tiheään asutuilla seuduilla nopeampi kuin syrjäseuduilla.

61 Pohjois-Suomen (Oulun ja Lapin läänit) pinta-alan ollessa lähes puolet (47,7 %) Suomen koko pinta-alasta, asuu siellä vain n. 12 % maan väestöstä; koko maan keskimääräistä väentihettä, n. 13 henkeä/km², vastaa Oulun läänissä vajaa 6 ja Lapin läänissä vain 1,5 asukasta/km².

Ahvenanmaa muodostaa väestökysymyksessään erikoisprobleeman. Saariston tehokasta puolustusta ei voida vaarantaa jättämällä sen väestö edes pääosin paikoilleen, vaan on sen evakuoinnin liitettävä kiinteästi miehitys- ja puolustussuunnitelmiin. Itä-Uusimaa lienee ainoa kysymykseen tuleva siirtoalue Ahvenanmaan väestöä varten.

Työvoimakysymyksen suhteen viimeksi käytyjen sotien kokemukset kehottavat entistä suurempaan naistyövoiman hyväksikäyttöön. Epäilemättä teollistumisen kasvu sinänsäkin luo sotaa varten yhä paremmin miesten paikat jo lkp:ssa täyttämään pysyvän ”naiskaaderin”, joka esim. viime sotamme loppuvaiheessa täytti lähes 50 % sotatärkeän teollisuutemme työpaikoista. Kuten edellä on todettu, sitoo vientiteollisuutemme (ja polttoaineen) raaka-ainehankinta niin paljon miestyövoimaa, että muiden alojen työvoiman tarve jääkin ensisijaisesti juuri naisten tyydytettäväksi. Myös puolustusvoimien piirissä voidaan ainakin kotialueessa entistä enemmän naisten käytöllä vapauttaa huomattavia miesmääriä rintamajoukkoihin⁶². Pahimpana esteenä tehokkaalle naistyövoiman (samoin kuin nuorten ja yli-ikäisten miestenkin) hyväksikäytölle ns. puolisoillaillisiin tehtäviin on rauhansopimus, joka estää tarpeellisen valmistavan koulutuksen antamisen⁶³. Lähivuosien tarpeita ajatellen kuitenkin voitaneen lkp. suunnitelmissa ottaa huomioon monivuotisen sodan aikana puolustusvoimissamme melkoisen naismäärän hankkima ammattitaito, joten puolustusvalmiuttamme ja -kykyämme voitaneen lisätä käyttämällä tämäkin mahdollisuus. Yleisen työvelvollisuuden toteuttaminen tulee tarpeelliseksi myös nyt tarkasteltavassa tilanteessa.

i. Vientiteollisuus ja yhteydet ulkomaihin vaikuttavat ratkaisevasti puolustuskysymykseen maassa, joka on niin vähän omavarainen kuin Suomi. Niin kuin edellä kosketelluista sotataloudellisista kysymyksistä on selvinnyt, puolustuskykymme on monessa suhteessa riippuvainen ulkomailta tapahtuvasta tuonnista. Nyt käsiteltävässä tilanteessa poliittiset tekijät aiheuttavat sen, että tuonti valtaosaltaan on mahdollista vain Neuvostoliitosta. Lisäksi voivat tulla kysymykseen ne Itä-, Kaakkois-, ja Keski-Euroopan maat, jotka sotatapauksessa kuuluvat itäblokkiin tai säilyttävät puolueettomuuden (tähänkin kuitenkin lienee pienet mahdollisuudet). Jos Ruotsi ja Tanska ovat ei-sotaikäisiä, on teoreettinen mahdollisuus kaupankäyntiin myös niiden kanssa olemassa.

Pääasiallisin vientivaramme on puu ja sen jalosteet sekä tulevaisuudessa mahdollisesti rajoitetummin myös metalliteollisuuden tuotteet ja erilaiset laivarakenteet. Tärkeimmät tuontivaramme ovat metalliteollisuuden raaka-aineet, poltto- ja voiteluaineet, vilja

62 Suuntaa-antavina esitettäköön eräitä lukuja naisten osuudesta puolustusvoimissamme vv. 1941–44:

- PM:n huoltolaitoksissa palvelleista n. 57.000 hengestä oli naisia n. 29.000 eli yli 50 %.
- Sotatoimiyhtymien huoltojoukoissa palvelleista n. 32.000 hengestä oli naisia n. 2.000 eli 6,25 %
- Saadut kokemukset tuntuivat puoltavan naisten lisäämistä nimenomaan ilmavalvonta- ja kotiseudun viestitehtäviin – tulevaisuuden itäseiden teknillisestä kehityksestä riippuen luulisi tässäkin aselajissa kotiseudulla avautuvan naisten käytölle myös ent. mielessä varsinaisissa ”taistelutehtävissä” (tj. koneet, tutkat, erilaiset sähkölaskimet ja -muuntimet) edullisia käyttömahdollisuuksia.

63 Vrt. rauhansopimuksen III luku 15. artikla ja sen liite II. Viestialan erikoiskoulutusta on kuitenkin mahdollista antaa rauhansopimuksen ”kirjainta” rikkomattakin.

ja kumi. Vaihtrakauppaan itäblokkiin todennäköisesti kuuluvien maiden kanssa näyttäisi näin ollen olevan edellytyksiä. Sodan varalta on edullista luoda kauppasuhteet jo rauhan aikana näiden maiden kanssa. Vuoden 1944 ulkomaankaupan tilasto osoittaa-kin melkoista vientiä tapahtuneen esim. Unkariin, Bulgariaan ja Romaniaan. Kuitenkin on todettava, että tuontimme Neuvostoliitosta tulee nyt käsiteltävässä tilanteessa olemaan vielä hallitsevammassa asemassa kuin viime sotien aikana tuontimme Saksasta. Liikennetaloudelliset näkökohdatkin puoltanevat tässä tapauksessa eräänlaista kompensatiokauppamenetelmää koko itäblokin ja Suomen kesken siten, että meidän osaltamme niin tuonti kuin vienti tapahtuisi pääasiallisesti Neuvostoliittoon, joka puolestaan kävisi kauppaa Kaakkois- ja Keski-Euroopan maiden kanssa myös meidän kiintiöidemme puitteissa. Tällaiseen järjestelyyn olisi pakko ryhtyä erityisesti siinä tapauksessa, jos läntisten sodankävijäin lento- ja merivoimien toiminta estäisi kuljetukset Itämerellä. Avo-veden aikana Neuvostoliiton huomattava kanavaverkosto voisi tarjota mahdollisuuksia puunjalostusteollisuuden tuotteiden kuljetuksille samalla köllillä Neuvostoliiton etelä- ja lounaisosiin saakka. Epäedullisimmassa tapauksessa supistuvat meriyhteytemme Suomenlahden rannikoilla olevien satamien keskeiseen liikenteeseen.

Tärkeimpinä yhteysteinä ulkomaihin tullevatkin tässä tilanteessa olemaan rautatieyhteytemme Neuvostoliittoon ja edelleen Keski- ja Kaakkois-Eurooppaan. Tällöin on käytettävissä varsinaisesti rajan yli johtavina viisi eri rautatietä⁶⁴. Näistä kolmen kuormitus kuitenkin lankeaa pääasiallisesti Kouvola – Virasoja radan osalle. Avo-veden aikana tosin Lappeenrannan ja Vuoksenniskan satamat, joihin rajalta johtavilla tasoilla on yhteys, voivat huomattavasti helpottaa sekä rautateiden että liikkuvan rautatiekaluston kuormitusta.

Tässä tilanteessa on yhteinen rautateiden raideleveys Suomen ja Neuvostoliiton välillä todettava eduksi, joka mahdollistaa joustavan rautatiekaluston käyttämisen puolin ja toisin taloudellisimmalla tavalla. Joka tapauksessa näyttää siltä, että rautatiet sekä ratoihin että liikkuvaan kalustoon nähden joutuvat ylivoimaisen rasituksen alaisiksi. Sen vuoksi olisikin sotatapausta varten jo rauhan aikana, niin pian kuin se nyt käynnissä olevien sotakorvaustoimitusten estämättä on mahdollista, saatava maahan runsaasti lisää rautatiekalustoa sekä senlaatuinen ja riittävä aluskanta, joka pystyy liikennöimään rannikkovesillämme, Saimaan kanavassa ja Neuvostoliiton kanavaverkostossa, sekä yhteistoimin Neuvostoliiton kanssa saatava Saimaan kanavan liikennekysymys tyydyttävästi ratkaisuksi.

j. Sotavarustuksen perus- ja täydennystarpeen määrittely kuuluu oleellisena osana puolustusksymyksen sotataloudelliseen tarkasteluun. Täsmällisen kuvan saaminen näistä kysymyksistä on kuitenkin vaikeaa toisaalta sen vuoksi, että rauhan-

64 Etusimola – Viipuri, Imatra – Antrea, Virasoja – Elisenvaara, Pieksämäki – Elisenvaara ja Joensuu – Matkaskelkä.

sopimuksen mukaan hallussamme saa olla vain rauhanajan puolustusvoimien vahvuuden edellyttämä määrä sotamateriaalia⁶⁵ ja toisaalta siksi, että meillä tällä hetkellä olevan, sallitun sotavarustuksen määrän ylittävän materiaalin luovutuksen tai tuhoamisen suhteen ei ole annettu rauhansopimuksen 19. artiklassa edellytetyjä ohjeita, joten sen kohdalla on toistaiseksi epävarma. Jos kaikki hallussamme oleva materiaali saa jäädä käyttöömmä jatkuvastikin, sen turvin voidaan tyydyttää varsin huomattava osa sodanajan puolustusvoimien perustarpeesta. Eräiden tärkeimpien nimikkeiden osalta on liitteeseen No 12 koottu luettelot v. 1948 alussa hallussamme olleesta sotamateriaalista. Kuten huomataan, on aseistuksen ja ampumatarvikkeiden määrä niin tuntuva, että se riittää tyydyttämään keskimäärin n. 20 divisioonan perustarpeen⁶⁶, jolloin kiväärien, pikakiväärien ja konekiväärien osalta jää huomauttava ylijäämäkin, mutta sen sijaan konepistoolien, it.kivääreiden, raskaan kranaatinheittimen ja panssaritorjuntatykkien kohdalla ilmenee tuntuva vaje. Tulevan sodan luonnetta ajatellen siis juuri niiden aseiden kohdalla meillä on puutetta, joiden tarve on ilmeisin. Varustilanne on heikko, eikä sen tuntuvaan parantamiseen liene mahdollisuuksiakaan lähitulevaisuudessa. Mikäli maan ei-sotaikäyvä asenne osoittautuu kestäväksi, ei täydellinen lkp. ole tarpeen, ja siitä johtuen myös perustarve supistuu esim. viime sodan aikaista huomattavasti vähäisemmäksi. Rajoitetun lkp:n vuoksi voidaan myös maan teollisuuden muuttamiseen sotateollisuudeksi saada tarpeellinen siirtymisaika ja tuotanto säilyttää jatkuvasti mahdollisimman tehokkaana. Näin ollen näyttääkin siltä, että melkoinen puolustusvalmius on saavutettavissa jo nykyisen sotamateriaalin turvin. Kuitenkin on varauduttava huonoimman mahdollisuuden varalle, ts. siihen, että maahantunkeutujan joukot kohdistavat hyökkäyksensä heti sodan alussa valtakunnan koko aluetta vastaan, jolloin puolustusvalmiuden on oltava alun perin mahdollisimman suuri. Tällaisen tilanteen varalta on täydellisen lkp:n mahdollistamiseksi saatava itäiseltä naapurilta (tässä tilanteessa) avunantosopimuksen mukaisesti ennen kaikkea panssaritorjunta- ja ilmatorjunta-aseistusta sekä panssari-, lentokone- ja tutkikalustoa nopeasti. Tämä edellyttää jo rauhan aikana suoritettavia ennakkolaskelmia ja suunnitelmia.

Tässä yhteydessä on todettava, että mikäli suurvaltojen etujen mukaista on pysyttää Suomi ei-sotaikäyvänyt tarkasteltavana olevassa sotatapauksessa, ei niillä pitäisi olla perusteltuja syitä vastustaa Suomen rauhansopimuksen tarkistamista niiltä osilta, mitkä rajoittavat maan puolustusmahdollisuuksien täysitehoista hyväksikäyttöä. Suomen olisi

65 Vrt. rauhansopimuksen 18. ja 19. artikla sekä viimeksi mainitun liite III. (Viestikaluston suhteen ei sotatarvikeluettelossa tosin aseteta rajoituksia, mutta tämä lienee pantava käännös- tai painovirheen tiliin.) Puolustusvoimien sallittu rauhanajan yhteisvahvuus on 41.900 miestä.

66 Kuitenkin on huomattava, että osa materiaalista saattaa jo olla vanhentunutta, ja ilmeistä on, että nykyistä kehitysnopeutta ajatellen nimenomaan aseistus vanhenee varsin pian käyttöarvottomaksi. (Divisioonan asevahvuus on laskettu SKK:n harjoitusmäärävahvuuksien perusteella ja ottamalla huomioon, että huoltojoukot ja -muodostelmat ovat ainoastaan kivääreillä aseistettuja.)

ainakin yritettävä saada sallituksi koko sodanaikaisen puolustusvoiman sotamateriaalin perustarpeen varastoiminen.

k. Y h t e e n v e t o n a sotataloudellisesta tarkastelusta voidaan todeta, että kansantaloutemme kannettavaksi joutuneista rasitteista huolimatta voitaneen odottaa sotataloutemme selviävän tyydyttävästi sen kannettaviksi joutuvista tehtävistä maan ollessa ei-sotaikäyvä. Siirtyminen rauhanajan taloudesta sotatalouteen muodostuu kuitenkin hitaaksi rauhansopimuksen rajoituksista johtuen, ja vaatii sen vuoksi monella alalla, ja nimenomaan ajanmukaisen sotamateriaalin perustarpeen tyydyttämiseksi, melkoisia ennakovalmisteluja itäisen naapurimaan kanssa jo rauhan aikana. Elintärkeiden teollisuus- ja maatalousalueiden joutuessa nyt käsiteltävässä sotatapauksessa uhanalaiseksi puoltavat myös sotataloudelliset syyt pitkälle meneviä puolustusvalmisteluja maan lounais- ja länsiosien vaaravyöhykkeissä sekä Pohjois- Suomen taloudellisesti merkittävässä osassa.

Kokemukset osoittavat, että valtakunnan taloudellisia puolustusvalmisteluja on johdettava keskitetysti pitkällä tähtäimellä ja k o k o n a i s u u d e n e t u a silmällä pitäen. Koska valtiovallalla on vastuu maan itsenäisyyden säilymisestä, sillä on oltava myös vastuu talouselämän kehittämisestä sotatalouden vaatimukseen mahdollisimman hyvin sopeutuvaksi. Vastaavasti on myös t a l o u s e l ä m ä n m ä ä r ä t y i s s ä s u h t e i s s a a l i s t u t t a v a v a l t i o j o h t o i s u t e e n . Vain täten on maan sotapotentialin täysitehoinen hyväksikäyttö mahdollinen.

9. Puolustusvoimille asetettavista vaatimuksista

Edellä esitetystä on selvinnyt, että tarkasteltavassa sotatapauksessa yllättävät ilmansodankäynnin alaan kuuluvat sotatoimet ovat mahdollisia koko valtakunnan alueella. Fenoskandian kalotin jouduttua myös varsinaisen maasotatoimien näyttämöksi voidaan elintärkeää valtakunnan osaa vastaan kohdistuvan uhkan todennäköisemmin osoittaa suuntautuvan liitteessä No 9 esitettyjä vaaravyöhykkeitä vastaan. Tarkasteltaessa tätä taustaa vasten, mitä vaatimuksia puolustusvoimillemme tällöin on asetettava, kiintyy huomio eräisiin johdon ja joukkojen järjestelyn oleellisimpiin seikkoihin.

Sodanuhkavaiheessa ei voida tyytyä vain suojajoukkojen täydentämiseen sotavahvuuteen ja niiden keskittämiseen vaaravyöhykkeille, tuskinpa edes osittaiseenkaan liikekannallepanoon, sillä mitä pienempi maan puolustusvalmius on sodanavausvaiheessa, sitä suuremmalla todennäköisyydellä se joutuu sodankävijäin hyökkäysten kohteeksi, jolloin mahdollisuudet ei-sotaikäyvänsä aseenteen saavuttamiseen vähenevät. Näyttäkään ilmeisesti, että sodanuhkan ilmaantuessa on kaikin keinoin osoitettava sodankävijäpuolille valtakunnan vakaa aikomus pyrkiä torjumaan sen elintärkeää aluetta vastaan kohdistuvat hyökkäykset. Tämä edellyttää suurinta mahdollista puolustusvalmiutta, ts. täydelli-

sen liikekannallepanon suorittamista. Jos tilanteen kehitys osoittaa, että sodankävijäin tarkoituksena ei olekaan kohdistaa sotatoimia varsinaisesti maamme vastaan, voidaan puolustusvoimaa vähentää suorittamalla sen osien lomauttamisia siinä määrin kuin soti-laallinen tilanne sallii ja maan taloudellinen kestävyys vaatii. A l u e j ä r j e s t e l m ä ä n perustuvan joustavan liikekannallepanosysteemin tarpeellisuus on tällöin ilmeinen.

Liikekannallepanon onnistumiseksi on sen suorituksen oltava siirtävän hajotettu, niin että mahdolliset ilma- ja maahanlaskusotatoimet maan strategisesti tärkeisiin kohteisiin eivät pääse ratkaisevasti vaikuttamaan lkp:n suoritukseen maan muissa osissa. Sodan-avausvaiheessa saattaa tilanne muodostua niin sekavaksi, että keskitetysti johdettuun lii-kekannallepanoon ei ole edellytyksiä. Myös ei-sotaikäyvän asenteesta johtuen voi eräissä tilanteissa vain osittainen lkp. olla tarpeen. Nämä tekijät puoltavat sekä lkp. valmistelut että sen suorituksen johdetavaksi maanpuolustuslääneittäin. Ilmeistä on, että Pohjois-Suomen ”luovutettavan” osan reserviläisistä muodostettavien joukkojen perustamispai- kat on sijoitettava pääasiallisesti alueen puolustusvyöhykkeeseen (vrt. IV osa). Rauhan aikana suoritettavia puolustusvalmisteluja ajatellen näyttää edulliselta, että k a i k k i puolustusvalmistelut on saatava keskitetysti johdetuksi m a a n p u o l u s t u s l ä ä n e i t t ä i n. Tämä on otsikon edellyttämässä tilanteessa erityisen ilmeistä senkin vuoksi, että paikallisista olosuhteista johtuen on puolustusval- mistelujen oltava varsin erilaiset eri vaaravyöhykkeissä. Paikallisia olosuhteita jo rau- han aikana tunteva johto pystyy menestyksellisimmin selviytymään tehtävistään. Tästä johtuen tuntuukin tarkoituksenmukaisemmalta, että maanpuolustusläänien komentajil- le keskitetään lääneissään vastuu kaikista sotilaallisista valmistelutehtävistä. Maanpuo- lustusläänien esikunnat on sen vuoksi muodostettava uusien tehtäviensä laajuutta vas- taavaksi pääesikunnan alaisiksi suunnittelu-, johto- ja toimeenpanoelimiksi. Liitteessä No 13 on esitetty ehdotus maanpuolustusläänien jaoks nyt tarkasteltavan tilanteen poh- jalla. Tällöin saisi kukin vaaravyöhyke jo rauhan aikana komentajan ja esikunnan, joille voidaan keskittää kaikki lkp.- ja muita maanpuolustusvalmisteluja maanpuolustusläänin alueella koskevat tehtävät. Sotatapauksessa muodostuisi so. läänin esikunnasta yhtymän (ryhmän) esikunta, joka johtaisi operaatioita kysymyksessä olevassa suunnassa. Tarkas- teltavassa tilanteessa mainitunlaisen esikunnan rungon olemassaolo jo rauhan aikana on tärkeää senkin vuoksi, että puolustusvalmistelut kullakin vaaravyöhykkeellä käsittävät sekä maa- että merivoimien alaan kuuluvia toimenpiteitä. Kitkattomalle ja tehokkaalle sodanaikaiselle yhteistoiminnalle on luotava perusedellytykset jo rauhan aikana. Tämä käynee parhaiten päinsä juuri siten, että ao. maanpuolustuslääneihin keskitetään tarpeel- liset eri aselajien johtohenkilöt ja -elimet. Kaikilla vaaravyöhykkeillä tullevat rannikko- puolustuksen erikoisuudet näyttelemään varsin ratkaisevaa osaa, mistä johtuen myös puolustusvalmisteluissa tähän puoleen on kiinnitettävä entistä enemmän huomiota.

Meillä aikaisemmin omaksuttu, laajassa mitassa pääesikunnasta aselajeittain tapahtunut puolustusvalmistelujen johtaminen ei tunnu tulevaisuuteen sopivalta. Luultavaa on, että rauhan aikana suoritettavat valmistelut ja sodanaikainen johtaminen tapahtuvat määrätietoisemmin ja myös edullisimmin, jos maanpuolustuslääniä esikuntiin keskitehtään kaikki läänin puolustusvalmistelut. Täten säästyään muuten mahdolliselta rinnakkais- ja ristityöskentelyltä samalla kun maanpuolustuslääniä esikunnat jo rauhan aikana kouliintuvat sodanmukaisiin tehtäviinsä ja muodostavat sodanaikaisten ylempien johtoportaiden tuiki tarpeellisen kaaderin.

Rauhanaikaisen puolustusvoiman osaksi jää suojatehtävä ja koulutustehtävä. Suojatehtävän vuoksi on edullista, että osa joukoista on vakituisesti sijoitettuina tuleville toiminta-alueilleen. Puolustusvalmisteluja varten tuntuu tarpeelliselta, että näihin joukkoihin nähden jo rauhan aikana ao. maanpuolustuslääniä komentajalla olisi eräissä suhteissa ainakin rajoitettu käskyvalta.

Rauhansopimuksen mukaisen puolustusvoiman käyttöä suojatehtävään suunniteltaessa voidaan tässä tilanteessa päätyä esimerkiksi seuraavan karkeaan jakoon:

- Pohjoinen vaaravyöhyke vaatii yhden divisioonan joukkojen pääosat sekä ainakin rykmentin verran rannikkotykistöä sekä osan laivastovoimista alueen länsiosaan ja ainakin prikaatin verran jalkaväki- tai joukkoja Oulujärvi – Kuhmo linjan puolustusvalmisteluja ja runkomiehitystä varten.
- Merenkurkun vaaravyöhykkeen suojatehtävään riittää rannikkotykistörykmentti ja noin prikaatin verran jalkaväkeä tai jääkärijoukkoja sekä osa laivastovoimista.
- Lounainen vaaravyöhyke, jonka tehtäviin sisältyy myös Ahvenanmaan neutraalisuuden turvaaminen, vaatii ainakin vahvennetun divisioonan voimat sekä 2-3 rannikkotykistörykmenttiä ja laivastovoimien pääosan.

Myöskin rauhanaikaisten ilmatorjuntamuodostelmien sijoituksessa on otettava huomioon eri vaaravyöhykkeiden suurmaahanlaskuihin soveliaiden alueiden asettamat vaatimukset.

Ahvenanmaan miehitysopeaatio tulee tulevaisuudessa vaatimaan entistä nopeampia toimenpiteitä, minkä vuoksi sen valmistelu yksityiskohtaisesti jo rauhan aikana on tarpeen. Tällöin saattaa osoittautua välttämättömäksi ensimmäisten joukkojen kuljetus ilmateitse. Ottaen huomioon siviilientoliikenteemme nykyisen kuljetuskapasiteetin ja sen lisääntymisen lähitulevaisuudessa (liite No 14) on myös tämän hyväksikäyttömahdollisuudet otettava valmisteluissa ja rauhanaikaisessa koulutuksessa huomioon. Rauhansopimus ei siinä suhteessa aseta esteitä. Pienempien ilmakuljetusten suorittaminen nimenomaan suojajoukkotehtävien yhteydessä saattaa muissakin suunnissa tulla kysymykseen, joten tästä aiheutuvan vähäisen lisäkoulutuksen sisällyttäminen jalkaväen koulutukseen on varsin ajankohtaista. Suojajoukkojen operatiivisen liikkuvuuden kohottamiseksi oli-

si ainakin osa jalkaväestä moottoroitava. Kuitenkaan meidän oloissamme ei ole aihetta suojajoukkojenkaan koko jalkaväen moottorisointiin, koska joukon taktillinen liikkuvuus tästä useissa tapauksissa joutuisi kärsimään. Erityisesti talviolosuhteet asettavat rajoituksia moottoroinnille; talvea silmällä pitäen sen sijaan hevosajoneuvomuodostelmien tarve lisääntyy sellaisissakin joukoissa, jotka kesäkelillä voivat toimia edullisemmin moottoroituina.

Ylläesitetyn karkean joukkojen jaon mukaan jäisi suojajoukoista n. divisioonan verran sisämaan strategisesti tärkeimpien alueiden suojaksi ja ylijohdon käytettäväksi tilanteen vaatimusten mukaisesti.

Todennäköiset sotänäyttämöt asettavat puolustusvoimien kokoonpanon ja aseistuksen suhteen eräitä erikoisvaatimuksia. Kuten jo edellisestä on selvinnytkin, eräs tällainen on lisääntynyt rannikko (=linnoitus-) tykistön ja yleensä rannikko-olosuhteissa taistelemaan tottuneiden joukkojen tarve. Kesäolosuhteissa saattaa hallussamme olevalla melkoisella määrällä (vrt. liite No 11) pienikaliiperista (20–45 mm) panssaritorjunta-aseistusta olla mairinnousutorjunta-aseina ja pohjoisen puolustusvyöhykkeen taimmassa, vesistöihin nojaavassa puolustusasemassa huomattavakin käyttöarvo, vaikka ne panssaritorjunta-aseina ovatkin jo nykyisin täysin arvottomia. Suurmaahanlaskujen torjuntaan vaativat kaikki todennäköiset sotänäyttämöt kiinnitettäväksi erityistä huomiota. Tällöin on voimakkaalla ja myös tiestön ulkopuolella liikkumaan pystyvällä ilmatorjunta-aseistuksella varustettujen motomekanisoitujen erikoismuodostelmien tarve huomattava. Kun otetaan huomioon jalkaväen kasvava tulituen tarve sekä maataistelulentokoneiden yhä lisääntyvä osuus maavoimien hyökkäysten tukemisessa, tuntuisi tarpeelliselta liittää jalkaväkemme organisaatioon kevyesti panssaroidulla tela-alustalla toimiva suoramunntaan ja ilmatorjunta-ammuntaan soveltuva n. 40–50 mm:n täysautomaattitykein aseistettu yksikkö. Tarpeellisen koulutuksen ja kokemusten saamiseksi olisikin tämänkaltaisia yksiköitä saatava luoduksi jo rauhanajan puolustusvoimiimme ensi tilassa. Nyt käsiteltävässä tilanteessa myös panssarijoukkojen tarve tulee olemaan suurempi ja niiden käyttöön maastollisesti paremmat edellytykset kuin aikaisemmillä sotänäyttämöillä.

Kaikille joukoille yhteisenä vaatimuksena on mahdollisimman suuri operatiivinen ja taktillinen liikkuvuus. Meidän olosuhteissamme maasto- ja säätekijöistä johtuen nämä ovat kuitenkin usein keskenään ristiriitaisia vaatimuksia, joten pääseminen ihanteelliseen yleisratkaisuun ei ole mahdollista. Ainoa käytännössä kysymykseen tuleva ratkaisu lieneekin sellainen, että varsinaisen jalkaväen operatiivista liikkuvuutta tarvittaessa lisätään autokuljetuksiin, ja talvisaikaan niiden taistelukuormastot muutetaan osin hevosvetoisiksi. Jääkärijoukot ovat osoittautuneet meidän oloissamme erittäin käyttökelpoisiksi. Todennäköistä on, että nyt tarkasteltavassa tilanteessa niiden tarve entisestään lisääntyy, sillä ne soveltuvat melkoisen operatiivisen ja taktillisen liikkuvuutensa

vuoksi erityisen hyvin tierunsaalla lounaisella ja läntisellä rannikkoalueella sekä sisämaassa suoritettavaan varmistuspalveluun ja ”ensihädän” joukkoina sulkemaan tai pitämään hallussa tärkeitä kohteita ja rajoittamaan maahan laskettujen tai maihin nousseitten osastojen toimintavapautta niin kauan, kunnes riittävät torjuntajoukot on saatu vastatoimintaa varten keskitetyiksi. Tuntuisikin tarkoituksenmukaiselta lisätä sodan aikaisissa puolustusvoimissamme jääkärijoukkojen määrää perustamalla ylijohdon alaisia jääkäriprikaateja. Mikäli jääkäriprikaatiin liitetään kyllin vahva moottoroitu (maastoautot) ilmatorjuntatykistö ja pienikaliiperinen autovetoinen suora-ammuntatykistö, saattaa juuri tämän organisaation pohjalla olla löydettävissä ensisijaisesti suurmaahanlaskujen torjuntaan (myös maihinnousutorjuntaan) käyttökelpoinen motomekanisoidun yhtymän korvike.

Yhtä silmiinpistävä kuin liikkuvuuden lisäämisen tarve, on myös tulivoiman tuntuva lisääminen. Tarkasteltaessa suurvaltojen sotavoimissa toisen maailmasodan aikana ja sen jälkeen tässä suhteessa tapahtunutta kehitystä, on todettava meidän olevan auttamattomasti jäljessä kehityksestä. Rajoitetuista mahdollisuuksistamme johtuen emme pysty koskaan pysymään suurvaltojen tasalla tulivoiman lisäämisessä, mutta tuntuisi siltä, että rekyylittömien aseiden ja suunnatun räjähdysvaikutuksen hyväksikäytön sovellutukset voisivat tarjota meidän oloissamme käyttökelpoisen ratkaisun joukkojemme tulivoiman huomattavaan lisäämiseen.

Vähälukuisille lentovoimillemme asetettavista vaatimuksista on tärkein se, että sallittu lentävän ja teknillisen henkilökunnan määrä ja ammattitaito pidetään jatkuvasti mahdollisimman korkeana. Tällöin on erityisesti otettava huomioon itäisen naapurimaan lentokaluston hyväksikäyttö sotatapauksessa, joten koulutuksenkin olisi tapahduttava ainakin osittain samalla kalustolla. Erityisesti on korostettava lentokaluston laadun merkitystä, sillä alivoimaisille lentovoimille vain paras kalusto on kyllin hyvää.

Lentojoukkojen tehtävät voitaneen määrittää siten, että elintärkeiden ja lentohyökkäyksille arimpien liikenne-, teollisuus- ja asutuskeskusten suojaaminen muodostuu niiden päätehtäväksi, mistä ne on voitava nopeasti keskittää painopistesuuntien puolustusta tukemaan, mikäli sotatoimet uhkaavat maan elintärkeää aluetta. Lentojoukkojen keskitetty käyttö mahdollistaa vähälukuisenkin lentovoiman tehokkaan tuen myös rintamajoukoille painopistesuunnissa, sillä puolustettavan alueen laajuus ja muoto ovat nyt tarkasteltavissa tapauksessa varsin edulliset keskitetyn käytön toteuttamiseen (vrt. liite No 9).

Mahdollisten hyökkääjien todennäköinen ilmaylivoima, ja tulevien sotänäyttämöiden sen tehokkaalle hyväksikäytölle tarjoamat mahdollisuudet aiheuttavat sen, että kenttäarmeijan ilmatorjuntatarve lisääntynee entisestään. Tällöin ei riitä joukkojen omakohtaisen ilmatorjunnan saattaminen ajan vaatimusten tasalle, kuten edellä on esitetty, vaan ilmeisesti myös ilmatorjuntatykistön pääasialliset tehtävät lienevät nähtävissä kenttä-

armeijan tukemisessa⁶⁷. Ilmatorjuntatykistön käyttömahdollisuudet myös rannikko- ja panssaritorjuntatehtäviin on otettava huomioon sekä organisatorisia että koulutuksellisia kysymyksiä ratkaistaessa. M a a h a n l a s k u n t o r j u n t a tulee asettamaan myös ilmatorjuntatykistölle yhä laajempia tehtäviä, joiden menestyksellinen suorittaminen edellyttää tämän aselajin varsin pitkälle kehitettävää kenttä- ja suora-ammuntatykistömäistä käyttöä. Erityisesti kenttäarmeijan selustassa ja kotialueella tapahtuvassa maahanlaskuntorjunnassa lieneekin juuri ilmatorjuntatykistön tuki ainoa torjunnassa kysymykseen tuleva ja riittävän nopeasti toimintaan saatava raskaampi tulituki. Myös mairinnousun torjuntatehtävät vaativat ilmatorjuntatykistön taholta entistä enemmän huomiota. Operatiivisen liikkuvuutensa ja suuren tulinopeutensa vuoksi ilmatorjuntatykistölle avautuneekin tulevassa sodassa huomattavasti entistä monitahoisempi käyttö varsinaisen tehtävänsä ohella myös rannikko-, maahanlasku-, panssari- vieläpä maataistelujen tukemisessa poikkeuksellisissa tilanteissa. Vaikkakin ilmatorjuntatykistön varsinaisen tehtävä kärsii siitä, ei meidän oloissamme ole varaa jättää valmistautumatta kaikkiin tehtäviin, mihin aseiden ominaisuudet suinkin suovat mahdollisuuksia.

Rannikkojoukkojen osuuden tullessa otsikon edellyttämässä tilanteessa olemaan varsin keskeinen sodanaikaisissa puolustusvoimissamme edellyttää tämä jo rauhan aikana kiinnitettäväksi tähän puolustushaaran entistä enemmän huomiota. Rauhanaikaiset rannikkotykistörykmentit (patteristot) olisi organisoitava uudelleen siten, että ne muodostuisivat nykyistä paremmin sodanaikaisia rannikkoprikaateja vastaaviksi runkomuodostelmiksi. Näiden joukko-osastojen liikkuvuuden ja erityisesti myös iskuvoiman kehittämiseen, silti vähentämättä niiden tulivoimaa, on kiinnitettävä vakavaa huomiota. Rannikon ja erityisesti saariston olosuhteissa taistelemaan tottuneen jalkaväen tarve on tulevaisuudessa niin ilmeinen, että tämän kouluttaminen jo rauhan aikana v a s t a v i s s a o l o s u h t e i s s a on täysin aiheellista. Ennakkoluulot ja totunnaiset ”aselajiarquudet” eivät saa asettaa estettä maanpuolustuksen kannalta niin ensiarvoisen kysymyksen saatamiselle tarkoituksenmukaiseen, kokonaisuutta hyödyttävän ratkaisuun.

Niin kauan kuin nykyinen rauhansopimus on voimassa, supistuvat laivastollemme asetettavat vaatimukset vain tiedustelu-, varmistus- ja miinoituspalveluun sekä saariston puolustuskeskusten välisen liikenteen suojaamiseen nopein ja mahdollisimman tulivoimaisin kevein yksiköin. Rannikkojemme sokkeloisilla ja matalilla vesillä korostuu vähälukuisenkin, mutta tarkoituksenmukaisen rannikkolaivaston merkitys tarkan paikallistuntemuksen ja riittävän purjehduskokemuksen omaavan päällystön johdossa huomattavaksi. Ottaen huomioon laajentuneen laivanrakennusteollisuutemme ei luulisi

67 Tutkasytittimen käyttöönottoaminen ja yhä lisääntyvä sähköistettyjen suuntausmenetelmien hyväksikäyttö saattavat tulevaisuudessa lisätä it.tykistön käyttömahdollisuuksia myös kauko-ohjattavien rakettimeiden torjuntaan, jolloin it.tykistön painopiste ilmeisesti palaa kotiseudun strategisten ja taloudellisten avainasemien ilmatorjuntaan.

olevan vaikeuksia kotimaisinkin hankinnoin luoda meidän oloihimme soveltuvaa rannikkolaivastoa.

Yhteenvetona edellä esitetystä on todettava, että todennäköiset sotatoimialueet aiheuttavat sodanajan puolustusvoimien kokoonpanoon melkoisia muutoksia entiseen verrattuna. Tästä taasen johtuu myös rauhanaikaisen puolustuslaitoksen reorganisointitarve siten, että sodanajan vaatimukset tulevat rauhanaikaisessa kokoonpanossa ja koulutuksessa huomioon otetuiksi. Silmiinpistävin ja ajankohtaisin lienee tällöin rannikkojoukkojen rauhanaikaisen uudelleenjärjestelyn ja koulutuksen saattaminen sodanai-kaisten vaatimusten edellyttämään laajuuteen ja monipuolisuuteen. Pienin kustannuksin ja vähäisin järjestelyihin on rannikkojalkaväen koulutus järjestettävissä nykyisenkin organisaation puitteissa siten, että esim. kolmen rannikkovaruskunnissa sijaitsevan jalkaväkirykmentin koulutuksessa päähuomio kiinnitetään rannikkotaistelukoulutuksen erikoiskysymyksiin. Tällainen järjestely saattaisi merivoimien alaiset rannikkotykkijoukot ja laivaston joukot sekä maavoimien jalkaväkijoukot nykyistä huomattavasti kiinteämpään yhteistoimintaan ja rauhanajan koulutuksessa. Maavoimien päällystön ja erityisesti rauhanaikaisten yhtymien esikuntien huomio saataisiin täten pakotetusti suuntautumaan riittävässä määrin myös rannikkotaktillisiin ja -teknillisiin kysymyksiin, joiden tuntemusta tulevien todennäköisten sotänäyttämöiden maasto-olosuhteet muistaen on pidettävä ehdottamana vaatimuksena tulevan kenttäarmeijan päällystölle ja johtoportaille. Tulevaisuuden sodankäynnin luonne jo sinänsäkin pakottaa eri aselajit ja puolustushaarat yhä kiinteämpään keskinäiseen yhteystoimintaan, ja meidän kohdallamme on po. vaatimus aivan ilmeinen nyt tarkasteltavassa tilanteessa jo pelkästään todennäköisten sotänäyttämöiden maasto-olosuhteita ajatellen. Sodassa välttämätöntä yhteystoimintaa ei saavuteta, ellei sen perusteita ole juurrutettu sodanaikaisen puolustusvoiman eri osien runkomuodostelmiin jo rauhan aikana. Menestyksellisen yhteystoiminnan perusedellytys on kaikkien puolustushaarojen erikoisominaisuuksien tunteminen ja niiden joustava hyväksi käyttäminen tilanteen ja maaston asettamien vaatimusten mukaisesti. Eri aselajien keskinäinen yhteystoiminta on meidän olosuhteissaamme ilmeisesti joustavimmin ja tarkoituksenmukaisimmin saavuttavissa poistamalla mahdollisuuksien mukaan rauhanajan organisaatiosta liian pitkälle kehitetty ”karsinoituminen” eri aselajien ja puolustushaarojen puitteissa. Edellä viitatun kaltainen maanpuolustusläänioorganisaatio saattaisi olla eräs keino, jonka avulla voitaisiin nimenomaan operatiivisessa ja taktillisessa mielessä saada po. alueella toimivat joukot jo rauhan aikana kiinteään yhteystoimintaan samoissa puitteissa ja samansuuntaisesti kuin niiden toiminta on tarkoitettu sodankin aikana tapahtumaan. Ja mikä tärkeintä, täten kouliintuisivat tehtäviinsä jo rauhan aikana niiden korkeampien esikuntien rungot, joiden sodanaikaisen tehtävän tärkeyttä ja vaikeutta ei voida yliarvioida.

Rauhanaikaisena puolustusvalmisteluja ja puolustusvalmiutta edistävänä toimenpiteenä onkin korostettava edellä esitetyn maanpuolustuslääniorganisaation merkittävää osuutta riittävän keskityksen, elävemmän vastuuvollisuuden ja alueelliset erikoisvaatimukset paremmin tuntevan johdon aikaansaamiseksi jo rauhan aikana. Sotilaallinen valta ja vastuu on keskitettävä maan eri osissa asianomaisten maanpuolustuslääni-komentajille, jotka puolustusvoimien komentajan alaisina johtavat ja valvovat kaikkia maanpuolustuksen alaan kuuluvia valmisteluja lääneissään.

10. Johtopäätökset

Jos poliittisen johdon onnistuu maan vaikeasta sotilasmaantieteellisestä ja sotilaspoliittisesta asemasta huolimatta saavuttaa molempien sodankävijäpuolien hyväksymisen ei-sotaikäyvä asenteelle edellä esitetyn uhrauksinkin, niin s o t i l a l l i s e n puolustuksen tyydyttävä hoitaminen tuntuu täysin mahdolliselta pääasiallisesti omien sotilaallisten voimavarojemme puitteissa. Poliittisten suhdanteiden muuttuessa alituisesti ei valtakunnan puolustuskysymystä voidakaan jättää siinä määrin poliittisen ilmapuntarin heilahduksista riippuvaksi kuin sen pakostakin jää maassa, joka ei omalta osaltaan tee kaikkeaan heilahdusten tasoittamiseksi. Eräs varmimpia keinoja maan poliittisenkin aseman vakavoittamispyrkimyksille on puolustusvalmiuden ja puolustustahdon kaikinpuolinen kohottaminen. Kuten edellä on selvinnyt, voidaan ja onkin puolustusvalmiutemme suhteen saatava aikaan varsin oleellisia uudistuksia ja parannuksia ennen kuin sotilaallinen ja taloudellinen puolustuskykymme vastaa vaaranalaisen asemamme ja tulevaisuudessa yhä enemmän teknillistyvän sodan asettamia vaatimuksia. Poliittisen ja sotilasjohdon kiinteä ja luottamuksellinen yhteistyö on otsikon edellyttämässä tilanteessa välttämättömyys, jotta rajoitetut sotilaalliset ja taloudelliset mahdollisuutemme voidaan alun perin suunnata keskitetysti kokonaisuutta parhaiten hyödyttämään. Vaaranalainen asemamme vaatii sotilasjohdolta kylmää harkintaa ja avarakatseisia, ehkä jo menneisyyteen kuuluvista tottumuksista päättäväisesti irtaantumaan pystyviä uudistajia, jotka ottaen oppia käytyjen sotien antamista arvokkaista organisatorisista, taktillisista ja teknillisistä kokemuksista pystyvät näkemään sekä muuttuneista olosuhteista, että tulevan sodan luonteesta aiheutuvat erikoisvaatimukset ja kehittämään maan puolustusvoimat paitsi käytyjen sotien kokemuksia, myös t u l e v a n s o d a n v a a t i m u k s i a v a s t a a v i k s i. Kun puolustuskysymyksemme ainakin toistaiseksi kytkeytyy läheisesti itäisen suurvallan puolustukseen, olisi maan puolustuskyvyn ja -mahdollisuuksien lisäämiseksi ennakkoluulottomasti pyrittävä tekemään voimassa olevan keskinäisen avunantosopimuksen hengessä jo rauhan aikana kaikki mahdolliset valmistelut muistaen, että tapahtukoonpa poliittisessä tilanteessa heilahduksia suuntaan tai toiseen, niin valtakunnan puolustuksen tehostamiseksi tarkoitetut toimenpiteet k a i k i s s a t i l a n t e i s s a

koituvat lopulta valtakunnan olemassaolon hyväksi. Vaikean tilanteen helposti aiheuttama välinpitämättömyyden ja toivottomuuden tila on kansan puolustustahdon ja puolustuskyvyn murtumisen ensimmäinen oire. Avoimin silmin asioita tarkastelevan on todettava, että tällaisiin mielialoihin ei meillä ole varaa eikä aihettakaan. Talvisodan aikoihin verrattuna on tilanne nyt ja tulevaisuudessakin varmasti valoisampi, mutta se edellyttää johdolta päättävää, realistista tilanteen arvostelua sekä jatkuvaa ponnistelua koko kansan puolustustahdon ja -kyvyn kohottamiseksi pitäen päämääränä vapaan, itsenäisen valtakunnan säilyttämistä myös muuttuvissa poliittisissa olosuhteissa. Tosiasia on, että pienemmän maan on aina perustettava puolustuksensa suurempien naapureiden taholta saatavan tukeen. Tähän tosiseikkaan on meidänkin puolustuskysymyksemme ratkaiseminen aina nojannut. Sen vuoksi ei ainakaan kylmien tosiasioiden pohjalla toimivien sotilaiden olisi nähtävä maamme puolustuskysymystä tulevaisuudessa niin synkkänä kuin se nykyisin yleisesti tunnutaan nähtävän. Kansojen välisissä suhteissa eivät ideologiset tekijät – olletikaan sodan aikana – loppujen lopuksi näyttele ratkaisevaa osaa, vaan liikemiesmäisen kylmän etujen ja vastaetujen merkitys on silloin ratkaisevaa. Sen vuoksi onkin Suomen kaltaisen pikkuvaltion puolustuskysymys – ja siitä johtuen valtiollinen olemassaolo – hoidettava kulloinkin vallitsevassa yleispoliittisessa tilanteessa siten, että hankitaan varimmat takeet tehokkaasta ja nopeasta avusta sotatapauksessa. Kuten edellä esitetystä on selvinnyt, tosiasiat puhuvat sen puolesta, että tällainen tuki on nyt tarkasteltavana olevassa tilanteessa varmemmin odotettavissa Neuvostoliiton taholta. Ei-sotaaikäyvän asenteen saavuttamisen ja säilymisen ollessa niin epävarmaa kuin tutkielman II osassa on esitetty, valtion poliittinen ja sotilaallinen johto voi joutua ottamaan vastuulleen liian suuren riskin, jos se lyö laimin tarjolla v a r m a s t i olevat yhteistoiminta- ja avunantomahdollisuudet vain säilyttääkseen itselleen n ä e n n ä i s e n poliittisen toimintavapauden mahdollisen suursodan syttyessä. Vaikkakin ei-sotaaikäyvän asenne ilmeisesti olisi valtakunnalle erinomaisen edullinen, valtion johto ei voi eikä saa perustaa laskelmiaan sodan varalta näin epävarmalla pohjalla, vaan puolustuskysymys on ratkaisu t a v a e p ä e d u l l i s i n t a t i l a n n e t t a a j a t e l l e n. Tästä näkökulmasta on myös edellä esitetty maamme puolustuskysymyksen tarkastelu suoritettu.

IV OSA

Puolustusmahdollisuudet Pohjois-Suomessa

1. Yleistä

Vaikkakin Pohjois-Suomi kokonaisuutena katsoen eittämättä yhä on erämaata, mikä sinänsä suosii alivoimaista, mutta paikalliset erikoisolosuhteet tuntevaa ja omaperäiset taistelumenetelmät omaavaa puolustajaa, on kuitenkin todettava, että Pohjois-Suomen sotilasmaantieteellisissä olosuhteissa viime vuosien kuluessa tapahtunut kehitys on eräissä merkittävässä suhteissa huomattavasti vähentänyt alueen erämaaluonnetta. Niin kuin tutkielman I osasta (ja liitteet No 5a-c) on selvinnyt, tämä johtuu lähinnä liikenneyhteyksissä viime vuosina tapahtuneesta kehityksestä sekä niistä lisääntyneistä mahdollisuuksista, mitä sotatekniikan nykyinenkin kehitystaso tarjoaa suurvaltahyökkääjälle. Sitä paitsi, katsoaksemme totuutta kylmästi silmiin, ei voitane olettaa menestyksellä käyttämämme korpisodan menetelmien jatkuvasti säilyvän vain meidän yksinomistuksessa – päinvastoin on aihetta otaksua molempien tulevien pääsodankävijävaltojen jo vuosikausia tehokkaasti soveltaneen Talvi- ja Jatkosodan ”korpitaktiikkaa” omien arktisten erikoisjoukkojensa koulutukseen. Mutta sittenkin, jos verrataan puolustusmahdollisuuksia meikälaisin joukoin maamme eteläisillä rintamailla ja Perä-Pohjolan erämaissa, on todettava jälkimmäisten olosuhteiden tarjoavan meille paremmat onnistumisen edellytykset⁶⁸. Tästä johtuen sotilaalliset näkökohdat kehoittaisivat myös tulevaisuudessa puolustuskysymystämme ratkaistaessa käyttämään meikälaisia joukkoja juuri Pohjois-Suomessa, missä sotatoimet sotatekniikan kehittymisestä huolimattakin säilyttävät pääasiassa korpisodan leiman. Otsikon edellyttämän ei – sotaakäyvän asenteen saavuttamiseksi ja säilyttämiseksi tässä tapauksessa kuitenkin sotilaallisen tarkoituksen mukaisuuden on väistyttävä poliittisen välttämättömyyden tieltä, kuten puolustuskysymyksen tarkastelussa todettiin (vrt. III osa).

Ennen kuin omat puolustusmahdollisuutemme Pohjois-Suomessa voidaan selvittää, on yksityiskohtaisemmin kuin mitä tutkielman I osasta on käynyt ilmi, arvioitava sen alueen summittaiset rajat, jolla on merkitystä sodankävijöille, jos Fennoskandian kalotti joutuu sotänäyttämöksi. Pohjois-Suomen kautta kalotin rannikolle johtavat rautatie- ja maantieyhteydet ovat tällöin ratkaisevimmat, ja kiinteästi näiden hyväksikäyttöön liittyy alueen lentokenttien merkitys. Kun edellä on todettu (vrt. I osa) Pohjois-Suomella olevan Neuvostoliiton puolustusnäkökohtien kannalta huomattava merkitys, voidaankin

68 Molempien sotiemme antamat kokemukset voidaan esittää riittäväksi perusteluiksi tälle väitteelle.

tarkastelu suorittaa sen näkökulmasta alueen tieyhteyksiä arvostellen; tällöinhän kääntäen on pääteltävissä myös läntisten sodankävijäin mielenkiinnon kohteet.

Muurmannin radalta Rovaniemen kautta Narvikiin johtavan rautatien strateginen merkitys ei kaipaakaan perusteluja⁶⁹, ja tämän rautatien sekä sitä täydentävien, kalotin rannikolle johtavien maanteiden solmukohtina Suomen alueella muodostuu Rovaniemen, Kemmin ja Kuusamon haltuunoton merkitys ratkaisevaksi sekä Taivalkosken, Simon, Kemijärven ja Ivalon tiesolmujen arvo varsin huomattavaksi. Kuten liitteestä No 9 todetaan, on Kuusamoa ja Taivalkoskea lukuun ottamatta kaikissa em. kohteissa sekä sopivasti vielä niitä yhdistävien teiden varsillakin lentokenttiä, mitkä lisäävät kommando-osastojen mahdollisuuksia ainakin solmukohtien nopeaan haltuunottoon siksi, kunnes moottoroidut osastot maanteitse ehtivät ne miehittämään ja varmistamaan Pohjois-Suomen lämpimärsin ja (Skandinavian maiden asenteesta riippuen) kalotin luoteisosaan suoritettavan hyökkäyksen selkäyhteydet. Se, m o n t a k o t i e t ä neuvostojoukot tarvitsevat po. operaatiota varten, riippuu kokonaan kyseisenä ajankohtana vallitsevasta tilanteesta, joten tarpeen ennakolta arvioiminen on uskallettua. Ottaen huomioon toisaalta Neuvostoliiton mahdollisuudet joukkojen määrän suhteen ja toisaalta sille epäedullisimman tilanteen voitaneen kuitenkin omaksua, että ainakin seuraavien teiden käyttäminen tulisi tällöin kysymykseen (tiet merkitty liitteeseen No 9 vahvennetuin punaisin viivoin):

- Uhtua – Taivalkoski – Simo – Tornio;
- Kiestinki – Kuusamo – Taivalkoski, mistä yhtyen edelliseen;
- Kiestinki – Kuusamo – Rovaniemi, mistä sekä Ylitornion että Muonion – Skibotn’in suuntiin ja
- Kantalahdesta rautatien suuntaa seuraava tie Rovaniemelle, mistä edellisiin yhtyen.

Petsamo – Ivalo – Karasjok – Lakselv tien käyttö näyttää edulliselta pohjoisimmassa Norjassa olevien joukkojen selustayhteyden pikaisen katkaisemisen kannalta, vaikkakaan tämän, samoin kuin Petsamo – Rovaniemi tienkään merkitys ei ole Neuvostoliitolle ensiarvoinen kalotin valtaamiseksi. Voidaan tietenkin väittää, että esim. Rukajärvelä Repolaan ja sieltä edelleen Kajaanin ja Suomussalmen suuntiin johtavat tiet saattavat yhtä hyvin olla tarpeen Neuvostoliitolle edellä hahmotellussa tilanteessa. Jos Neuvostoliitto haluaa tukea Suomen ei-sotaikäyvästä pysymistä ja toisaalta säästyä käyttämästä omia joukkojaan sellaisella alueella maassamme, missä suhteellisen vahva puolustus on suomalaisinkin voimin aikaansaataavissa, ja missä tämä jo pelkällä olemassaolollaan suojaa Neuvostoliiton voimien selkäyhteyksien vasenta sivustaa, niin tuntuu edellä esitetty tiestö ilman viimeksi mainittuja suuntia tarkoituksenmukaiselta. Mainittu tiestö takaa Neuvostoliitolle riittävät joukkojen siirtomahdollisuudet siinäkin tapauksessa, että Skan-

⁶⁹ Ne haitat, joita aiheutuu venäläisen (=meikäläisen) ja ruotsalaisen raidelevyyden eroavaisuudesta, ovat helposti pienennettävissä jo ennakolta suoritettaviin teknillisiin valmisteluihin.

dinavian maat länsivaltojen tukemina ryhtyvät vastarintaan, joten tällöin ilmeisesti Suomenkin kannalta epäedullisin vaihtoehto on otettu huomioon.

2. Puolustusvyöhyke

Välttääkseen Pohjois-Suomen ”suurstrategisesti” merkittävää osaa Suomen on siis etsittävä elintärkeän alueensa puolustamista varten pohjoisessa puolustusvyöhyke (vrt. [liite No 15](#)) e p ä e d u l l i s i m m a s s a tapauksessa tien Uhtua – Taivalkoski – Pudasjärvi – Kuivaniemi – Simo eteläpuolelta. Puolustusvyöhykkeen ylimalkaiseksi takarajaksi lankeaa Oulujoki – Oulujärvi – Sotkamo – Kuhmo vesistölinja miltei luonnostaan, sillä elintärkeän alueemme suojaamiseksi pohjoisesta suuntautuvilta hyökkäyksiltä tämä linja on lyhin mahdollinen ja muodostaa k e s ä a i k a n a kauttaaltaan tehokkaan vesistöesteen. Kuitenkin on jo tässä todettava, että vaikkakin Oulujoki maastotoimia ajatellen on eteläisin tehokas luonnon tarjoama puolustuslinja, niin sen puolustuksen murtamiseen e t e l ä s t ä päin, L i m i n g a n niityille suoritettavissa olevan suurmaahanlaskun avulla on vakavasti otettava huomioon. Näin ollen Oulujoen etelän ja lounaan puoleiset laajat niitty- ja suoalueet on sisällytettävä puolustusvyöhykkeeseen.

Oulujoki-linjasta luopuminen ja puolustuksen vetäminen sen eteläpuolisilla vähäisemmille jokilinjoille ja suoalueille Oulujärven länsipuolella ei voine tulla kysymykseen mm. seuraavista syistä:

- Oulun satamien jättäminen tarjoaisi hyökkääjille mihinnousuun ja joukkojen jatkuvan huoltamisen erinomaiset mahdollisuudet⁷⁰
- Oulun seudun luovuttaminen aiheuttaisi myöskin Hailuodon ja Oulunsalon niemien menetykset, jolloin maarintama menettäisi luonnolliset sivustosuojansa Perämereltä suuntautuvia mihinnousuyrityksiä vastaan;
- Oulujoki-linjalta Sisä-Suomeen suuntautuva tiheä ja säteittäinen tiestö sekä maasto tarjoaisivat ylivoimaiselle hyökkääjälle edullisia etenemismahdollisuuksia;
- Oulujoki-laakson ja Kajaanin seudun kasvava merkitys myös sotataloudellisessa suhteessa kehottaa pitämään alueen viimeiseen saakka.

Voitaneenkin todeta, että mikäli poliittiset uhrauksemme Pohjois-Suomessa eivät saavuttaisi vastakaikua läntisten sodankävijäin taholla, vaan ne ryhtyisivät elintärkeäkin alueettamme uhkaaviin sotatoimiin, tällöin Suomen edun mukaista olisi l u o p u a e i –

70 Mm. Kom.kapt. H a i k a l a n SKK:ssa pidetystä esitelmästä ”Meristrateginen tutkielma Ruotsin itärannikoista lähinnä ajatellen sitä mihinnousuoperaatioiden lähtökohtana” selviää, että esim. Luulaja – Piteå alueelta on melkoiset mahdollisuudet Pohjanlahden itärannikolle suoritettaviin mihinnousuihin. Tällaisen operaation ilmeisenä tarkoituksena t ä s ä t i l a n t e s s a olisi joko pyrkimys NL:n Pohjois-Suomen poikki suuntautuvien yhteyksien katkaisemiseen tai uuden rintaman avaamiseen Suomessa. Molemmissa tapauksissa Oulun satamat olisivat ratkaisevan tärkeät hyökkääjällä meriväylien ja satamarakenteiden vuoksi.

sotaa käyvän aseenteesta ja yhtyä Neuvostoliiton rinnalla ja sen kaikin tavoin avustamana suursotaan elintärkeän alueensa puolustamiseksi.

3. Puolustusvyöhykkeen tarjoamat puolustumahdollisuudet

Esitetyn puolustusvyöhykkeen ”uutuus” Suomen puolustuskysymyksessä ilmenee mm. siitä, että valtaosa alueesta on toistaiseksi sotilaallisessa mielessä täysin tutkimatonta. Kun tarkastelun on tapahduttava alueen länsiosassa Suomen yleiskartan (1:400.000) ja itäosassa taloudellisen kartan (1:100.000) pohjalla, joissa esim. korkeussuhteet samoin kuin maaperän laatu ovat kovin ylimalkaisesti esitetyt, ei riittävän tarkkuuteen voida päästä. Alueen itäosan arvostelua tosin helpottaa tällä seudulla talvella 1948 suoritettua SKK:n talvikenttäharjoituksessa saavutettu maaston ylimalkainen tuntemus, ja Pohjanlahden rannikosta on käytettävissä SKK:n MSO 3:n operatiivisen tiedustelun tulokset v:lta 1947. Sen sijaan keskiosan – summittaisten linjojen Muhos – Yli-Ii ja Paltamo – Puolanka – Pudasjärvi välimaasto – arvioinneissa on ollut turvaututtava maatalous- ja metsähallituksen sekä aluetta tuntevien harvojen upseereiden antamiin tietoihin, joiden paikkansapitävyyteen on suhtauduttava kriittisesti.

Puolustusvyöhykkeen eri osien poiketessa toisistaan maastollisesti melkoisesti, voidaan siinä erottaa esim. seuraavat m a i s e m a m u o d o t:

- P o h j a n l a h d e n r a n n i k k o, joka käsittää n. 30–40 km rannikolta sisämaahan ulottuvan alavan tasankomaan sekä Hailuodon ja sen pohjoispuolella sijaitsevan harvan saariston;
- L i m i n g a n – P e l s o n n i t t y – j a s u o l a k e u s Lumijoen lahden perukasta ja Oulujoesta puolustusvyöhykkeen eteläreunaan saakka;
- L ä n t i n e n m e t s ä - j a j o k i a l u e Oulujoen yläjuoksulta n. 40–50 km:n levyisenä vyönä puolustusvyöhykkeen pohjoisreunaan saakka ulottuen lännessä Muhoksen – Yli-Kiimingin ja Yli-Iin summittaiselle linjalle;
- Y l ä – K a i n u u n s y d ä n m a a, josta puolustusvyöhykkeeseen sisältyy Oulujärven pohjoispuolinen, pohjoisosastaan rannikkoa lähestyvä kitukasvuinen suoja rämemaa, sekä
- K a i n u u n r e i t t i m a a käsittäen Oulujärven itäpää – Puolanka linjan itäpuolisen alueen runsaine vesistöineen ja niiden välisine vaihtelevine vaara- ja korpimaisemineen.

a. P o h j a n l a h d e n r a n n i k o n merimaasto suosii puolustusta veden mataluuden ja karikkoisuuden vuoksi. Maihinnousulaivastolle käyttökelpoisia väyliä on vähän ja ne keskittyvät yleensä Oulun alueelle, missä sekä niiden sulkeminen miinoituk-

sin että hallitseminen rannikolle ja saaristoon sijoitettavalla meri- ja rannikkotykykistöllä on mahdollista. Satamia ja laiturirakenteita, joita maihinnousun suorittaminen tämänlaatuksella rannikolla välttämättömästi edellyttää, on varsinaisesti vain Oulun seudulla, Pateniemessä ja Raahessa. Näiden alueiden valtaaminen maihinnousulla ei merimaaston luonteen huomioon ottaen tunnukaan todennäköiseltä, varsinkin kun Oulun satamien luonnollisena suojana ulkomerellä on suuri Hailuoto sekä Iin edustan saaristo, mihin sijoitettavissa olevilla raskailla ja järeillä tykistöyksiköillä voidaan rannikon puolustusta tehokkaasti syventää kauas avomerelle asti. Hailuoto, joka Siikajoen, Oulunsalon ja Haukiputaan niemien ohella muodostaa Oulun satamien puolustukselle tehokkaat eteentyönnetyt asemat, on rannoiltaan myös senlaatuinen, ettei se maihinnousulla ole helposti vallattavissa. Maihinnousu-uhkaa edeltääkin rannikolla maahanlasku-uhka, sillä maasto suosii suurmaahanlaskuja. Uhanalaisimmat maahanlaskualueet ovat

- Hailuoto, missä saaren länsi- ja etelärannikko kokonaisuudessaan sekä keskustassa sijaitsevat viljelysaukeat soveltuvat hyvin maahanlaskualueiksi sekä laskuvarjo- että liikonejoukoille;

- Oulunsalon niemen sisäosat;
- Oulujokivarsi n. 6-8 km:n pituudelta ja 2-5 km:n leveydeltä rannikosta sisämaahan päin;
- Haukiputaan niemen tyvestä leviävät laajat Pateniemen ja Haukiputaan viljelysaukeat sekä
- Ii-jokisuun n. 5x10 km:n laajuinen niittyalue.

Alueet, mitkä rannikolla soveltuvat parhaiten maihinnousuohjelmien jälkeä, kun niiden valtaus maahanlaskujoukoin on mantereelta päin suoritettu, ovat:

- Toppilan ja Oulun satamat,
- Oulunsalon niemen pohjoiskärki sen edustalla olevine saarineen,
- Haukiputaan niemen etelä- ja länsiranta sekä
- Kiiminkijoen suun seudut siellä sijaitsevien sahojen laituriin ja lastauspaikkojen vuoksi.

Maasto on koko rannikolla yleensä lehtimetsikkövaltaista, alavaa ja loivasti kumpuilevaa hietikkoa tai kosteaa niittyä, missä ei ole mainittavia korkeuseroja Haukiputaan Isonniemen n. 35 m:n korkuista harjannetta lukuun ottamatta. Maaperä sallii kaikkialla kaivautumisen, mutta pohjaveden läheisyys voinee haitata kenttä- ja kestolinnoitustöitä vesiperäisemmällä seuduilla.

Tiestön suhteen on suoritettava parannuksia, sillä rannikolla kulkevan maantien ja rautatien ollessa mereltä laivastotykykistön tehokkaasti tulitettavissa ja maihinnousu- tai maahanlaskuoperaatioin helposti katkaistavissa, on eri puolustusasemien eristämistä

ra ilmeinen. Toisaalta mahdollistanevat rannikkoa ja Oulujokea seuraavat rautatiet sekä Raahen rata myös suhteellisen edullisesti rautatietykistön käytön niin rannikon kuin sisämaankin puolustuksen tukemiseen. Erityisesti merimaalien torjuntaan voinee myös Toppilaan ja Laitakarin saarelle johtavien 4-7 km:n pituisten satamaratojen hyväksikäyttö rautatietykistölle tulla kysymykseen.

V e s i s t ö s t ä, joilla puolustusmielessä voidaan katsoa olevan melkoinen psv. estearvo kesäaikana, mainittakoon Oulujoki, Kiiminkijoki ja Iijoki-maihinnousu- ja maahanlaskutapauksessa ne muodostavat luonnollisia alkulinjoja po. operaatioiden rajoittamiseksi sivusuunnissa. Tulvat haittaavat keväisin puolustusjärjestelyjä varsinkin jokivarsissa ja niiden suistoissa.

T a l v i o l o s u h t e i s s a ovat vahvojen panssari- ja lentovoimien tukemat maihinnousuoperaatiot rannikolla mahdollisia koko rantaosuudella, sillä alava tasankomaasto ja rantaviivan välittömässä läheisyydessä kulkeva päätie, josta sisämaahan haarautuu lukuisia käyttökelpoisia tiesuuntia, suosivat mainitunlaista sotatointa. Tästä johtuen onkin puolustustoimenpiteissä otettava huomioon rannikon erilainen joukkojen tarve ja käyttö kesä- ja talviolosuhteissa. Joet on etenkin vähän lumen aikana otettava huomioon puolustusvyöhykkeen sisään johtavina psv.urina.

b. L i m i n g a n - P e l s o n n i i t t y - j a s u o l a k e u d e n sisällyttäminen puolustusvyöhykkeeseen on tärkeää maahanlaskujen torjuntamielessä. Limingan lähes 200 km²:n laajuiset niityt soveltuvat suurmaahanlaskuihin, joilla voidaan tehokkaasti uhata sekä rannikon että maarintaman puolustuksen selustaa. Pelson n. 150 km²:n laajuinen suoalue on siellä suoritettujen laajojen kuivaustöiden vuoksi suurelta osalta myöskin liitokoneille maahanlaskukelpoinen. Tämän alueen puolustusjärjestelyt onkin keskitettävä ensi sijaisesti maahanlasku- ja maahan pudotusoperaatioiden torjuntaa palveleviin toimenpiteisiin, jotta puolustusvyöhykkeen ilmasta tapahtuva saartaminen estetäisiin. Maasto ei tarjoa luonnollisia puolustuskeskuksia tai linjoja, vaan on torjunnan perustuttava vahvoihin, myös teiden ulkopuolella liikkumaan pystyviin moottoroituihin panssarintorjunta- ja ilmatorjuntatulivoimaisiin joukkoihin.

c. L ä n t i n e n m e t s ä - j a j o k i a l u e on korkeussuhteiltaan edellä käsiteltyjä vaihtelevampaa, joskaan mitään ympäristöään selvästi hallitsevia maastonkohoutumia ei täälläkään esiinny. Maaperä on vuoroin sorapitoista kangasylänköä, vuoroin suojapohjaista alankoa, mitä lukuisat Pohjanlahteen laskevien jokien sivuhaarat halkovat. Suurimpien jokien varsia lukuun ottamatta alue on viljelemätöntä, harvaan asuttua erämaata, missä runsaasti yli puolet maa-alasta on havumetsäpeitteistä.

T i e s t ö on Oulujokivarresta Kiiminkijoen tasalle saakka puolustuskäyttöön soveltuva, mutta tästä pohjoiseen sangen puutteellinen. Sopivien tieyhteyksien puuttuminen vaikeuttaakin tuntuvasti Iijoen hyväksikäyttöä puolustukseen ja edellyttää melkoisia

tietöitä sekä etelä-, pohjois- että länsi-itäsuuntaisesti Haukipudas – Kiiminki – Aittojärvi tieltä Iijoki-varteen.

Pudasjärven etelä- ja lounaispuolinen järviolue tarjonnee Iijokeen liittyvänä melkoisia puolustuksellisia mahdollisuuksia ensimmäisessä puolustusasemassa varsinkin, kun myös tiestö tällä alueella on puolustukseen sopeutuvampaa kuin alueen länsiosassa. Tällä alueella m a a h a n l a s k u v a r a supistuu ainoastaan Oulu-, Kiiminki- ja Iijokien varsilla olevien viljelysaukeiden mahdolliseen hyväksikäyttöön.

T a l v i p o l u s t u k s e e n jokien ja järvikannasten hyväksikäyttö tuntuu vähemmän edulliselta kuin kesällä, jolloin vesistöjen psv. estearvo on ilmeinen. Tästä johtuen voikin olla edullista valita puolustusasemat siten, että joki- ja järvilinjat jäävät puolustusaseman sisään.

d. Y l ä – K a i n u n s y d ä n m a a n suo- ja rämesetu on maamme suorikainta aluetta. Yli 60 % maa-alasta on voimakkaasti suoperäistä, jopa niin, että metsäpeitekin, mikä puolustusvyöhykkeessä Liminka-Pelso aluetta lukuun ottamatta peittää yleensä kaikkialla yli puolet maa-alasta, täällä ei ole pystynyt valtaamaan suolta kuin keskimäärin kolmanneksen pinta-alasta. Valtaosa tästäkin alueesta on korkeussuhteiltaan tasaista, joskin Oulujärven ja Utajoen välisellä osalla kohoaa muutamia ympäristöstään erottuvia vaaramaisemia muodostaen vedenjakajan latvoilla, mistä osa vesistöistä virtaa Oulujärveen. Pohjanlahteen laskevien pääjokien sivujoesto on alueella vastin runsas ja rikkoo asumattomat rämeet. Harva erämaa-asustus on keskittynyt pieniin kyliin suurimpien jokien varsille, jotka yhdessä alueelle muodostuneiden kolmen järvivyöhykkeen ja mittaamattomien rämeiden kanssa antavat alueelle rikkonaisen leiman. Eteläisin järvivyöhyke, jonka pääjärvinä ovat Oterma- ja Paalinjärvi, sijaitsee n. 15-20 km Oulujärven pohjoispuolella. Seuraava järviolue lukuisine (n. 40-50) pikkujärvineen on puolustusvyöhykkeen keskiosassa, missä kohoava vaaravyöhyke muodostuu vedenjakajaksi Pohjanlahteen ja Oulujärven itäosaan suuntautuvien jokien juoksulle. Pohjoisin järviolue muodostuu Iijoen vesistöön liittyväksi Pudasjärven eteläpuolisissa maastossa lukuisine huomattavan laajoine järvineen.

T i e s t ö on alueen soisuudesta, metsättömyydestä ja asumaattomuudesta johtuen kehittymätön. Etelä-pohjoissuuntainen tiestö puuttuu käytännöllisesti katsoen kokonaan. Pudasjärveltä johtaa kaksi tietä rannikolle ja Oulujokivarteen Kiimingin ja Ylikiimingin kautta. Eteläosan halkaisevat Utajärveltä ja Vaalasta Puolangalle johtavat lounais-koillisuuntaiset tiet. Oulujärven suuntaisena kulkee alueen eteläosassa rautatie ja maantie.

M a a h a n l a s k u m a h d o l l i s u u d e t ovat miltei olemattomat; järviolueet tosin voisivat tulla kysymykseen kesällä liitokoneiden ja talvella myös laskuvarjojoukkojen maahanlaskupaikkoina, mutta huoltovaikeuksien ja erityisesti alueen tietttömyyden vuoksi eivät mainitunlaiset sotatoimet tunnu uskottavilta. Yleensäkin voitaneen tämä alue arvostella kaikkein vähimmän uhatuksi. Talviolosuhteetkaan tuskin lisäävät alueen

operaatiokelpoisuutta muulloin kuin poikkeuksellisen kovina ja vähälumisina alkutalven kuukausina.

e. **K a i n u n r e i t t i m a** poikkeaa huomattavasti puolustusvyöhykkeen muista osista. Niin maaperänsä, maastonpeitteensä, korkeussuhteittensa kuin vesistöjänsä ja tiestönsäkin puolesta sitä voidaan pitää edellisiä huomattavasti operaatiokelpoisempaan. Alueen pohjoisosalle ovat leimaa-antavia laajat synkkämetsäiset korvet ja niitä halkovat vaaravyöt. Eteläosassa vaarat ovat korkeampia, mutta erillisinä muistuttavat enemmänkin pohjoiskarjalaista mäkimaaisemaa. Vesistöjen runsaus on myös leimaa-antavana piirteenä etelä- ja itäosille, missä Oulujärvestä itärajalle ja Kuhmosta Suomussalmelle jatkuva miltei yhtenäinen vesistövyö pirstoo maaston lukemattomiksi kapeikoiksi.

T i e s t ö on alueen laajuuteen verrattuna harva, mutta sikäli operatiivisiin tarkoituksiin soveltuvaa, että niin pitkittäis- kuin poikkitaiteitakin, mitkä yhdistävät alueen solmukohtat (Puolanka, Ylinäljänkä, Suomussalmi ja Hyrynsalmi) puolustusvyöhykkeen selustan solmukohtiin (Kajaani – Kontiomäki, Sotkamo ja Kuhmo), on melkoisesti. Harva tiestö ja sen ulkopuolella leviävä miltei yhtäjaksoinen korpi lisäävät alueen kapeikko- luonnetta. Hyrynsalmen rautatie palvelee puolustusnäkökohtia helpottaen sekä joukkojen keskittämistä että niiden jatkuvaa huoltamista.

M a a h a n l a s k u m a h d o l l i s u u k s i a ei kesäaikana järviä ja vähäisiä viljelmiä lukuun ottamatta sanottavammin ole, mutta talvikelillä muodostuvat alueen lukuisat järvet, joista useat sijaitsevat tärkeiden solmukohtien välittömässä läheisyydessä hyvien tieyhteyksien varsilla, varsin aroiksi ja puolustustoimenpiteitä vaativaksi. Erityisen altis ja voimakkaan maahanlaskutorjunnan vaativa on Oulujärvi – Kuhmo alueen vesistövyöhyke, mikä saattaa houkutella hyökkääjän ehkäpä suurmaahanlaskutorjunnan välttääkseen aikaavieviä ja heikoin voimin tehokkaasti puolustettavissa olevia erämaa-alueita puolustusvyöhykkeen pohjoisosissa.

K u n v a a r a t antavat erikoisen piirteen tarkasteltavan alueen maastolle, on niiden puolustuksellista merkitystä tarkasteltava lähemmin. Vaikkakin vaarat näyttävät hallitsevan ympäröimäänsä aluetta, niiden hallitseva asema on kuitenkin puolustuksellisesti varsin näennäinen. Yleiskuvan niiden laelta kyllä voi ympäristöstä saada, mutta maaston yksityiskohtien tähytykseen ja tulenjohtoon ne eivät yleensä sovellu. Tämä johtuu ennen kaikkea rinteiden ja välimaaston miltei säännöllisenä vallitsevasta metsäpeitteestä, mikä estää havaintojen teon maan pinnalle. Suorittamalla metsän linjoituksia voidaan tätä häiritä vähentää siinä määrin, että vaarojen arvo tulenjohto- ja tähytyspalveluun saadaan nousemaan. Puolustusasemiksi, tuskinpa edes erillisiksi puolustuskeskuksiksi, niitä sen sijaan ei useinkaan kannattane ajatella. Perusteluiksi tälle väitteelle voidaan esittää mm.:

- Hyökkääjän pyrkimyksiä ajatellen voi vaaralla sijaitseva puolustuskeskus muodostua itsetarkoitukseksi, minkä valtaamiseen hyökkääjällä ei ole syytä,

koska tiet, joita se tarvitsee, eivät tavallisesti kulje vaaroilla, vaan niiden välisissä laaksoissa;

- Vaarat ovat yleensä niin kaukana toisistaan, että niiden välisen maaston valvonta ja tulitus ei ole tehokkaasti järjestettävissä vaaroilta (ylempänä esitetyistä syistä johtuen);
- Vaarapuolustus muodostuu useimmiten liian harvaksi, niin että kaukana toisistaan sijaitsevat puolustuskeskukset jäävät ilman toistensa tukea ja voivat joutua lyödyiksi erikseen.

Näin ollen näyttääkin siltä, että puolustus olisi keskitettävä juuri vaarojen väliin laaksoihin, missä tietkin kulkevat, jolloin vaarat muodostaisivat puolustusasemien tai – keskusten sivustoille vaikeakulkuisen maastoesteen puolustuksen luonnolliseksi sivustan suojaaksi. Luonnollista on, ettei vaarojakaan, etenkin silloin kun ne ovat puolustuskeskuksen lähistöllä, voida jättää kokonaan miehittämättä. Pienin varmistus-, partiointi- ja tulenjohto-osastoin, joiden toimintamahdollisuuksia raivauksin parannetaan, voidaan vaarat tehokkaammin käyttävät puolustusta palvelemaan sivusta- ja sauma-asemina. Siellä, missä vaarojen kautta kulkee teitä, on metsä tavallisesti hävitetty ja vaaralle muodostunut kyliä viljelemineen, joten vaara on myös puolustuksellisesti hallitsevassa asemassa ympäristöön nähden ja soveltuu sellaisena myös puolustuskeskukseksi.

Tällä alueella metsä on yleensä vanhaa, tukevarunkoista korpea, mikä kanalisoi etenkin moottorivaltaisen hyökkääjän yksinomaan teille ja niiden välittömään läheisyyteen. Tästä johtuen ei alueelle kannata hahmotellakaan pitkiä yhtenäisiä puolustusasemia, vaan torjunnan on keskityttävä eri teiden suunnissa melko suppeisiin, perättäisiin puolustuskeskuksiin. Metsä on täällä aktiivisen puolustajan paras liittolainen ja tarjoaa paitsi suojaa myöskin varteenotettavat mahdollisuuden syvien murren tekoon hyökkääjää hidastavina esteinä.

4. Johtopäätökset

Pohjois-Suomen puolustusvyöhykkeen tarjoamista mahdollisuuksista voidaan todeta, että operaatiokelpoisimmat ja sellaisina uhanalaisimmat ovat Pohjanlahden rannikko, Oulujokivarsi sen eteläpuolisine maahanlaskualueineen ja vyöhykkeen itäisin osa. Rannikolla tulevat rannikko-, meri- ja ilmapuolustustoimenpiteet vaatimaan päähuomion, sillä koko maarintaman kestävyys riippuu ratkaisevasti rannikon puolustuksen pitävyydestä. Oulujokivarren ja Liminka-Pelso alueen suurmaahanlaskuille tarjoamat mahdollisuudet vaativat ilmapuolustuksellisiin kysymyksiin kiinnitettäväksi täällä ensisijaisen huomion. Itäosan harva, mutta operatiivisesti melko edullinen tiestö ja laajat korpialueet

kehottavat tällä alueella perustamaan puolustuksen harvojen solmukohtien kapeikkomastojen sitkeään hallussapitoon ja aktiiviseen korpisodankäyntiin hyökkääjän suojattomaksi jääviä sivustoja vastaan.

Puolustusvyöhykkeen keskiosat ovat tietöntä rämettä, missä puolustustoimenpiteet voinevat rajoittua vain varmistusluonteisiin.

Oulun seutu satamineen, saaristoinen ja maahanlaskualueineen muodostaa puolustuksen avainaseman lännessä. Ylinäljänkä, Puolanka, Suomussalmi ja Hyrynsalmi ovat ne solmukohdat, joiden hallussapitoon itäosassa on päähuomio kiinnitettävä. Niin kauan kuin pystytään estämään hyökkääjän saamasta näitä kohteista haltuunsa, on sen pääsy etelään helpommin estettävissä, sillä vasta em. tiesolmuista lähtien avautuu hyökkääjän käyttöön tiheämpi tieverkko, mikä moottorivaltaiselle joukolle on välttämätön toiminnan edellytys. Pohjoisesta suuntautuvan hyökkäyksen torjunnassa Puolangan merkitys tulee olemaan ensiarvoinen sen vuoksi, että sieltä suuntautuu kaksi tietä puolustusvyöhykkeen itäiseen osaan Hyrynsalmelle ja Kontiomäelle sekä kaksi tietä myös vyöhykkeen länsiosaan Vaalaan ja Utajärvelle. Tästä johtuen onkin Puolangan hallussapidolla ratkaiseva merkitys koko puolustusvyöhykkeen keski- ja itäosien puolustukselle.

Suurhyökkäyksen torjumista silmällä pitäen on rannikon ja Oulujoki – Oulujärvi – Sotkamo – Kuhmo linjan puolustamiseksi jo rauhan aikana luotava kantalinnoitettu taimimainen puolustusasema, minkä turvin ratkaisu voitaisiin suorittaa siinä tapauksessa, että ei-sotaikäyvän asenteen säilymiselle ei olisi edellytyksiä ja puolustustoimenpiteet vyöhykkeen pohjoisemmassa osassa eivät olisi johtaneet toivottuun menestykseen. Taimmassa puolustusasemassa, missä laajat vesistöt ovat vallitsevina, voidaan tehokkaasti käyttää hyväksi runsaan tulivoiman omaavia rannikko- ja linnoitusjoukkojen yksiköitä, joten tämä puolustusasema melko vähäiselläkin iskuvoimalla runkomiehittettynä tarjoaa puolustusvyöhykkeen muissa asemissa taisteltaessa tarpeellisen selkänojan. Kokonaisuutena katsoen todetaan, että puolustuksen selvän painopisteen on nyt tarkasteltavana olevassa tilanteessa oltava lännessä. Tilanteessa, missä läntisten sodankävijäin ylivoimainen, ja idän täysin yllättävä Fennoskandian kalotin valtaaminen olisi tapahtunut, myös itäinen osa voi muodostua varsin uhanalaiseksi, joten tällaisenkin tilanteen varalta, vaikkei se tunnukaan todennäköiseltä, on valmistelut suoritettava. Pohjanlahden rannikolla tulee tarkoituksenmukaisen puolustuksen aikaansaaminen vaatimaan erityisen perusteellisen tutkimuksen ja todennäköisesti myös aivan tarkoituksenmukaisen puolustuksen aikaansaaminen vaatimaan erityisen perusteellisen tutkimuksen ja todennäköisesti myös aivan erikoislaatuiset ja varsin lukuisat joukot. Tämä aiheutuu siitä, että aluetta vastaan kohdistuu ilmeinen uhka samanaikaisesti sekä mereltä, pohjoisesta pääteiden suunnasta, että myös selustasta. Tällä alueella tarjoaa maasto hyökkääjälle riittävästi edellytyksiä keskitettyyn yhdistettyyn operaatioon, mistä johtuen jo puolustusvalmisteluissa on otettava huomioon alun perin

em. vaarasta aiheutuvat vaatimukset. Tuntuu siltä, että tällä alueella parhaiten vastaa tarkeitustaan huomattavan voimakkaiden ja kaikkiin suuntiin torjuntakykyisten erillisten puolustuskeskusten luominen.

Talvi- ja kesäolosuhteissa ovat puolustusmahdollisuudet suuresti toisistaan eroavat erityisesti rannikonpuoleisella osalla.

Lopuksi on todettava, että puolustusvyöhykkeen topografinen ja operatiivinen tutkiminen on suoritettava kiireellisesti. Erityisesti läntinen osa, mistä ei toistaiseksi ole käytettävissä 1:400.000 tarkempaa karttaakaan, on saatava topografikartoitetuksi ja tutkituksi perusteellisesti. Tämän alueen merkitys puolustusksymyksessämme on niin ilmeinen ja toisaalta sen maasto niin erikoislaatuinen totuttuihin sotaäyttämöihimme verrattuna, että karkeankaan puolustus suunnitelman laatiminen Pohjois-Suomea varten ei ole mahdollista ennen kuin välttämättömimpien kartoitusten ja alueella suoritettujen maastontiedustelujen tultua suoritetuiksi.

V. Loppukatsaus

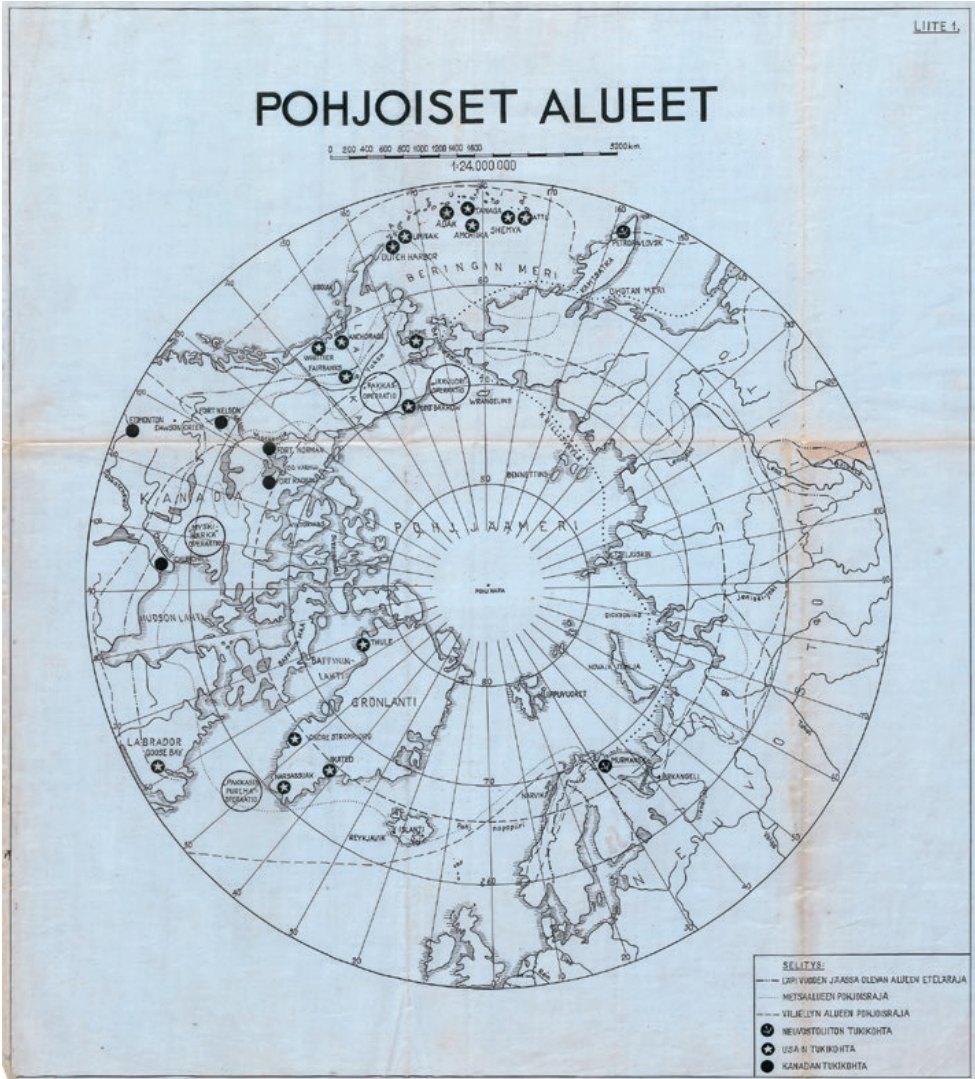
Uuden kansainvälisen rauhanjärjestön voima ja samalla sen heikkous on siinä, että viiden suurvallan on oltava yksimielisiä päätöksen aikaansaamiseksi Yhdistyneiden Kansakuntien Turvallisuusneuvostossa. Yhteisen pohjan löytäminen poliittisissa, taloudellisissa ja sotilaallisissa kysymyksissä edellyttää yhteisiä etuja tai mahdollisimman vähäisiä etuvastakohtia, joten sellaisen saavuttaminen ei lähitulevaisuudessa näytä ilmeiseltä. Yhteisen pohjan puuttuessa turvallisuusjärjestön toiminta ei voi taata maailman rauhan säilymistä eikä pienten, sotaan aktiivisesti osallistumaan haluttomien valtakuntien turvallisuutta. Tästä johtuen ei Suomikaan, vaikka se hyväksyttäisiinkin Y.K:n jäseneksi, voi perustaa itsenäisyytensä ja vapautensa säilymistä mainitun järjestön voimaan. Varmimman taakkeen valtion olemassaolon oikeutukselle antavat toistaiseksi vain koko kansan vapauden ja puolustustahdon elähdyttämät niin voimakkaat puolustusvoimat, että muutkin maat antavat niiden vastustuskyvylle arvoa. Voimassa olevan rauhansopimuksen rajoittaessa omia mahdollisuuksiamme rauhanaikaisiin puolustusvalmisteluihin nähden, on keskinäisen avunantosopimuksen puitteissa tutkittava mahdollisuutemme saada taloudellista ja sotamateriaaliapua Neuvostoliitosta viimeistään sodanuhkan ilmaantuessa.

Ei-sotaikäyväenä säilyäkseen ja siten säästääkseen valtakunnan elintärkeät alueet sodan hävitykseltä sekä säilyttääkseen mahdollisimman laajan poliittisen toimintavapauden arvaamattomissa olevasta suursodan lopputuloksesta riippumatta Suomen puolustuskysymys on erityisesti Pohjois-Suomen osalta nähtävä laajemmassa kuin puhtaasti sotilaallisessa perspektiivissä. P u o l u s t u s k y s y m y s o n p o l i i t t i s t e n, s o t i l a a l l i s t e n j a t a l o u d e l l i s t e n p u o l u s t u s t o i m e n p i t e i d e n s u m m a ja erityisesti pienen maan puolustuskysymyksessä on poliittisen puolustuksen merkitys varteenotettava. Vähentyneet sotilaalliset ja taloudelliset puolustusmahdollisuudet on korvattava jos mahdollista poliittisilla. Käsiteltävänä olevassa tilanteessa tämä merkitsee sitä, että sotilaalliset puolustustoimenpiteet eivät saa muodostua itsetarkoitukseksi: e i o l e p u o l u s t a u d u t t a v a h ä r k ä p ä i s e s t i v a i n p u o l u s t a u t u m i s e n v u o k s i. Puolustus on kokonaisuudessaan – eikä vain puolustustaistelun sotilaallisen suorituksen osalta – järjestettävä periaatteessakin s y v ä k s i j a j o u s t a v a k s i niin, että poliittiset edellytykset otetaan riittävästi huomioon ja sodan loppuselvitystä silmällä pitäen suoritetaan ratkaisut.

Käytyjen sotien kokemukset ovat osoittaneet, että valtakunnan alueellisesta laajuudesta johtunut pitkien ja kaukana toisistaan sijainneiden rintamien aiheuttama haitta on ollut puolustustamme rasittaneena pulmana. Kuten tutkielmassa on osoitettu, sama

haitta saattaa olla jälleen ilmeinen, sillä maan länsi- ja lounaisosat sekä tulevaisuuden sodankäynnin luonnetta ajatellen myös maan sisäosat vaativat melkoisia puolustustoimenpiteitä myöskin otsikon edellyttämässä tilanteessa. Näin ollen sotilaallisetkin näkökohdat kehottavat etsimään puolustuskysymyksellemme sellaista ratkaisua, missä rintamien pituus ja sijainti ovat sopu-soinnussa rajoitettuihin voimavaroihimme. Edellä esitetyssä puolustuskysymyksen ratkaisussa on päämääränä ollut valtakunnan taloudelliselle kestäkyvylle vähempiarvoisten alue- ja poliittisten arvovaltauhrausten kustannuksella löytää sellainen kokonaisratkaisu, joka mahdollistaisi rajoitettujen sotilaallisten voimavarojemme keskitetyn, painopistemäisen käytön eri suunnilla riippuen tilanteen vaihteluista. Poliittisten edellytysten luomiseksi ei-sotaikäyvän aseman tunnustamiselle läntisten sodankävijäin taholla Suomen on rajoitettava avunantosopimuksen perusteella itäiseltä sodankävijältä saatava apu mahdollisimman vähiin, ts. mikäli mahdollista vain materiaaliapuun. Tämä edellyttää valtion jatkuvia ponnistuksia maanpuolustustahdon ja – valmiuden kohottamiseksi ei vain todetuilla vaaravyöhykkeillä, vaan valtakunnan koko elintärkeällä alueella. Sotilaallisista valmisteluista tärkeimpiä on uhanalaisimpien suuntien linnoittaminen. Myös puolustustoimenpiteet on rajoitettava vain selvästi puolustuksellisiin, joiden tarkoituksena on maan elintärkeän osan turvaaminen sodan tuhoilta ja valtakunnan pitäminen suurvaltojen välisen selkkauksen ulkopuolella.

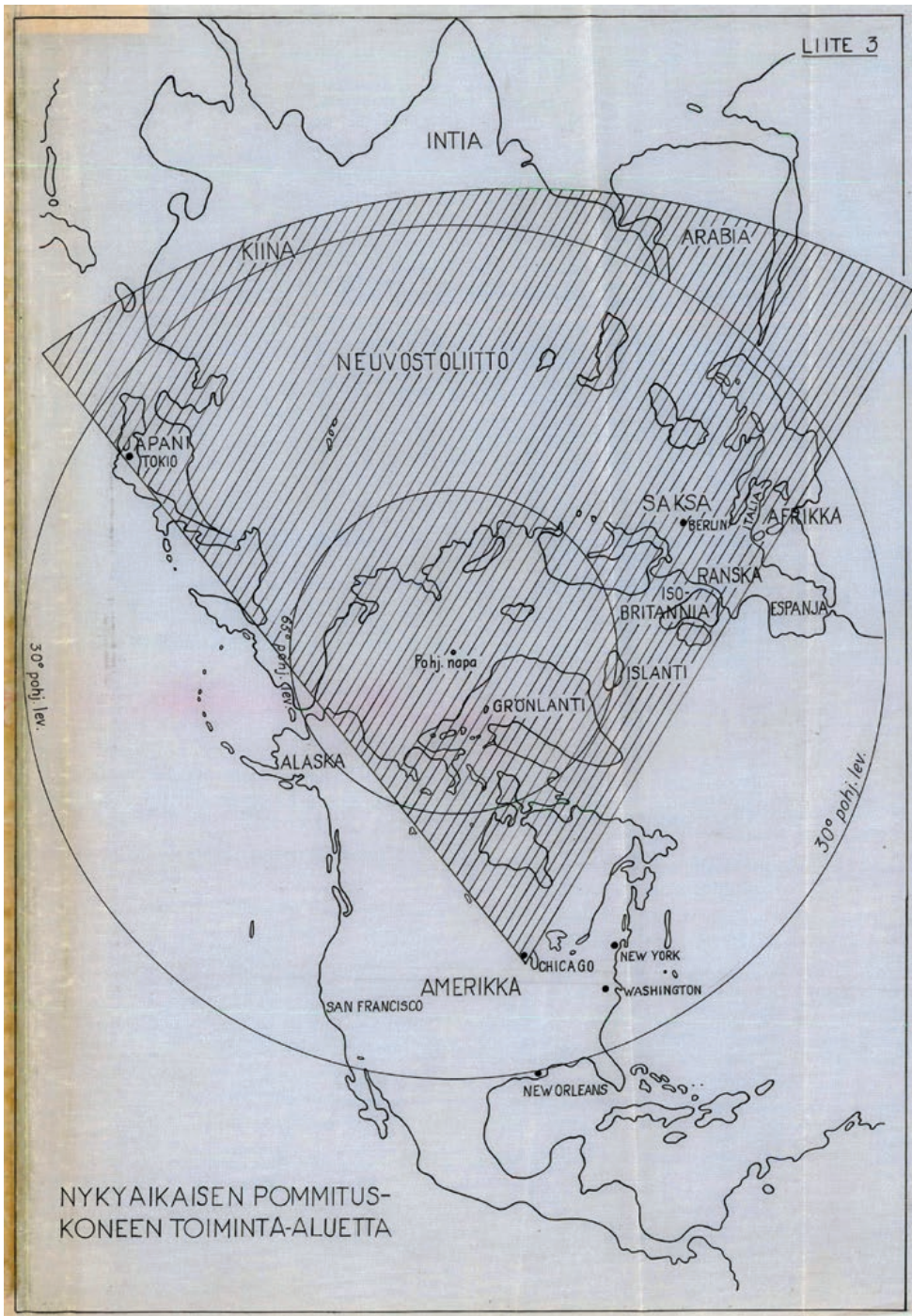
Mikäli vastakkaisten suurvaltaryhmien etujen mukaista on myöntää Suomelle ei-sotaikäyvän valtion asema tulevassa suursodassa, tuntuisi olevan olemassa myös edellytyksiä Pariisin rauhansopimuksen Suomen omakohtaisia puolustumahdollisuuksia kohtuuttomasti vähentävien rajoitusten tarkistamiseen. Nämä mahdollisuudet onkin tutkittava ja pyrittävä saamaan aikaan tarpeelliset muutokset rauhansopimuksen sotilaallisiin määräyksiin joko suoraan asianomaisten voittajavaltojen ja Suomen välisillä neuvotteluilla tai Yhdistyneiden Kansakuntien Turvallisuusneuvoston välityksellä niin pian kuin Suomi on hyväksytty tämän järjestön jäseneksi.

Liite 1.

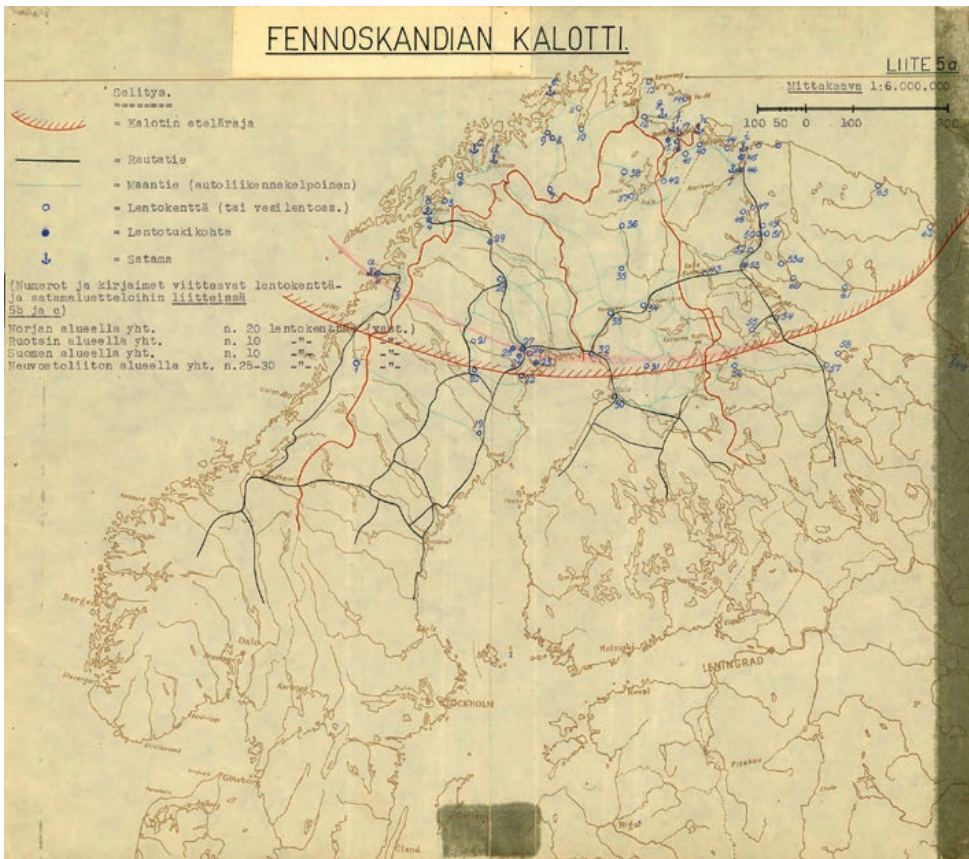
Liite 2.

Liite 3.

Liite 4.

- 2 -

Viiteus kalottien liite W 5a	Satama	Viestin syvyys satamalle vedon aikana vhy- lällä/leitturissa	Leiturien määrä ja yht. pituus	Hoosturit kpl./tn yksittömät L-alkuosa	Likimääräinen purkamis- ja kuormauskyky	Yhteydet sisämaahan	Liikitetietoja
g	Vadag	8 m/6 m	2/100 m	-	-	Uusi autotie valtakunnan autotielle, josta yhteydet myös Petsamoon.	Vikomatasa ja sisämaahan välillä on rautatie, jatkuvasti vain kovioloita talvina.
h	Liinahamar	80 m/7 m	5/400 m	1/25 K	n. 3000 tn/vrk.	Petsamo-Jovanen autotie, autotiet myös Norjan ja Kuormauskentän.	Petsamovuoron perusteella Liinehamarin laiturit otettiin joulukuussa käyttöön, jolloin satama avoimena läpi vuoden. Ankkurivälillä satamavälillä n. 35 suurelle alukselle; pohja soveltuu sat. Järvy n. 20-30 m; ankkurointia vaikeuttaa suojatoukka peräntäpäällä.
i	Peljärvi	35 m/6,7-11 m				Tiedot puuttuvat	Pyry sulana läpi vuoden.
j	Kuormauskentä	13 m/6,5-7,6 m	7/n. 3 km	Useita K ja L nostureita	Sodan aikana suurikokojen laajennusten vuoksi ei ole liikennöintä arvioitavana.	Kuormauskentän radan päätä-päälle, rautatie myös satamalueella.	Tiedot satamavälillä tapahtuneista uudisrakennuksista puuttuvat. Pyry sulana läpi vuoden.
							Kilä, Teriberka ja Poni ovat kuollut muut huumattavat satamapaikat, mutta niiden merkitys on yksinomaan paikallista laatu, koska yhteydet sisämaahan yleensä korjataan puuttuvat.

Huomautus 1. Kuormaus- ja purkamiskyky arvioitavana otettu huomioon 3-vuoroinen työvuoroitus/vrk.

Huomautus 2. Saksalaisten Fuhjois-Norjassa suorittamat satamavälillä ja viitegryöt (jotka ainakin Kikkonissa ja Hammerfestissä ovat olleet melko perusteelliset) jätetty ottamatta huomioon.

Liite 5a.

Liite № 5b.

LuetteloFennoskandian kalotin ja sen lähialueen lento-
kentistä.

(Nimet Suomen kartan 1:1.000.000, lehtien Bodø, Luoteisosa ja Koillisosa, sekä Kuollan itäosasta kartan Suomi ja Itä-Karjala 1:2.000.000 mukaan.)

Tiedot Norjan ja Ruotsin osalta Pv.PE:n Ulkomaanosaston ilmavoimajaaksesta, Suomen ja Neuvostoliiton osalta Ilmav.E:sta.

Nº (Liite № 5a)	Lentokentän nimi	Lisäselvitys sijainnista kartan 1:1.000.000 mukaan	Muita tietoja
1	Hattfjelldal		
2	Bodø		
3	Rognan		Ns. apukenttä.
4	Narvik		Vesilentoasema.
5	Elvegaardsmoen	Lavangenin kaup. et.puol.	Ns. apukenttä.
6	Bardufors	Målselv'in ja Bardun kaupunkien puolivälissä.	
7	Kautokeino		
8	Elvebakken	Altenuvonon perukassa.	
9	Altengaard	"- " -	Vesilentoasema.
10	Banak	Porsangervuonon perukassa.	
11	Billefjord		Vesilentoasema.
12	Karlebotn	Varangervuonon perukassa.	
13	Berlevåg		
14	Svartnes	Vardön luona.	
15	Høibuktmoen	Kirkkoniemestä länteen.	
16	Prestøya	Kolttakönkästä pohjoiseen.	
17	Elvenes	Kirkkoniemessä.	
18			
19			
20	Arvidsjaur		
21	Malmesjaure	Trollforsen Piteån varrella.	
22	Piteå		
23	Kallaxheden	Luleåssa.	Lentotukikohta.
24	Sunderby	Luleån ja Bodenin keskilillä.	
25	Boden		Vesilentoasema.

- 2 -

Nro (Liite N ^o 5a)	Lentokentän nimi	Lisäselvitys sijainnista kartan 1:1.000.000 mukaan	Muita tietoja
26	Boden		Lentotukikohta.
27	Bredåker	Luleån varrella.	Vesilentoasema.
28	Gellivare		
29	Kiruna		Lentotukikohta.
30	Oulu		
31	Padasjoki		
32	Kemi		
33	Rovaniemi		
34	Kemijärvi		
35	Sodankylä		
36	Vuotso		
37	Ivalo		
38	Kaamanen		
39	Pumpanki	Pummanginvuonon etelärannalla Kalastajasaarennolla.	
40	Petsamo		
41	Sodankylä		
42	Nautsi		
43	Alakurtti		
44	Ura-Guba	Muurmanskin luoteispuolella Saida-Gubasta 10 km luoteeseen.	
45	Poljarnoje	Saida-Gubasta 5 km kaakkoon.	Vesilentoasema.
46	Muurmanki	Muurmanskiasta 6 km länteen Tulomajoen pohj.puolella Pjaivejoen itärannalla.	Lentotukikohta, myös vesilentoasema. Alueella useita kenttiä, mm. Warlamovo II ja Warlamovo III; edellinen 5 km M:sta koilliseen, laaja kenttä, jälkimmäinen 8 km M:sta pohjoiseen.
47	Olenja	Olenjan aseman luona.	Kiitorata 200x825m
47a	Laplandija	Muurmannin radan varrella Laplandijan aseman ja Kotjärven välillä.	Kiitorata 330x760m
48	Montšegorsk	Montšeozerosta 10 km pohjoiseen rautatien pohjoispuolella.	
49	Hiipinä		
50	Apatit	67 km koilliseen Kantalahdesta.	Siviililentokenttä.
51	Kirovsk	Kirovskista 8 km etelään.	Kiitorata 210x1360 m.

- 3 -

N ^o Liite N ^o 5a)	Lentokentän nimi	Lisäselvitys sijainnista kartan 1:1.000.000 mukaan	Muita tietoja
52	Niva	35 km Kantalahdesta pohjoiseen.	Apukenttä, lasku-alue 500x1200 m.
52a	Afrikanda	37 km Kantalahdesta pohjoiskoilliseen.	Johto-vesitukikohta; talvella kenttä 400x1550 m; sivuraide Muurmannin radalta purkauslaitureineen.
53	Kantalahti	Kantalahden rautatieaseman ja varuskunnan pohjoispuolella.	Olenja-Fedosejev-kassa myös vesilentosama.
53a	Umpaozero	95 km koilliseen Kantalahdesta Umpajärven rannalla.	
54	Louhi I, II ja III	I: 16 km länteen Louhesta; II: itään Louhesta; III: 12 km länteen Louhesta.	I: kiitorata 100x700 m; II: 110x760 m; III: 130x1200 m.
55	Kiestinki	34 km Kiestingistä Louheen päin.	
56	Uhtua	Uhtua-Tshiksa, Uhtualta n. 10 km itään maantien ja Kuittijärven välissä. Uhtua, Uhtualta 12 km luoteeseen Kiiskijärven itäp.	Lentokenttä rakenteilla v. 1942. Laskualue 300x1000 m.
57	Kemi		
57a	Ushmana	Kemistä 10 km itään maantien ja Kuittijärven välissä.	Kiitorata 75x875 m.
58	Solovetsk		Maa- ja vesilentosama.
59	Arkangeli	Arkangelin kaupungin eteläpuolella.	Lentotukikohta ja vesilentosama; laskualueen suuruus 1020x1530 m.
59a	Molotovsk	30 km Arkangelista länteen.	Maa- ja merilentosama.
60	Umpa	Vienanmeren rannalla 90 km kaakkoon Kantalahdesta.	Lisäksi vesilentosama.
61	Varzuga	Vienanmeren rannalla n.100 km itäkaakkoon Umpasta.	"-
62	Ponoi	Kuollan itärannalla.	Lentotukikohta.
63	Jakonga	Pohjoisen Jäämeren rannalla.	Lisäksi vesilentosama.
64	Teriberka	"-	"-
65	Kiltinä	"-	"-

Huomautus:

Norjan ja Neuvostoliiton osalta tiedot ovat toisen maailmansodan ajalta, jonka jälkeen ainakin Norjassa saksalaiset suorittivat melkoisia hävityksiä. "Muita tietoja"-sarakkeessa esitetyt lisäselvitykset antavat kuitenkin viitteitä siihen, mitä suuruus- ja laatuluokkaa lentokenttä (vast.) on aikoinaan ollut, joten tästä voidaan arvioida, mitkä kentät aikaisemman käyttönsä perusteella voisivat tulevaisuudessa tulla kysymykseen.

Väittönsä kärteään liite W 5a	System	Pienin sy- vys maha- lan veden sikan väy- läis/laa- arissa	Laiturin määrä ja/ yht.pituus	Mesturi Koj./td K=kiinteä L=liikkuva	Likimääräinen burkmis- ja kuormauskyky	Yhteiset siemenhän	Lisätietoja
a	Boqf	12 m/5 m	2/190 m	-	-	Ti vaihtelee ja men- tievät syväin sauteu- tuun vain etelään. Pää- asiain lisämaat palka- lisetkin yhteydet ve- sille, joka Rana tuonon tai esirennikkoo pitään.	Satama täysin suo- jeinaan taululta ja meren- sävyillä syväin sulama läpi vuoden. Redillä hyvät ankkurointimahdollisuudet suunnille- kin aluksille, syvyys n. 30-40 m. Vuono on kuitenkin alits meri taululle ja varsinkin va- vikukausina ovat notat sekavah teule tana- vuonolla ominaisia. Poltto (47 m) ja kome- sa.
b	Narvik	n. 20 m/ 8,7 m	9/n. 1 km	1/50 K 1/20 K 2/1 L 1/5 L	N. 6000-8000 tn/vrk. (mal- sankuj. pl.). Sataman leveys n. 100 m ja syvyys n. 9500-10000 m; satamassa myös va- restouajia.	Ruotsin "malmeriden" västökohde; myös msa- näköt. Ruotsin ja Ruotsin satamien välillä on vain vesii- tävyys rannikko pitiin. Malmeriden kul- jetuskyky säänselän lään 4000-6000 tn/vrk. (muon. suunikkolle pain säänsä)	Satama-allas n. 2 x 2 km, taululta saajassa läpi vuoden sulama DRY. Kojin suunnilla se suhde hyvä. Satama-allas voi yhtaika ankkuroida 30-40 laivaa. Myös Ofotinvuonossa hyvät ankkurointimahdollisuudet. Korjan reutoteiden veturi- ja vaunukoj. pa- ja (voijssen suorittaa myös laivakonsien kor- jaus la).
c	Tromsø	11 m/7 m	6/n. 0,7 km	(vain hii- lisiä) Kiinteä nosturi	n. 3000-4000 tn/vrk.	Sisäntulama sovituu n. 5 m:n syvyydelle kul- kettien läpi vuoden. Kojin suunnilla se suhde on aivan kalli. Pohjoislahteen pääse- vät 7-8,5 m:n syvyydessä väit alukset. Sa- tamat sallomurtajien suojaamat ja DYVÄT sulama läpi vuoden. Narta-, benzini-, pet- rooli-, kivihilli- ja vesivaraostot. 4 lajak- kag, joista suurin voi ottaa yli 1000 nosto- kotiin aluksesta. Pakkavaimo. Pakkamo.	Sisäntulama sovituu n. 5 m:n syvyydelle kul- kettien läpi vuoden. Kojin suunnilla se suhde on aivan kalli. Pohjoislahteen pääse- vät 7-8,5 m:n syvyydessä väit alukset. Sa- tamat sallomurtajien suojaamat ja DYVÄT sulama läpi vuoden. Narta-, benzini-, pet- rooli-, kivihilli- ja vesivaraostot. 4 lajak- kag, joista suurin voi ottaa yli 1000 nosto- kotiin aluksesta. Pakkavaimo. Pakkamo.
d	Skibotn	19 m/5 m	1/30 m	-	-	Autotie Suomen rajalle ja Narvikin.	Satama mieltään "kalasatama", mutta vuono D- RY vuono läpi vuoden ja tarjota hyvät an- kkurointimahollisuudet koton lauantäkönnällä. - usein loppuosa on alit. merenkäynnällä.
e	Hamarfest	9 m/7,6 m	3/250 m	-	n. 2000 tn/vrk.	-	Ankkurointialue runsaasti, syvyys 9-40 m, kojin suunnilla läpi vuoden. Suurin nostokoti D- ja komppioija - ei talokkasa, kalastaja- aluksia (vaat.) varten yli 1 km laituritilo- ja. Petrooli-, öljy- ja vesivaraostot. Vaks- loiset suorittivat v. 1944 suuria hävityksiä issa, joiden tarkat tiedot sen nykyisestä kunnosta puuttuvat.
f	Kirkkonieni	18 m/8-5,7 m	7/C, 6 km	2/100 K 2/80 L	n. 4000 tn/vrk.	8 km:n pituinen rautae- tie raatamalaivok- selle. Autotiet rannik- son pitiin lähteän ja Porsangerin.	Suojainen taululta, asteenjärvenkiä pysyy rikkosen jään, joka normaalisti viera peittää Verranginvuonon eteläosa. Temppuaukiassa e- nemmän aluksesta. Nostokoti 10000 nosto- kotiin aluksesta komppioija.

Liite 5c.

Liite 6. Tietoja Fennoskandian kalotin ilmastosta (puuttuu).

Liite N:o 7.

SUOMEN RAUHANSOPIMUS.

=====

- - - - -
- - - - -

III OSA.

Maavoimia, sotalaivastoa ja ilmavoimia koskevat määräykset.

13 artikla.

Maa-, meri- ja ilma-aseistus ja linnoitukset on tarkoin rajoitettava sisäistä luonnetta olevien tehtävien suorittamiseen ja rajojen paikalliseen puolustamiseen. Edelläolevan mukaisesti Suomi ei ole oikeutettu pitämään suurempia aseellisia voimia kuin

a) maavoimat, mukaanlukien rajavartiojoukot ja ilmatorjuntatykistön, kokonaisvahvuudeltaan 34.400 miestä;

b) sotalaivaston, jonka miehistövahvuus on 4.500 ja kokonaistonnisto 10.000 tonnia;

c) ilmavoimat, mukaanlukien laivaston ilmavoimat ja reservilentokoneet, joiden kokonaisvahvuus on 60 lentokonetta ja 3000 miestä. Suomi ei kuitenkaan saa hankkia lentokoneita, jotka ovat suunnitellut ensisijassa pommituskoneiksi sisäpuolisilla pommituslaitteilla.

Näihin vahvuuksiin sisältyvät kussakin tapauksessa taistelu-, huolto- ja johtohenkilöstö.

14 artikla.

Suomen maavoimien, sotalaivaston ja ilmavoimien henkilöstöä joka ylittää 13 artiklan sallimat vastaavat vahvuudet, on vapautettava palveluksesta kuuden kuukauden kuluessa tämän sopimuksen voimaantulosta.

15 artikla.

Suomen maavoimiin, sotalaivastoon tai ilmavoimiin kuulumattomat henkilöt eivät saa minkäänlaisia liitteessä II määriteltyä maa-, sotalaivasto- tai ilmasotakoulutusta.

16 artikla.

1. Tämän sopimuksen voimaantulon jälkeen Suomi kutsutaan liittymään Euroopan vesistöjen rauhansopimukseen ja sen järjestön Barentsinmeren, Itämeren ja Mustanmeren välillä.

- 2 -

komissioon ja on Suomen pidettävä miinanraivauskalustonsa kokonaisuudessaan miinanraivausta hoitavan keskuskomission käytettävissä sen sodanjälkeisen miinanraivausmääräjän päättymiseen saakka, jonka keskuskomissio vahvistaa.

2. Tämän sodanjälkeisen miinanraivauksen aikana Suomi voi, yli 13 artiklassa sallitun tonniston, pitää ylimääräisiä laivastoyksiköitä, joita käytetään yksinomaan miinanraivaukseen.

Kahden kuukauden kuluessa mainitun määräjän päättymisestä on ne alukset, jotka muut valtat ovat lainanneet Suomen laivastolle, palautettava näille valloille, ja muut lisäyksiköt riisutava aseista ja muunnettava siviilikäyttöisiksi.

3. Suomi oikeutetaan myös miinanraivausta varten ottamaan palvelukseen 1.500 upseeria ja miestä 13 artiklan sallimien vahvuuksien lisäksi. Kahden kuukauden kuluessa siitä, kun Suomen laivasto on päättänyt miinanraivauksen, on ylimääräinen henkilöstö vapautettava palveluksesta taikka sisällytettävä sanotun artiklan sallimiin vahvuuksiin.

17 artikla.

Suomi älköön pitäkö, valmistako tai kokeilko mitään atomiasetta, minkäänlaisia omalla käyttövoimallaan kulkevia taikka ohjattavia ammuksia tai sellaisia laitteita, jotka liittyvät niiden laukaisemiseen (paitsi sellaisia torpedoja ja torpedojen laukaisemislaitteita, jotka kuuluvat tämän sopimuksen sallimien sota-alusten tavanomaiseen aseistukseen), kosketuksesta räjähtäviä herkkyysmekanismin avulla sytytettäviä neriminoja tai torpedoja, miehitettäviä torpedoja, sukellusveneitä taikka muita veden alla kulkevia aluksia, moottoritorpedoveneitä tai erikoistyyppisiä rynnäkköaluksia.

18 artikla.

Suomi älköön itselleen pidättäkö, valmistako tai muuten hankkiko sotamateriaalia tahi ylläpitäkö tuotantokoneistoa sotamateriaalin valmistamiseksi yli sen, mikä on tarpeen tämän sopimuksen 13 artiklassa sallittujen puolustusvoimien ylläpitämiseen.

19 artikla.

1. Liittolaisilta peräisin olevan sotamateriaalin liikamäärä on asetettava asianomaisen Liittolaisvallan käyttöön sen antamien ohjeiden mukaisesti. Suomalaisen sotamateriaalin liikamäärä on asetettava Neuvostoliiton ja Yhdistyneen Kuningaskunnan hallitusten käyttöön. Suomi luopukoon kaikista oikeuksistaan tähän materiaaliin.

2. Saksalaista alkuperää tai mallia olevan sotamateriaalin liikamäärä, jota ei tarvita tässä sopimuksessa sallittuja puolustusvoimia varten, on asetettava edellämainittujen kahden hallituksen käyttöön. Suomi älköön hankkiko tai valmistako saksalaista alkuperää tahi mallia olevaa sotamateriaalia taikka ottako palvelukseensa tai kouluttako teknikoiksi, sotilas- ja siviili-ilmailuhenkilökunta mukaanlukien, henkilöitä, jotka ovat tahi ovat olleet Saksen kansalaisia.

- 3 -

3. Tämän artiklan kohdissa 1 ja 2 mainitun sotamateriaalin liikämäärä on luovutettava tai tuhottava vuoden kuluessa tämän sopimuksen voimaantulosta.

4. Tässä sopimuksessa tarkoitettu sotamateriaali on määriteltä ja lueteltu liitteessä III.

20 artikla.

Suomi sitoutuu täydelliseen yhteistoimintaan Liittoutuneiden ja Liittyneiden Valtojen kanssa turvatakseen sen, ettei Saksa kykenisi ryhtymään Saksan alueen ulkopuolella toimenpiteisiin, jotka tähtäävät sen jällevarustautumiseen.

21 artikla.

Suomi älköön hankkiko tai valmistako siviililentokoneita, jotka ovat saksalaista tai japanilaista mallia tahi joissa on saksalaista tai japanilaista valmistetta tahi mallia olevia suurempia koottuja osia.

22 artikla.

Tämän sopimuksen kaikki sotilas-, sotalaivasto- ja ilmailumääräykset jäävät voimaan, kunnes ne on joko kokonaan tai osaksi muutettu Liittoutuneiden ja Liittyneiden Valtojen sekä Suomen välisellä sopimuksella tai, senjälkeen kun Suomi on tullut Yhdistyneiden Kansakuntien jäseneksi, turvallisuusneuvoston ja Suomen välisellä sopimuksella.

Liite II.
(15 artiklaan)

Maavoimien, ilmavoimien ja sotalaivaston koulutuksen määrittely.

"Maavoimein koulutus" merkitsee opetusta ja harjoituksia erityisesti sotilaallisiin tarkoituksiin suunnitellun tai sovelletun sotamateriaalin ja siihen kuuluvien koulutusvälineiden käytössä; riviharjoitusten ja maastoliikkeitten opetusta ja suoritusta, jotka opettavat tai totuttavat liikkeisiin, joita joukot taistelussa suorittavat; sekä taktiikan, strategian ja esikuntatyön järjestelmällistä opiskelua.

"Ilmavoimien koulutus" merkitsee opetusta ja harjoituksia erityisesti ilmavoimien käyttöön suunnitellun tai sovelletun sotamateriaalin ja siihen kuuluvien koulutusvälineiden käytössä; kaikkien niiden erikoisten liikkeiden, muodostelmalento mukaanlukien, opetusta ja harjoittamista, joita lentojoukot suorittavat täyttäessään taistelutehtäviä; sekä ilmavoimien taktiikan, strategian ja esikuntatyön järjestelmällistä opiskelua.

"Sotalaivaston koulutus" merkitsee opetusta, ohjausta tai harjoittelua sotalaivojen tai merisotalaitteiden käytössä sekä opetusta ja rehdyttämistä kaikkien niiden tähän kuuluvien laitteiden ja koulutusvälineiden käyttöön, joita käytetään meri-

- 4 -

sodassa, lukuunottamatta niitä, joita tavallisesti käytetään myös siviilitarkoituksiin; sekä laivastotaktiikan, -strategian ja -esikuntatyön opetusta, harjoittelua tai järjestelmällistä opiskelua, mukaanlukien kaikkien niiden operatioiden ja liikkeiden suorittaminen, joita ei tarvita alusten rauhanomaisessa käytössä.

Liite III
(19 artiklaan)

Sotamateriaalin määrittely ja luettelo.

Tässä sopimuksessa käytetty nimitys "sotamateriaali" tarkoittaa kaikkia aseita, ammuksia ja laitteita, jotka ovat erityisesti suunnitellut tai sovelletut sodankäyntiin, jäljempänä olevan luettelon mukaan.

Liittoutuneet ja Liittyneet Vallat varaavat itselleen oikeuden tehdä ajoittain muutoksia tai lisäyksiä luetteloön ottaen huomioon vastaisen tieteen kehityksen.

Ryhmä I.

1. Sotilaskiväärit, karliinit, revolverit ja pistoolit; näiden aseiden piiput ja muut varaosat, jotka eivät helposti sovellu siviilikäyttöön.
2. Konekiväärit, automaattiset tai itselataavat sotilaskiväärit ja konepistoolit; näiden piiput ja muut varaosat, jotka eivät helposti sovellu siviilikäyttöön; konekiväärin jalustat.
3. Tykit, haupitsit, mörssarit, erikoiset lentokonetykit, lukkolaitetta tai jarrulaitetta vailla olevat tykit ja liekinheitinimet; putket ja muut varaosat, jotka eivät helposti sovellu siviilikäyttöön sekä edellämainittujen aseiden lavetit ja jalustat.
4. Raketinheitinimet; omalla voimallaan liikkuvien ja ohjattavien ammusten lähetys- ja kontrollilaitteet; niiden jalustat.
5. Ladatut tai lataamattomat, omalla voimallaan kulkevat ja ohjattavat ammuksat, projektiilit, raketit, hylsyammuksat ja panokset, edellä luettelon kohdissa 1-4 mainittuihin aseisiin, sekä sytyttimet, putket tai laitteet niiden räjähdyttämistä tai käyttämistä varten. Siviilikäyttöön tarpeelliset sytyttimet eivät sisälly tähän.
6. Ladatut tai lataamattomat kranaatit, pommit, torpeedot, miinat ja syvyyspommit sekä sytytysaineet tai -panokset; kaikki niiden räjähdyttämistä tai käyttämistä varten. Siviilikäyttöön tarpeelliset sytyttimet eivät sisälly tähän.
7. Pistimet.

Ryhmä II.

1. Panssarivaunut, panssarijunat, joita ei voida teknillisesti muuttaa siviilikäyttöön.
2. Edellä ryhmässä I mainittuja aseita varten tarkoitettut mekaaniset ja moottorilavetit; muut kuin edellä kohdassa 1, mainitut erikoisrakenteiset sotilasarjojen alustat tai korit.

- 5 -

3. Kolmea tuumaa paksummat panssarilevyt, joita käytetään suojautumistarkoituksiin sodassa.

Ryhmä III.

1. Tähtäys- ja laskukojet tulenjohtoa varten, mukaanlukien it.patteritasoviivottimet ja maalinmäärittelylaitteet; hakuamuntalaitteet; tykkien tähtäimet, pommipudotustähtäimet; sytyttimen säätimet; tarkkailukojet tykkikaluston toimintaa ja amuntaa tarkkuutta varten sekä tulenjohtolaitteet.
2. Syöksysillat ja -veneet.
3. Vihollisen harhauttamis-, häikäisemis- ja houkutusvälineet.
4. Erikoislaatuiset henkilökohtaiset varusesineet, joita on vaikea soveltaa siviilikäyttöön.

Ryhmä IV.

1. Kaikenlaatuiset sota-alukset, niihin luettuina sotatarkoituksiin muunnetut laivat ja uivat laitteet, jotka on suunniteltu tai tarkoitettu niiden huoltamiseen tai avustamiseen ja joita ei voida teknillisesti muuttaa siviilikäyttöön, sekä aseet, panssarit, ampumarvikkeet, lentokoneet ja kaikki muut varusteet, materiaali, koneet ja laitteet, joita ei rauhan aikana käytetä muissa kuin sota-aluksissa.
2. Maihinnousualukset ja kaikenlaatuiset amfibikuljetusvälineet tai -laitteet; kaikenlaatuiset syöksyveneet tai -laitteet kuin myös katapultit tai lentokoneiden, rakettien, omalla voimallaan kulkevien taisteluvälineiden tai kaikkien muiden joko miehitettyjen tai miehittämättömien, ohjattavien tai ohjaamattomien ammusten, kokeiden tai laitteiden muut lähettämistävälineet.
3. Joko kokonaan tai osittain veden alla kulkevat alukset, uivat laitteet, taisteluvälineet, kaikenlaatuiset laitteet tai kojeet, mukaanlukien erikoisrakenteiset satamasulkupuomit, paitsi niissä tapauksissa, jolloin niitä tarvitaan alusten pelastustyöhön, nostamiseen tai muuhun siviilikäyttöön, sekä kaikki laitteet, varusteet, varaosat, kokeilu- tai harjoitusvälineet, kojeet tai laitteet, jotka voivat olla erityisesti suunniteltuja yllälueteltujen rakentamista, kokeilemistä, huoltoa tai varustamista varten.

Ryhmä V.

1. Ne ilmaa keveämmät tai raskaammat ilma-alukset, koottuina tai osina, jotka ovat suunnitellut tai sovelletut ilmataisteluihin käyttäen konekiväärejä, rakettien laukaisulaitteita tai tykistöä tahi suunnitellut taikka sovelletut pommien kuljettamista ja pudottamista varten tai jotka ovat varustetut tahi joihin mallinsa tai rakenteensa vuoksi soveltuu jokin jäljempänä 2.kohdassa mainituista laitteista.
2. Lentokoneen tykkien jalustat ja kehykset, pomminkiinnittimet, torpedon kannattimet sekä pommien ja torpedojen pudotuslaitteet; tykkitornit sekä sivutornit konekiväärejä varten.
3. Ilmakuljetusjoukkoja varten erityisesti suunnitellut ja yksinomaan niiden lähettämät välineet.
4. Laiva-, maa- tai vesilentokoneiden katapultit ja lähettämislaitteet; lentokonemallisten asiiden lähettämislaitteet.

- 6 -

5. Sulkupallot.

Ryhmä VI.

Tukahduttavat, kuolettavat, myrkylliset tai toimintakyvyttömmiksi tekevät aineet, jotka on tarkoitettu sotilaalliseen käyttöön tai joita valmistetaan yli siviilitarpeiden.

Ryhmä VII.

Ne laukaisu-, räjähdys- ja pyroteknilliset aineet tai nestemäiset kaasut, jotka ovat tarkoitettut näissä ryhmissä mainitun sotamateriaalin laukaisuun, räjähdyttämiseen, panostamiseen ja lataamiseen tai muuhun käyttöön mainitun sotamateriaalin yhteydessä ja joita ei voida käyttää siviilitarkoituksiin tai joiden tuotanto ylittää siviilitarpeen.

Ryhmä VIII.

Tehdaskoneisto ja työkalut, jotka on erityisesti suunniteltu yllämainittujen aineiden valmistukseen ja kunnossapitoon ja joita ei voida teknillisesti muuttaa siviilikäyttöön.

Liite N:o 8.

S o p i m u s

ystävyydestä, yhteistoiminnasta ja keski-
näisestä avunannosta Suomen Tasavallan ja
Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton
välillä

1 artikla

Siinä tapauksessa, että Suomi tai Neuvostoliitto Suomen alueen kautta joutuvat aseellisen hyökkäyksen kohteeksi Saksan tai muun sen kanssa liitossa olevan valtion taholta, Suomi uskollisena velvollisuuksilleen itsenäisenä valtiona tulee taistelemaan hyökkäyksen torjumiseksi. Suomi kohdistaa tällöin kaikki käytettävissään olevat voimat puolustamaan alueensa koskemattomuutta maalla, merellä ja ilmassa ja tekee sen Suomen rajojen sisäpuolella tämän sopimuksen määrittelemien velvoitustensa mukaisesti tarpeen vaatiessa Neuvostoliiton avustamana tai yhdessä sen kanssa.

Yllämainituissa tapauksissa Neuvostoliitto antaa Suomelle tarpeen vaatimaa apua, jonka antamisesta Sopimuspuolet sopivat keskenään.

2 artikla

Korkeat Sopimuspuolet tulevat neuvottelemaan keskenään siinä tapauksessa, että 1 artiklassa tarkoitetun sotilaallisen hyökkäyksen uhka on todettu.

- 2 -

3 artikla

Korkeat Sopimuspuolet vakuuttavat tarkoituksenaan olevan mitä vilpittömimmin osallistua kaikkiin toimenpiteisiin, joiden tarkoituksena on kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden ylläpitäminen sopusoinnussa Yhdistyneet Kansakunnat-järjestön päämäärien ja periaatteiden kanssa.

4 artikla

Korkeat Sopimuspuolet vahvistavat Pariisissa 10 päivänä helmikuuta 1947 allekirjoitetun rauhansopimuksen 3 artiklaan sisältyvän sitoumuksen olla tekemättä mitään liittoja ja osallistumatta liittymiin, jotka ovat suunnatut toista Korkeata Sopimuspuolta vastaan.

5 artikla

Korkeat Sopimuspuolet vakuuttavat päättäneensä toimia yhteistyön ja ystävyyden hengessä Suomen ja Neuvostoliiton taloudellisten ja kulttuurisuhteiden jatkuvaksi kehittämiseksi ja lujittamiseksi.

6 artikla

Korkeat Sopimuspuolet sitoutuvat noudattamaan suvereenisuuden ja riippumattomuuden molemminpuolisen kunnioittamisen ja toisen valtion sisäisiin asioihin puuttumattomuuden periaatteita.

7 artikla

Tämän sopimuksen toteuttaminen tapahtuu Yhdistyneet Kansakunnat-järjestön periaatteiden mukaisesti.

- 3 -

8 artikla

Tämä sopimus on ratifioitava ja pysyy voimassa kymmenen vuotta sen voimaantulopäivästä lukien. Sopimus tulee voimaan ratifioimiskirjain vaihtamisesta, mikä tapahtuu Helsingissä mahdollisimman pian.

Ellei kumpikaan Korkea Sopimuspuoli ole sanonut sopimusta irti vuotta ennen mainitun kymmenvuotiskauden päättymistä, se pysyy voimassa viisivuotiskausittain, kunnes jompikumpi Korkea Sopimuspuoli tekee vuotta ennen kulumassa olevan viisivuotiskauden loppua kirjallisen ilmoituksen aikomuksestaan lopettaa sen voimassaolo.

Tämän vakuudeksi valtuutetut ovat allekirjoittaneet tämän sopimuksen ja varustaneet sen sinetillään.

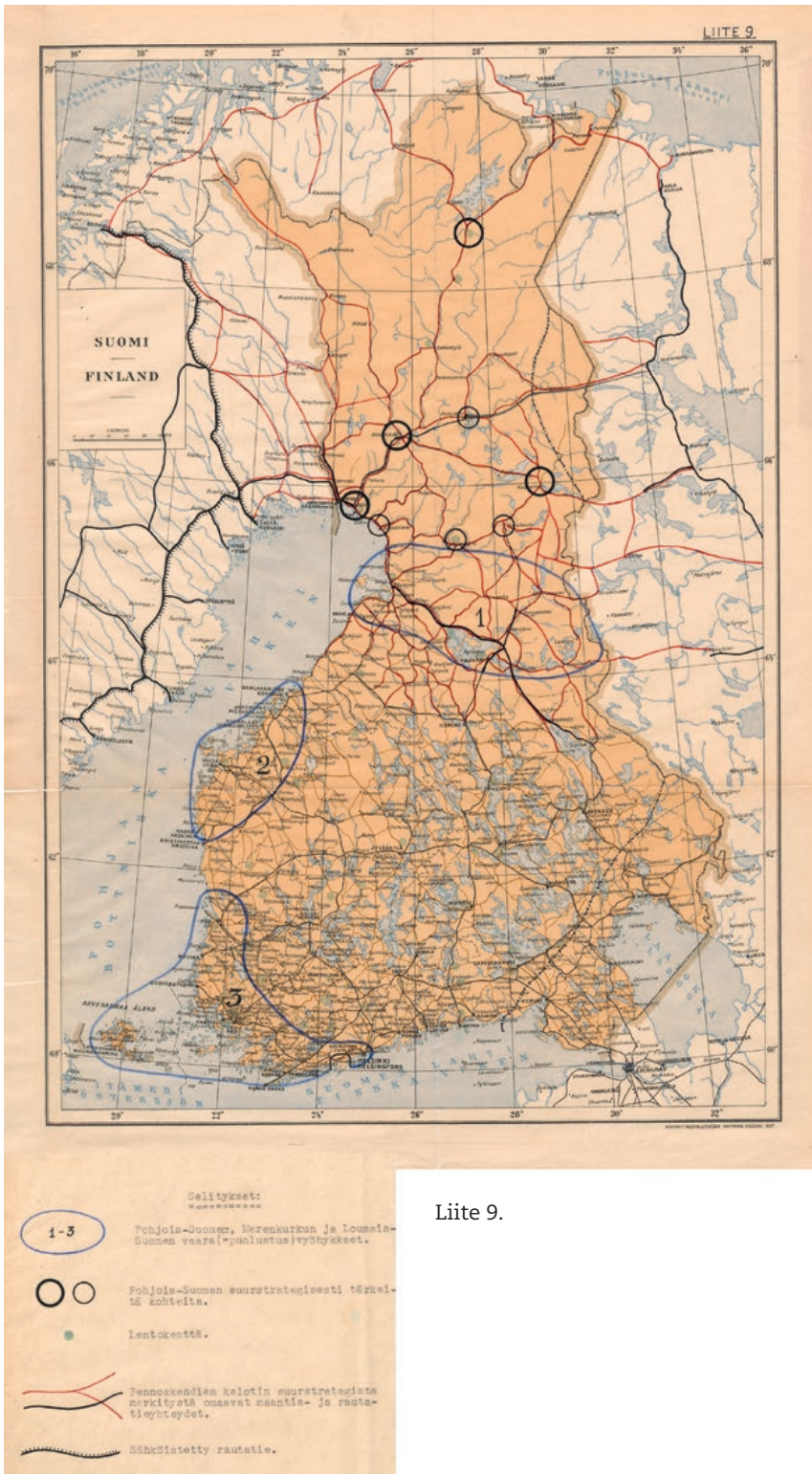
Tehtiin Moskovan kaupungissa 6 päivänä huhtikuuta 1948 kahdena suomen- ja venäjänkielisenä kappaleena, ja molemmat tekstit ovat yhtä todistusvoimaiset.

SUOMEN TASAVALLAN PRESIDENTIN
VALTUUTTAMANA

Mauno Pekkala
(L.S.)

SNTL:N KORKEIMMAN NEUVOSTON PU-
HEMIEHISTÖN VALTUUTTAMANA

V. Molotov
(L.S.)

Liite № 10.

Pohjois-Suomen teollisuuden osuus valtakunnan koko
 =====
 teollisuudessa v. 1945.
 =====

(Lähteenä käytetty Suomen virallisen tilaston Teol-
 lisuustilastoa v. 1945.)

Teollisuuslaji	Työpaikkojen luku				Tuotannon bruttoarvo milj. mk			
	Lapin lääni	Oulun lääni	Koko maa	Pohjois-Suomen osuus % koko maahan verraten	Lapin lääni	Oulun lääni	Koko maa	Pohjois-Suomen osuus % koko maan teollisuustuotannon bruttoarvosta
Malminnosto ja rikastus	-	2	12	16,7	-	39,7	533,1	7,4
Sulatat yms. jalostuslaitokset	3	3	233	2,6	3,0	6,9	4812,2	0,2
Konepajat	20	47	966	6,9	124,2	322,2	10871,8	4,1
Kemiallinen teollisuus	2	11	214	6,0	25,2	65,4	2338,9	3,8
Nahka- ja kumi-teollisuus	2	5	264	2,6	2,1	152,2	2397,5	6,4
Kutoma- ja vaate- tustarviketeollisuus	1	6	427	1,9	1,8	18,4	5906,2	0,3
Paperiteollisuus	3	7	247	0,4	267,5	577,4	10414,5	8,1
Puuteollisuus	12	45	1169	4,9	509,3	681,8	9501,0	12,5
Sähkölaitokset ^{x)}	5	28	241	13,7	34,4	125,2	2860,0	5,5

x) Sähkölaitosten tuotanto ilmoitettu kehitettyinä kWh:ina eikä raha-arvona.

Huom! Pohjois-Suomen koko teollisuustuotannon bruttoarvo v. 1945 oli n. 3499 milj. mk, vastaten n. 5,7 % koko maan teollisuustuotannon bruttoarvosta. Vertailun vuoksi mainittakoon, että Lapin läänin teollisuustuotanto oli vähäarvoisin ja muista lääneistä vain M i k k e l i n läänin teollisuustuotanto jäi Oulun läänin teollisuustuotannon bruttoarvoa alhaisemmaksi.

Liite 11.

Liite No 12.

L u e t t e l o

1.1.1948 maassa olevasta sotavarustuksesta tär-
keimpien lajien osalta.

(Tiedot saatu Pv.PE:n ao. osastoista)

A. Maavoimien aseistus.

Laji	Kunnossa	Korjatta- via	Yhteensä
Kiväärit	384.638	197.929	582.567
Konepistoolit	51.953	12.081	64.034
Pikakiväärit	10.291	6.321	16.612
Konekiväärit	3.417	1.457	4.874
It.kiväärit	281	32	323
47-50 mm krh:t	376	852	1.228
81-82 mm -"-	872	454	1.326
120 mm -"-	392	171	563
37-45 mm pst.tykit	737	132	869
50-75 mm -"-	176	22	198
Kev.kenttätykit	988	464	1.452
Rask. -"-	414	278	682
Jär. -"-	6	38	44

B. Maavoimien a.tarvikkeet.

Laji	Kunnossa	Korjatta- via	Yhteensä
Kiv., pk. ja kk.patruunat	232 milj.	91 milj.	323 milj.
Kp.patruunat	124 "	39 "	163 "
It.kiv. patruunat	500.000	100.000	600.000
47-50 mm krh.laukaukset	35.000	1.000	36.000
81-82 mm -"-	1.100.000	86.000	1.186.000
120 mm -"-	280.000	5.000	285.000
37-45 mm pst.tykin ls:t	600.000	100.000	700.000
50-75 mm -"-	385.000	70.000	455.000
Kev.kenttätykin ls:t	1.330.000	90.000	1.420.000
Rask. -"-	370.000	85.000	455.000
Jär. -"-	8.100	15	8.115

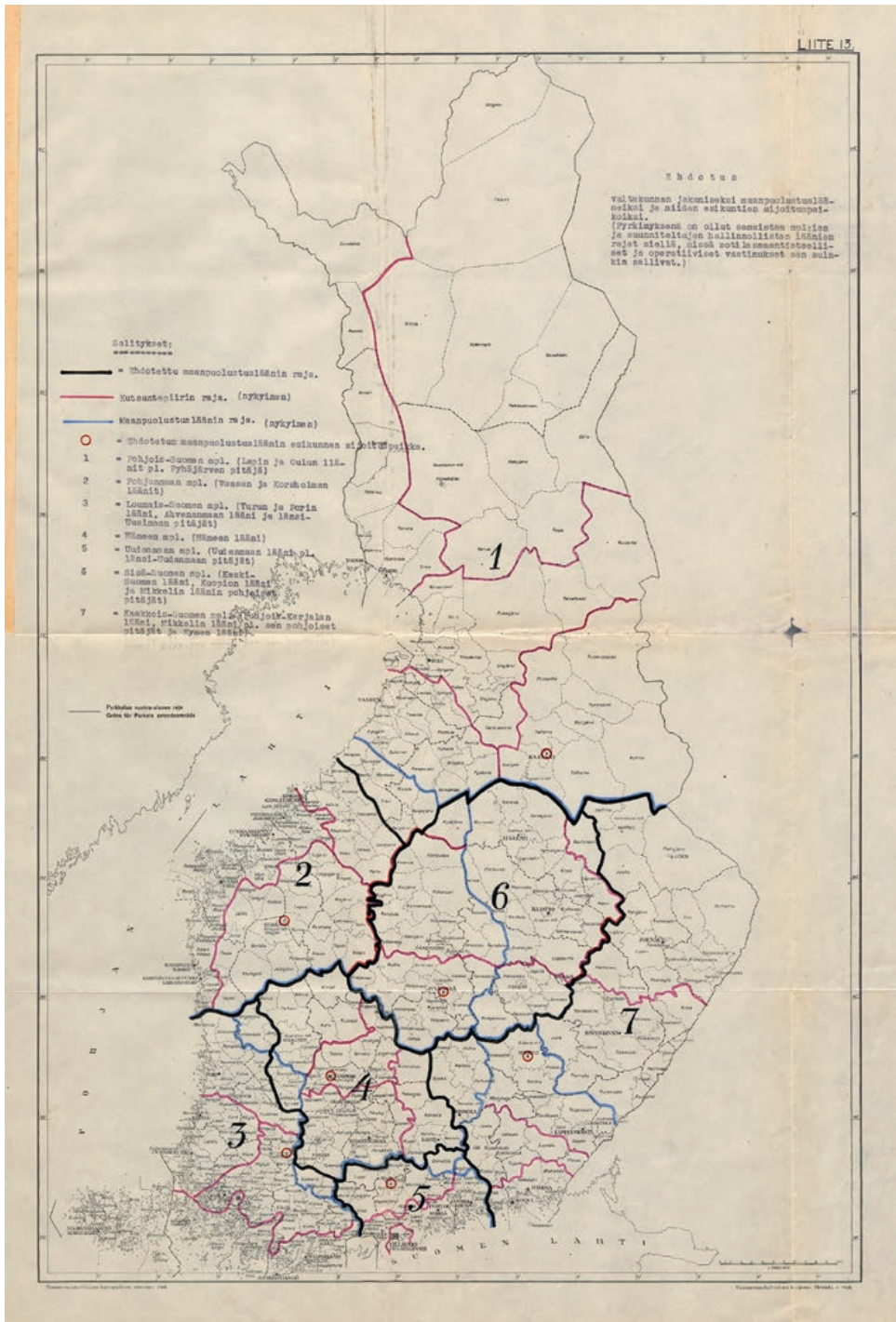
- 2 -

C. Kenttäviestivälineet (1.1.47).

Laji	Kunnossa	Korjattavia	Yhteensä	Huom.
Kenttäpuhelimet	11.047 kpl.	8.988 kpl.	20.035 kpl.	Uusia 3633
Pöytä -"-	2.292 "	356 "	2.648 "	-"- 126
10-johdon keskuksset	886 "	766 "	1.652 "	-"- 795
10-50 -"- -"-	334 "	259 "	593 "	-"- 147
50-120 -"- -"-	3 "	10 "	13 "	
Morse-lennättimet	104 "	53 "	157 "	
Hell- -"-	63 "	2 "	65 "	-"- 4
Siemens- -"-	28 "	-	28 "	
Hughes+sekäl.-"-	14 "	6 "	20 "	
Kev.kenttäkaapeli	8.689 km	3.634 km	12.323 km	Uutta 5179
Tav. -"-	12.400 "	8.574 "	20.974 "	-"- 3347
Kenttäkaukokaapeli	199 "	465 "	664 "	-"- 175
Kompp.radiot	2.171 kpl.	546 kpl.	2.717 kpl.	Uusia 131
Patl. -"-	606 "	908 "	1.514 "	-"- 43
Rykm. -"-	972 "	199 "	1.171 "	-"- 669
Div. -"-	520 "	238 "	758 "	-"- 275
Ak. -"-	77 "	28 "	105 "	
Arm. -"-	2 "	-	2 "	
Radiosuuntimet	14 "	17 "	31 "	-"- 12
Kiinteät radioasemat	8 "	20 "	28 "	
Maakuunteluvahvistimet	37 "	92 "	129 "	

D. Vaatetus.

Laji	Joukoissa	Keskusvarikoissa	Yhteensä
Kenttälakit	107.385	30.101	137.486
Turkislakit	114.045	19.000	135.045
Päällystakit	120.222	18.552	138.774
Housut	173.874	37.809	211.683
Asetakit	168.324	28.035	196.359
Saappaat	138.129	9.600	147.729
Kengät	55.540	12.074	67.614

Liite 13.

Liite N° 14.

Siviililentoliikenteen kuljetuskapasiteetin

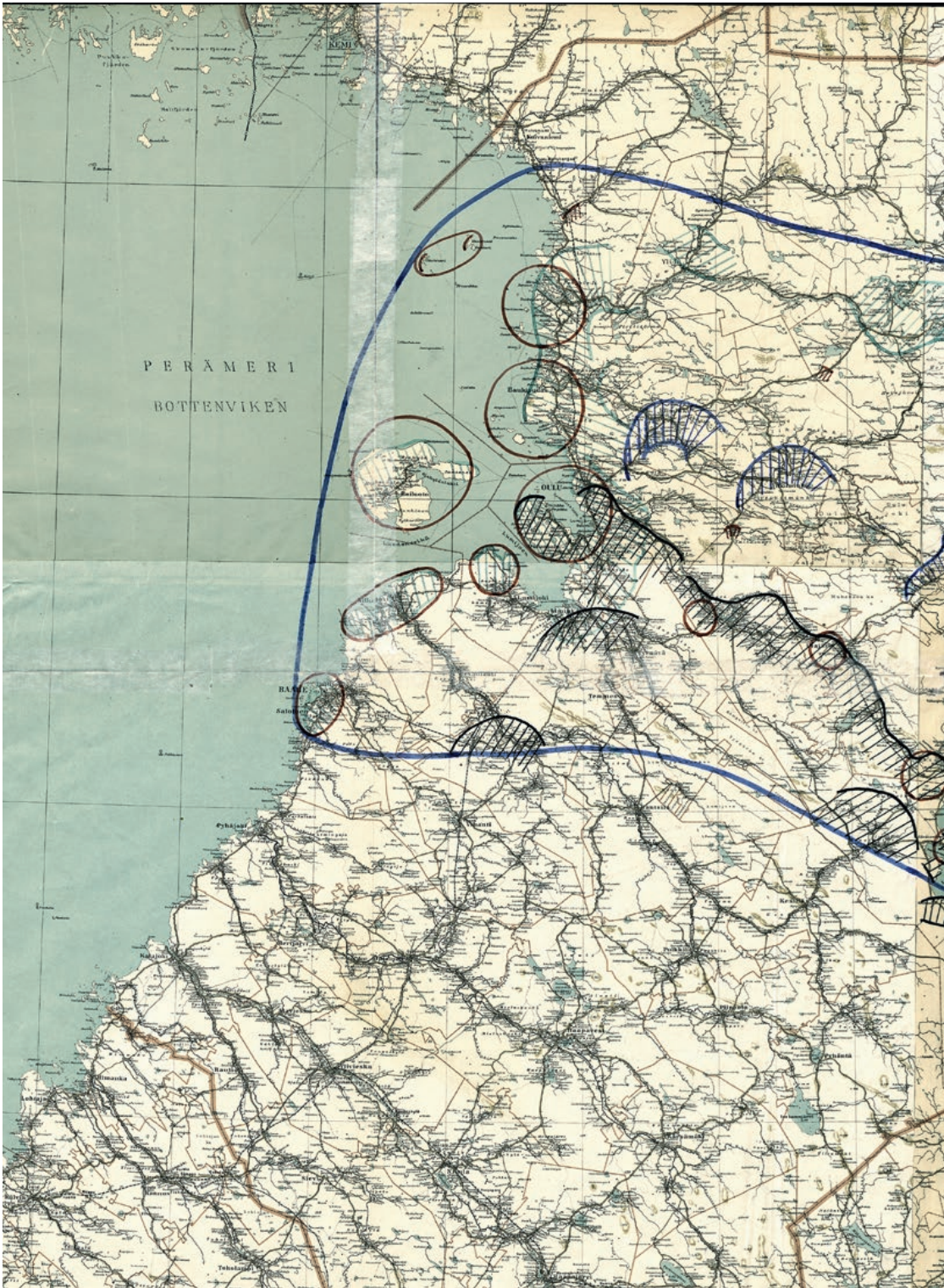
kehitys.

(Tiedot saatu Aero Oy:n tekn.osastolta)

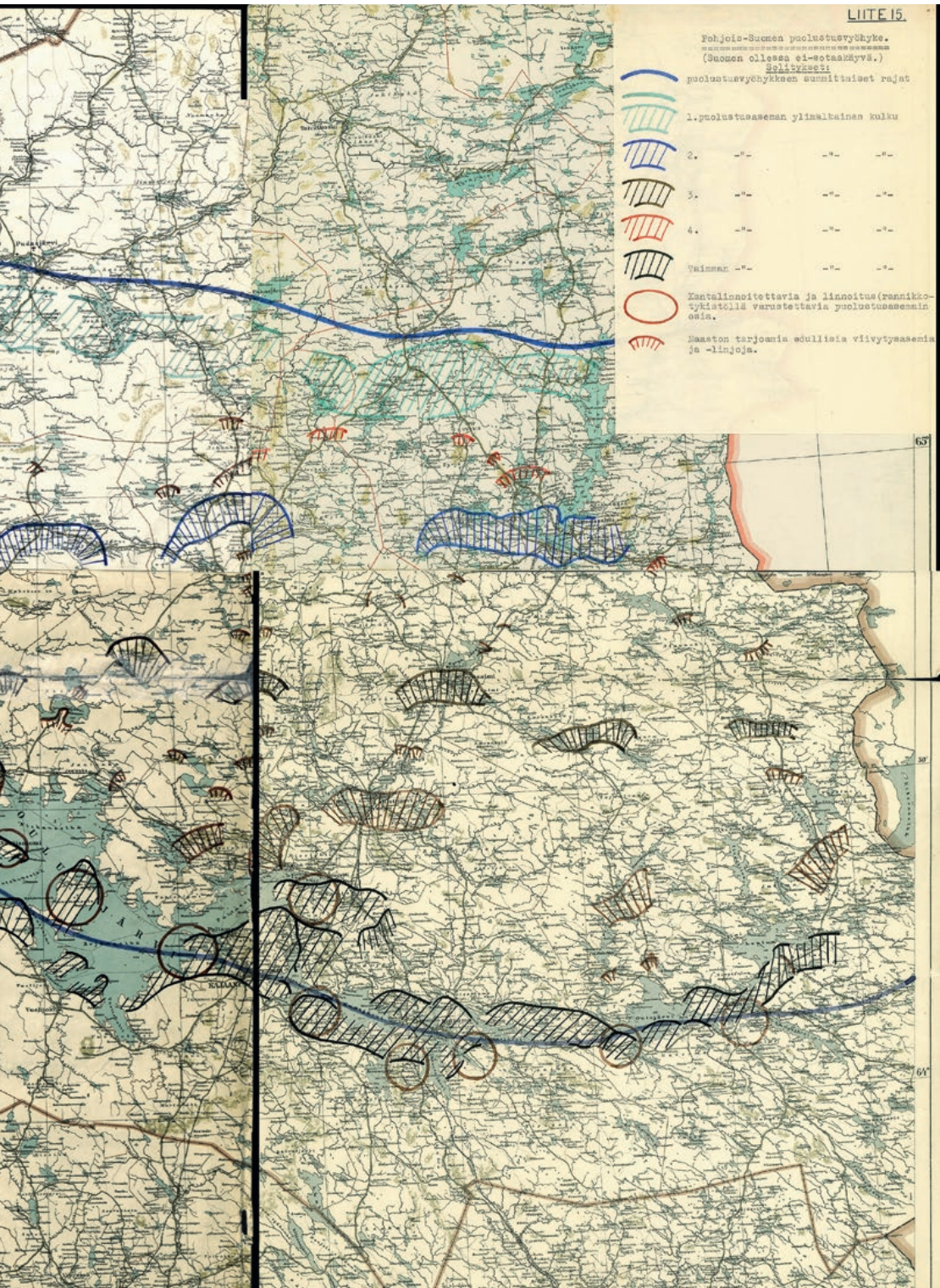
Vuosi	Kulj.koneiden määrä ja laatu	Kuljetuskapasiteetti (nettokuorma)				Keskinopeus km/t.
		Koneita kohd.		Yht.		
		tn	henk.	tn	henk.	
1938	2 kpl. DH-89	0,8	8	1,6	16	180
	2 " Ju-52	3,2	20 (15)	6,4	40	
	4 kpl.			8,0	56	
1945	2 kpl. DH-89	0,8	8	1,6	16	180
	3 " Ju-52	3,2	20 (15)	9,6	60	
	2 " DC-2	1,8	20	3,6	40	250
	7 kpl.			13,8	116	
1948	2 kpl. Ju-52	3,2	20 (15)	6,4	40	180
	8 kpl. DC-3	3,2	32 (27)	25,6	256	
	10 kpl.			32,0	296	
Lähivuosien lisäys vuoteen 1948	3 kpl. ?	5,0	40	15,0	120	320
(Konekaupat periaatteessa päätetyt)	5 kpl. ?	1,2	10	6,0	50	250
Lähivuosien kokonaistavoite	18 kpl.			53	466	

Sulkeissa olevat luvut osoittavat rauhanajan liikenteessä sallittuja henkilömääriä, jotka voidaan vaaratta korottaa taulukon esittämiin määriin.

Arviossa ei ole otettu huomioon pienempien lentoliikennettä harjoittavien yhtiöiden ja yksityisten konemääriä, koska niillä toistaiseksi on vain vähän merkitystä.

Liite 15.

Maanpuolustuskorkeakoulu

Sotataidon laitos
PL 7, 00861 HELSINKI

Puh. +358 299 800

www.mpkk.fi

ISBN 978-951-25-3159-2 (sid.)
ISBN 978-951-25-3160-8 (PDF)

Puolustusvoimat
mpkk.fi